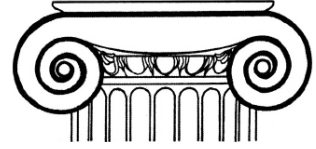

EGE ÜNİVERSİTESİ
EDEBİYAT FAKÜLTESİ YAYINLARI

ARKEOLOJİ DERGİSİ

XXV (2020)

ISSN 1300 – 5685

**EGE ÜNİVERSİTESİ
EDEBİYAT FAKÜLTESİ YAYINLARI**

**ARKEOLOJİ DERGİSİ
XXV (2020)**

© 2020 İzmir/Türkiye
ISSN 1300 – 5685

Sahibi: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi adına Dekan Prof. Dr. Yusuf Ayönü
Sorumlu Müdürü: E.Ü. Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü adına Prof. Dr. Eşref Abay

**EGE ÜNİVERSİTESİ
EDEBİYAT FAKÜLTESİ YAYINLARI
ARKEOLOJİ DERGİSİ
XXV (2020)**

© 2020 İzmir/Türkiye
ISSN 1300 – 5685

Sahibi: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi adına Dekan Prof. Dr. Yusuf Ayönü
Sorumlu Müdürü: E.Ü. Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü adına Prof. Dr. Eşref Abay
ARKEOLOJİ DERGİSİ hakemlidir ve Kasım ayında olmak üzere yılda bir kez basılmaktadır.
TÜBİTAK/ULAKBİM Sosyal Bilimler Veri Tabanlarında ve EBSCO Art & Architecture Ultimate’te
taranmaktadır.

Published once a year in November.

EGE ÜNİVERSİTESİ EDEBİYAT FAKÜLTESİ’nin izni olmadan ARKEOLOJİ DERGİSİ’nin
hiçbir bölümü kopya edilemez. Alıntı yapılması durumunda referans gösterilmelidir.
Yazıların yasal sorumluluğu yazarlara aittir.

It is not allowed to copy any section of ARKEOLOJİ DERGİSİ without the permit of
EGE ÜNİVERSİTESİ EDEBİYAT FAKÜLTESİ
ARKEOLOJİ DERGİSİ’ne gönderilen makaleler aşağıdaki web adresinde bu cildin
son sayfalarında belirtilen formatlara uygun olduğu takdirde yayınlanacaktır.
Articles should be written according to the guideline mentioned in the following web address
or on the last pages of this volume.

ARKEOLOJİ DERGİSİ’nin yeni sayılarında yayınlanması istenen makaleler için yazışma adresi:
Correspondance addresses for following submissions for ARKEOLOJİ DERGİSİ

ARKEOLOJİ DERGİSİ
Ege Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi
Arkeoloji Bölümü
Bornova 315110 İZMİR-TURKEY
Diğer iletişim adresleri / Other correspondance addresses

**Basım Yeri | Place of Printing Publication: Ege Üniversitesi Basımevi,
[Ege Univ. Printery] İzmir, Türkiye.**

Dağıtım / Distribution
Ege Üniversitesi
Tel: +90 232 31152527

ARKEOLOJİ DERGİSİ

EGE ÜNİVERSİTESİ
EDEBİYAT FAKÜLTESİ YAYINLARI

EDİTÖRLER/EDITORS

M. Nezh AYTAÇLAR
Eşref ABAY
Fulya DEDEOĞLU
Aytekin ERDOĞAN

DANIŞMA KURULU / EDITORIAL ADVISORY BOARD

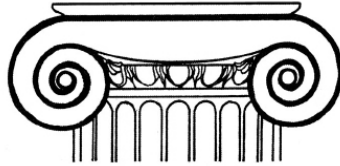
DANIŞMA KURULU / EDITORIAL ADVISORY BOARD

Prof. Dr. Altan ÇİLİNGİROĞLU

Prof. Dr. Ersin DOĞER – Prof. Dr. Serra DURUGÖNÜL (Mersin Üniversitesi)
Prof. Dr. Turan EFE – Prof. Dr. Armağan ERKANAL – Prof. Dr. Massimo FRASCA
(Universitai di Catania) – Prof. Dr. Kutalmış GÖRKAY (Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr. Binnur GÜRLER (Dokuz Eylül Üniversitesi) – Prof. Dr. Hasan MALAY
Prof. Dr. Mehmet İŞIKLI (Atatürk Üniversitesi) – Prof. Dr. Coşkun ÖZGÜNEL
Prof. Dr. Nuran ŞAHİN – Prof. Dr. Mustafa ŞAHİN (Uludağ Üniversitesi)
Jean Yves EMPEREUR (CEALlex İskenderiye) – Prof. Dr. Abdullah YAYLALI

ISSN 1300 – 5685

İZMİR

ISSN 1300 – 5685

İZMİR

2020

ARKEOLOJİ DERGİSİ

Cilt/Volume XXV

2020

KAZI RAPORLARI / FIELD REPORTS

- ZAFER DERİN: *Bornova-Yassitepe Höyüğü 2010-2019 Yılı Çalışmaları Gözlemler*
(*Bornova-Yassitepe Höyük Archaeological Excavations in 2010-2019*) 1-42

MAKALELER / ARTICLES

- BURÇİN ERDOĞU- ÖZLEM ÇEVİK: *Kuzeybatı Anadolu'nun Kronolojisi ve Terminolojisinin Yeniden Değerlendirilmesi*
(*Reconsideration Chronology and Terminology of Western Anatolian Coast*) 45-66
- ERGÜL KODAŞ-YUNUS ÇİFTÇİ-CHARLOTTE LABEDAN-KODAŞ-KAZIM ÖZKAN: *Boncuklu Tarla'da Ele Geçen Neolitik Çağ Kulak Tıkaçları, Küpeler ve Düğmeler Üzerine Bazı Gözlemler: Tipoloji ve İşlev*
(*Some Observations on Neolithic Stone Plugs, Tokens Earrings And Buttons From Boncuklu Tarla: Its Typology and Function*) 69-79
- GÜNSEL ÖZBİLEN GÜNGÖR: *Son Buluntularla Erken Tip Klazomenai Lahitlerine Yeni Bir Bakış*
(*The Early Type Clazomenaeen Sarcophagi with Recent Finds: A New Perspective*) 81-96
- UFUK ÇÖRTÜK: *Pladasa Kenti Savunma Mimarisi Üzerine Gözlemler*
(*Observations on The Defence Architecture of The Settlement of Pladasa*) 99-116
- MURAT FIRAT: *Çark Yapımı Kandil: Isparta Müzesi'nden Bir Grup Demlik Form*
(*A Group of Wheelmade Lamp At The Museum of Isparta: Tea Pot Type*) 119-129
- ABDURRAHMAN DEMİR : *Isparta Müzesi'nden Bir Grup Giresun Müzesi'nde Bir Grup Pişmiş Toprak Unguentarium*
(*A Group of Terracota Unguentaria From Giresun Museum*) 131-147
- Yayın Kuralları / Rules of publication 149-153

BORNOVA-YASSITEPE HÖYÜĞÜ 2010-2019 YILI ÇALIŞMALARI

[BORNOVA-YASSITEPE HÖYÜK
ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS IN 2010-2019 SEASONS]

Zafer DERİN

Anahtar Sözcükler

Western Anatolia, Yassitepe, Early Bronze Age, Troy.

Keywords

Batı Anadolu, Yassitepe, Erken Tunç Çağı, Troya.

ÖZET

Yassitepe Höyük Bornova Ovası'nın ortasında çok özel bir konuma sahiptir ve Prehistorik Höyüğün yarısı modern binaların altında kalmıştır. 6.30metre yüksekliğindeki höyükte Neolitik Dönem'den Roma Dönemi'ne kadar yerleşilmiştir. Troya'nın en eski tabakası ile çağdaş olan Erken Tunç Çağ yerleşmesi, yüksek taş duvarlı, uzun dikdörtgen planlı yapılardan oluşmaktadır. Yeşilova Höyüğü'ndeki Erken Tunç Çağ Yerleşimi Kalkolitik Çağ'ın devamı olarak tanımlanabilir. Mekânların içinde Erken Tunç Çağ I kültürüne ilişkin yüzlerce buluntu ele geçmiştir. Bu kültürel sürece ilişkin mezarlar da yerleşimin dışında ortaya çıkartılmıştır.

ABSTRACT

Yassitepe Höyük has a very specific location in the middle of Bornova and the half of the prehistoric mound remained under the modern buildings. The site has a height of 6.50 meter, it was settled from Neolithic to Roman Time. The Early Bronze Age settlement which became with the oldest layer of Troy is made up of thin, long, rectangular planned structures with high stone walls. The Early Bronze Age settlement in the Yesilova Höyük can be defined as the continuation of the Chalcolithic Age. Hundreds of finds from the Early Bronze Age culture were found inside the rooms. The graveyard related to this cultural process were also discovered outside the settlement.

Yassitepe Höyüğü, İzmir'in merkezinde Bornova Ovası'nın ortasında Bornova ilçesi Kazım Dirik mahallesi sınırları içinde yer almaktadır (Fig.1). Manda Deresi'nin kuzeyinde, uzun süre tarımsal faaliyetler gerçekleştirilmiş bir bölgede bulunmaktadır. Yassitepe Höyüğü şehirleşmeyle birlikte bölgede alışveriş merkezleri ve villa yapıları inşa edilmesi sonrası imara açılan çevre içerisinde orta boyda basık bir höyük alanıdır. Yassitepe 6.50 metreye yaklaşan yüksekliğe sahip olmasına karşın, çevresindeki derelerin getirdiği alüvyonlar nedeniyle dolarak, günümüzde 1-2 metre yüksekliğinde alçak yayvan bir tepe şeklini almıştır. Yerleşimin yarısı, yakın zamanda inşa edilen konutların altında kalmış, 2005 yılından

itibaren alanın tescil edilmesiyle bütünüyle koruma altına alınmıştır. Kuzey güney doğrultusunda 200 metre, doğu batı doğrultusunda ise 150 metre uzunluğunda olan höyük günümüzde denizden 19 metre yüksekte yer almaktadır (Fig.2). Kıyı Ege Bölgesi'nde Liman Tepe'den sonra kazısı devam eden ikinci yerleşim alanı olan Yassitepe Höyüğü'nün keşfi Yeşilova Höyüğü kazıları sayesinde gerçekleşmiştir¹.

2005 yılında Yeşilova Höyüğü kazı çalışmalarının yanı sıra Bornova Ovası'nda yüzey araştırmalarına da başlanmıştır. Bu bağlamda yüzey araştırmaları öncesi yoğun yapılaşmanın

¹ Derin 2006: 1 vd.

olmadığı, ovanın daha çok tarımsal faaliyetlerde kullanıldığı dönemlerdeki Osmanlıca yazılmış eski haritalar incelenmiştir. Bu tür haritalardan 1341 hicri 1924-25 miladi tarihli 1/25 binlik bir harita üzerinde Yeşilova Höyüğü'nün kuzeybatısında Yassitepe adıyla işaretlenmiş tepe dikkatimizi çekmiştir. Yeni haritalar üzerinde gösterilmeyen bu tepeyi bulmak amacıyla yakın çevre araştırıldığında üzerine villa inşaatları yapılan, yüzeyinde çanak çömlek parçaları olan hafif eğimli bir tepe yükseltisi tespit edilmiştir. Bu yükselti üzerinde yapılan detaylı araştırmalar sonucunda daha önce inşa edilen yapıların temelleri için kazılan toprak üzerinde çanak çömlek parçalarının çevreye yayıldığı anlaşılmıştır. İlerleyen çalışmalar derelerin getirdiği alüvyonla büyük oranda toprak altında kalan bir yerleşimin varlığını ortaya koymuştur. Bu yerleşimin de Osmanlıca haritalardan izini sürdürdüğümüz Yassitepe höyüğü olduğu anlaşılmıştır.

Yeşilova Höyüğü kazı programı kapsamı içinde 2010 yılında başlatılan ilk kazı çalışmalarında, kültür tabakalarının yüzey toprağının hemen 10 cm. altında başladığı, üzerine yapılan yol ve tarımsal faaliyetler nedeniyle alttaki kalıntıların kısmen tahrip olduğu görülmüştür. Yassitepe'de dört kültür katına ait 12 mimari tabaka ortaya çıkartılmıştır (Fig.5). Buna göre Yassitepe Höyüğü'nde 2017 yılı sonuna kadar yapılan çalışmalarla ortaya çıkarılan tabakalar aşağıdaki gibidir:

I. Kültür Katı: Roma

II. Kültür Katı: Tunç Çağ

A. Orta Tunç Çağ (1,2)

B. Erken Tunç Çağ I (1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8)

III.Kültür Katı: Kalkolitik (Orta)1,(Erken) 2

IV.Kültür Katı: Neolitik (Geç?)

IV.Kültür Katı: Neolitik Çağ

Yassitepe Höyüğü'nün en erken tabakaları ana toprak seviyesinin hemen üstünde yer alan Neolitik Çağ kültürüne aittir. Neolitik Çağ'a ilişkin bulgular Höyüğün güneydoğusundaki 3. Derece Arkeolojik Sit alanlarında yapılan çalışmalarda ortaya çıkmıştır (Fig.3). 117 parselde inşaat için açılan temel hafriyat toprağı içinde ve 89 No'lu parselde yapılan kazı çalışmalarında ana toprak seviyesinde erken tabakalar içinde Geç Neolitik Dönem'e ait keramikler bulunmuştur. Dikine ip

delikli – tünel kulp bu tür keramikler içinde tipik örneklerden biri olarak gösterilebilir. Bunun dışında herhangi bir mimari kalıntıya rastlanmamasına karşın, bulgulara dayanarak, Neolitik toplumunun Manda Deresi'ne yakın konumda höyüğün daha çok güneydoğusuna yerleştikleri söylenebilir.

III.Kültür Katı: Kalkolitik Çağ (III.1-2 tabakaları)

Yassitepe Höyüğü'ndeki Kalkolitik Çağ'a ait buluntular H15 ve H19 plankareleri ile 89 No'lu parselde test açmalarında sürdürülen çalışmalar sırasında tespit edilmiştir (Fig.3,4). Ana toprağa kadar yapılan derin sondajlarda dar bir alanda çalışılması nedeniyle bu kata ilişkin mimari kalıntılara rastlanılmamıştır. Buna karşın, yangın ve taban kalıntıları yaklaşık 1.70 metre kalınlığındaki bu kültür katının, III 1 ve 2 olarak iki ayrı tabakada gelişim gösterdiğini ortaya koymuştur. H15 plankaresinde 3.50 metredeki ana toprak üzerinde yer alan ve 14.50 metredeki çakıllı tabakaya kadar devam eden yaklaşık 1.00 metre kalınlığındaki "III 2" tabakası keramik buluntuları ile dikkati çeker. Buluntular, dönemin özelliklerini ortaya koyacak kadar çok ve çeşitlidir.

III2 tabakasına ait keramikler içinde çanak, çömlek ve kâselere ait parçalar bulunmaktadır (Fig.6:1-14) Keramikler çoğunlukla orta kalitede olup, yüzeyler kahverengi ve gri tonlarda perdahlı ya da sadedir. Keramikler arasında koyu renk malların yanı sıra kırmızı renkli mallarda görülmektedir. Kapların üzerlerinde görülen mahmuz kulplar bu dönem için belirleyicidir (Fig.6.11-12). Omurgalı kâseler (Fig.6.1), içe kalınlaştırılmış ağız kenarlı kâse ve çanaklar (Fig.6.2) ile düz cidarlı derin kâseler (Fig.6.3,4,6-8) ve daralan ağız kenarlı küresel gövdeli çömlekler (Fig.6.9,10) en yaygın formları temsil eder. Çanak ve kâse türü kapların gövdeleri üzerinde görülen yumru şeklinde kabartmalar (Fig.6.7,8) birer bezme unsuru olarak kullanılmış olmalıdır. Ayrıca bazı parçalarda perdah bezemeye de rastlanmıştır.

III.2.Kültür Katına ait bu buluntular C14 sonuçlarına göre (MÖ.5321-5207, MÖ.5304-5200, MÖ.5320-5215, MÖ.5210-4995) Erken Kalkolitik Dönem'e tarihlenmektedir. Bu durumda Yassitepe'de Kalkolitik Çağ yerleşiminin, Neolitik yerleşimcilerin Yeşilova Höyüğü'nü MÖ.5700 civarında terk etmesinden 300-400 yıl sonra,

Yeni gelen halk topluluklarıyla başladığını ortaya koymuştur. Erken Kalkolitik Dönem'in sonunda meydana gelen sel sonucunda III2 yerleşimi, 10-15 cm. kalınlığında alüvyonlu ve çakıllı bir toprak tabakasıyla örtülür. Bu şekilde doğal felaketin ardından Yassitepe'deki yerleşimin Kalkolitik Çağ'ın içinde bir kez daha terk edildiği anlaşılmaktadır.

Erken Kalkolitik Döneme ait Yassitepe III.2 tabakası Ege Bölgesi'ndeki kültürel değişimi kanıtlayan az sayıdaki yerleşim alanlarından biridir. Bu tabaka ile çağdaş yerleşimlerden Uğurlu III, Uluçak III, Çine Tepecik, Kumtepe IA ve Beşik-Sivritepe bulguları,² Neolitik Çağ'ın ardından yaklaşık 500-400 yıl sonra başlayan yeni dönemin farklı bir kültürel yapıya sahip olduğunu ortaya koymuştur. Çanak çömlek gelenekleri, değişimin en belirgin kanıtlarından birini oluşturur. Kırmızı yüzlü Neolitik çanak çömleğin ardından gelen koyu yüzlü çanak çömlek ve değişen formlar bölgeye yerleşmeye başlayan yeni bir topluluğu işaret eder.

H15 ve H19 plankareleri ile 89 No'lu parselde test açmalarında 14.50-15.20 metrede tespit edilen (Fig.3), yaklaşık 0.70 metre kalınlığındaki "III 1" tabakası 2. Tabakanın devamı olarak görülen Orta-Geç Kalkolitik Dönem'in ait buluntuları ile tanımlanmıştır (Fig.6:15-20). Sel felaketinin ardından yeniden yerleşen ve Erken Kalkolitik Dönem'de olduğu gibi koyu yüzlü çanak çömlekleri ile bilinen gruplara ait sepet kulplu çanaklar (Fig.6:18-19) ve "ekmek tavalalarına" (Fig.6:20)³ ilişkin parçalar dikkati çekmektedir. Bunun yanı sıra el yapımı, iyi ve orta derecede pişirilmiş içe dönük, basit, içe kalınlaştırılmış ağız kenarlı kâse ve çanaklar (Fig.6:15-16) yoğun olarak ele geçmiştir.⁴ Kaplar, koyu gri, grimsi kahve ve kahve renginde astarlıdır. Yassitepe III.1 tabakası Yeşilova Höyüğü III. Tabakası ile benzer özellikler göstermektedir. Ele geçen parçaların önemli kısmı sepet ve mantar kulplu omurgalı çanaklara aittir (Fig.6:18-19). Bu tür omurgalı

çanaklara paralel örnekler, Yeşilova III,⁵ Emporio X-VII⁶ ve Tigani II-III başı⁷ yerleşimleri ile Akhisar bölgesindeki Kulaksızlar'da⁸ rastlanmıştır. Özellikle sepet kulpların yaygın olduğu anlaşılmaktadır⁹. Bir omurgalı çanağın iç yüzünde perdah bezeme de yer almaktadır.¹⁰ Ayırt edilen diğer bir form, dikey kulplu boyunlu çömleklerdir. Kapların dipleri daha çok düz olarak yapılmıştır. Paralelleri dikkate aldığımızda Yassitepe Höyüğü III1 tabakası, Yeşilova,¹¹ Liman Tepe VII, Kulaksızlar, Demirli Mağara, Çakmak Tepe ve Yoğurtçu Kale¹² gibi merkezlerde bulunan çanak çömlekler de benzer kültürel süreci, Orta – Geç Kalkolitik Çağı işaret etmektedir.

II.Kültür Katı: Tunç Çağ

Yassitepe Erken Tunç Çağ yapı katlarının bulunduğu alanlardaki ilk çalışmalara Yeşilova Höyüğü kazısının VI No.lu çalışma alanı olarak 2010 yılında başlanmıştır. Höyüğü en uzun süreli yerleşimi Erken Tunç Çağ katında (II B) tespit edilmiştir. Bu bağlamda I14 karesinde (Fig.4) 19.00-18.60m. seviyeleri arasında yüzey toprağı kaldırılmış, 18.60m. seviyesinden itibaren Erken Tunç Çağ'ın IIB 1 evresine inilmiştir. Yüzeğe yakın Erken Tunç Çağ kültür katının son üç mimari evresi genel olarak korunmuş durumda olup sağlam bir mimari vermektedir. Mimari kalıntılar I14-15 plan karelerinde yüzey toprağının 10-20 cm. altında 18.50 metre seviyesinde ortaya çıkarken, kuzeye ve güneye doğru olan eğim nedeniyle H18-19 plan karelerinde 1.00 m., K13a plankaresinde 2.00 m. daha derinde saptanmıştır

5 Derin vd. 2009: Fig.14: 82-85.

6 Hood 1981: Fig.134.

7 Felsch 1988: Taf.80: 47.1-47.8.

8 Dinç 1996: Çiz.5: 124-126, 128-133; Çiz.6: 159-167.

9 Derin vd. 2009: fig.14: 82-85.

10 Bir kısmı sepet kulplu omurgalı çanaklar, dönemin başta gelen karakteristik kap tipidir. Bu tip çanaklar, Kulaksızlar (Dinç 1996: çiz.6), Emporio X-VIII (Hood 1981: fig.134), Tigani II-III başı (Felsch 1988: taf.80: 47.7-47.8), Gülpınar (Seeher 1987: abb.3: 5-6; Takaoğlu 2006: fig.6: 1-11) ve Beçin Kalesi (Yıldız 2008; Caymaz 2010: 111, 135) yerleşimlerinde görülmektedir.

11 Derin ve Caymaz 2017: 505. Yeşilova Höyüğü Kalkolitik tabakadan (III) MÖ.4340-4230 C14 tarihleri elde edilmiştir.

12 Caymaz 2010: Çiz.81,81; Takaoğlu 2001: 161; Bostancı 2002: 107 vd., Lev. LIII:3;LVIII:4, Derin ve Caymaz 2013: 128.

2 Erdoğan 2011: 49; Günel 2006: 21; Sperling 1976: 01-109, 201-210, 127-130; Seeher 1985: Abb17.

3 Literatüre "Cheesepot" olarak giren, ancak tüme yakın örnekleriyle bir çanak-kaseden çok üç yanı yükseltilmiş bir tavayı anımsatan bu kaplarla ateş ya da kor üstünde ekmek türü besin pişirildiği düşünülmektedir. Bak.Derin ve Caymaz 2017: 501, Fig.51:8.

4 Benzerleri için bak. Hood 1981, fig.121:92,93;Sperling 1976:Fig.8:115, 9: 205, 13:405-409.

(Fig.3). Höyükte var olan eğim nedeniyle doğu ve güneydoğudaki ETÇ tabakaları 16.50 ve 15.80 metre seviyesinde tespit edilmiştir. Bu da höyüğün eğimine bağlı olarak yerleşimin eteklere doğru 2-3 metre daha aşağı seviyede başladığını ve derelerin taşkınları sonucu höyüğün çevresinin alüvyonla dolduğunu göstermektedir. Bunun yanında höyüğün tepesinin koni kısmının da tarımsal faaliyetler nedeniyle en az 1.00m. tıraşlandığı anlaşılmaktadır. Bu bilgiler içerisinde yerleşimde toplamda 14 adet mekân tespit edilmiş, Mekânlar IIB 1 ve çoğunlukla IIB 2 katlarında ortaya çıkartılmıştır (Fig.4,5).

IIB Tabakası ETÇİ Dönemi Mimarisi

IIB 3-8 tabakaları yapıları

Höyüğün eğimli yapısı içerisinde yerleşim tabakalarının saptandığı, yüzeyden ana toprağa kadar üç ayrı alanda çalışılmıştır. Bu çalışmalar kuzeyde H9a plankaresinde, höyüğün merkezinde H15d plankaresinde ve güneydoğuda 3.Derece Arkeolojik sit sınırları içindeki 89 No.lu parselde gerçekleştirilmiştir (Fig.3,4). Bu alanlarda gerçekleştirilen kazılarla IIB 3-8 tabakalarına ilişkin veriler elde edilmiştir.

IIB tabakasının en eski tabakaları olan IIB 3-8 yapı katlarına ait veriler bugüne kadar sadece test açmalarında tespit edilmiştir. Taş temelli bir yapı katıyla temsil edilen IIB 8.kat 16.00-15.65 metre seviyesinde tespit edilirken, IIB 7 katı ise 16.35-16.00 metreler arasında ortaya çıkartılmıştır. IIB 6 katı 16.70-16.35m aralığında taş temel kalıntılarıyla dikkati çekmiştir. Ancak her üç tabaka da dar alanlarda sondaj kazılarında saptandığı için mimarinin genel özelliklerini saptamak mümkün olmamıştır. Buna karşın duvar parçaları, taban kalıntıları gibi bulgular ile keramik ve küçük buluntular bu tabakaları anlamamıza yardımcı olmuştur.

IIB 2 tabakası yapıları

Bu yapı katına ait mekânların üstteki A katı yapılarından ve yüzeye yakın olmaları nedeniyle tarımsal faaliyetlerden dolayı kısmen tahrip olduğu görülmüştür. Buna rağmen ETÇ IIB 2. yapı katına ait 5, 6, 8, 9, 10, 11, 12 ve 13 No.lu mekânlar ile savunma duvarı (No.7) kısmen açığa çıkartılmıştır (Fig.4).

5 No.lu mekân: Yassitepe'de tümüne yakın kazılan yapılardan biridir. Çok odalı plana sahip mekânın, kuzeydoğusundan ve güneybatısından

dolaylı geçitler vasıtasıyla giriş yapıldığı anlaşılmaktadır. Mekânın arka odaları depo amaçlı kullanılırken ön odaları ışık olarak kullanılmıştır. Mekân içinde farklı seviyelerde üç ayrı taban tespit edilmiştir.

Kuzeydoğu-güneybatı doğrultusunda yaklaşık 18 metre uzunluğundaki mekân, beş odalı olarak inşa edilmiştir. İlk üç odası daha çok ışık olarak kullanıldığı anlaşılan mekânın güney duvarları 12 No.lu evle ortak kullanılırken kuzey duvarlarının bir kısmında kendine ait duvarları bulunmaktadır. İnce uzun mekânın odaları içten içe 3.60x2.55, 4.20x2.66, 4.00x2.50, 4.25x6.25 ve 5.00x1.40 metre boyutlarındadır.

Mekânın doğudaki ilk odasının içinde güneydoğu köşesine yakın bir alanda 17.55m seviyesinde 1.65x1.35m boyutlarında dikdörtgen planlı, tabanı keramik ve çakıltası döşeli bir fırın açığa çıkarılmıştır. Fırının üst kısmı günümüze ulaşmakla birlikte, tabanın eğiminde ağız açıklığının kuzeye baktığı anlaşılmaktadır.

Fırın tabanı üzerinde çakmaktaşı aletler, minyatür taş baltalar açığa çıkarılırken, fırının arkasında bir köşeye bilinçli bir şekilde istiflendiği düşünülen deniz kabukları ile birlikte fırın çevresinde çok sayıda farklı nitelikte mutfak kapları ele geçmiştir. Mekân içinde, taban üzerinde gaga ağızlı testiler, sığ çanaklar, küçük çömlekler, kapaklar, süzgeç ve üç ayaklı çömlekler bulunmuştur.

Bunların dışında 17.35m seviyesinde mekânın kuzeyine doğru yayıldığı gözlemlenen beyaz kireç sıvalı bir tabana rastlanılmıştır. Bahsi geçen tabanın mekânın en erken kullanım gören evresine ait olduğu düşünülmüştür. Dörtgen planlı fırının karşısında kapı açıklığına doğru devrildiği görülen bir pithos bulunmaktadır. Pithosun çevresinde ve fırının kenarlarında çok miktarda küçük sıvı kapları ele geçmiştir. Pithosun altında yengeç tırnakları, domuz dişi ve ayı dişinden oluşan farklı hayvanların dişlerini içeren kemiklerin bereket ya da büyü ritüeli ile ilişkili olduğu düşünülmektedir.

5 No.lu mekânın en ilginç bölümlerinden biri ikinci odada yer alan (H16d) keramik fırınıdır (Fig.4, 5.3). 5 No.lu mekânın kuzey duvarına yapılan, doğusu ve batısı ise iki kısa duvar ile sınırlanan fırın kerpiçten perde şeklinde bir duvarla iki bölmeye ayrılmaktadır. Batısı 1.4x1m, doğusu 0,8x1.04m'dir. Kerpiç blokların

boyutları ise 0.44x0.22, 0.44x0.30, 0.44x0.45 ve 0.50x0.28cm'dir. İçi orta boy taşlarla ve yangın sonucunda pişmiş kil topraklar ve kil plakalar ile doludur. Fırının iç çeperlerinde ızgara sistemi ile ilgili olduğu anlaşılan delikler bulunur. 5 No.lu mekân ilk odası içinde, alanın doğusunda daha önce tespit edilmiş olan yatık durumdaki pithosun da keramik üretiminde kili şekillendirmede ihtiyaç duyulan suyu depolamak için kullanıldığı ve yangın sırasında devrildiği düşünülmektedir.

5 No.lu mekânın ilk iki odasında duvar kenarlarında yığılmış olarak kavkılar ele geçmiştir. Bunlar yenmek için ve keramiklerin hamurlarına katkı yapmak için kullanmış olabilir. Mekânın arka odalarında ortaya çıkan kap ve pithoslar nedeniyle söz konusu odaların depolama alanları olduğu anlaşılmaktadır. Depo olarak kullanılan arka odalara ulaşım M6 ile bağlantılı olarak güneyden koridor yardımıyla yapılabilmektedir.

6 No.lu Mekân: Tamamı kazılmamış olsa da üç odalı olduğu anlaşılan mekânın uzunluğu 15.70m iken duvar temelleri 0.30-0.35 metre kalınlığındadır. Arkaya doğru genişleyen mekânın doğuda 3.90 metre olan genişliği batıda 5.15 metreye ulaşmıştır. Mekânın iç kısmında 17.50m seviyesinde yer yer tahrip olmuş durumda çakıltaşı döşeli bir tabana rastlanılmıştır. Mekânın kuzey ante duvarının yanında deniz kavkıları bulunmuştur. Kapların içine ve torbalara koyuldukları anlaşılan, çoğunluğu kum midyelerinden oluşan kavkılarının bir kısmının açılmamış oluşu, bunların mekânın bu bölümünde depolandıklarını göstermektedir.

8 No.lu Mekân: Diğerlerine göre daha dar inşa edilmiştir. 8 No'lu Mekan bu yapı katının en dar ve uzun yapılarından biridir. 15.78 metre uzunluğundaki mekânın radyal plana uygun olarak, doğusu 2.56 metre, batısı 4.90 metre genişliğindedir. Mekânın doğu ucunda kuzey duvarına bitişik bir fırın yer alır. Fırının içinde küçük boyutlu kaplara, yanında ise büyük boyutlu bir depolama küpüne rastlanılmıştır. Mekânın güneybatısında 1m² lik bir bölümde ağırlık, sürtme taşı ve perdah taşlarına ait toplu bir buluntu grubu ortaya çıkarılmıştır. Söz konusu yer ışık alanı olarak değerlendirilmiştir.

Mekân içerisindeki derinleşme faaliyetlerinde 17.52-17.45 metre seviyeleri arasında olasılıkla yanık saz örtü kalıntılarını içeren beyaz küllü bir

tabakanın mekân geneline yayıldığı gözlemlenmiştir. Söz konusu zemin üzerinde günlük kullanıma ait kaplar açığa çıkarıldığı gibi, çok sayıda kırık keramik parçasına da rastlanılmıştır.

8 numaralı mekânın batı tarafındaki odası G16d plankaresinde açığa çıkartılmıştır (Fig.4). Kare planlı bir görünüme sahip odanın 5.00 metre uzunluğunda olduğu anlaşılmasına rağmen batı ve güney duvarları kesit içerisinde kaldıkları için odanın tam sınırlarına ulaşılamamıştır. Mekân duvarlarının yükseklikleri güneyden kuzeye doğru alçalmaktadır. Doğu duvarında bir ara koridora açılan 0.90 m'lik bir kapı girişi bulunmaktadır. Oda içerisinde pithos ve iri çömlekler dışında birçok çanak çömlek ele geçmesi nedeniyle bu küçük odanın bir kiler olarak kullanıldığı düşünülmektedir. 8 No.lu mekânda diğer mekânlardan daha fazla keramik ele geçmesi ve çıkan kapların yaklaşık %50'sinin minyatür olması dikkati çekmektedir.

9 No.lu Mekân: Duvarları büyük oranda tahrip olduğu için tüm sınırları tespit edilememiştir. 8 numaralı mekânın kuzeyinde yer alan mekânın 3 odası bulunmaktadır (Fig.4). 1. ve 2. Odaları detaylı olarak kazılmış iken 3. Oda henüz tam olarak bilinmemektedir.

Mekânın 1. Odasında 17.71m'de toprak ve 17.60 m seviyesinde çakıl döşeli tabanı vardır. Söz konusu tabanın giriş kapısı önünden doğuya doğru geniş bir alana yayıldığı gözlemlenmiştir. Bununla birlikte taban üzerinde çok sayıda hayvan kemiği, yontmataş delici ve kesici aletler ile yoğun miktarda çakmaktaşı parçasına rastlanılmıştır. Ek olarak Mekânın kuzeybatı köşesinde yaklaşık 1m² lik yayılım alanı gösteren yanık bir bölüm yer alır. Bu bölüm üzerinde keramik parçalarının yanı sıra toplu bir biçimde ağırşaklar ele geçmiştir. Söz konusu alanın dokumayla ilgili bir ışık alanı olduğu düşünülmektedir. Ayrıca mekânın güney köşesinde kerpiç döküntülerine ve büyük boyutlu taş kütlelerine rastlanılmıştır. Bu döküntüler taş duvarlara ait yıkıntılar olmalıdır. 1. odadan 2. odaya 0,90m genişliğinde bir kapı girişi ile ulaşılır. Kapı girişinin bulunduğu doğu duvarı yaklaşık 3.00m, batı duvar ise 5.00m. uzunluğundadır. Uzun olan kuzey ve güney duvarları 9.50m uzunluğundadır.

Batıdaki ikinci odanın, 17.60 m seviyesinde son tabanına ulaşılmıştır. Taban üzerine büyük boyutlu depolama kapları yerleştirilmiştir. Bu

depolama kapları genellikle güney duvarına dayandırılmıştır. Bununla birlikte oda içerisinde çok sayıda kırık çanak çömlek parçaları tespit edilmiştir. Ayrıca odanın güneydoğu köşesinde dikdörtgen planlı bir ocak yapısına rastlanılmıştır. Ocağın 1.00x0.80m boyutlarında olduğu anlaşılmıştır. Mekânda 17.75 metre seviyesindeki taban altına gömülü pithoslardan, taban üstüne yerleştirilmiş pitoslara kadar 30 adet irili ufaklı kap ele geçmiştir. Bunlar arasında koyu yüzlü üç küçük ayağı olan silindirik tarzda bir kutu-pyxis dikkati çekmektedir. Mekânın güney batı köşesinden kuzey doğuya doğru yaklaşık 1,5 m. uzunluğunda parçalanarak yayılmış pithosun altından 17.90 seviyesinde toprağa gömülü durumda tüm bir pithos çıkmıştır. Bu tüm pithosun ağız genişliği 55 cm. boyun genişliği 35 cm. gövde genişliği 63 cm. ve derinliği 120 cm. dir. Pithosun içinde dama tahtası ve zikzak bezemeli bir gaga ağızlı testinin bulunması kabın içinde sıvı depolandığını göstermektedir.

Oda içerisinde ilk kullanım evresine ait taban seviyesinde iki farklı ocak yapısı ile karşılaşılır. Bunlardan ilki odanın ortasında yer alan yarım daire planlı olanıdır¹³ (Fig.5.2). Kuzeybatı köşesi kısmen tahrip olan ocak, 1.65x1.40m çapındadır. Ocağın dış hattı 0.10m'lik kerpiç ile şekillendirilmiştir. Ocağın hazne kısmı düzgün bir biçimde sıvanmıştır. Bununla birlikte odanın son kullanım evresinde tespit edilip kaldırılan pithosların sivri dipleri ocağın bir kısmını tahrip ettiği görülmüştür. Odanın kuzeybatı köşesindeki diğer ocak ise kare planlıdır. 0.50x0.60m çapındaki ocağın etrafı 0.3m kerpiç ile sıvanmıştır. Oda içerisinde çok sayıda derin dibek taşı ile birlikte alt ve üst öğütme taşlarına ve çok sayıda farklı formlarda minyatür kaba rastlanmıştır. Bu kapların genellikle yarım daire planlı ocağın önünde beyaz kireç taban üzerine koyulduğu anlaşılmıştır. Mekân içindeki yarım daire şeklindeki ocak ve ocağın etrafındaki çoğu küçük boyutlu özel kaplar bu mekânın dini anlamda bir işleve sahip olduğunu göstermektedir.

13 Bu tipte ocak Yassitepe yerleşimi için ilk örnektir. Batı Anadolu'da benzer şekilde ocaklar, Beycesultan'da (Lloyd ve Mellaart 1962: 36-38, fig.11-12), Troya IVc evresi 456 no.lu evde (Blegen vd.1951:189, fig.128) ve Seyitömer Höyüğü'nde (Bilgen vd.2015: 153, fig.166-167) karşımıza çıkar. Çoğunlukla arka kesimlerinde boynuz şeklinde çıkıntılılarıyla dikkati çeken ocakların yer aldığı ETÇ II ve III dönemi mekanları, tapınak olarak yorumlanmıştır.

10 No.lu Mekân: Yerleşimin kuzeyinde tespit edilen yapılardan biridir. Diğer yapıların aksine yerleşim şemasına uygun olarak kuzey-güney yönde inşa edilmiştir. Mekânın sonraki süreçlerde üzerlerine inşa edilen yapılar nedeniyle kısmen tahrip olduğu görülmektedir. Mekân iki odalı olup yaklaşık 13 metre uzunluğundadır (Fig.4). Yarı kazılmış durumdaki mekânın girişi güneyde yer almaktadır. Payanda ile güçlendirilmiş kuzey arka duvarı savunma duvarı niteliğindedir. Payandalı duvarın kuzeyi dış alanı temsil etmektedir. 17.00 metre seviyesinde tabanına ulaşılan mekân içerisinde pithoslar ve duvarlara yakın konumda ele geçen kaplar mekânın günlük kullanıma yönelik domestik bir yapı olduğunu ortaya koyar.

11 No.lu Mekân: 10 numaralı mekânın doğusunda yer alır. Kuzey güney doğrultusunda 13 metre uzunluğundadır. Güneye bakan giriş kesimi 3.94 metre genişliğe sahipken yerleşimin trapez şeklindeki planına bağlı olarak kuzey genişliği 4.70 metreye ulaşır (Fig.4). Mekân içinde batı duvarına bitişik durumda 1.55x1.40 metre boyutlarında bir fırın ve kuzeydoğu kesiminde taşla döşeli bir alan bulunmaktadır. Mekânın kuzey duvarları 10 No.lu yapıda olduğu gibi payandalı olarak yapılmıştır. M11 taş döşeli tabanı nedeniyle olasılıkla bir bölümünün üzeri açık olmalıdır. Taş döşeli alanda yer alan dibek taşı ve mekân tabanı üzerinde yer alan kaplar domestik kullanıma işaret eder.

12 No.lu Mekân: 18.25 metre seviyesinde ortaya çıkartılan IIB2 katının en yüksekte bulunan yapısıdır. Büyük oranda korunmuş durumda olan yapının kuzeydoğuya açılan bir giriş holü, ana odası ve güneybatıda bir arka odası bulunmaktadır. (Fig.4). Toplam uzunluğu 12.90 metre kadar olan mekânın ana salonu doğuda 4.15 metre genişliğe sahipken batıya doğru genişleyerek 5.10 metre genişliğe ulaşmıştır. Mekânın üstteki yapı katında olduğu gibi kuzeydeki ortak avluya doğru daraldığı anlaşılmaktadır. Mekânın taş duvarları yaklaşık 0.80-0.90m. yüksekliği ile kısmen korunmuş durumdadır.

Mekânın sıkıştırılmış toprak tabanının (17.90-17.65 metre) üç kez yenilediği anlaşılmıştır. Her taban seviyesinde ele geçen yoğun keramik buluntuları; yangın, deprem gibi felaketler sonucunda tahrip olan yapının tabanlarının yenilenip duvarlarının onarılarak tekrar kullanıldığı göstermektedir. Mekânın diğerleri gibi yüksek taş

duvarlara sahip olması güneydeki uzun taş duvarların güçlendirilmesini zorunlu kılmış ve söz konusu duvarlar orta kesimine yapılan 0.45 m. uzunluğunda birer payanda ile desteklenmiştir. Tabanda bulunan yanmış döküntü halde kerpiçler ve üzerinde dal örgü izleri olan kerpiç kalıntıları, yapının düz damlı olarak yapıldığını ortaya koymaktadır.

Mekânın doğusundaki giriş ortasında 1.20 m. uzunluğunda ve 0.50 m. genişliğinde yüzeyi sıvalı, kenarları kerpiçle desteklenmiş bir platform bulunmuştur (Şek.4). Kerpiç platformun yanık olması ateşle ilgili bir kullanıma işaret etmektedir. Platformun arkasında bir yuvarlak ocak yer almaktadır. Mekânın kuzey ve güney duvarlarının hemen önlerinde insitu vaziyette çoğunluğu kırılmış kaplar açığa çıkarılmıştır. Kapların altında yanmış ahşap kalıntıları tespit edilmiş, kapların duvar kenarında yer alan ahşap rafların üzerine dizildiği ve bazı kapların kulp deliklerinden duvar kenarlarına asıldığı anlaşılmaktadır. Ayrıca mekânın içinde tabanlar üzerinde ya da bir kısmı gömülü vaziyette küpler ve pithoslar yer almaktadır. Özellikle kuzey duvarı kenarında bulunan geyik ve domuz kafatası parçaları, beyaz sıvalı tabanı ile bu mekânı diğer yapılardan ayırmaktadır. Olasılıkla en yüksek kesimdeki bu yapının duvarlarına asılı geyik kafalarıyla özel bir mekân ve belki de bir bey evi olduğu düşünülebilir.

12 No.lu mekânın güneybatısındaki arka odası ise duvar kenarına sıralanmış pithosları ile bir depo odası niteliğindedir. Bu kesimde gövde altları korunmuş durumda beş pithos tespit edilmiştir. Güneydeki pitosun gövdesi üzerinde kabartma olarak yapılmış, halka tipli bir idol (Şek.12.79) yer alır. Bu alandan ele geçen pithosların ve pithos parçalarının yoğunluğu dolayısıyla söz konusu odanın depolama amacıyla kullanılmış olma ihtimalini güçlendirmektedir. Odanın güneyinde yaklaşık 1.70x0.60m. boyutlarında iki sıra taş döşeli ve üzeri külle kaplı bir fırın bulunmaktadır.

14 No.lu Mekân: Yerleşim şemasının güneydoğusunda kalan K13a plankaresinde 5.00x5.00m. lik sondaj açmasında ortaya çıkartılmıştır (Şek.3). Dar bir alanda çalışıldığı için kapı girişi ve doğu duvarı tespit edilebilen mekân radyal planın bir parçası olarak kuzey güney doğrultuda ince uzun evler şeklinde inşa edilmiştir. Yassitepe ETÇ yerleşiminin kuzeydeki M10 ve M11 mekânları gibi güneyde yön değiştirdiği bölümde yer alır. Mekân bu kata ait yapılara göre 1.20

metre daha derinde ortaya çıkartılmıştır. Bu durum höyükteki eğimin güneydoğuya doğru arttığını göstermektedir.

14 no.lu mekânın ortaya çıkarılan doğu duvarının 4.42 m. uzunluğunda, kapı girişlerine ait açıklığın 0.80 m. olduğu anlaşılmaktadır. Mekânın içinde 2m2 çapında yayılım gösteren yanık ahşap kalıntılarını içeren bir tabakaya rastlanılmıştır. Bu yangın kalıntıları tavan örtüsüne ait olmalıdır.

Mekân içi buluntulara bakıldığında tüm ya da tüme yakın kapların yanı sıra, çok sayıda kırık keramik parçası ele geçmiştir. Mekânın kapı girişindeki öğütme taşı ve günlük kullanıma ait mutfak kaplarından yola çıkarak bu mekânın domestik nitelikte kullanıldığını söylemek mümkündür.

Sur Duvarı (7)

Erken Tunç Çağ I dönemine tarihlendirilen ve çeşitli evrelerde izlerine rastladığımız domestik yapıların güneybatısında 0.50m, 0.60m boyutlarında iri taşların kullanıldığı büyük bir duvar açığa çıkartılmıştır. Şimdiye kadar tespit edilen kısmı 18.00m uzunluğunda, 6.00m genişliğindedir. Duvarda dış kısımlarına büyük boyutlu taşlar kullanılırken iç kısımda 0.20, 0.30m arasında değişen boyutlarda taşlar kullanılarak dolgu yapılmıştır. Günümüze kadar üst üste dört sıra taşı korunmuş durumdaki duvarın, güneydoğu kısmının Orta Tunç Çağ yapıları tarafından tahrip edildiği görülmüştür.

IIB 1 Tabakası yapıları

Bu tabakada sınırları belli durumda beş mekân ortaya çıkartılmıştır. 1, 2, 3, 4 ve 13 no.lu olarak adlandırılan mekânların bir kısmı alt tabakadaki IIB2 katı yapılarının üzerine aynı doğrultuda oluşturulurken, 3 ve 5 no.lu mekânlarda olduğu gibi kısmen alttaki yapı katlarının duvarları kullanılarak da radyal plana uygun olarak inşa edilmiştir (Fig.4). IIB2 katında olduğu gibi ortak duvarlara sahip yapıların duvar kalınlıkları 0.50-0.65 cm. arasında değişmektedir. Yapıların duvarlarında araları çamurla birleştirilen orta boy andezit türünde çay taşları kullanılmıştır. Duvarların içten ve dıştan saman katkılı çamur ile sıvandıkları anlaşılmıştır. Yoğun deprem izlerini gördüğümüz yapılar en az bir kez onarım görmüştür. Olasılıkla bu tür felaketler yapıların büyük oranda boşaltılarak terk edilmelerine

neden olmuştur.

Yapıların günümüze ulaşan duvar yükseklikleri 0.50 metreyi aşmamaktadır. Batı yönündeki arka duvarları kazılmadığı için mekânların uzunlukları bilinmemektedir. 2 No.lu mekân en üst seviyede (18.28 m.) yer alırken, kuzey (18.16 m.) ve güneyindeki (18.10 m.) mekânlar taban yükseklikleri bakımından höyüğün eğimine bağlı olarak kademeli şekilde inşa edilmişlerdir. Mekânların dar doğu duvarları ve kuzeydeki uzun ortak duvarlar üzerinde bazıları sonradan kapatılan 0.75-0.80 metre genişliklerinde kapılar bulunmuştur (Fig.4).

1 No.lu Mekân: 4.60 x 11.35 metre boyutlarındaki bir bölümü açığa çıkartılmış olan ve megaron tarzda tek odalı olarak inşa edilmiş yapının 18.10 m. seviyesinde kireç tabana sahiptir olduğu tespit edilmiştir. Taban üzerinde yığınlar halinde kavkılar bulunmuştur. Mekânın güneybatı kesiminin yakın dönemde açılan bir çöp çukuru nedeniyle tahrip olduğu görülmüştür.

2 No.lu Mekân: 11.00x4.20 metre boyutlarındaki bölümü açığa çıkartılan mekanın 18.28 metre seviyesinde tabanının iki kez yenilediği ve ana odasının arkasında orta kesime bir ocak yapıldığı anlaşılmıştır. Çevresi kil çamurla yükseltilmiş ocağın ön kısmında kap koymaya yarayan küçük bir çukur yer alır. Ocakta yanan ateşin dumanın da tavanda yapılan küçük bir açıklık vasıtasıyla dışarı atıldığı düşünülmektedir. Mekânın doğusunda ve kuzey duvarı üzerinde 0.90 m. genişliğinde kapı açıklıkları yer alır.

3 No.lu Mekân: 12 no.lu mekânın üzerinde yer almaktadır. 12 no.lu mekânın doğusuna eklenen duvarlarla oluşturulmuştur. Yüze yakın duvarlar tahrip olduğu için mekânın ölçüleri hakkında bilgi yoktur.

4.No.lu Mekân: IIB1 evresindeki diğer mekânlardan farklı olarak yerleşimin şemasının kuzeyinde 10 ve 11 no.lu mekânların yanında yer alır. Yerleşim şemasının dönüş yaptığı alanda bulunması nedeniyle üçgen bir görünüme sahiptir. Yaklaşık 5.00 metre uzunluğunda duvarları olan yapının güneyde 1.50 m., kuzeyde 5.00 metre genişliğe sahip olduğu anlaşılmaktadır.

13.No'lu Mekân: Yerleşim şemasının güneydoğusunda tespit edilen yapılardan biridir. 17.05m seviyesinde kuzey-güney doğrultusunda 4.35m uzunluğunda, 0.70m genişliğinde açmanın

boyunca uzanan bir duvar tespit edilmiştir. Duvarın güneydoğu köşesinde 1m2 alana yayılmış deniz kabuklu bir bölüm yer alır. Bu deniz kabuklarının 5-10cm arasında boyutlara sahip, literatürde *Ostrea edulis* (European oyster) Avrupa İstiridyesi ve *Cerastoderma glaucum* (Lagoon cockle) Lagün Kum Midyesi olarak tanımlanan bu deniz kabuklarından olduğu anlaşılmıştır. Mekân dar bir alanda sondaj açmasında ortaya çıkartıldığından özellikleri ile ilgili yeterli bilgiye sahip değiliz.

IIB Tabakası Yapıları Genel Değerlendirmesi

Yasıtepe'nin ETÇ katlarını içeren ve mimari açıdan belirgin bir plan ortaya koyan IIB1 ve 2 katlarındaki yapıların fazla değişime uğramadan yeni tekrarı şeklinde inşa edildikleri anlaşılmaktadır. Test açmasından elde edilen bulgular bu katlara ait mimari geleneğin IIB3 katı ile başladığını göstermektedir. Bu nedenle olasılıkla aynı topluluklar, IIB2'nin yıkılmasından sonra da aynı yapıları, onararak kullanılmıştır. Yapıların ortak duvarlara sahip olmaları ve mekân aralarında kapı açıklıklarının bulunması yerleşimin büyük oranda bir kompleks şeklinde aynı zamanda yapıldığını kanıtlamaktadır.

IIB1 ve IIB2 tabakalarına ait yerleşim planı (Fig.4) benzer nitelikte şekillenmesine karşın temelde bazı farklılıklarda taşımaktadır. IIB2 tabakasında mekânlar çok odalı olarak inşa edilirken, IIB1 tabakasındaki yapılar tek odalı olarak yapılmışlardır. Mekânların iç mimarisindeki bu değişim, zengin bir süreci işaret eden IIB2 tabakasından sonra Yasıtepe'ye IIB1tabakasından sonra yerleşenlerin daha sade ve ekonomisi zayıf topluluklar olduklarını gösterebilir. Mekânların içlerinde alt katlara oranla daha az buluntuya rastlanması da bu durumla ilişkili olmalıdır.

IIB2 katına ait ortaya çıkan mimari plan, yerleşimin oval bir şekilde inşa edilen Anadolu Yerleşim Planı'na uygun olarak yapıldığını ortaya koymaktadır¹⁴. Kuzeydeki 10 ve 11 No'lu mekânlardan anlaşıldığı kadarıyla, bu alanda mekânların arka duvarları küçük payandalarla desteklenerek sur duvarı gibi kullanılırken¹⁵

14 Demircihüyük yerleşim planından hareketle, 'Anadolu Yerleşim Planı' tanımlaması ilk defa M. Korfmann tarafından kullanılmıştır (Korfmann 1987: 223, fig. 354)

15 Benzer özellikleri Limantepe VI tabakasının savunma duvarlarında da görmekteyiz. Bakınız. Erkanal ve

güney batı kesimine 6.00 metre genişliğinde güçlü bir savunma duvarı inşa edildiği görülmüştür (Fig.4). Kuzeyde daha zayıf bir savunma sisitemi ile yetinilmesinin nedeni bu alandan var olan ve günümüzde de zaman zaman akışkanlığını sürdüren dere olmalıdır. Höyüğün kuzeyinden geçen yol altındaki kanal içine alınan, doğu- batı yönündeki derenin antik dönemde sıklıkla taşkınlara neden olduğu ve yerleşim içinde rastlanan çakıl kalıntılarının bu taşkınlarla ilişkili olduğu anlaşılmaktadır. Mekânların oval plana uygun olarak, arka duvardan itibaren girişin bulunduğu ön taraftaki avluya doğru daralarak uzandıkları saptanmıştır. ETÇ yerleşim düzenlemesinde simetrik anlayışın hâkim olduğu düşünüldüğünden bu katlara ait yapıların yarısının bugün höyüğün sınırları içindeki güncel yapıların altında kaldıkları söylenebilir. Mekânların kapı girişlerinin doğuda bulunan dar duvar üzerinde açıldığı görülmektedir. Bu duvarlarda 1.50 ile 4.75 metre arasında değişen oda genişlikleri yapıların batı duvarlarında 5.00 metreye kadar ulaşmaktadır. Kapı açıklıkları 0.80 metre kadar olup duvarlar 0.30-0.40 metre kalınlığa sahiptir (Fig.4,5).

Mekânların taştan inşa edilen duvarlarının kalınlığının az olması ve 3 ve 5 No'lu mekânların taban üzerinde üst kısmı düz, alt kısmı negatif dal izleri taşıyan yanmış kil plakalarına rastlanması, yapıların tek katlı ve düz tavanlı olarak inşa edildiklerini göstermiştir. ETÇ yerleşiminde çoğunlukla ortak duvar kullanan megaron tarzındaki uzun yapıların duvarlarının tavana kadar taştan inşa edildiği düşünülmektedir.

Bu evrede yapıların tahribata uğramalarında yerleşimin yüzey toprağına yakın olması nedeniyle tarımsal faaliyetlerin zamanla duvarları bozması ve IIB1 tabakasında bir deprem yaşanmış olabileceği üzerinde durulmaktadır. Bu doğrultuda Andazit türünde yuvarlak yüzeyli taşlardan inşa edilen duvarların oldukça dayanıksız olduğu ve depremlerin etkisiyle kolaylıkla yıkıldıkları saptanmıştır. Özellikle 1,2 ve 3 No.lu mekân duvarları depremin etkisiyle deforme olmuştur. CO14 tarihlerine göre MÖ. 2800 civarında gerçekleşen bir deprem, yapıların bazı duvarlarının "S" şeklinde yıkılmasına neden olmuştur. Özellikle 1 No.lu mekânın kuzey ve güney duvarlarında bu tahribatı görmek mümkündür. Yapı depremden sonra tekrar onarılarak kullanılmaya çalışıldığı

ortaya koymuştur. Dolayısıyla IIB1 katı halkının olasılıkla depremle tahribata uğrayan yapılarını onarıp ek duvarlar yaptıktan sonra bir süre daha oturmaya devam ettikleri anlaşılmaktadır.

Yassitepe'de yan duvarları ortak olduğu için genellikle bloklar halinde inşa edilen, bazılarında ara duvarlarla birden fazla mekâna ayrılan megaron ya da megaronsu yapılardan oluşan ETÇ yerleşimi aynı zamanda Batı Anadolu'nun geleneksel mimari tarzını da temsil etmektedir. Ortadaki bir avluya açıldığı anlaşılan radyal planlı mekân diziliminden oluşan yerleşim şeklinin Batı Anadolu'da yaygınlaştığı bilinmektedir. Bu tür mimariye sahip yerleşim modelleri ETÇ I döneminde Liman Tepe,¹⁶ Troya,¹⁷ Bakla Tepe,¹⁸ Beşik-Yassitepe¹⁹ ve Demircihöyük²⁰ gibi yerleşim alanlarında da görülmektedir. ETÇ II döneminde İç Batı Anadolu'da Keçiçayırı,²¹ Bademağacı²², Hacılar II höyük yerleşimlerinde de görülen bu uygulama, Batı Anadolu'nun ETÇ süresince devam eden mimari geleneği olarak görülmemelidir. Buna karşın son yıllarda Kıyı Ege Bölgesinde öne çıkan alanlardan biri olan Çukuriçi Höyük bulguları Batı Anadolu'da Anadolu yerleşim şemasına doğrudan bağlı kalınan bir yapılaşmanın olmayabileceğini ortaya koymuştur. Çukuriçi Höyüğü ETÇI yerleşiminin (Va-II) evrelerinde ortaya çıkartılan mimarisi Limantepe, Baklatepe, Troya ve Yassitepe'den farklı bir plana sahiptir. İç Batı Anadolu yerleşimlerinde olduğu gibi mekânlar ortak duvarlara sahip olmalarına karşın, kümeleşmiş yapılar sokaklarla birbirinden ayrılmıştır.²³ Linear yerleşim tipi olarak tanımlanan bu yerleşim şemasına çağdaş dönemde adalarda Thermi,²⁴ Poliochni²⁵ ve Emporio'da²⁶ rastlanması yerleşilecek alanın oluşturulmasında tek bir modele bağlı kalınmadığını, mimarinin ihtiyaca göre şekillendirildiğini gösterir.

16 Erkanal vd. 2003: 424; 2004: 166-169.

17 Korfmann 1990: 285-286.

18 Erkanal 1996: 72-74; Erkanal ve Özkan 1997: 263-267, Erkanal ve Özkan 2000: 267.

19 Korfmann 1988: 131-132.

20 Korfmann 1989: 273, Fig.2.

21 Efe 2011.

22 Duru ve Umurtak 2009: 258.

23 Horejs vd. 2017: 96vd. Fig.5.1.

24 Lamp 1936: Plan 2-3.

25 Tine 1997: 226-227.

26 Hood 1981: 114, 118.

Yassitepe Höyüğü ETÇ yerleşiminde, büyüklük ve yayılım tarzı açısından kent oluşumu için gerekli mimari ve ekonomik nedenlerin henüz oluşmadığı anlaşılmaktadır. Önceden planlanan ve inşa edildikten sonra sadece dış yerleşim alanında yeni yapılar kurma olanağı tanıyan, merkez kesiminde yeni mimari eklere olanak tanımayan “Anadolu Yerleşim Planı” Yassitepe’de de dar bir alanla sınırlı kalmayı gerekli kılmıştır. 150 metre çapındaki bir alanına sahip ETÇ I tabakaları, küçük boyutlu bir yerleşimi işaret etmektedir. Kısıtlı alanlarda kazı yapılması nedeniyle iç ve dış kent olarak ayrıma gidilebilecek yeterli bulguya sahip olmamamıza karşın küçük alanlarda yaptığımız çalışmalar savunma duvarları dışında bir dış yerleşimin olabileceği yönünde veriler sağlamıştır.

Genel olarak yapılar mimari açıdan birbirlerine benzemelerine karşın içlerinde özel kullanıma sahip bir mekân var mı? Bu sorunun yanıtını mekânların iç mimarisi, buluntu ilişkisine dayanarak incelemeye çalıştık. En üst seviyede yer alan M12 yapısının, daha özel bir kullanıma sahip olduğu, özellikle duvar kenarlarında bulduğumuz geyik ve domuz başları, duvar kenarlarında yer alan küçük boyutlu onlarca çanak çömlek, yuvarlak ve dörtgen planlı ocaklar mekânın özel bir kullanıma sahip olduğunu göstermiştir. Olasılıkla yöneticinin kullandığını düşündüğümüz mekânın dışında M9’un da diğer mekânlara göre farklılıklara sahip olduğu anlaşılmaktadır. Bu yapının ortasında bulunan yarım daire şeklindeki ocak ilk kez bu yapıyla görülmüştür. Düz arka kesimi çıkıntılı olarak yapılmış ocağın tabanının sıvandığı ve gerek ocağın üzerinde ve gerekse çevresinde çok miktarda bezemeli kutu ve küçük boyutlu testiler bulunmuştur. Bu mekânın dinsel bir işleve sahip olduğunu düşünüyoruz. Benzerlerine Beycesultan ve Seyitömer Höyük rastlanan²⁷ bu tür mekânlar Mezopotamya’da olduğu gibi, ETÇ döneminde toplumsal organizasyonlarda inancın önemli olgu olduğunu ortaya koymaktadır. Yerleşim içindeki mekânların günlük yaşam içinde farklı işlevlere sahipti. İçlerinde ocak ve fırın gibi müştemilatların yer aldığı mekânlarda, arka ve giriş bölümlerinin sıklıkla depo olarak kullanıldığı saptanmıştır. Mekânların bu bölümlerinde kimi zaman boyunlarına kadar toprağa gömülü

pitolar yer alır. Mekân kullanımı ve yerleşim şekli üzerindeki çalışmalara halen devam edilmektedir. Detaylı mekân analizleri bu konuya açıklık getirecektir²⁸.

IIB Tabakası Keramiği

Yassitepe’nin ETÇ dönemine ait hemen her katında çoğunluğu insitu durumda olan birçok çanak çömleğe rastlanılmıştır. Ele geçen bir kısmı sağlam durumdaki çanak çömlekler, Erken Tunç Çağı’nın zengin form geleneğini ortaya koymaktadır.

Yassitepe Höyüğü’nün özellikle IIB1-2 tabakalarının geniş alanlarda kazılması nedeniyle bulunulanın çoğu bu katlara aittir. Buna karşın IIB3-8 tabakaları daha dar alanlarda ve sondajlarda tespit edilmesi buluntu bakımından daha az veriye sahip olmamıza neden olmuştur.

Erken Tunç Çağ I Geçiş Dönemi Keramiği (IIB 6-8 Evreleri)

ETÇ I dönemi tabakalarının en erken buluntuları Yassitepe IIB 6-8 tabakalarından gelmiştir. Yaklaşık 1.20 m kalınlığında bir dolgu oluşturan erken kültür dönemi, homojen bir keramiğe sahiptir (Fig.7:1-19). IIB8 tabakası keramiği içinde açık kaplar büyük oranda perdahlı iken kapalı kaplar daha çok sade yüzeilidir. Perdahlı keramikte yüzey renkleri çoğunlukla koyu, sade yüzeylilerde ise açıktır. Bu tabakalarda ele geçen keramikler içinde, içe kalınlaştırılmış ağız kenarlı çanak parçaları, üç ayaklı çömlek parçaları, ağız kenarlarında küçük boynuzumsu çıkıntıları olan çömlekler, çift kulplu çömlekler, gaga ağızlı testiler dikkati çekmektedir. Keramiklerin tamamı el yapımıdır.

Formlar (IIB 6-8)

İçe kalınlaştırılmış ağız kenarlı kâse ve çanaklar (Fig.7:1-7), Troya I-Erken ve bununla çağdaş yerleşimlerin keramiğinde görülen karakteristik bir formdur. Yassitepe’nin IIB6-8 tabakalarında yaygın olan bu tür çanaklar genellikle küçük boydadır ve çoğu yatay ip delikli tutamağa sahiptir. Bazı kapların ağız kenarlarında boynuz şeklinde çıkıntılar vardır (Fig.7:6-7). Bu tip kapların Yassitepe IIB1-2 tabakaları boyunca da kullanılmaya devam ettikleri anlaşılmaktadır.

27 Lloyd ve Mellaart 1962: Fig.8, Bilgen 2015: 130, fig.142.

28 Yassitepe ETÇ mekan analizlerine yönelik doktora çalışması sürmektedir. Konuyla ilgili bilimsel veriler doktora sonrası bilim dünyasına duyurulacaktır.

Yüzeyler daha çok koyu gri astarlı olup, büyük kısmı iyi perdahlıdır. Bu tip çanaklar Troya kültürü yayılım alanında, Kumtepe IB'nin karakteristik formu olarak karşımıza çıkar. Bunların ilk örnekleri IB1 evresinde görülmüştür.²⁹ İzmir bölgesinde yüzey araştırmalarında saptanmış çok sayıda yerleşim yerinde Kumtepe IB tipinde içe kalınlaştırılmış ağız kenarlı çanak örneklerinin bulunduğu bilinmektedir. Bunlardan Melengiç Sekisi, Yassitepe ile yakın benzerlik taşıyan örnekler içermektedir.³⁰ Bu tip çanakların Kumtepe IC1'de azaldığı ve biçim olarak bazı değişimlere uğradığı anlaşılmaktadır.³¹ Kumtepe IB ile çağdaş olduğu değerlendirilen bu tip çanakların Emporio VII-VI evresinde Tip 11 olarak tasnif edilen keramik grubu olarak oldukça yaygın olduğu tespit edilmiştir.³²

Omurgalı kâse ve çanaklar (Fig.7:8-10); Yassitepe IIB 6-8 tabakaları keramikleri içinde yer alan tipik form gruplarından birini oluşturur. Bu çanaklarda, yüzeyler daha çok siyah, gri ve grimsi kahve tonlarda perdahlıdır. Büyük kısmı 14-18 cm arasında ağız çapına sahiptir. Bir kısmı yatay ip delikli tutamaklı çanakların yakın paralelleri Kumtepe IB tabakalarında mevcuttur.³³ Benzerleri daha çok yüzey araştırması bulguları içinde, Melengiç Sekisi, Höyücek ve Hacı Yusuf Değirmeni Tepesi'nin keramikleri arasında görülür.³⁴

Açık ağızlı kâse ve çanaklar (Fig.7:11-14), Bu tür kaplar çeşitli boylarda olmakla birlikte ağız çapı 10-16 cm. arasında olanlar daha yaygındır. Çoğunluğu açık tonlarda astar rengine sahip kapların genel olarak daha kaba yapıldığı ve kötü ya da orta derecede pişirildiği anlaşılmaktadır.

Üç ayaklı pişirme kapları (Fig 7:15), genellikle dik kenarlı, hafif dışa açılan kenarlı, S-kenarlı ya da hafif içe dönük ağız kenarlıdır. Bunların bir kenarında ağız kenarından yükselen dikey bir kulbun yer aldığı anlaşılmaktadır. Gövde altında genellikle uca doğru sivrilen ayaklar bulunur. Mevcut parçalar, ağız çapı 15-20 cm arasındaki çanaklara aittir.

29 Sperling 1976: 327, Fig.12: 303.

30 Derin ve Caymaz 2013: Çiz.1: 1-3, 5-11.

31 Sperling 1976: 346, Fig.23: 702-704; Korfmann vd. 1994, Abb.22: 4-6; Abb.23: 1.

32 Hood 1982: 720; Hood 1981, Fig.148.

33 Korfmann vd. 1995: Fig.27: 4; Fig.29: 4-5; Fig.30: 6-7; Fig. 33: 8-12; Fig. 35: 14; Fig.38: 11.

34 Caymaz 2014: 161: Çiz. 1:3-5.

Geç Kalkolitik Çağ'dan Bilecik Demirköy'de ve ETÇI Geçiş Döneminde Afyon Kaklık'ta birkaç parça ile bilinen bu tür kapların³⁵ daha çok Kıyı Ege Bölgesi'ne özgü bir kap türü olarak bilinmektedir. Sahil kesiminde Yassitepe, Melengiç Sekisi ve Höyücek'de³⁶ görülen bu tür formlar Kumtepe IB1,³⁷ Emporio VII-VI³⁸ tabakalarından itibaren yaygınlaşmaktadır.

Gaga ağızlı testiler (Fig.7:16); IIB 6-8 tabakasının küçük bir grubunu oluşturmaktadır. Bunların, boyun ve gövdeleri çoğunlukla oval yapılıdır. Çoğunluğu siyah ve koyu gri astarlı ve perdahlıdır. Yassitepe'de gaga ağızlı testilerin sayısı üst evrelere doğru artmaktadır. Kıyı kesiminde, en erken gagalı ağızlı testiler Liman Tepe VII evresinde görülürken, Bakla Tepe'de az sayıda ele geçtiği bilinmektedir.³⁹ Gaga ağızlı testiler, Kumtepe IB3 ve IB4 tabakalarında,⁴⁰ Afyon Kaklık'ta ve Eskişehir bölgesindeki bazı yerleşimlerin erken tabakalarında da tespit edilmiştir.⁴¹

Çömlekler (Fig.7:17-18); genelde açık renklidir, çoğunda astar uygulanmamıştır. Çeşitli boylarda boyunlu çömlekler oldukça yaygındır. Bu tür kapların bazılarında memecik biçimli ya da ağız kenarından yükselen boynuz şekilli tutamaklar bulunur.

Kapaklar (Fig.7:19), 10-18 cm arasında çapa sahiptirler. Bu tip kapaklar özellikle kısa boyunlu ufak çömlekler için kullanıldığı düşünülmektedir. Kapakların büyük çoğunluğu perdahlı olup, koyu renk astarlıdır.

Erken Tunç Çağ I Dönemi Keramiği (IIB 1-5 Evreleri)

IIB1-5 olarak tanımlanan tabakalar, yaklaşık 2 metrelik bir depozite sahiptir. Bu dolguda ele geçen keramik, hamur ve yüzey özellikleri bakımından diğer evrelere (IIB6-8) göre önemli bir farklılık göstermemektedir. Ancak bu dönemde

35 Efe 1991: 568, res.15.10; Efe vd. 1995: 385: fig.24/79-80.

36 Caymaz 2014: 162; Çiz. 1:9; Çiz. 3:6; Çiz. 5: 2-3.

37 Sperling 1976: Lev.13a, Lev.14c-d.

38 Hood 1981: 329.

39 Caymaz 2010: Çiz.85:7.

40 Sperling 1976: Fig.15: 552; Korfmann vd. 1994: Fig. 27: 8.

41 Efe vd.1995:358, Fig. 20: 38-40; Fig. 21: 50-55; Fig.24: 79-80.

yeni formların ortaya çıktığı ve yaygınlık kazandığı anlaşılmaktadır.

Hamur ve yüzey özelliklerine baktığımızda keramiklerin geniş oranda orta nitelikli olup, kaba ve kaliteli kapların %10 civarında olduğu anlaşılmıştır. Kapların yarısından fazlası perdahlıdır. IIB1 evresinde perdahlı kap oranında bir miktar artmış görünmektedir.

Yüzeyleri koyu ve açık renkli olanlar yaklaşık aynı orandadır. Koyu renkler yoğunluk sırasına göre, siyah, grimsi kahverengi, gri, siyahımsı gri ve siyahımsı kahverengidir. Açık renklere kırmızı, soluk kahverengi, pembe, kahverengi ve kırmızımsı kahverengi önemli yer tutmaktadır. Sarımsı kırmızı, sarımsı kahverengi, morumsu kahverengi ve soluk sarı diğer renkleri oluşturmaktadır. Çok renkli görünüm veren alacalı perdahlama kayda değer orandadır. Bu uygulamada, kahverengi, siyah gibi çift renkli görünümün yanı sıra kırmızı, soluk kahverengi, grimsi kahverengi gibi üç renkli görünüm de yer almaktadır.

Yassitepe'de yaklaşık 17.75-17.40 metre seviyelerinde yer alan IIB 3 katında çok miktarda kırmızı astarlı keramikler görülürken, form olarak keskin profilli kaplar dikkati çekmektedir. El yapımı keramikler mal özelliği olarak genelde koyu yüzü iyi perdahlı ve iyi pişirilmiştir.

Parçalar üzerinde yapılan incelemede, açık kapların daha çok sayıda olduğu anlaşılmıştır. Açık kaplarda çeşitli tiplerde çanak, kâse ve fincanlar, kapalı kaplarda çömlek, testi ve küpler yer almaktadır. Üst evrelere doğru keramiklerde tipik formlarda artış görülür. Bu çerçevede IIB1-2 katı keramiği alt katlara gören belirgin bir devamlılık ve gelişim sürecini ortaya koymaktadır.

Formlar (IIB 1-5)

Çanak ve Kâseler

İçe kalınlaştırılmış ağız kenarlı çanaklar/kâseler (Fig.8:20-30) tüm evrelerin yaygın ve karakteristik keramiklerinde biridir. Ağız çapı 10-18 cm. olan kâseler çok yaygındır. Buna karşılık büyük boyutlu çanaklar oldukça nadir görülmektedir. Mevcut parçaların hemen hemen 3/4'ü koyu yüzüldür. Kapların çoğunluğu perdahlıdır. Omuz kısmına yerleştirilmiş yandan ip delikli tutamaklar çok görülmektedir. Bir kısım çanakta ağız kenarından yükselen boynuz şekilli

tutamaklar yer almaktadır.

Kumtepe IB2-4 evrelerinde benzer örneklerle sıklıkla rastlanmaktadır.⁴² Beşik-Yassitepe'de,⁴³ Bakla Tepe'de bulunmuş olan ve Yassitepe ile karşılaştırılabilecek örnekler, daha çok Erken Tunç I yerleşiminin erken evrelerine tarihlenmektedir.⁴⁴ Liman Tepe'de benzer örnekler, kuzey kazı alanının güney kesiminde Kumtepe IB ile paralel olduğu değerlendirilen dolgu da ele geçmiştir.⁴⁵ Bu tip çanakların Kumtepe IC1'de azaldığı ve biçim olarak bazı değişimlere uğradığı anlaşılmaktadır.⁴⁶ Kumtepe IC ile paralel görünen Troya I-Erken ve Beşik-Yassitepe yerleşimlerinde içe kalınlaştırılmış ağız kenarlı çanaklara rastlanmamaktadır. Batı Anadolu dışında Thermi'de gerek I-II, gerekse III yerleşimlerinde bu tip çanaklar görülmemektedir.

İçe geniş kalınlaştırılmış ağız kenarlı çanaklar/kâseler (Fig.8:31-35), IIB1 evresinin ayırt edici formlarından biridir. İçe kalınlaştırılmış ağız kenarlı çanaklardan geliştiği anlaşılan bu çanakların dudak kenarları içe doğru geniş şekilde kalınlaştırılmıştır. IIB1 ve IIB2 evrelerinde çok sayıda örneğe rastlanılmıştır. Ağız kenarından yükselen çift boynuz şeklinde çıkıntı (Fig.8:31,34) ve bunun hemen altına yerleştirilmiş tutamak, bu tip çanakların karakteristik özelliğidir. Tutamaklar çoğunlukla yandan, bazen üstten ip deliklidir. Bu çanaklarda ağız çapı 17-25 cm arasında olanlar yaygındır. Daha büyük olanlar da kayda değer miktardadır. Ağız çapı, 30 cm.'nin üzerindeki daha büyük boyutlu olanlara da rastlanılmıştır. Keramik yüzeylerinde genellikle koyu renkler hakimdir. Kapların yüzeylerinin çoğunlukla perdahlı olduğu ve bir kısmının alacalı perdahlı olduğu saptanmıştır.

İçe geniş kalınlaştırılmış ağız kenarlı çanaklar, Troya I ve bununla çağdaş yerleşimlerin keramiğinde görülen karakteristik bir formdur. İçe geniş kalınlaştırılmış ağız kenarlı çanaklar, Troya'da A6 olarak tanımlanmıştır. Troya I'in erken safhasında yaygın olan bu form, orta ve

42 Sperling 1976: 330, 332, 338-339, Fig.13: 401-408; Fig.14: 501-518; Fig.15: 535-545; Fig.19: 601-613; Fig.20: 637-650.

43 Korfmann 1984: Abb.4: S12-1, S16-226, S16-4a.

44 Caymaz 2010: 156,168-170, Çiz.133: 1-5.

45 Erkanal 1998: 390-391, Res.7.

46 Sperling 1976: 346, Fig.23: 702-704; Korfmann vd. 1994: Abb.22: 4-6; Abb.23: 1.

geç evrelerde form özelliklerini yitirmektedir.⁴⁷ Bu tip çanakların benzerleri, Kumtepe IC1, ⁴⁸ Beşik-Yassitepe,⁴⁹ Thermi III,⁵⁰ Emporio V-IV⁵¹ ve Liman Tepe VI-Erken ⁵² yerleşimleri keramiğinde yer almaktadır.

Basit ağız kenarlı çanaklar/kâseler (Fig.9:36-38), genellikle hafif dışa açılan gövdelere sahiptir. Halka dipleri olan kapların (Fig.9:38) ağız kenarlarında ikişer adet yatay ip delikli tutamakları bulunmaktadır. Genellikle gri – kahverengi tonlarında hamur ve astara sahip kapların çoğunlukla iyi derecede pişirildiği ve perdahlandığı görülmüştür.

İçeride dönük ağız kenarlı omurgalı çanaklar/ kâseler (Fig.9:39-42), Yassitepe IIB1 evresinde çok yaygındır. Bunlarda ağız kenarı ile omuz arasına yerleştirilmiş yandan ip delikli ve makara biçimli tutamaklar bulunmaktadır. Omurgalı çanaklar arasında ağız çapı 15-20 cm arasında olanlar, diğer bir deyişle küçük çaplı olanlar oldukça yaygındır. Diğer yandan 25-30 cm ağız çapına sahip çanaklar da kayda değer miktardadır. Çanak ve kâselerin yüzeyleri genellikle koyu renkli ve kapların tamamı perdahlıdır.

Makara biçiminde tutamakların yaygın olduğu omurgalı çanak ve kâseler, Troya'da A12 olarak tanımlanmıştır. Troya I ve bununla çağdaş Batı Anadolu yerleşimlerinde bu tip çanaklar yaygındır. Bu tip çanaklar Kumtepe'de IB4 safhasında ortaya çıkmakta⁵³ ve IC1 evresinde yaygınlaşmaktadır.⁵⁴ Troya I Erken ve Orta evrelerinde,⁵⁵ Beşik-Yassitepe,⁵⁶ Thermi I-II ve özellikle III,⁵⁷

Emporio V-IV, ⁵⁸ Liman Tepe VI-Erken⁵⁹ ve Bakla Tepe ETÇ I-Erken⁶⁰ yerleşimleri keramiğinin tipik formları arsında yer almaktadır.

Kabartma tutamaklı çanaklar/kâseler (Fig.9:43-45), Yassitepe IIB1-5 yapı katlarının karakteristik kap formlarından biridir. Dışbükey veya S profillerine sahip kaplar genellikle ve küçük boyuttadır. Bunlara özellik veren kabartma tutamaklar, ağız kenarında boynuz şekilli bir çıkıntı yapmakta ve gövdenin altına doğru düz ya da kıvrım yaparak uzanmaktadır (Fig.9:43-45). Kapların ağız kenarı genellikle dışa açılmakta, bazılarında ağız kenarının içe kalınlaştığı görülmektedir.

Bu tip kaplar daha çok kâse boyutlarında olmalarına karşın, kısmının biraz çanak boyutunda 20-25 cm ağız çapına sahip oldukları anlaşılmıştır (Fig.9:43). Ele geçen parçaların yaklaşık %20'si kaba niteliklidir ve yüzey işlenişi pek özenli değildir. Perdahlı ve sade yüzeyli parça oranları yaklaşık yarı yarıyadır. Yüzeylerde kırmızı, pembe, kırmızımsı kahverengi ve soluk kahverengi yaygındır.

Bu tip kaplara İç Batı Anadolu'da rastlanmamaktadır. Kabartma tutamaklı kapların daha çok Kıyı Ege'de Kumtepe IB4 tabakasında, Mene-men Bölgesi'nde Höyücek'te ve Emporio IV'te de benzer örnekleri vardır.⁶¹

Çömlekler

Boyunlu düz dipli çömlekler (Fig.10:46-51), Yassitepe kapları içinde günlük kullanım kaplarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir kısmı insize bezemeli olan kapların (Fig.10:48-51) yüzeyleri genellikle açık renklidir. Kırmızı, kahverengi, pembe, soluk kahverengi ve kırmızımsı kahverengi en çok görülen renklerdir. Düz dipli olarak yapılan çömleklerin boyun kısmı çoğunlukla uzundur. Çömleklerin gövdelerinin orta kesiminde, şerit kulp (Fig.10:48) ile, delikli (Fig.10:46,51) ve deliksiz (Fig.10:47,49,50) tutamaklar kısmen işleve sahip eklentiler olarak dik-kati çeker. Çömleklerin boyutları 10 ile 70 cm. arasında değişmektedir.

58 Hood 1981: 369, Fig.167-168.

59 Şahoğlu 2012: Lev.16-17.

60 Erkanal ve Özkan 1997: 267.

61 Korfmann vd. 1995: Fig.26: 2-3; Fig.27: 3, 5; Hood 1981: Fig. 172:1126-1127, Caymaz 2014: Çiz.4: 5-6. Bu örnekler, kaçak kazılar sırasında höyüğün alt seviyelerinden çıkarılarak çevre tarlalara dökülen toprakta ele geçmiştir.

47 Blegen vd. 1950: 58-59, Fig.253-254.

48 Koşay ve Sperling 1936: 29, Çizim: Type a; Sperling 1976: Fig.23: 705; Pl.77: 706-709; Korfmann vd. 1995: Abb.26: 4, 6.

49 Korfmann 1984: Abb.4: S12-1, S16-226, S16-4a.

50 Lamp 1936: Pl.XXXII.

51 Hood 1981: Fig.170: 1068-1071; Fig.171: 1073 vd.

52 Erkanal 1998: 390, Res.7; 1999, 329; Şahoğlu 2002: Lev.14-15.

53 Sperling 1976: 329, Fig.19; 614-617; Fig.20: 653-659; Korfmann vd. 1995: Abb.29: 4-5.

54 Sperling 1976: Fig.23: 711-717; Korfmann vd. 1995: Abb.22: 7; Abb.23: 2-3; Abb.24: 1-2; Abb.24: 2; Abb.26: 7-11.

55 Blegen vd. 1950: 60, Fig.258-260.

56 Korfmann 1984: Abb.4: S12-56, S12-1, S13-154, S12-187.

57 Lamp 1936: 79, Fig.26: Bowls 1-4; Fig.28: Bowls 1-4.

Üç ayaklı çömlekler, (Fig.11:52-57), Yassitepe'nin en tipik ve yaygın formlarından biridir. Farklı boyutlarıyla Yassitepe'nin geleneksel ETÇI kapları arasında yer alır. Bu tür kaplar genellikle uzun (Fig.10:52-54) ve kısa ayaklı (Fig.10:55-57) olarak yapılmışlardır. Ayakların boyutları formlarla bütünlük kazanmıştır. Uzun ayaklı çömlekler genellikle açık bir ağız yapısına sahiptir. Buna karşın kısa üç ayaklılar çömlekler, kapak kullanımına uygun şekilde boyunlu olarak yapılmıştır. Bu tip formlarda ağız kenarını aşan kulp lar görülmez.

Uzun üç ayaklı çömlekler dik kenarlı, hafif dışa açılan kenarlı, "S" profilli ya da hafif içe dönük ağız kenarlıdır. Çömleklerin ağız kenarında ağızdan yükselen dikey şerit kulp yer alır (Fig.10:52-54). Bazı örneklerde kulplar ağız kenarına yatay olarak kullanılmışlardır (Fig.10: 54). Kapların ağız kenarı üzerinde boynuz şeklinde iki çıkıntı yer alır. Kulbun karşısında yer alan bu boynuzsu çıkıntılar aynı zamanda akıtacak görevini görür. Uzun üç ayaklı kaplar çoğunlukla sade yüzevidir ve bezemeleri yoktur. Günlük kullanıma yönelik olarak üretildikleri, bu nedenle önemli bir kısmının taşçık ve kum katkılı olarak kaba olarak yapıldıkları anlaşılmaktadır. Ele geçen kapların hemen hemen tamamı açık renkli yüzeye sahip olup, ağız çapları 5-30 cm arasında değişir. Kırmızı, pembe ve soluk kahverengi en yaygın renklerdir.

Kapların ayaklarının genel olarak 5-15 cm. uzunluğunda olduğu uçlara doğru sivrileştiği ya da düz olarak bırakıldığı anlaşılmaktadır. Ayakların genellikle bütün olarak yapılmalarına karşın, bir kısmının pencereci şeklinde açıklıklara sahip olduğu görülmüştür (Fig.10:53). Genellikle kulpun altında tek bir ayak yer alırken kulpun karşısında gövde altına iki ayak yerleştirilmiştir. Kap günlük kullanım sırasında, olasılıkla altında yakılan ateşle pişirilen yiyecekler kap kaldırılmadan, iki ayağın verdiği destekle kulptan tutularak öne doğru eğilerek boşaltılabilmektedir. Böylece kabın içinde hazırlanan ve pişirilen yiyeceklerin kolayca başka kaplara döküldüğü anlaşılmaktadır.

Kısa üç ayaklı kapların yükseklikleri 7-16 cm arasında değişebilmektedir. Ağız çapları 5-7 cm arasında olan bu tip kaplar uzun üç ayaklılara göre daha küçük boyutludur. Kısa ve uzun boyunlu yapılan bu tip kaplarda çoğunlukla ip delikli tutamaklar kullanılmıştır (Fig.10:55-57).

Bu kapların Bakla Tepe'de Geç Kalkolitik yerleşimin sonlarından itibaren görülmeye başladığı bilinmektedir. Erken Tunç I-Erken tabakalarında iri boyutlu ve dış yüzü dikine oluklu ayaklar karakteristiktir.⁶² Ayaklı kaplar Kumtepe IB,⁶³ Kumtepe IC,⁶⁴ Troya I,⁶⁵ Beşik-Yassitepe,⁶⁶ Liman Tepe VI⁶⁷ görülürken Yunan Adalarında Thermi I-II tabakalarında⁶⁸ ve Poliochni'de Gelişmiş Mavi evresinden⁶⁹ itibaren yaygınlık kazanmaktadır. Üç ayaklı kaplar Emporio'da da ilk kez VII-VII evresinde görülmüş ve V. Tabakada yaygın hale gelmiştir.⁷⁰ Yassitepe üç ayaklı kapları boynuzlu çıkıntıları ile benzer formda olanlardan farklıdır. Kapların ağız kenarlarında yer alan çıkıntıların Yassitepe dışında Troya ve Thermi örneklerinden⁷¹ görüleceği gibi Ege ETÇ kültürüne özgü olduğu anlaşılmaktadır.⁷² Yassitepe üç ayaklı kapları bakımından yapım tekniği, çeşitlilik ve kalite açısından Batı Anadolu'nun en zengin koleksiyonuna sahiptir.

Erken Tunç Çağ kapları içinde en belirgin form gruplarından birini gaga ağızlı testiler oluşturur (Fig.11:58-62). Özellikle IIB 2 katında çok miktarda ele geçen testilerin gövdeleri çoğunlukla oval yapılıdır ve dipleri düzdür. Uzun boyun kısmına sahip kapların ağızlar daha çok kesik gaga biçimlidir (Fig.11:58-59). Gaga ağızlı testilerin bir grubu da akıtıcı belirlenmiş olarak yapılmıştır (Fig.11:60-62). ETÇ'de bu tip kapların Troya'da erken evreden itibaren görüldüğü bilinmektedir.⁷³ Kumtepe'de ele geçen gaga ağızlı testiler, B4 ve özellikle C1 safhalarına aittir.⁷⁴ Liman Tepe'de ETÇ'nin erken safhasında

62 Caymaz 2010: 165, 169, Çiz.138: 10-11.

63 Sperling 1976: Fig.18: 558; Korfmann vd. 1995: Abb.33: 18; Abb.34: 8; Abb.39: 7.

64 Korfmann vd. 1995: Abb.22: 14; Abb.24: 9

65 Blegen vd. 1950: Fig.266: 8.

66 Korfmann 1984: Abb.3: S12-130.

67 Erkanal 1998: Res.6; Şahoğlu 2002: Lev.18-20.

68 Lamp 1936: Fig.26.

69 Bernabo-Brea 1964: Tav.LXXI, CXXXII, CLIV-CLVII.

70 Hood 1981: 329, Fig.150: 653; Pl.46: 654-655, 393, Fig.178

71 Blegen vd. 1950: 125: fig.233.37.1138, Lamb 1936: 125: plt. IX, XXXV-210.

72 Sarı ve Arslan 2017: 5.

73 Blegen vd. 1950: 66-67.

74 Koşay ve Sperling 1936: Res.15-18; Sperling 1976: Fig.15: 552, Pl.78; Korfmann vd. 1995: Abb.25: 3; Abb.27: 8.

da az miktarda gaga ağızlı testi ele geçmiştir.⁷⁵ Bakla Tepe Geç Kalkolitik tabakalarında küçük bir grup oluşturduğu bilinen⁷⁶ bu tip testiler, Troya'dan önceki yerleşim evrelerinin izlenebildiği Emporio'da ilk kez VII. tabakasında görülmekte ve VI tabakasında yaygınlaşmaktadır.⁷⁷ Ayrıca Thermi'nin erken yerleşimleri keramiğinde (Class A) gaga ağızlı testiler bulunmuştur.⁷⁸

Bazı yayınlarda çift kulplu bardaklar/kupalar olarak da adlandırılan tankartlar (Fig.12:63-65), çift dikey kulplu, boyunlu ya da boyunsuz olarak yapılmıştır. Genellikle düz dipli olmalarına karşın kaideli ve özellikle emzikli tipleri Yassitepe'ye özgü formlar olarak dikkati çeker.⁷⁹ Başta Troya olmak üzere Anadolu'nun birçok yerinde tankart türü kaplara rastlamasına karşın özellikle boyun şekilleriyle Yassitepe örneklerinden ayrılırlar.⁸⁰ Kıta Yunanistan'da karşımıza çıkan bu kap türünün ETÇ I döneminden itibaren Ege'de görüldüğünü ve ETÇ III dönemine doğru yaygınlaştığını söylemek mümkündür. Çift kulplu ve alçak boyunlarıyla diğer benzerlerinden ayrılan Yassitepe örnekleri, yerel üretime ilişkin formlar olarak görülebilir. Daha çok içki kabı olarak kullanılan bu tür kapların varlığı, kapların diplerinde ele geçen üzüm kalıntılarına bağlı olarak,⁸¹ Yassitepe'deki bağcılık ve şarap üretimi ile ilgili olmalıdır.

Yassitepe Höyüğü IIB 1-2 katlarında görülen özel bir çanak çömlek grubunu kutular (pyxisler) (Fig.12:66-68) oluşturur. Çoğunlukla kısa üç ayaklı, yuvarlak gövdeli, ip delikli tutamaklı ve kapaklı olarak yapılan bu tip kapların önemli bir kısmının yüzeyinde bezeme yer alır. Hamur yaşken çizilerek yapılan ve daha sonra kireç ile doldurulan insize bezeme, kapların gövde üzerinde ve kapaklarında yer almaktadır. Bu grup kaplara Karataş-Semayük, Troya, Yortan, Bakla Tepe 'de ve Thermi'nin erken yerleşimleri (I-II)

75 Şahoğlu 2002: 88-89.

76 Caymaz 2010: 106.

77 Hood 1981: 323-325.

78 Lamp 1936: Fig.26: Jugs 1-6.

79 Derin 2019: 8, Fig.10.

80 Melling 1967: 259, Fig. 83,46; Kamil 1982: 103, Fig. 70.226,227,269; Blegen vd. 1950: 287, Fig. 380, 36.740, 36.743; 371, Fig. 379, 37. 1129; 355, Fig. 379, 35.566; 373, Fig. 380, 35.456; 345; Şahoğlu 2005: Fig. 6, Fig. 7; Şahoğlu 2004: 256, Res. 1a., Şahoğlu 2014: tip.2, fig.4:6,7,299, Hood 1982: 556, Fig. 248, no. 2532.

81 Derin 2019: Res.15.

tabakalarında rastlanmıştır.⁸²

Kutuların gövdeleri üzerinde dört tane ip delikli tutamağın devamında kapaklarda da benzer delikli tutamaklar yer alır (Fig.12:75-77). Gövde üzerinde tutamağı olmayan kaplarda delikler dudak kenarlarına yapılmıştır (Fig.12:67-68). Kapların bu şekliyle kapaklarıyla birlikte asılarak kullanıldığı, kaplar asılı durumdayken kapakların ipler yardımıyla yukarı doğru kaydırılarak ağızlarının açıldığı anlaşılmaktadır.

Mekânların içinde çoğunlukla arka odalarında, taban üstünde ve tabana yarı gömük durumda birçok küp bulunmuştur. Küpler genel olarak boyunlu ve 8 ya da 6 kulplu olup bir kısmının boyundan gövdeye geçen bölümü üzerinde kazıma bezemeli kabartma bant ve halka idol şeklinde kabartmalar yer alır (Fig.12:79). Küpler çoğunlukla kızılkahve ve kahverenginde olup sade yüzeylidir. Çoğunlukla sıvı depolama kabı olarak kullanıldığı anlaşılan küplerin içinde küçük boyutlu testi türünden kaplara ve üzüm çekirdeklerine rastlanması bu kapların sıvı depolamaya yönelik bir işlevi olmalıydı. Bununla birlikte benzer kaplardan biri Yeşilova Höyüğü I No.lu alanında, içinde hoker gömüsüyle bir mezar kabı olarak kullanılmıştır.⁸³

Farklı İşleve Sahip Kaplar (Fig.12:69-73)

Yassitepe'de ETÇ dönemi tabakalarında geleneksel formların dışında minyatür kaplara da (Fig.12:69-70) rastlanmıştır. Mekân içlerinde büyük boyutlu kaplarla birlikte minyatür boyutta yapılan ve çoğunluğu ETÇ formlarını taklit eden bazı kaplar bulunmuştur. Bunların işlevi tam olarak belirlenemese de içlerinden birinin 9.50 cm. boyutuyla bir koku kabı olduğu düşünülmektedir. Siyah astarlı yüzeyi insize olarak bezenmiş kabın ağız kısmı akıtacak formundadır ve ağız kısmında boyuna asmaya yarayan delikli kulplu vardır. Alta doğru genişleyen kap, şekil olarak kadın vücudu formundadır (Fig.12:69). Üzerindeki insize bezemeler olasılıkla giysiye ifade etmektedir.

Özel formu kaplar içinde minyatür olarak yapılmış bir zoomorfik kaplar da yer alır. Gaga ağızlı yapısı, kuyruk çıkıntısı ve üç ayağıyla

82 Podzuweit 1979: Lev.24/A; Blegen 1950: Lev.230:33.159,35.648,36.677, Lamp 1936: plate. XXXV.9-11, Fig.26: pyxides 1-2.

83 Derin 2009:261: Fig.2.

küçük bir kuşa benzeyen bir kap, mama ve sıvı vermek için daha çok çocuklara yönelik yapılmış olmalıdır (Fig.12:70).

Şişe ve çift boyunlu testi farklı işleve sahip kaplar arasında yer almaktadır. Özel kaplardan biri çift boyunlu ritüel kabıdır (Fig.11:71). Gövdesi üzerindeki boynuz şeklindeki çıkıntılara sahip testinin boyunlu ve gaga ağızlı iki akıtacağı bulunmaktadır. Günlük kullanım dışında törenlerde kullanılan bu tip kaplara mezarlarda⁸⁴ rastlanılmaktadır. Ritüel kaplarından ikincisi şişe formunda bir kaptır (Fig.12:73). Küçük ip delikli kulpları ve düz dibi olan şişe, 26.4cm. uzunluğu ile Yassitepe keramikleri içinde benzersiz bir formlardan birini oluşturur. Bugüne kadar biri yarım durumda iki adet şişe ele geçmiştir. Biri kırmızı diğeri Koyu gri yüzey üzerine yapılan taralı bant şeklindeki insize bezemeleriyle bunlar özel içkikaplarıdır. Uzun bardak ya da şişeye benzeyen bu tür kaplar, ritüel kabı olarak kullanılmış olmalıdır.

Yassitepe Höyüğü IIB2 tabakasında özellikle 8 ve 9 nolu mekânların içinde kaba olarak yapılmış potalar (Fig.12:72) ve potalara ait parçalar bulunmuştur. Sağlam olarak ele geçenlerden biri sap delikli olarak yapılmıştır. Bu tür kaplar kalın gövdesi ve sap kısımlarıyla 10-15 cm. çapındaki küçük boyutlu kaplar, ergitme işlemleri için bronz dökümlerinde pota olarak kullanılmış olmalıdır. 8 ve 9 no'lu mekânların içindeki ocakların da bu amaçla döküm işlerinde kullanıldığı düşünülmektedir.

Kapaklar (Fig.12:74-78) kutu, çömlek ve küplerin ağzını kapatmak için kullanılmıştır. Mevcut parçaların çoğu perdahlıdır. Yüzeylerde koyu renkler daha yaygındır. En yaygın tipleri; kubbe formular ve silindirik gövdeli beş tutamaklılar olmak üzere iki gruptur. Tüm evrelerde yer alan kubbe formulu kapaklar (Fig.12:74) dış bükey formda olup orta kesiminde memecik gibi tutamak yer alır. Bu tür kapakların üzerinde genellikle dört delik bulunur. Kapağın üst kısmı içi beyaz macun ile doldurulan insize bezeme ile kaplıdır. Bu tip kapaklara ETÇ I döneminden itibaren Troya, Yortan, Beycesultan, Thermi ve Poliochni'de de rastlanır.⁸⁵

Kapakların içinde daha çok örnekle karşımıza çıkan, silindirik gövdeli beş tutamaklı kapakların boyutları 5 cm. ile 30 cm. arasında değişmektedir (Fig.12:74-78). Küçük boyutlu çömleklerden, kutulara ve iri küplere kadar farklı boyuttaki birçok kabın ağzını kapatmak için kullanılmışlardır. Koyu tonlarda astara sahip yüzeyleri perdahlı bu kapaklar IIB1ve 2 evrelerinde ele geçmiştir. Silindirik gövdeli beş tutamaklı kapaklar Troya'da D11 olarak tanımlanan kapak tipiyle⁸⁶ karşılaştırılabilir. Kumtepe IC2'de de benzer bir örnek vardır.⁸⁷

Bu tip kapaklar, dışa çıkıntılı omuz ve silindirik gövde yapısı bakımından Troya D3⁸⁸ ve Thermi XII a-b⁸⁹ ile Poliochni,⁹⁰ Emporio IV⁹¹ ve Liman Tepe VI⁹² yerleşimleri keramiğinde benzerdir.

Bezeme

Birçok kap üzerinde bezemeye rastlanır. Genellikle büyük ve küçük boyutlu kaplarda beyaz dolgu insize bezemeler dikkati çeker (Fig.12:66-69, 73,74,77). Kapların dış yüzlerinde içi beyaz dolgu geometrik desenlerin, çapraz bantların kabın koyu yüzeyinde ön plana çıktığı, ince bir nakış işçiliği niteliğinde tekstil süslemesi gibi ustalığın kapların yüzeyine yansıtıldığı görülmüştür. Çerçeve içinde birbirini kesen ve sıra halinde yapılmış, birbirini izleyen çapraz çizgiler bu tür bezemeler olarak karşımıza çıkar. Kuzeybatı Anadolu'da Troya I-Erken, Kumtepe IC ve Beşik-Yassitepe yerleşimlerinde içe geniş kalınlaştırılmış ağız kenarlı çanakların (Troya A6 ve A7) ağız kenarlarında ve yüksek kaidelelerinde, bazı kapaklarda ve kutularda beyaz dolgu kazıma bezeme görülür.⁹³ Liman Tepe VI yerleşiminde kapalı kapların gövdeleri, kapak ve kulplarda karşımıza çıkan⁹⁴ bu bezeme türüne, Thermi I-III ve Emporio V-IV yerleşimlerinde de rastlanmıştır.⁹⁵

86 Blegen vd. 1950: Lev.231/33.162, .267: 35.642.

87 Sperling 1976: Fig.23: 825.

88 Blegen vd. 1950: 73.

89 Lamp 1936: Pl.XL.

90 Bernabo- Brea 1964: Tav.LXV: a-c; Tav.LXVII: e-f.

91 Hood 1981: Fig.188: 1297.

92 Şahoğlu 2002: 111-112, Lev.40: a-d.

93 Blegen vd. 1950: 58-59, 77, Fig.253: 1-13; Fig.262: 21;

Sperling 1976: 346, Fig.23: 825, Pl.77: 706-709;

Korfmann 1984: Abb.8: S13-224/1, S13-584/2.

94 Şahoğlu 2002: 130-131.

95 Lamp 1936: Pl.XXIX, Pl.XXXII: 1, 4-5; Hood 1981:

84 Kamil 1982: PL.XV:245.

85 Blegen vd. 1950: Lev.267/33.195,36/678, 232,37/982,896; Podzuweit 1979: 223,lev.23/1,2; Kamil 1982: 34 res.33; Lloyd ve Mellaart 1962: lev.20/5, 33/7.

İnsize bezemelerin yanı sıra çok az olarak kabartma bezemelere de rastlanmıştır (Fig.12:79). Küplerin boyundan omuza geçiş kısmında kabartma şeklinde yapılmış halka tipi idoller de rastlanmıştır. Bunlar genellikle her büyük küp türündeki kapların boyundan gövdeye geçiş kısımlarında simetrik olarak dört adet yapılmışlardır. Yassitepe’de ETÇ I dönemine ait pişmiş toprak kaplar üzerinde kimi zaman insize çizgi ya da kabartma olarak farklı boyutlarda yaygın bir şekilde kullanılmış olması toplumun üretim-bereket -inanç bağlantısı yansıtan somut birer örneği olarak görülebilir.

Keramiklerin yapım teknikleri ve kil özelliklerine yönelik olarak Dokuz Eylül Üniversitesi Jeoloji Bölümü laboratuvarlarında ince kesit analizleri yapılmış,⁹⁶ ETÇ keramik grubunun büyük çoğunluğu da iri taneli katkılara sahip olduğu görülmüştür. Keramikler içinde metamorfik kayalar, iri tane bileşenler baskın olan, piroksen, amfibol, plajiyoklas mineralleri içeren volkanik kökenli kaya kırıntıları saptanmıştır. Volkanik kayalar, Bornova kuzeyinde Yamanlar dağında geniş yayılım sunmaktadır. Özellikle, Atatürk Mahallesi kuzey-kuzeybatısında killeşmiş volkanikler bulunmaktadır. Bu durum ETÇ I döneminde keramik üretimin Yassitepe’de gerçekleşebileceğini ve hammaddenin yakını kil yataklarından taşınmış olabileceğini ortaya koymaktadır. Yerleşim alanında IIB2 tabakası 5 No’lu yapı içinde çıkarılan iki bölümlü keramik fırını ve kil topakları (Fig.5:3) üretimin Yassitepe’de gerçekleştiğini kanıtlamaktadır.

IIB Tabakası –ETÇI-Küçük Buluntular

MÖ III. binyılı kapsayan Erken Tunç Çağı boyunca teknolojik ve ekonomik anlamda gerçekleşen önemli gelişmelerin Yassitepe’de önemli değişimlere neden olduğu anlaşılmaktadır. Mimari bakımdan planlı bir organizasyon, toplumun sosyal yapısını açıklamada önemli ipuçları vermektedir. Aynı şekilde mekân kullanımına ve tasarımına ilişkin yeniliklerin ortaya çıkması toplumun üretim ve mekânlarda artı ürünlerin depolanmasına yönelik düzeni, Yassitepe’deki değişimin etkilerini ortaya koymaktadır. Bu dönemde metal kullanımının, özellikle de döneme adını veren, kalaylı tuncun yaygınlaşarak, gerçek

anlamda metalurjinin ortaya çıkışı Yassitepe’nin yenilikleri arasında görülürken, Kalkolitik Çağ’dan beri süre gelen yontmataş ve sürtme taş teknolojisi doğrudan güncel üretim ile ilişkilidir. Taş eserler içinde görülen bazı objeler dinsel inançları da yansıtırken toplumun siyasi ve ekonomik düzeninin giderek daha karmaşık bir yapıya büründüğünü göstermektedir. Yassitepe Höyüğü Erken Tunç Çağ taş eserleri bir kısmı günlük yaşamla ilgili, bir kısmı sembolik ve bir kısmı da prestij nesnelere ilişkin: mühürler, idoller, baltalar, alt -üst öğütme taşları, havan -havan elleri, perdah taşları ve yontma taş aletler olarak gruplayabiliriz.

Yassitepe ETÇ katlarında ele geçen baskı şekilli iki mühür Batı Anadolu ETÇ I döneminin ilk mühür örnekleri olarak karşımıza çıkar. Yassitepe’de biri pişmiş toprak diğeri mermer iki mühür bulunmuştur. Bunlardan ilk mühür çift baskı yüzeyiyle dikkati çeker (Fig.13.1). 3 ve 2 cm. lik yuvarlak baskı yüzeylerinde birbirini kesen insize çizgilerden oluşan geometrik desenler yer alan mührün ip deliği yardımıyla asılarak taşındığı ve kullanıldığı anlaşılmaktadır. Delikli ve ayak formundaki ikinci mermerden yapılmıştır (Fig.13.2). Erken Tunç Çağ I dönemine verilen mühürlerin baskı kısımlarında geometrik insize desenler hakimdir. Mühürler kişinin boyuna asarak kullandığı bireysel ya da kurumsal organizasyonun birer simgeleridir. Mühür, Batı Anadolu’da genellikle ticaret ile ilişkilendirilen Erken Tunç Çağ II dönemi tabakalarında bilinmesine karşın, Yassitepe’nin ayak şekilli mührünün ETÇI geçiş dönemi tabakasında (IIB6) ele geçmesi Batı Anadolu için mühürçülük sanatının erken örneklerinden biri olarak görülebilir. Benzerleri Tarsus, Suluca Kara Höyük, Konya Kara Höyük, Karataş ve Külliüoba’da ele geçen⁹⁷ ayak şeklindeki mühürler kervan yolu ticaretini destekleyen önemli bir buluntu grubu olarak yorumlanmıştır. Yassitepe’deki mühürler, Mezopotamya’dan Ege bölgesine kadar uzanan ve Vasıf Şahoğlu’nun “Anadolu Ticaret Ağı”⁹⁸ ya da Turan Efe’nin “Büyük Kervan Yolu”⁹⁹ olarak bahsettiği, MÖ III. binyılın ortalarından itibaren oluşmaya başlayan Kuzey Suriye ve Kilikya üzerinden Orta Anadolu’nun iç kısımlarına ve

Fig.170: 1081; Fig.171: 1073, 1079-1083; Fig.188: 1297-1298, 1300-1302.

96 Ege Üniversitesi , 2018 EDB 008 No’lu BAP Projesi.

97 Warner 1994: Pl. 187:a; Türker 2018, 58-59, Fig.8., Sarı 2012: 214, şek.32.

98 Şahoğlu 2005: 341vd.

99 Efe 2007: 48vd.

oradan da Ege bölgesine uzanan geniş bir ticaret rotası dışında, ETÇ başından itibaren kullanılmaya başlanan Kıyı Ege ticaret hattının varlığını ortaya koymaktadır.

Yassitepe taş eserler içinde bir grubu özel nitelikleriyle idoller oluşturur. Çoğunluğu mermerden yapılmış idollerin Kalkolitik Çağ'dan sonra Erken Tunç Çağ I'den itibaren kültürel gelişimdeki değişimlere paralel olarak tekrar önem kazanmaya başladığını görülmektedir. Anadolu Yarımadası genelinde idol tiplerinde, kullanılan malzeme, üslup özellikleri ve bezeme bağlamında, dönemler ve coğrafi/kültürel bölgelere göre bazı farklılıklara sahip olduğu anlaşılmaktadır. Bu anlamda Yassitepe mermer idollerinin vücut altları genelde yuvarlak şekilli ve başlar belirsizdir. İdollerin boyutları genelde 4-9 cm. arasındadır. Keman biçimli ve Troya tipi olarak bilinen idol tipleri ile benzerlikleri söz konusudur.

Keman şekilli olanlar özel bir yere sahiptir (Fig.13:3). Kolları küçük çıkıntı şeklinde yapılmış büyük bir idolün baş kısmı kırık olmasına karşın uzun sivri şekilde bittiği düşünülmektedir. Bu idol, tip olarak Beycesultan keman şekilli idollerini anımsatmaktadır. Beycesultan'da Erken Tunç Çağ I dönemine tarihlendirilen katlarda bulunan yuvarlağa yakın dörtgen gövdeli ve sivri başlı idollerdeki küçük kollar, Yassitepe örneğinde olduğu gibi çıkıntılar şeklinde belirtilmiştir.¹⁰⁰ Çine -Tepecik, Çukuriçi'nde, Yortan'da, Ağın ve Seyitömer'de benzeri olan bu tip idollerin Erken Tunç Çağ I döneminden itibaren kullanıldığı anlaşılmaktadır.¹⁰¹ "Beycesultan Tipi" veya "Keman Biçimli İdol" olarak adlandırılan ve ince uzun bir baş, omuzlardan çıkan üçgen formlu stilize kollar ile çuval formunda gövdeye sahip idollerin Erken Tunç Çağ II döneminden sonra kullanılmadığı belirtilmektedir.¹⁰²

Troya tipine benzeyen form ise kübik yapısı, yuvarlak bir kafa ve dörtgenimsi vücuduyla Yortan, Seyitömer ve Karataş örneklerine daha yakındır (Fig.13:4).¹⁰³ Bu formun benzerleri Batı Anadolu'da Harmanören-Göndürle,¹⁰⁴

Baklatepe, Aphrodisias,¹⁰⁵ Seyitömer,¹⁰⁶ Kulaksızlar,¹⁰⁷ Karataş-Semayük,¹⁰⁸ Batı Anadolu'ya komşu coğrafyalarda ise Erken Kiklad II döneminde, Syros-Chalandriani,¹⁰⁹ Girit adasında, Lebena, Trapeza, CymeAeolis,¹¹⁰ Akrotiri,¹¹¹ Chios-Ayio Gala,¹¹² Thermi-Lesbos ve Samos'ta¹¹³ karşımıza çıkmaktadır. Yassitepe mermer idolleri arasında oval gövdesi ve köşeli baş kısmı ile benzerine Seyitömer kazısında¹¹⁴ rastladığımız idol de (Fig.13:5) form olarak Troya tipine daha yakındır.

Yassitepe idolleri, Neolitik dönemden itibaren görülen otoriter görünümü, yanında hayvanlarıyla betimlenen, şişman tanrıçaların zamanla değişip soyutlaşmasıyla oluşmuş iki boyutlu tapınım nesnelere olarak yorumlanabilir. Bu bağlamda idol artık üzerine yüklediği somutluktan ve ifadelerden kurtulmuş ve günümüzde olduğu gibi görünmezliğe ulaşabilmiş tanrının betimlemeleri haline gelmiş olmalıdır.¹¹⁵ Yassitepe idolleri çanak çömlek geleneğinde görüldüğü gibi kimi zaman kapların gövdesinde bereket inancına bağlı olarak halka idol şeklinde (Fig.12:79) ya da örneklerden görüldüğü gibi beyaz mermer gibi yeni keşfedilmeye başlanan yalın ve güzel bir taş ile vücut bulmuştur. İdollerin Troya ile birlikte Beycesultan, Karataş Semayük, Seyitömer'de ortaya çıkartılan benzerleri dikkate alındığında, Yassitepe Erken Tunç Çağ toplununun gelişen ticaret sayesinde Kuzeybatı Anadolu'dan İç Batı Anadolu'ya kadar geniş bir coğrafya içinde gelişen kültürel ilişkilerini de ortaya koymaktadır.

Yassitepe mermer idolleri gibi özel yapım ve kullanım şekline sahip buluntular içinde mermer tabaklar dikkati çeker (Fig.13:6-7). Beyaz mermerden yapılan tabaklar form olarak, benzer pişmiş toprak örneklerini taklit etmiştir. Yassitepe'de mekân içlerinde bulunan bu tür eserlerin daha

100 Lloyd ve Mellaart 1962: Fig. F.1:1-14.

101 Günel 2008: 257, cat.no.1; Schwall ve Horejs 2017: fig.3.2; Kamil 1982: Fig: 84:289; Alp 1965: pl.5.8-9; Bilgen vd. 2015: Fig.193b.

102 Lloyd ve Mellart 1962: 269.

103 Blegen vd.1950; Kamil 1982: Fig: 84: 290.

104 Özsait 2000: 373.

105 Joukowsky 1986: 212.

106 Bilgen vd. 2015: Fig.193b, Topbaş 1994: 300.

107 Dinç 1997: 262.

108 Mellink 1966: Fig.14-15, 1964, Pl. 82, Fig: 24, 25; Kulaçoğlu 1992: Fig: 114.

109 Renfrew1972: 420-424; Hekman 2003: 140.

110 Renfrew 1969: 6.

111 Sotirakopoulou 1998: 118; Maliszewski 1993: 113.

112 Hood 1982: 653.

113 Renfrew 1969: 29.

114 Bilgen vd. 2015: Fig.193c.

115 Aydıngün 2005: 39.

çok taş sandık mezarlardan ele geçtiği bilinmektedir.¹¹⁶ Az sayıdaki bu tür kaplar diğer mermer eserler gibi dışarıdan getirilen prestij eşyalarından biri olduğu düşünülmektedir. Batı Anadolu'daki ETÇ yerleşim yerlerinde kireçtaşı, kumtaşı ve alabasterden yapılmış birçok örneğe rastlanmasına karşın mermerden yapılanların en erken örneklerine Afrodisyas ETÇ III tabakalarında rastlandığı bilinmektedir.¹¹⁷ Neolitik dönemde ilk örnekleri¹¹⁸ görülmekle birlikte ETÇ I dönemine ait olmaları nedeniyle Yassitepe kapları Batı Anadolu için üniktir.

Yassitepe taş eserleri içerisinde sunabileceğimiz diğer örnekler taş baltalar'dır. Bahsi geçen baltaları Sap delikli ve standart taş baltalar olarak gruplayabiliriz. Tüme yakın olarak ele geçmiş Andezit taşından yapılmış sap delikli örnek dikkat çekicidir (Fig.13:8). Ağız ve arka kısımlarında aşınma izlerine rastlanan baltanın uzun süre kullanılmış olduğu söylenebilir. Benzerine Orta Troya I katında ve Beycesultan'da¹¹⁹ rastlanan bu tür baltalar, işlevsel özelliklerinin yanı sıra yöneticilerin sahip olduğu prestij eşyalarından biri olarak kullanılmış olmalıdır. Bu tür özel baltaların yanı sıra Neolitik dönemden beri bildiğimiz standart taş baltalar ve keskiner Yassitepe Erken Tunç Çağ toplumunun günlük işlerde kullandığı objelerden bir grubu oluşturur (Fig.13:9-10).

Buluntular içinde ele geçen ağırşaklar kilden ve taştan üretilerek çeşitli formlarda karşımıza çıkar. Yassitepe ETÇ ağırşakları küresel, simetrik, asimetric, konik ve disk formlular olmak üzere beş farklı formdadır.¹²⁰ Bunların içinde çift konik bir ağırşak, taştan yapısıyla sık rastlanmayan örneklerden birini oluşturur (Fig.13:11). Yassitepe'de bu tür taş ağırşağın yanı sıra çok miktarda bezemeli ve bezemesiz olarak yapılmış pişmiş toprak ağırşak da bulunmuştur. Bunların içinde simetrik olanlar en çok görülen form tipi olarak görülmektedir (Fig.13:12-15). Ağırşaklarda genellikle grinin tonları, siyah veya kırmızımsı devetüyü renkleri hâkimdir. Koyu gri tonlarına sahip olanların genellikle bezemeli oldukları

bilinmektedir. Bezemeli ağırşaklarda kazıma, tırnak baskısı, oval kakma, nokta kakma, şeritsel kakma ve karma kompozisyonlar kullanılmıştır. Bütün bu bulgular Yassitepe'deki dokumacılık faaliyeti ile ilişkili olmalıdır.

Yassitepe'de ETÇ toplumunun çanak çömlek ve yontma taş gibi birçok üretim faaliyetinin içinde tarımın çok yaygın olmadığı anlaşılmaktadır. Üzüm en temel ürünlerden birini oluştururken buğday, arpa gibi tahıl üretiminin varlığını destekleyecek bulgular sınırlıdır. Bu anlamada mekânların mutfak niteliğinde kullanılan bölümlerinde az sayıda alt ve üst öğütme taşlarıyla dibek taşları ve havaneleri ele geçmiştir.

Yassitepe Höyük'te gerçekleştirilen kazı çalışmaları sırasında Erken Tunç Çağı I dönemine tarihlenen yontmataş buluntular, yoğunluk sırasına göre çoğunlukla çakmaktaşı, küçük bir bölümü çört ve obsidiyen, çok az kısmı kuvars ve radyolaritten hammaddelerden yapılmıştır.¹²¹ Yassitepe'de olduğu gibi Yeşilova Höyük'te de Neolitik ve Kalkolitik Çağ'larda çakmaktaşının endüstride hâkim olduğu gözlemlenmektedir.¹²²

Ele geçen çakmaktaşı, çört, radyolarit ve kuvarstın büyük bir kısmının üretim artığının varlığı ve kabuklu parçalardan meydana gelmesi nedeniyle yerel hammadde kullanımına bağlı üretimin yerleşim yerinde yapılmış olduğu düşünülmektedir. Nitekim söz konusu kabuklu örnekler 11 no'lu mekânın taş döşeli tabanında (Fig.4) *in-situ* durumda adeta bir öbek oluşturacak şekilde bulunmuştur (Şek.13:16). Bunun dışında üretimle ilişkili olarak 9 No.lu mekân içinde de çekirdek (Şek.13:17) ve üretim artığına rastlanması önemlidir. Çekirdeklerin yanı sıra ele geçen çakmaktaşı çekirdek tablası da çekirdek işlemciliğinin ve üretimin burada yapılmış olduğunu kanıtlar niteliktedir. Ayrıca 8 no'lu mekân içinde bulunmuş olan bir vurgacın varlığı da yine yontmataş üretiminin yerleşim yerinde ve mekân içinde yapılmış olduğunu göstermektedir.

Çakmaktaşlarının bir kısmının üzerinde kiremit kırmızısı renginde kabuk kalıntısı yer alır. Ancak endüstri genelinde bu yapıda ve bu kabuk tipinde

116 Takaoğlu ve Bamyacı 2018: 495, Fig.50.5.

117 Joukowsky 1886: No.35:5, 1472.3, 1455.3, 1465.1, 496.1, 736.102.

118 Derin 2012:nFig.11.

119 Blegen 1963: 50, fig.10; Lloyd-Mellaart 1962: Fig.F.3:1,3-7.

120 Mamikoğlu 2019.

121 Yontmataş buluntular ile ilgili bu bölüm Doç. Dr.Neyir Kolankaya-Bostancı tarafından hazırlanan rapordan kısaltılarak aktarılmıştır. Kendisine teşekkür ederiz. Konu ile ilgili daha geniş çalışmayı içeren yayının hazırlığına devam etmektedir.

122 Derin vd. 2009: 19.

örneklere rastlanılmadığından sözü edilen örneklerin yerleşime başka bir yerden getirilmiş olduğu düşünülebilir. Bölgedeki hammadde kaynaklarının tespitine yönelik çalışmalar, kazı ekibi tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu araştırmalar sırasında, Menemen yakınlarındaki Akçakmak, Karaçakmak Tepeleri'nde ile Çakmaklık Köyü'nde çakmaktaşı kaynakları saptanmıştır. Ancak Bornova sınırları içinde Yakaköy'ün Manisa'ya doğru üst kesimlerinde kireç kayaları içinde saptadığımız çakmaktaşı yatakları kuşkusuz en yakın kaynaklar olarak görülmektedir.

Baskılama ve dolaylı vurma tekniği ile yongalanmış olan örnekler Yassitepe'de şimdiye kadar bulunan en uzun obsidiyen örnekleri oluşturmaktadır. Tamamı korunmuş olan herhangi bir parçanın bulunmadığı bu dilgi ve dilgiciklerin uzunlukları 3,24 cm-1,9 cm, genişlikleri 2,1-1,3 cm ve kalınlıkları da 0,5-0,28 cm arasında değişiklik göstermektedir (Şek.13:18).

Baskılama tekniği ile obsidiyen dilgi ve dilgicik üretimi Ege bölgesinde Melos adasından uzakta-ki merkezlerde görülen ortak bir gelenektir. Bu tipteki dilgiciklerin benzerlerine Liman Tepe, Bakla Tepe, Çukuriçi, Aphrodisias, Demircihöyük, Chios-Emporio'da rastlanılmaktadır.¹²³

Yassitepe'de şimdiye kadar yapılan kazılarda ele geçen obsidiyen buluntuların makroskobik özelliklerine göre yarısından fazlasının Melos adası (Şek.13:20) ve bir kısmının da Orta Anadolu kökenli (Şek.13:18) olduğu düşünülmektedir. Yassitepe obsidiyen buluntuları üzerine yapılan PXRf analizleri ile birlikte buluntuların makroskobik özellikleri Melos obsidiyeninin Orta Anadolu kökenli obsidyenlere göre daha fazla kullanılmış olduğunu ortaya koymaktadır. Yassitepe obsidiyen örnekleri arasında üretim artığı, çekirdek tablası, dönümlü dilgi ile üzerinde kabuk kalıntısı bulunan üretim artığı ve çekirdek tablasına rastlanılmış olması da çekirdek hazırlamasının burada yapılmış olduğunu göstermektedir.

Yassitepe'nin hemen yakınında yer alan Yeşilova'dan ele geçen Neolitik ve Kalkolitik Çağ obsidiyen buluntular üzerine yapılan PXRf analizleri bu dönemde de Melos obsidiyeninin Orta

Anadolu obsidiyenine oranla daha fazla kullanılmış olduğunu göstermektedir.¹²⁴ Nitekim Melos obsidiyeninin Neolitik Çağ'dan itibaren özellikle Orta Batı Anadolu obsidiyen endüstrilerinde hâkim olduğu bilinmektedir.¹²⁵

Yassitepe Höyük Erken Tunç Çağı I dönemi yontmataş endüstrisinin hem hammadde kullanımı hem de tekno-tipolojik özelliklerine bakıldığında, bu dönemde Doğu Ege adaları ile Orta Batı Anadolu'da yontmataş endüstrisi açısından kültürel bir birlikteliğin varlığından söz etmek mümkündür. Bu durum, söz konusu bölgelerdeki Geç Kalkolitik dönemden itibaren süregelen ve esas gelişimini Erken Tunç Çağı'nda tamamlayan farklı kültürel gelişime bağlı olarak ortaya atılan "kültürel birliktelik" görüşünü¹²⁶ doğrular niteliktedir. Özellikle Melos obsidiyeninin varlığı Yassitepe'nin bu dönemde Kikladlar ile yakın ilişkide olduğunu göstermektedir.

Ön kazıyıcılar ise Yeşilova'da Neolitik ve Kalkolitik Çağ'da olduğu gibi Yassitepe'de de yoğun olarak kullanılmıştır (Şek.13:19). Yassitepe'de yalnızca çakmaktaşı, çört ve kuvars gibi silisli kayalardan üretilmiş olan düzeltili yongaların daha çok hayvan derisini sıyırmada ve düzlemede, ayrıca ahşap ya da kemik işlemeciliğinde kesme ve kazıma aktivitelerinde kullanılmış oldukları düşünülmektedir. Söz konusu düzeltili yongalar, Yassitepe alet topluluğundaki en kaba alet tipini oluşturmaktadır. Benzer tipte düzeltili yongaya Lerna'da rastlanılmıştır.¹²⁷

Yassitepe ETÇ tabakalarında birçok tunç eser ele geçmiştir. Bunların içinde yassı balta (Şek.13.21) ve kıvrık başlı bir iğne (Şek.13.22) Batı Anadolu ETÇ kültürünün erken örnekleri arasında yer alır. Çoğunlukla ETÇ II ve III de yaygınlaşan bu tür buluntulardan yassı baltalar Kuruçay ve Ilıpınar'ın Geç Kalkolitik tabakasında,¹²⁸ Kusura, Thermi ve Küllüoba'da Erken Tunç Çağ II'de¹²⁹ ve Beycesultan'da¹³⁰ Erken Tunç Çağ III döneminde karşımıza çıkar. Prestij eşyaları arasında yer alan bu tür buluntular mezarlara

124 Milic 2014: 288, Fig. 2.

125 Georgiadis 2008: 101-102; Milic 2014: 288; Fig. 2.

126 Kouka 2014: 43.

127 Runnels 1985: 12B.

128 Umurtak 1996: Levha 160:7,9; Begemann vd.1994:215:1390.

129 Lamp 1938, fig.19.1, 1936:172, Pl XXV:29-9, Efe ve Fidan 2006: PL.4:18.

130 Lloyd ve Mellaart 1962: Fig.9:7.

123 Kolankaya-Bostancı 2004: Levha 62-63, 228; Levha 55-61; Kolankaya-Bostancı 2008: 172, Bergner vd. 2009: 251; Leurquin1986: 273; Baykal ve Seeher 1996: 132; Bialor 1982: 705-706.

ölü hediyesi olarak da bırakılmıştır.¹³¹ İğneler, metal objeler arasında günlük yaşam içinde en yoğun bulunan eşyalar arasında yer alırlar. Dikiş amaçlı kullanılan iğnelere biri üst kısmında ip geçirmeye yarayan kıvrık baş şeklinde göz bulunur. Bazen büyüklükleri dikkate alınarak tığ olarak da adlandırılabilen kıvrık başlı iğnelerin benzerlerine Kuruçay, Beycesultan ve Thermi'de¹³² rastlanılır.

Yassitepe Höyüğü ETÇ tabakalarında birçok kemik alet bulunmuştur. Buluntular içinde çoğunluğu günlük işlerde kullanıldığı anlaşılan deliciler oluşturur. Özellikle deri işlerinde kullanıldığı anlaşılan mablaklar (Şek.13:23-24) ve bızlar (Şek.13:25-26) için koyun ve keçi kemikleri kullanılmıştır.

Yukarıda bahsedilen bütün bu buluntular Yassitepe Höyüğü'nde Erken Tunç Çağ I süreci içinde yontmataş ve mermer eserlerin yanı sıra, pişmiş toprak ve tunç eserlerinin kullanımının da önemli bir yere sahip olduğunu göstermektedir. Taş eserlerinin çoğunlukla prestijli ürünler olması, Yassitepe Höyüğü merkezinde kompleks yapıların içindeki yüksek yaşam düzeyini ve güçlü bir organizasyonu göstermektedir. Mühür gibi ticari ve idari buluntuların varlığı ve idol gibi dinsel inançları yansıtan ürünler Yassitepe Höyüğü merkezinde idari yapıların varlığını kanıtlamaktadır. Özellikle yapıların arka odalarındaki depolama sistemleri nedeniyle, Yassitepe Erken Tunç Çağ yerleşiminin artı ürünün de kontrol altına alınmaya çalışıldığı bir merkez olduğunu söylemek mümkündür. Erken Tunç Çağ'ında Yassitepe Höyüğü, buluntuları ve mimarisiyle Batı Anadolu'nun kültürü üzerinde etkisi olan yerleşimlerinden biridir.

Tarihleme

Yassitepe Höyüğü ETÇ tabakalarından alınan hayvan kemiği, insan kemiği ve karbonlaşmış organik örnekler üzerinden C14 tarihlemeleri yapılmıştır. Tübitak-MAM ve yurtdışındaki laboratuvarlarda yapılan çalışmalar sonucunda İlk Tunç Çağ I döneminin ilk ve son evresine ilişkin MÖ. 3020 -2900 (IIB6) ve MÖ. 2880-2830 (IIB2) tarihleri elde edilmiştir. Dolayısıyla elde edilen tarihler ve bulgular Yassitepe'de İlk Tunç Çağ'ın başlarında Troya I ve öncesine giden kültürel bir

sürecin yaşandığını ortaya koymaktadır. Böylece Yassitepe Höyüğü IIB 6-8 tabakaları sayesinde Kıyı Ege'de ilk kez İlk Tunç Çağ – Kalkolitik geçişini anlayabileceğimiz kalıntılara sahibiz.

Yassitepe IIB 1-5 tabakaları Erken Tunç Çağı I; MÖ 2800-2700 yıllarına denk gelmektedir. IIB 4 tabakasından 2860-2805, IIB 5. Tabakadan 2865-2805 tarihleri elde edilmiştir. Bu dönem Troya I a-c, Demircihöyük, D, E, F, G, Küllüoba 2, Beycesultan XIX, XVIII, XVII ve Kusura A tabakaları ile çağdaştır.¹³³ Yassitepe ETÇ' I'nin en eski dönemine ait IIB 6-8 evreleri İç Batı Anadolu ve Ege sahil kesimi araştırmacılarına göre MÖ 3300-3000/2900 tarihlerine verilen Erken Tunç Çağı IA' olarak da adlandırılan Erken Tunç Çağ Geçiş Evresi ile çağdaş görülmektedir. Bu dönem Kumtepe IB, Küllüoba 3, 4, 5, Liman Tepe A alanı A VII tabakaları, Kumtepe I B sonu, Thermi I-II, Erken Kiklad I, Erken Hellas I, Erken Minos I, Beycesultan XX tabakaları ve Tarsus Erken Tunç Çağı I tabakalarıyla benzerlik gösterir.

IIIA Tabakası- Orta Tunç Çağ

Mimari

Yassitepe Höyüğü'nün IIA tabakası Orta Tunç Dönemi olarak tanımlanmaktadır. Yassitepe'de bu kültür katı ile ilgili olarak 1. Derece arkeolojik sit sınırları içinde F/G/H-14, K13, J10-J11 plan-kareleri kazılmıştır. Bunların dışında Orta Tunç Çağ kültürün höyüğün güney ve doğusunda 2 ve 3. derece Arkeolojik sit kapsamında bulunan alanlara yayıldığı görülmüştür. Genel olarak höyüğün doğusunda yer alan 3. Derece arkeolojik sit alanlarında 3690 ada 73 parselden başlayarak güneydoğuda 3695 ada 117 parsel kadar olan alanlar içinde ve 3692-2 ada 89 parselde Orta Tunç Çağı'na ait mimari ve çanak çömlek buluntuları tespit edilmiştir¹³⁴ (Fig.3).

Herhangi bir mimari kalıntılara rastlanmamasına karşın 3690 ada üzerinde 17.00 – 16.80 metre civarında Orta Tunç Çağ dönemine ait çanak çömlek parçalarının yoğunlaştığı anlaşılmıştır. Bunlar kültürel bir tabakadan çok toprak içine Roma keramikleri ile karışmış, sel ile sürüklenmiş

133 Efe 2001: 43-78; Efe 2004: 15-29; Efe ve Türtekin 2011: 189,190; Şahoğlu 2004: 344, tab. 2.

134 Derin 2015: 203 vd. Yassitepe ETÇ ve OTÇ dönemi bulguları ile ilgili doktora çalışmaları devam etmektedir. Bu nedenle burada detaylara girilmemiştir. Doktoraların devamında geniş kapsamlı bir yayın hazırlığı sürmektedir.

131 Derin vd. 2009: Fig.5a,b.

132 Umurtak 1996: Levha 159:1, Lloyd ve Mellaart 1962: Fig. 8:1,2, Fig.11:12,14, Lamp 1936:167. Fig.48b.

keramik parçaları izlenimi vermiştir. 3695 ada 117 parselde yapılan sondaj kazılarında en kuzeyde 16.04 metreden itibaren mimari kalıntılar ortaya çıkartılmıştır. 0.50-0.60 metre kalınlığındaki duvarlara ait taş temeller çay taşlarıyla kuru duvar tekniğinde tek sıralı olarak inşa edilmiştir. Duvarların tek sıralı taş temel üzerine kerpiçten yapıldığı anlaşılmıştır.¹³⁵

Höyüğün güneydoğusunda 3. Derece Arkeolojik Sit alanında 89 No'lu parselde iki mimari tabaka ortaya çıkartılmıştır (Fig.3,14:4). Mimari kalıntıların alanın güney kısmında daha iyi korunduğu kuzey yarısındaki bazı duvarların tahrip olduğu görülmüştür. Alanın kuzeyinde 16.00 m. seviyesinde, doğu-batı doğrultusunda uzanan üç duvar açığa çıkarılan ilk mimari kalıntılardır. 0.48 m. kalınlığındaki taş temeller orta boy taşlarla çamur harç kullanılarak yapılmışlardır. Ortaya çıkan kalıntılara göre alanın kuzey kesiminde üst üste tek sıra taşlarla yapılmış temelleri olan en az iki mekânın yer aldığını söylemek mümkündür (Fig.14:4).

15.00 m. seviyesindeki ikinci mimari tabaka alanın genelinde daha iyi korunmuş durumdadır. 14.80 m. de tespit edilen bir yangın tabakası ile başlayan bu tabakadaki yapıların üstteki kata göre yönleri farklıdır. Alanın güney yarısında ikinci mimari kata ait iki evreli bir mekân kalıntısı ve en güney kesimde bir duvar yer almaktadır. Duvarlar doğu-batı doğrultusundadır. Ana toprağın ise güneye doğru eğimli olduğu anlaşılmıştır. 3.75 m. genişliğindeki mekân çöp çukurlarıyla tahrip olmasına karşın tabanı üzerinde bir pithos ile bir fırın kısmen korunmuş durumdadır. Mekânın kuzey duvarı 8.60 m. uzunluğundadır. Bu duvar ilk aşamada orta boy taşlar kullanılarak 0.50 m. kalınlığında yapılmıştır. Ancak daha sonra genişletilmiş ve duvarın kalınlığı 1.00 m. ye ulaşmıştır. Duvar eğime bağlı olarak batı kesimde 16.00 m. seviyesinde başlarken, doğu ucunda 15.17 m. seviyesindedir. Yaklaşık 0.48 m. kalınlığındaki güney duvarı tahrip olmasına karşın 3.60 m.'lik bir bölümü korunmuş durumdadır.

Mekânın batı kesiminde duvara yakın konumda 1.20 m. çapında bir pithos yerleştirilmiştir. Pithosun üst kısmı kırılarak tahrip olmuştur. Pithosun yanında mekânın orta kısmında 0.90 m. çapında bir çöp çukuru tespit edilmiştir. Alanın güneydoğu kesiminde 1.40m. kalınlığında olasılıkla bir

tahkimat duvarı yer almaktadır.

Yassitepe'nin K13, J10-J11 plankarelerinde yapılan çalışmalarda da kuzey güney doğrultuda inşa edilmiş bir mimariye ait taş temellere rastlanılmıştır (Fig.3, 14:3). Bir kısmı günümüze ulaşabilen, uzun duvarları 5.50m, kısa kenarları 1.50m uzunluğunda 0.50m'e kalınlığa sahip dikdörtgen biçimli yapı kalıntıları açığa çıkartılmıştır. Her ne kadar dar bir alanda çalışılmış olsa da üst üste inşa edilmiş iki farklı Orta Tunç Çağ evresi saptanabilmiştir. Bunlardan erken evrede 20-30cm arasında boyutlara sahip taşlar, geç evrede 5-10cm arasında taşlar kullanılarak dayanıksız yapıların inşa edildiği görülmüştür.

Yassitepe'de Orta Tunç Çağ yapı kalıntılarının ortaya çıkartıldığı başka bir alan, höyüğün güneyindeki F14b, F14d ve G 14b plankareleridir (Fig.14:1,2). F14b ve F 14d plankarelerinde yüzey toprağının hemen altında IIA1 evresine ait oldukça iyi korunmuş kare planlı bir mimari açığa çıkartılmıştır. Mekân temellerinin 0.20-0.50m arasında değişen büyüklükte çay taşlarından yapıldığı anlaşılmıştır. Doğu duvarı 5.00m uzunluğunda çift sıra taş sırasıyla örülmüştür. 4.50m uzunluğundaki güney duvarı yine çift sıra taş örgüsüyle oluşturulmuştur. Batı ve kuzey duvarı kesit içerisinde kaldığı için boyutları hakkında bilgi yoktur. Yapının kuzeydoğusunda 17.72m seviyesinde 1.50x1.00x0.90m çapında yayılım gösteren ince plaka taşlarla oluşturulmuş bir taban döşemesi tespit edilmiştir (Fig.14:2).

IIA2 tabakasına ilişkin mimari kalıntılar F 14b plankaresindeki mimari IIA1 dönemi yapı kalıntısının güneyinde ve 17.50m seviyesinden itibaren ortaya çıkartılmıştır (Fig.14.2). IIA2 evresinde ortaya çıkartılan bir diğer yapı F 14d plankaresinde Erken Tunç Çağ I sur duvarının güneyinde, sur duvarına bitişik olarak inşa edilmiştir (Fig.14:1-2). Mekânın kuzey duvarının tamamı ve doğu duvarının bir kısmı tespit edilebilmiştir. 17.90m seviyesinden itibaren ilk izlerini görmeye başladığımız mekânın kuzey duvarının 4.90m uzunluğunda olduğu, duvar üzerine yerleştirilen kerpiçlerin 0.42x0.10m boyutlarında ve standart biçimde şekillendirildiği anlaşılmıştır. Batı duvarı 5.10m uzunluğunda ve 0.55m genişliğindedir. Söz konusu duvar 0.20-0.50m boyutlarındaki taşlarla çift sıra taş örülmüştür. Bu duvar üzerinde blok halinde kerpiçler yer alır. Yapı içerisinde ele geçen kerpiçler üzerinde tespit edilen dal örgü negatifle nedeniyle yapının düz damlı

135 Derin 2015: Fig.6.

olduğu anlaşılmaktadır.17.12m seviyesinde yapının tabanı üzerinde de çok sayıda çanak çömlek parçaları ele geçmiştir.

Mimari gelenek açısından bakıldığında, Yassitepe OTÇ tabakalarında güçlü ve özel yapı kalıntılarının olmaması nedeniyle, sosyal örgütlenme biçimini ortaya koyabilecek geniş çaplı mimari unsurların bulunduğundan söz etmek mümkün değildir. Yassitepe’de mimari olarak Kıyı Kültür Bölgesi’nde yer alan Milet, Kadıkalesi, Çine Tepecik yerleşimlerinde olduğu gibi, domestik nitelikte yapıların bulunduğu anlaşılmaktadır. OTÇ sürecinin mimari açıdan Erken Tunç Çağ yapılarına göre oldukça basit ve dağınık yapılardan oluşmasına, Höyük’te zengin bir Orta Tunç mimarisine rastlanmamasına karşın keramik ve diğer buluntular zengin bir sürecin varlığını işaret etmektedir. Ortaya çıkartılan mimari kalıntılardan anlaşıldığı kadarıyla Orta Tunç Çağ yapı kalıntıları höyüğün eteklerine doğru yoğunlaşırken merkez kısmında herhangi bir kalıntıya rastlanmamıştır. Bu da höyüğün tepe kısmının yakın döneme kadar süren tarımsal faaliyetler nedeniyle en az 1-2 metre kadar traşlanarak düzeltildiğini göstermiştir. Bu nedenle höyüğün merkezinde yer alan OTÇ tabakaları günümüze ulaşmamıştır.

Keramik

Yassitepe’de bulunan IIA katına ait keramiklerin büyük bölümü kalın astarlı, açık ve düzgün yüzeylidir. Çanak çömlek parçaları grimsi kahve, kızıl kahve ve mat kahverengindedir. Keramikler içinde kırmızı ve açık kahverengi mal gruplarının yoğun olduğu anlaşılmaktadır (Fig.15). Çanak çömlekler katkısız ya da ince kum, çok küçük taşçık, kireç parçacıkları ve mika katkıları olarak yapılmışlardır. Katkı oranı ince cidarlı narin kaplarda azalmakta, bu tür kaplarda çoğunlukla saf katkısız kil kullanılmaktadır. Büyük oranda yabancı maddelerden arındırılmış bu tür kille ince nitelikli kaplar yapılmıştır. Kalker bu tür keramiklerde az olup çok ince parçacıklar halindedir. Kaplar içinde kaba olarak niteleyebileceğimiz parçalar da bulunmaktadır. Çarkta yapılmış kapların çoğunluğu iyi pişirilmiştir. Elde edilen parçalardan kapların büyük çapta düzenli ve aynı zamanda uygun hava akımının sağlandığı yüksek ısı üreten fırınlarda pişirildiği anlaşılmaktadır. Kildeki kalker daha çok devetüyü, sarı ve bej/krem renklerin, olasılıkla mangan ise kırmızımsı kahverengi renklerinin baskın olmasına

neden olmuştur.

Bütün bu bulgular Yassitepe OTÇ tabakalarında devetüyü, kahverengi ve kiremit rengi yerel mallarla birlikte (Fig.15:1-3, 6-9, 12) gri minyas mal grubuna ait örneklerin de (Fig.15:4,511) olduğunu ortaya koymuştur.

Çanak Çömleklerde ithal olarak tanımlanabilecek parçalara rastlanmamıştır. Buluntular içinde ‘Yerli Seramik’ olarak tanımlanan çanak çömlek geleneği karakteristiktir.¹³⁶ Ele geçen kaplar arasında açık ya da kapalı çanak ve kâselerle, çömlekler dikkati çekmektedir. Form bakımından; içe dönük ve basit ağız kenarlı ¹³⁷ (Fig.15:1,2,9), keskin omuzlu çanak ve kâseler¹³⁸ (Fig.15:3), dışa kalınlaştırılmış ağız kenarlı omurgalı çanaklar¹³⁹ (Fig.15:5, 10-12), dışa dönük ağız kenarlı şişkin karınlı çömlekler (Fig.15:4,6,7,8) daha yaygındır. Dipler genel olarak yüksek kaideli olarak yapılmıştır (Fig.15:12). Keramik buluntuları arasında gördüğümüz bazı boyalı parçalar, gri keramikler ve altın rengi astarlı keramikler Geç Tunç Çağı’nı işaret etse de bu kata ait herhangi bir mimariye rastlanmamıştır. Olasılıkla höyüğün yüzeye yakın bir bölümünde bu süreçle ilişkin bir yaşamdan söz etmek mümkündür.

¹³⁶ İzmir sınırları içinde ‘Yerli seramik’, içinde kırmızı astarlı mallar, devetüyü astarlı mallar, gri mallar ve altın mikalı mallar olarak çeşitlilik gösterir. Bölgenin yerli keramik geleneği ile ilgili olarak bakınız: Günel 1999: 29 vd., 42-56, lev.1-127

¹³⁷ Bu formun benzerlerini Batı Anadolu’da Kocabaştepe (Aykurt 2004: 42, Levha 5: a-c), Panaztepe (Günel 1999: 41,231-235, Levha 6: 1-8, Levha 7: 1-6), Milet (Raymond 2005: 244, Fig.3.13.: AT.98.164.7, AT.99.33.3, AT.98.421.35, AT.98.319.10), Ayasuluk (Konakçı 2012: 111; Levha 1:2-4), Asapos Tepesi (Konakçı 2012:259-260; Levha.37:4-10), Troya (Blegen vd 1951:238, table 21,) gibi merkezlerde görmek mümkündür.

¹³⁸ Benzerleri için bakınız; Kocabaştepe (Aykurt2004: 73; Levha 19: a-e), Panaztepe (Günel 1999:44,263-266, Levha 28: 1-8, Levha 29: 1-7), Troya (Blegen vd. 1951: Pl 257:6), Bademağacı (Umurtak 2003: 54,63,70, Fig.5:3; 72, Fig. 7:1.), Beycesultan (Lloyd ve Mellaart 1965: 88, Fig. 3:1.), Aphrodisias (Joukowsky 1986: 615, Pl 442:9).

¹³⁹ Bu forma ait örnekler Kocabaştepe (Aykurt 2004: 74, Levha 20:c-f, Levha 21: a-g.), Panaztepe (Günel 1999: 42,247-248, Levha 16:1-7), Troya (Blegen vd. 1953: Pl 427:1,3.), Beycesultan (Lloyd ve Mellaart 1965: 102, Fig.12:10-12.), Milet (Raymond 2005: 238, Fig.3-7: AT.00.478.1.at.99.871.1), Ayasuluk (Konakçı 2012: 116;Levha 3:2-7), Aphrodisias (Joukowsky 1986: 629, Pl 454:6,21.) ve Ulucak (Çevik 2013, res.8) gibi alanlardan bilinmektedir.

Yassitepe Höyüğü kazılarında IIA katında ele geçen çanak çömleklerin form ve mal özellikleri dikkate alındığında başta İzmir çevresi olmak üzere Batı Anadolu'nun iç kesimine kadar uzanan geniş coğrafya içindeki birçok yerleşimle paralellik kurmak mümkündür. Smyrna/Bayraklı 7-8 tabakaları, Ayasuluk XIa evresi, Milet III. tabakası, Kocabaştepe'nin 3 tabakası, Beycesultan V-IVa-c. tabakası ve Asopos Tepesi VIa ve VIb tabakalarında, Didyma, Bademgediği Tepesi VI. Katı, Kadıkalesi IV, Çine-Tepecik II2a-b, Ulucak I, Limantepe III4 ve Panaztepe gibi kazısı yapılan ya da yüzey araştırmaları ile tespit edilen¹⁴⁰ birçok yerleşim merkezinde bulunan çanak çömleklerle Yassitepe bulguları arasında benzerlikler tespit edilmiştir.

Yassitepe OTÇ tabakaları buluntularının Ege coğrafyasındaki yerleşim alanlarıyla olan benzerlikleri, Yassitepe C14 sonuçlarıyla da uyumludur. Yurt içinde ve dışındaki laboratuvarlarda Yassitepe'de OTÇ'na ait hayvan ve insan kemikleri üzerinde C14 tarihleme çalışmaları yapılmıştır. TUBİTAK –MAM'da hayvan kemiklerinden MÖ.1925-1757 ve Amerika'da Harvard Medical School tarafında insan iskeletleri yaş tayininde de MÖ.2033-1920 tarihi elde edilmiştir. Sözü edilen bulgular Batı ve Orta Anadolu kronolojik gelişimi dikkate alındığında, Erken Koloni Dönemi ile çağdaş Orta Tunç Çağı I süreçlerini işaret etmektedir. Buluntulardaki benzerliklerin yanısıra; Ayasuluk XIa ve XIb evrelerinden gelen C14 tarihlerinin MÖ 2000-1800, Asopos Tepesi VIb ve VIa evrelerinden alınan C14 örneklerin de her iki evre için MÖ 1950-1700 tarihlerini vermiş olması,¹⁴¹ Yassitepe OTÇ tabakalarının sözü edilen yerleşimlerle ortak kültürel sürece sahip olduğunu ortaya koymaktadır.

Küçük Buluntu:

Yerleşim alanı bronz bulgular bakımından da oldukça fakirdir. Sondaj çalışmalarında sadece metal olarak, bronz iğne ele geçmiştir. Yassitepe Höyüğü'nde OTÇ tabakaları buluntuları ve mimari kalıntılar dikkate alındığında, özellikle ithal malların olmaması, Grit kültürü ile ilişkili bulguya rastlanmaması höyüğün kültürel bakımdan kıydan çok İç Ege kültürleri ile daha

yakın ilişki içinde olduğunu ortaya koyar.

I.Kültür Katı: Roma

Yassitepe'nin doğu ve batısındaki 3. Derece Arkeolojik sit alanlarında Erken Roma Dönemine ait keramik buluntularına rastlanmıştır. Ancak herhangi bir mimari kalıntı tespit edilememiştir. G17-d açmasında yapılan çalışmalar sırasında 17.78m seviyesinde güney-kuzey doğrultulu, dorsal pozisyonda yatırılmış, basit toprak mezar tespit edilmiştir.

Yassitepe'de özellikle yüzey toprağına yakın seviyelerde Roma Dönemi keramikleri elde edilmiştir. Çoğunlukla katkısız hamurlu çok iyi pişirilmiş keramik parçaları arasında kâse ve çanaklar yaygındır.

Mezarlar:

Yassitepe Höyüğü ETÇ dönemi tabakalarına ait az sayıda mezara rastlanmıştır.¹⁴² ETÇ mezarlarının tamamı höyüğün kuzeyinde H19 plankaresinde IIB1-2 tabakaları yerleşiminin dışında ortaya çıkartılmıştır (Fig.3,4). Mezarların konumu dikkate alındığında ETÇ'da ektramural bir gömü tarzının hâkim olduğu anlaşılmaktadır.

ETÇ na ait üç mezardan ilki 1 no'lu mezar, H19 plan karesinin doğusunda 15.83m. seviyesinde tespit edilmiştir (Fig.4,16:1,2,3). Toprağı açılan çukura içine hocker tarzında bir gömü içeren mezar, kuzeybatı-güneydoğu doğrultusundadır (Fig.16:3). İskeletin baş kısmı batıya bakmaktadır. Aynı alanda 15.25m seviyesinde 2 no'lu mezar (Fig.16.:1,4) bulunmuştur. 2 no'lu mezardaki gömünün de hocker pozisyonda olduğu, ancak ilk mezara göre ters yönde, güney-kuzey doğrultusunda gömüldüğü görülmüştür. Her iki gömünün yanlarında herhangi bir buluntuya rastlanmamıştır.

Aynı alanda 14.65 m. seviyesinde ortaya çıkarılan 3 No'lu mezar diğerlerinden farklı olarak çömlek mezar türündedir (Fig.16:1,5). 33 cm. uzunluğunda 30 cm. genişliğindeki çömleğin ağzı iki taşla kapatılmıştır. Bebek mezarı olduğu anlaşılan çift kulplu çömlek kuzey-güney doğrultusundadır.

140 Akyurt 2010, 1 vd., Dedeoğlu 2015, 194 vd.

141 Bölgenin OTÇ keramiğinin gelişimi ve kronolojisi ile ilgili olarak bakınız: Konakçı 2012, 325 vd. Lev.1:1-4,2:1-4,4:1-8; 243, Lev.8:1-6, Lev.8:7-8.

142 Antrpolog, Doç.Dr. Songül Roodenberg- Alpaslan Yeşilova ve Yassitepe'de ele geçen iskeletler üzerinde çalışmalarını ve geniş kapsamlı bir yayın hazırlığını sürdürmektedir.

Yassitepe’de Orta Tunç Çağı ait oldukça tahrip olmuş durumda mezar kalıntıları açığa çıkartılmıştır. Bu mezarlar ölümler ETC mezarlarının aksine yerleşim içinde, intramural tarzında gömülmüştür. Bu dönem ait iki mezar tespit edilmiştir. Bunlardan iliki Höyüğün güneydoğusunda 89 No’lu parsel içinde (Fig.3) 15.40 metre seviyesinde bulunmuştur (Şek.16:6) OTÇ mekânları arasında ortaya çıkartılan mezar oldukça tahrip olmuş durumdadır. Kemiklerin yönü tam olarak belirlenemese de mezarın kuzeybatı-güneydoğu doğrultusunda olduğu düşünülmektedir. Kemiklerin konumundan hocker tarzında yatırıldığı anlaşılan gömünün kafatasının yüz bölümü, kalça ve el-ayak kemikleri tahrip olmuştur. Bu döneme ait ikinci mezar kalıntısı H14b plankaresinde (Fig.4) 18.20m. seviyesinde bulunmuştur. OTÇ kalıntıları içinde buluna bu mezardan günümüze kafatası ve kol kemiklerinden birkaç parça ulaşabilmiştir.

G17-d plankaresinde (Fig.3) 17.78m seviyesinde yüzey toprağına yakın düzeyde, bir basit toprak mezar bulunmuştur. Kuzey- güney doğrultulu, dorsal pozisyonda yatırılmış mezarın konumu ve gömü tarzı nedeniyle Roma Dönemine ait olduğu düşünülmektedir.

TEŞEKKÜR

Yasitepe Höyüğü çalışmalarının gerçekleştirilmesinde büyük emeği olan arkeolog; Mehmet Akif Erdem (MA.), Şahin Menteşe, Mehmet Yurtsever, Meryem Kızıl, Yağmur Mercan, Mehtap Ergül, Merve Mamiçoğlu (MA), Özgen Çelik (MA), Yiğit Ersöz, Hüseyin Mert ve yüksek mimar Müge Cengiz’e teşekkür ederim. Kazı ve araştırma çalışmalarımız için gerekli izni veren, finans ve lojistik destek sağlayan; Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü’ne, İzmir Büyükşehir Belediyesi ve Bornova Belediyesi’ne, manevi desteğiyle sivil toplum örgütü KAYED’e sonsuz teşekkür ederim.

KATALOG

Figür 6: III.1-2 Tabakası Keramikleri –Kalkolitik Dönem

1- Omurgalı çanak, h.r: Siyahımsı gri (10YR3/1), d.atar: Gri kahve (10YR5/2), i.atar: Mat kahve (10YR7/3), kum, taşçık, mika, katkılı, açkılı, iyi pişmiş, a.ç:16cm, H15c, IIB, 14.75-14.60m, FNY 38119 .

2- Omurgalı çanak, h.r: Koyu gri (10YR4/1), d.atar: Gri kahve (10YR5/2), i.atar: Gri kahve (10YR5/2), kum, taşçık, açkılı, katkılı, orta pişmiş, a.ç:15cm, H15c, IIB, 14.75-14.60m, FNY 38117.

3- Dışa açılan ağız kenarlı çanak, h.r: Grimsi kahve (10YR5/2), d.atar: Açık kahve (10YR6/4), i.atar: Açık kahve (10YR6/4), kum, taşçık, katkılı, açkılı, iyi pişmiş, a.ç: 24cm, H15c, IIB, 14.55-14.50m, FOA 38204.

4- Dışa açılan ağız kenarlı çanak, h.r: Açık kahve (10YR6/4), d.atar: Mat kahve (10YR7/4), i.atar: Mat kahve (10YR7/4), kum, mika, katkılı, açkılı, iyi pişmiş, a.ç: 28cm H15c, IIB, 14.75-14.60m, FNY 38106.

5- Dışa açılan ağız kenarlı çanak, h.r: Mat kahve (10YR7/3), d.atar: Gri kahve (10YR5/2), i.atar: Gri kahve (10YR5/2), kum, taşçık, mika, katkılı, açkılı, orta pişmiş, a.ç: 21cm, H15c, IIB, 14.75-14.60m, FNY 38123.

6- Dışa açılan ağız kenarlı çanak, h.r: Kahve (7.5YR5/2), d.atar: Mat kahve (10YR6/3), i.atar: Gri kahve (10YR5/2), kum, katkılı, açkılı, iyi pişmiş, a.ç: 28cm, H15c, IIB, 14.50-14.35m, FOG 38241.

7- Dışa açılan ağız kenarlı çanak, h.r: Siyahımsı gri (10YR3/1), d.atar: Gri kahve (10YR5/2), i.atar: Gri kahve (10YR5/2), kum, katkılı, açkılı, iyi pişmiş, a.ç: 26cm, H15c, IIB, 14.55-14.50m, FOA 38192.

8- Dışa açılan ağız kenarlı çanak, h.r: Kahve (10YR5/3), d.atar: Açık kahve (7.5YR6/4), i.atar: Mat kahve (10YR6/3), kum, mika, katkılı, açkılı, iyi pişmiş, a.ç: 22cm, H15c, IIB, 14.75-14.60m, FNY 38097.

9- Boyunlu şerit kulplu çömlek, h.r: Gri kahve (10YR5/2), d.atar: Gri kahve (10YR5/2), i.atar: Gri Kahve (10YR5/2), kum, mika, katkılı, açkılı, iyi pişmiş, a.ç: 12cm, H15c, IIB,14.10-14.00m, FOS 38387.

10- Boyunlu çömlek, h.r: Açık kahve (7.5YR6/4), d.atar: Açık kahve (10YR6/4), i.atar: Açık kahve (7.5YR6/4), kum, mika, katkılı, açkılı, orta pişmiş, a.ç: 11cm, H15c, IIC, 14.35-14.20m, FOH 38281.

11- Mahmuz kulp, h.r: Mat kahve (10YR6/3), d.atar: Gri kahve (10YR5/3), i.atar: Mat kahve (10YR6/3), kum, mika, katkılı, açkılı, iyi pişmiş, H15c, IIC, 14.10-14.00m, FOS 38393.

12- Mahmuz kulp, h.r: Mat kahve (10YR6/3), d.atar: Gri kahve (10YR5/3), i.atar: Gri kahve (10YR5/3), kum, mika, katkılı, açkılı, iyi pişmiş, H15c, IIC, 13.80-13.65m, FPC 38434.

13- Oval dip, h.r: Gri kahve (10YR5/2), d.atar: Mat kahve (10YR7/4), i.atar: Mat kahve (10YR6/3), kum, katkılı, açkılı, iyi pişmiş, H15c, IIB, 14.50-14.35m, FOG 38262.

14- Oval dip, h.r: Mat kahve (10YR6/3), d.atar: Gri kahve (10YR5/2), i.atar: Gri kahve (10YR5/2), kum, taşçık, katkılı, açkılı, iyi pişmiş, H15c, IIC, 14.35-14.20m, FOH 38281.

15- Omurgalı çanak, h.r: Kahve (10YR5/3), d.atar: Mat kahve (10YR7/4), i.atar: Mat kahve (10YR7/4), kum, katkılı, açkılı, iyi pişmiş, H15c, IIA, 15.00-14.85m, FNI 37983.

16- İçe kalınlaştırılmış ağız kenarlı çanak, h.r: Mat kahve (10YR6/3), d.atar: Koyu gri (10YR4/1), i.atar: Mat kahve (10YR6/3), kum, taşçık, mika, katkılı, açkılı, iyi pişmiş, a.ç:18cm, H15c, Ie3h, 15.05-15.00m, FNH 37946.

17- Basit ağız kenarlı çanak, h.r: Gri kahve (10YR5/3), d.astar: Mat kahve (10YR8/4), i.astar: Mat Kahve (10YR8/4), kum, taşçık, mika, katkılı, orta pişmiş, AÇ:21cm, H15c, I1a, 15.00-14.85m, FNI 37959.

18- Dışa açılan ağız kenarlı sepet kulplu çanak, h.r: Kahve (7.5YR5/2), d.astar: Mat Kahve (10YR7/3), i.astar: Mat kahve (10YR7/3), kum, mika, katkılı, açkılı, iyi pişmiş, H15c, I1a, 15.00-14.85m, FNI 37955.

19- Dışa açılan ağız kenarlı sepet kulplu çanak, h.r: Gri kahve (10YR5/2), d.astar: Kahve (10YR5/3), i.astar: Grimsi Kahve (10YR5/2), kum, taşçık, katkılı, açkılı, iyi pişmiş, H15c, Ic3h, 15.05-15.00, FNH 37932.

20- İçe dönük ağız kenarlı tava, h.r: Gri kahve (10YR5/3), d.astar: Mat kahve (10YR6/3), i.astar: Açık kahve (10YR6/4), kum, taşçık, saman, katkılı, açkılı, kötü pişmiş, H15c, Ic3h, 15.05-15.00, FNH 37941.

Figür 7: II.6-8 Tabakası Keramikleri –ETÇI Geçiş Dönemi

1- İçe kalınlaştırılmış a.k ip delik kulplu çanak, h.r: gri kahve (10YR5/3), d.a: gri kahve (10YR5/3), i.a: gri kahve (10YR5/3), kum-taşçık-mika katkılı ve açkılı, iyi pişmiş, a.ç:16cm, 89 no'lu parsel, 13.19-13.43m, GPE 44338.

2- İçe kalınlaştırılmış a.k ip delik kulplu çanak, h.r: siyahımsı gri (10YR3/1), d.a: kırmızımsı sarı (7.5YR7/6), i.a: kırmızımsı sarı (7.5YR7/6), açkılı, orta pişmiş, a.ç:17cm, 89 no'lu parsel, 13.49-13.43m., GPE 44337.

3- İçe kalınlaştırılmış a.k ip delik kulplu kâse, h.r: siyahımsı gri (10YR3/1), d.a: gri kahve (10YR5/3), i.a: koyu gri (10YR4/1), kum ve küçük taşçık katkılı, iyi pişmiş, a.ç:15cm, H15c(test), Ic3h, 15.25-15.15m, FMY 37746.

4- İçe kalınlaştırılmış a.k kâse, h.r: gri kahve (10YR5/2), d.a: koyu gri (10YR4/1), i.a: gri kahve (10YR5/2), açkılı ve iyi pişmiş, a.ç:15cm, H15c, Ic-3h, 15.25-15.15m, FMY 37741.

5- İçe kalınlaştırılmış a.k ip delik kulplu çanak, h.r: koyu gri (10YR4/1), d.a: gri kahve (10YR5/2), i.a:(10YR4/1) koyu gri, ince kum katkılı, açkılı, iyi pişmiş, a.ç:17cm, H15-c, Ic3h, 15.55-15.45m, FMA 87345.

6- Boynuz çıkıntılı içe kalınlaştırılmış a.k ip delik kulplu kâse, h.r: gri kahve (10YR5/2), d.a: açık kahve (7.5YR6/4), i.a: açık kahve (7.5YR6/4), kum-taşçık ve mika katkılı, açkılı, orta pişmiş, 89 no'lu parsel, 13.58-13.49m, GPD 44313.

7- Boynuz çıkıntılı içe kalınlaştırılmış a.k, çanak h.r: kızıl kahve (2.5YR5/4), d.a: kırmızımsı sarı (7.5YR6/6), i.a: kırmızımsı sarı (7.5YR6/6), kum-taşçık ve mika katkılı, açkılı, iyi pişmiş, 13.72-13.58m, GPC 44330.

8- Omurgalı kâse, h.r: gri kahve (10YR5/2), d.a: mat kahve (10YR7/3), i.a: gri kahve (10YR5/2), kum taşçık ve mika katkılı, açkılı, orta pişmiş, a.ç:11cm, H15c, Ic3h, 15.60-15.55m, FLU 37260.

9- Omurgalı çanak, h.r: koyu gri (10YR4/1), d.a: grimsi kahve (10YR5/3), i.a: grimsi kahve (10YR5/3), kum taşçık katkılı ve açkılı, orta pişmiş, a.ç:17cm, H15c, Ic3h, 15.25-15.15m, FMY 37742.

10- Omurgalı çanak, h.r: koyu gri (10YR4/1), d.a: mat kahve (10YR7/3), i.a: gri kahve (10YR5/2), kum ve mika katkılı, açkılı, iyi pişmiş, a.ç:18cm, H15c, Ic3h, 15.60-15.55m, FLU 37187.

11- Açık a.k kâse, h.r: gri kahve (10YR5/2), d.a: açık kahve (10YR6/4), i.a: mat kahve (10YR7/4), kum ve taşçık katkılı, açkılı, orta pişmiş, a.ç:11cm, H15c, Ic3h, 15.45-15.35m, FMF 37582.

12- Açık a.k kâse, h.r:) mat kahve (10YR7/4, d.a: mat kahve (10YR7/4), i.a: mat kahve (10YR7/3), kum katkılı, açkılı, orta pişmiş, a.ç:12cm, H15c, Ic3h, 15.60-15.55m, FLU 37223.

13- Dışa açılan a.k çanak, h.r: mat kahve (10YR7/4), d.a: mat kahve (10YR7/3), i.a: mat kahve (10YR7/3), kum ve saman katkılı, kötü pişmiş, H15c, Ic3h, 15.60-15.55m, FLU 37196.

14- Açık a.k çanak, h.r: mat kahve (10YR7/3), d.a: mat kahve (10YR7/4), i.a: koyu gri (10YR4/1), ince kum ve mika katkılı, orta pişmiş, a.ç:18cm, H15c, Ic3h, 15.55-15.45m, FMA 37343.

15- Basit a.k ve ayaklı kâse, h.r: gri (10YR5/1), d.a: kırmızımsı sarı (7.5YR7/6), i.a: kırmızımsı sarı (7.5YR7/6), kum -mika ve taş katkılı, açkılı, orta pişmiş, a.ç:10cm, H15c, Ic3h, 15.60-15.55m, FLU 37212.

16- Gaga ağızlı testi, h.r: koyu gri (5YR3/1), d.a: gri kahve (10YR5/2), i.a: gri kahve (10YR5/2), kum ve mika katkılı, açkılı, iyi pişmiş, a.ç:15 cm, H15c, Ic-3H, 15.45-15.35m, FMF 37515.

17- İçe dönük a.k. şişkin karınlı çömlek, h.r: siyahımsı gri (10YR3/19), d.a: gri kahve (10YR5/2), i.a: mat kahve (10YR7/3), kum ve mika katkılı, açkılı, iyi pişmiş, a.ç:22cm, H15c, Ic3h, 15.35-15.25m, FMG 37680.

18- Dışa açılan a.k çömlek, h.r: mat kahve (10YR7/3), d.a: mat kahve (10YR6/3), i.a: grimsi kahve (10YR5/2), ince kum katkılı, iyi pişmiş, a.ç:24cm, H15c, Ic3h, 15.45-15.35m, FMF 37464.

19- Kapak, h.r: koyu gri (10YR4/1), d.a: gri kahve (10YR5/2), i.a: gri kahve (10YR5/2), kum ve mika katkılı, açkılı, iyi pişmiş, a.ç:10cm, H15c, Ic3h, 15.35-15.25m, FMG 37696.

Figür 8: II.1-5 Tabakası Keramikleri –ETÇI

20- İçe kalınlaştırılmış a.k, yatay ip delik kulplu çanak, kum-taşçık ve mika katkılı, açkılı, iyi pişmiş, a.ç:17.9cm, I16a-b, IIB3, 17.49m, YE.17.43, JFZ 55815.

21- İçe kalınlaştırılmış a.k, yatay ip delik kulplu çanak, kum-taşçık ve mika katkılı, açkılı, iyi pişmiş, a.ç:19,5cm, H16a-c/H17d, IIB2-3, 17.49m, YE.81.17, KDP 59291.

22- İçe kalınlaştırılmış a.k, ip delik kulplu çanak, h.r: koyu gri (10YR4/1), d.a: siyahımsı gri (10YR3/1), kum-taşçık ve mika katkılı, açkılı, iyi pişmiş, a.ç:19,5cm, H18d, 17.80-17.30m, YE.164.16, HZP 48863.

23- İçe kalınlaştırılmış a.k, yatay ip delik kulplu çanak, h.r: gri kahve (10YR5/2), d.a: açık kırmızı (2.5YR6/6), kum-taşçık ve mika katkılı, açkılı, iyi pişmiş, a.ç:18.5cm, H18d, 17.50m, , YE.139.16, HZZ 48365.

24- İçe kalınlaştırılmış a.k. yatay ip delik kulplu çanak, h.r: kırmızımsı sarı (7.5YR7/6), d.a: kırmızımsı sarı (5YR6/6), kum-taşçık ve mika katkılı, açkılı, iyi pişmiş, a.ç:19.5cm, H16d, IIB2, 17.84m, YE.96.16, HPN 47742.

25- İçe kalınlaştırılmış a.k. yatay ip delik kulplu çanak, h.r: koyu gri (10YR4/1), d.a: siyahımsı gri (10YR3/1), kum-taşçık ve mika katkılı, açkılı, iyi pişmiş, a.ç: 20.8cm, I16-b, IIB2, 17.60m, YE.118.16, HTE 47932.

26- İçe kalınlaştırılmış a.k. yatay ip delik kulplu çanak, h.r: gri kahve (10YR5/2), d.a: kırmızımsı sarı (5YR6/6), kum-taşçık ve mika katkılı, açkılı, orta pişmiş, a.ç:16cm, H16d, IIB2, 18.00m, YE.76.16, HNF 47575.

27- İçe kalınlaştırılmış a.k. yatay ip delik kulplu çanak, h.r: kahve (10YR5/3), d.a: kızıl kahve (2.5YR5/4), kum-taşçık ve mika katkılı, açkılı, iyi pişmiş, a.ç:20.2cm, 2 no'lu mekân önü, IIB3, 18.05m, YE.67.16, HLE 47216.

28- İçe kalınlaştırılmış a.k. içe dönük a.k çanak, d.a. kızıl kahve (2.5YR5/4), kum-taşçık ve mika katkılı, açkılı, iyi pişmiş, a.ç:21.5cm, G17a, IIB1, 17.56m, YE.17.36, IZF 55528.

29- İçe kalınlaştırılmış a.k. yatay ip delik kulplu çanak, d.a: mat kahve (10YR7/3), kum-taşçık ve mika katkılı, açkılı, iyi pişmiş, a.ç:19.5cm, I16a-b, IIB3, 17.32m, YE.26.17, JGF 55465.

30- İçe kalınlaştırılmış a.k. ip delik kulplu kâse, d.a: mat kahve (10YR7/3), kum-taşçık ve mika katkılı, açkılı, iyi pişmiş, a.ç:11.5cm, G16d, IIB2-1, 17.52m, YE.17.148, KEN 59571.

31- İçe geniş kalınlaştırılmış a.k çanak, d.a: koyu gri (10YR4/1), perdahlı, a.ç:18cm, I15b, IIB1, 18.30-18.20m, DMC 26440.

32- İçe geniş kalınlaştırılmış a.k çanak, d.a: koyu gri (10YR4/1), perdahlı, a.ç:20cm, I14c, IIB1, 18.25-18.15m, DJT 25927.

33- İçe geniş kalınlaştırılmış a.k çanak, h.r: mat kahve (10YR7/3), d.a: kırmızımsı sarı (7.5YR7/6), i.a: kahve-remsi sarı (7.5YR7/6), açkılı, iyi pişmiş, a.ç:17cm, H15d, IIB1, 18.05m, EIE 31286.

34- İçe geniş kalınlaştırılmış a.k çanak, h.r: mat kahve (10YR7/4), d.a: açık kahve (10YR6/4), i.a: açık kahve (10YR6/4), açkılı, iyi pişmiş, a.ç:18cm, H15d, IIB1, 17.95-17.85m, EHZ 31244.

35- İçe geniş kalınlaştırılmış a.k çanak, h.r: koyu gri (10YR4/1), d.a: mat kahve (10YR7/4), i.a: mat kahve (10YR7/4), a.ç:25cm, H15d, IIB2, 17.95-17.85m, EHZ 31243.

Figür 9: II.1-5 Tabakası Keramikleri –ETÇİ

36- Basit a.k.,ip delik kulplu çanak, h.r: koyu gri (10YR4/1), d.a: gri kahve (10YR5/3), kum-taşçık ve mika katkılı, açkılı, iyi pişmiş, a.ç:18.5cm, I15a, IIB2, 17.53m, YE.173.16, IHM 49792.

37- Basit a.k ip delik kulplu kâse, d.a: gri kahve (10YR5/3), i.a: gri kahve (10YR5/3), açkılı, orta pişmiş, a.ç:7.1cm, I15b, IIB2, 17.84m, YE.10.16, HHB 46475.

38- Basit a.k.,ip delik kulplu kâse, h.r: koyu gri (10YR4/1), d.a: gri kahve (10YR5/3), kum- taşçık ve

mika katkılı, açkılı, iyi pişmiş, a.ç:9.2cm, I16a-b, IIB3, 17.49m, YE.17.144, JGC 55819.

39- İçe dönük a.k. omurgalı kâse, d.a: koyu gri (10YR4/1) kum-taşçık ve mika katkılı, açkılı, iyi pişmiş, a.ç:14cm, IIB2-3, 17.46m, YE.17.153, KDO 59290.

40- İçe dönük a.k çanak, h.r: koyu gri (10YR4/1), d.a: gri kahve (10YR5/3), i.a: gri kahve (10YR5/3), kum katkılı, açkılı, iyi pişmiş, a.ç:16.8cm, H16, IIB2, 18.03m, YE.123.15, GJU 43048.

41- İçe dönük a.k. omurgalı çanak, d.a: koyu gri (10YR4/1)kum- taşçık ve mika katkılı, açkılı, iyi pişmiş, AÇ:17.3cm, G16c, IIB2-1, 17.60m, YE.71.17, JYA 57760.

42- İçe dönük a.k. omurgalı kâse, h.r: siyahımsı gri (10YR3/1), d.a: gri kahve (10YR5/3), i.a: siyahımsı gri (10YR3/1), kum ve mika katkılı, açkılı, iyi pişmiş, a.ç:16.2cm, H17c, IIB1, 17.80m, YE.31.14, FCA 35044.

43- Kabartma tutamaklı çanak, d.a: gri kahve (10YR5/3), yer yer kararma, a.ç:25cm, H15b, Ic3c, 17.30-17.20m, EML 32294.

44- Kabartma tutamaklı çanak, d.a: gri kahve (10YR5/3), kaba, a.ç:14cm, H15b, Ic3c, 17.45-17.35m, ELP 32136.

45- Kabartma tutamaklı çanak, d.a.: kızıl kahve (2.5YR5/4), perdahlı, a.ç:14cm, H15b, Ic3c, 17.30-17.20m, EML 32286.

Figür 10: II.1-5 Tabakası Keramikleri –ETÇİ

46- Çömlek, h.r: gri kahve (10YR5/3), d.a: gri kahve (10YR5/3), i.a: gri kahve (10YR5/3), kum ve mika katkılı, açkılı, iyi pişmiş, a.ç:7 cm, H19d, Ic3b, 17.75-17.40m, YE.40.14, FON 38505.

47- Çömlek, h.r: gri kahve (10YR5/2), d.a: mat kahve (10YR7/3), kum-taşçık ve mika katkılı, açkılı, iyi pişmiş, a.ç:6cm, I16a-b, IIB3, 17.37m, YE.17.44, JGA 55816.

48- Çömlek, h.r: gri kahve (10YR5/2), d.a: mat kahve (10YR7/3), kum-taşçık ve mika katkılı, açkılı, iyi pişmiş, a.ç:10cm, H16c, IIB2, 17.68m, YE.179.16, IJ 49864.

49- Çömlek, h.r: koyu gri (10YR4/1), d.a: koyu gri (10YR4/1), i.a: koyu gri (10YR4/1), kum katkılı, açkılı, iyi pişmiş, a.ç:5.9cm, I16-H16, IIB2, 17.86m, YE.116.15, GKC 42877.

50- Çömlek, h.r: grimsi kahve (10YR5/2), d.a: kırmızımsı sarı (5YR6/6), kum-taşçık ve mika katkılı, açkılı, orta pişmiş, a.ç:6.4cm, I16-b, IIB2, 17.60m, YE.111.16, HTU 47937.

51- Çömlek, h.r: kahve (7.5YR5/2), d.a: gri kahve (10YR5/3), i.a: gri kahve (10YR5/3), kum ve mika katkılı, açkılı, iyi pişmiş, a.ç:7cm, H15c, IC3b, 18.00m, YE.72.14, FUY 39062.

Figür 11: II.1-5 Tabakası Keramikleri –ETÇİ

52- Üç ayaklı dikey kulplu çömlek, h.r: gri kahve (10YR5/2), d.a: kızıl kahve (2.5YR5/4), kum-taşçık ve mika katkılı, açkılı, iyi pişmiş, a.ç:12.5cm, I15c, IIB2, 17.90m, YE.52.16, HIF 47052.

53- Üç ayaklı (pencere şeklinde) dikey kulplu çömlek, h.r: açık kırmızı (2.5YR6/6), d.a: kızıl kahve (2.5YR5/4), kum-taşçık ve mika katkılı, açkılı, iyi

pişmiş, a.ç:10.5cm, H16d, IIB2, 17.55m, YE.110.16, HTT 47935.

54- Üç ayaklı yatay kulplu çanak, h.r: gri kahve (10YR5/2), d.a-i.a: kızıl kahve (2.5YR5/4), kum-taşçık ve mika katkılı, açık, iyi pişmiş, H15d, IIB2, 17.72m, YE.59.16, HJD 46809

55- Üç ayaklı boyunlu çömlek, h.r: siyahımsı gri (10YR3/1), d.a: grimsi kahve (10YR5/2), kum ve mika katkılı, açkısız, kötü pişmiş, a.ç:5.9cm, H17b, Ic3a, 17.91m, YE.26.14, FBD 35024.

56- Üç ayaklı kısa boyunlu çömlek, , h.r: gri kahve (10YR5/2), d.a: mat kahve (10YR7/4), kum-taşçık ve mika katkılı, açık, iyi pişmiş, a.ç:5cm, I15a, IIB2, 17.55m, YE.16.110, IHJ 49788.

57- Üç ayaklı kısa boyunlu çömlek, h.r: gri kahve (10YR5/2), d.a: mat kahve (10YR7/4), kum-taşçık ve mika katkılı, açık, iyi pişmiş, a.ç:5.7cm, G16d, IIB1, 17.85m, YE.09.17, IYF 52685.

58- Gaga ağızlı testi, h.r: siyahımsı gri (10YR3/1), d.a: siyahımsı gri (10YR3/1), kum-taşçık ve mika katkılı, açkısız, orta pişmiş, a.ç:3.8cm, H18a, IIB1, 17.65-17.60m, YE.42.13, FEV 35720.

59- Gaga ağızlı testi, h.r: siyahımsı gri (10YR3/1), d.a: mat kahve, kum-taşçık ve mika katkılı, açkısız, orta pişmiş, a.ç:4.5cm, H18d, IIB1, 17.65m, YE.53.13, FGR 36206.

60- Gaga ağızlı testi, h.r: siyahımsı gri (2.5YR3/1), d.a: kızıl kahve (2.5YR5/4), kum ve taşçık katkılı, açkısız, orta pişmiş, a.ç:4.9cm, H14c, IIB2, 17.82m, YE.58.15, GOJ 40600.

61- Gaga ağızlı testi, d.a: mat kahve (10YR7/3), , kum-taşçık ve mika katkılı, açkısız, iyi pişmiş, a.ç:7cm, H18d, IIB1, 17.76m, YE.49.15, FIH 36481.

62- Gaga ağızlı testi, h.r: mat kahve (10YR7/3), d.a: koyu gri (10YR4/1), kum ve mika katkılı, açık, iyi pişmiş, a.ç:6.1cm, H19d, IIB2, 17.24m, YE.69.14, FTS 38989.

Figür 12: II.1-5 Tabakası Keramikleri –ETÇI

63-Tankart, h.r: siyahımsı gri (10YR3/1), d.a: siyahımsı gri (10YR3/1), i.a: mat kahve (10YR7/3), kum ve mika katkılı, açık, orta pişmiş, a.ç:9.8cm, H18c, IIB1, 17.65-17.50m, YE.28.14, 36212 FGZ.

64- Emzikli tankart, h.r: gri kahve (10YR5/2), d.a: gri kahve (10YR5/3), kum-taşçık ve mika katkılı, açık, iyi pişmiş, a.ç:6.3cm, G16d, IIB2-2, 17.43m, YE.17.169, KFK 59885.

65- Yüksek kaideli tankart, d.a: mat kahve (10YR7/3), kum ve mika katkılı, açık, orta pişmiş, a.ç:8.5cm, H18a, IIB1, 18.45m, YE.95.13, FGL 36201.

66- Kutu (Pyxis), h.r: siyahımsı gri (10YR3/1), d.a: Siyahımsı gri 10YR3/1, i.a siyahımsı gri (10YR3/1), kum-taşçık ve bitki katkılı, açık, iyi pişmiş, a.ç:6.3cm, H15b, IIB1, 17.85m, YE.04.12, EIR 32540.

67- Kutu (Pyxis), h.r: gri kahve (10YR5/2), d.a: gri kahve (10YR5/3), kum-taşçık ve mika katkılı, açık, iyi pişmiş, a.ç:11.5cm, H16c, IIB2, 17.90m, YE.163.16, ICJ 49095.

68- Kutu (Pyxis), h.r: gri kahve (10YR5/2), d.a: gri kahve (10YR5/3), kum-taşçık ve mika katkılı, açık, iyi pişmiş, a.ç:17.3cm, H16a, IIB2-3, 17.45m, YE.17.126, JVO 57753.

69- Koku kabı, h.r: gri kahve (10YR5/2), d.a: siyahımsı gri (10YR3/1), kum-taşçık ve mika katkılı, açık, iyi pişmiş, a.ç:2.1cm, Yük.9.5 cm. , d.ç.3.5cm., H16d, IIB2, 17.68m, YE.101.16, HRP 7136.

70- Kuş biçimli kap (askos), mat kahve (10YR7/3), kum-taşçık ve mika katkılı, açık, iyi pişmiş, a.ç:2.4cm, H17d, IIB2-2, 17.80m, YE.16.106, JSR 57561.

71- Çift boyunlu testi, h.r.gri kahve (10YR 5/2), astar gri kahve (10YR 5/3), kum katkılı, a.ç.5.5_5.3cm., yük.25cm., dipç.7cm. IIB2, YE.150.16, HZL 48363.

72. Pota, h.r.kırmızımsı sarı (7.5YR 7/6), kötü pişmiş, kum, taşçık katkılı, Uzunluk 12cm., gen.11.2cm, H18a, IIB2, 17.20 m.,YE.73.14,FUI 6523.

73- Şişe, h.r.gri kahve (10YR 5/2), astar gri kahve (10YR 5/3), kum katkılı F16d, uzunluk 26.4cm., dip çapı 5.2cm.17.78-17.50, G16b, 17.54 (LPA), IIB2-1, YE.17.128, JVI 57964.

74- Kapak, h.r: siyahımsı gri (10YR3/1), d.a: sarı (10YR7/6), i.a: sarı (10YR7/6), kum ve mika katkılı, açık, iyi pişmiş, a.ç:10cm, H17a, IIB1, 17.89m, YE.29.14, FAV 35018.

75- Kapak, h.r: siyahımsı gri (10YR3/1), kum-taşçık ve mika katkılı, açık, iyi pişmiş, AÇ:6.5cm, H17c-d, IIB2-1, 17.90-17.70m, YE.17.145, KDG 59287.

76- Kapak, h.r: siyahımsı gri (3YR3/1), d.a: siyahımsı gri (3YR3/1), i.a: siyahımsı gri (3YR3/1), kum-taşçık ve mika katkılı, açık, iyi pişmiş, a.ç:8cm, H17, 18.11m, YE.16.01, FBM 35033.

77- Kapak, d.a: siyahımsı gri (3YR3/1), kum-taşçık ve mika katkılı, açık, iyi pişmiş, a.ç:9.8cm, I16a-b, IIB3, 17.31m, YE.24.17, JFO 55466.

78- Kapak, h.r: gri kahve (10YR5/2), d.a: kızıl kahve (2.5YR5/4), i.a: kızıl kahve (2.5YR5/4), kum ve taşçık katkılı, açık, orta pişmiş, a.ç:27.4cm, H15b, IIB2, 17.88m, YE.56.15, GDE 40547.

79- Kap gövdesi üzerindeki halka tipi idol kabartması, a.r.-h.r: siyahımsı gri (10YR3/1), kum-taşçık ve mika katkılı, açık, orta pişmiş, I15a, IIB2-1, 17.63m, HSV 59287.

Figür 13: ETÇI dönemi Küçük Buluntuları

1-Çift yüzlü pişmiş toprak mühür, ön yüz 3.0 cm, arka yüz 2.0 cm., uzunluk 2.7 cm. IIB2, YE.89.16, HPT 124.

2- Ayak şeklinde taş mühür, mermer, Uzunluk 4.1 cm., genişliği 2.6 cm., sap genişliği 1.4 cm., H15d , IIB6, YE.86.13, FED

3- Mermer idol, Uzunluk 8,9cm., genişlik 8,7 cm., kalınlık 0,9cm., tabaka IIB1, 4 No'lu mekândan, YE.18.86, LAL 8580.

4- Mermer idol, IIB2.2 6 No'lu mekân, 4.3.cm.Gen.3.5 cm. Kalınlık.1.1 cm., H16b, YE.35.17, JKR 7797

- 5- Mermer idol, IIB2, 6 No'lu mekân, 4.9cm.Gen.2 cm. Kalınlık.0.5 cm. YE.89.17.
- 6- Mermer tabak, içe kalınlaştırılmış a.k., yük.6 cm., kalınlık 0.8cm.,a.ç.14cm., I16a, 18.10-18.00m., IIB2, HUZ 7182.
- 7- Mermer tabak, dışa açılan a.k. a.ç.15cm., aklınlık 0.5 cm. ,6.Nolu mekân, IIB2, 18.10-18.06, IBR 7246.
- 8- Sap delikli taş balta, I 15a, IIB2 tabakası 17,63 metre seviyesinde ele geçmiştir. Uzunluk 12,9, genişlik 4,5 ve kalınlık 3,5 cm. , YE.16.55, HSU 7152.
- 9- Taş balta, H15c , IIB2 tabakası 17,74 metre seviyesinde ele geçmiştir. Uzunluk 6.5, genişlik 4.2 ve kalınlık 1.6 cm. , YE.69.16, HMK 7077.
- 10- Taş balta, H15c , IIB2 tabakası 17,74 metre seviyesinde ele geçmiştir. Uzunluk 4.8, genişlik 3.6 ve kalınlık 1.4 cm , YE.70.16, HMK 7078.
- 11- Serpantin taş ağırşak, koyu gri, yükseklik 1.6cm , karın çapı.2.1 cm. , I16a-b, IIB3, 17.35m., YE.22.17, JES 7798.
- 12- Pişmiş toprak ağırşak, koyu gri, yük.3.6cm.,gen.4.3cm., H17, IIB1, 17.90-17.80m. YE.13.33, EYU 6222.
- 13- Pişmiş toprak ağırşak, yük.3.15cm.,gen.4cm., H17b, IIB1, 17.90-17.80m., EYR 6235.
- 14- Pişmiş toprak ağırşak, yük.4.1cm.,gen.5cm.,H17, IIB1, FAD 6241.
- 15- Pişmiş toprak ağırşak, yük.2.8cm.,3.9cm.,H17b,IIB1 ,17.94m.,FAD 6242.
- 16- 11 No'lu mekân içinden çakmaktaşı üretim artıkları.
- 17- 11 No'lu mekân içinden çakmaktaşı çekirdekler.
- 18- Orta Anadolu kökenli obsidyen dilgiler
- 19- Çakmaktaşı ön kazıyıcılar
- 20- 12 No'lu mekân içinden Melos kökenli obsidyen dilgiler
- 21- Tunç balta, uzunluk 9.3, gen.4.4, kalınlık 0.9cm., H15d, 17.35-17.30m.,IIB2, YE.65.12, ELU 6088.
- 22- Tunç iğne, uzunluk 9.7, gen.0.4, kalınlık 0.4cm., H15d, 18.45m., IIB2, YE.37.12, EFD 5961.
- 23- Kemik mablak, uz.13.6cm, gen.2.2cm., IIB2, H17a-c,17.35-17.15m., YE.50.18, LBU 8630.
- 24- Kemik mablak, uz.15.4cm, gen.2.5cm., IIB2, H17a-c , 17.35-17.10m., YE.53.18, LCD 8632.
- 25- Kemik delici, uz.9.4cm., gen.2.8cm., IIB1, K13a, 16.97m., YE.77.17, KAO 8162.
- 26- Kemik delici, uz.8.7cm., gen.3.2cm., IIB1, F14a, 17.05, YE.29.17, JIV 7809.

Figür 15: OTÇ dönemi (IIA1-2) Çanak çömleği

1. İçe dönük a.k. çanak, açık kahve hamur (7.5 YR 6/4), açık kırmızı (2.5 YR 6/6) astar, kum, kalker katkılı, açkılı, iyi pişmiş, çark yapımı, aç.21cm.
2. Basit a.k. çanak, açık kahve hamur (7.5 YR 6/4),

kırmızı astar (2.5 YR 5/6) astar, kum katkılı, açkılı, çok iyi pişmiş, çark yapımı, aç.18cm.

3. Basit a.k. omurgalı çanak, açık kahve hamur-astar (7.5 YR 6/4), kum, kalker katkılı, açkılı, iyi pişmiş, çark yapımı, aç.18cm.

4. Dışa kalınlaştırılmış a.k. keskin omuzlu, sepet kulplu çanak, gri hamur -astar (10 YR 5/1), kum, mika katkılı, iyi pişmiş, çark yapımı, aç.31 cm.

5. Dışa kalınlaştırılmış a.k. keskin omuzlu, sepet kulplu çanak, grimsi kahve hamur -astar (10 YR 5/2), kum, mika katkılı, iyi pişmiş, çark yapımı, aç.30 cm.

6. Dışa dönük a.k. çömlek, mat kahve hamur (10YR 7/4), kum, mika taşçık katkılı, açkılı, iyi pişmiş, çark yapımı, aç.33cm

7. Dışa dönük a.k. çömlek, kırmızımsı sarı hamur (7.5YR 7/4), kum, mika katkılı, açkılı, iyi pişmiş, çark yapımı, aç.34cm.

8. Dışa dönük a.k. çömlek, kırmızımsı sarı hamur -astar (7.5YR 7/4), kum, taşçık katkılı orta pişmiş, el yapımı, aç.16cm.

9. Kulplu kâse, açık kırmızı hamur (2.5 YR 6/6), kırmızı astar (2.5 YR 5/6), kalker, mika katkılı, açkılı, çok iyi pişmiş, çark yapımı, aç.10cm.

10. Dışa kalınlaştırılmış a.k. keskin omuzlu çanak, grimsi kahve hamur-astar (10 YR 5/2), kum, mika katkılı, açkılı, iyi pişmiş, çark yapımı, aç.26cm.

11. Dışa kalınlaştırılmış a.k. keskin omuzlu çanak, grimsi kahve hamur (10 YR 5/2), kırmızımsı sarı (7.5 YR 6/6) astar, kum, mika katkılı, orta pişmiş, el yapımı, aç.30 cm.

12. Dışa kalınlaştırılmış a.k., yüksek kaideli dört kulplu çanak, mat kahve hamur-astar (10 YR 9/4), kum, mika katkılı, açkılı, iyi pişmiş, çark yapımı, aç.39cm., yük.32cm., dipç. 16 cm., F14d, IIA1, YE.19.42, LYR 65171.

Figür 16: ETÇ-OTÇ Dönemi Mezarları

- 1- ETÇ Mezarları, H19a plankaresi.
- 2- ETÇ Mezarları 1-3,
- 3- ETÇ. 1 No'lu basit toprak mezar, kuzeybatı-güneydoğu yönünde baş batıya bakıyor, H19a, 15.89m., ILR.
- 4- ETÇ. 2 No'lu basit toprak mezar, güney-kuzey doğrultusunda, baş doğuya bakıyor, H19a, 15.25m., ILZ.
- 5- ETÇ. 3 No'lu küp mezar, kuzey güney yönünde, 33cm.uzunluk, 30cm. genişliğinde çift kulplu çömlek içinde, çömleğin ağzı keramik parçası ve taşlarla kapatılmış, H19a, 14.65m. IMC/ILY.
- 6-OTÇ. 4 No'lu basit toprak mezar, 89 No'lu parselden, kuzeybatı-güney doğu yönünde, 15.50-15.40m., GSH.

KISALTMALAR VE KAYNAKLAR

- ALP 1965: S.Alp, "Güney-batı Anadolu'da bulunan Erken Bronz Çağı'na ait mermer idol'ler", *Belleten* 29, 9-14.
- AYKURT 2004: A.Aykurt, *Kocabaştepe Orta Tunç Çağ Seramik Örneklerinin Ege Arkeolojisindeki Yeri ve Önemi*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (yayınlanmamış doktora tezi), Ankara.
- AYKURT 2010: A.Aykurt, "İzmir Bölgesi Orta Tunç Seramiği", *Belleten* LXXIV, Nisan, sayı269, 1-69.
- BAYKAL ve SEEHER 1996: A.Baykal, J.O.Seeher, "Die Lithischen Kleinfunde" In A. Baykal-Seeher, J. Oblagen-Kauder (Ed.), *Demircihöyük IV, Die Kleinfunde: 7-139*.
- BEGEMANN vd. 1994: F.Begeman, E.Pernicka, S.Schmitt-Strecker, "Metal Finds From Ilıpınar and the Advent of Arsenical Copper", *Anatolica* XX, 203-219.
- BERGNER vd. 2009: M.Bergner, B.Horejs, E.Pernicka, "Zur Herkunft der Obsidianartefakte vom Çukuriçi Höyük", *StTroica* 18, 249-272.
- BIALO 1982: P.G.Bialor, "The Chipped Stone Assemblages from Emporio and from the Lower Cave at Ayio Gala" In S. Hood (Ed.) *Prehistoric Emporio and Ayio Gala, Vol. II*, London, 699-711.
- BIGAZZ vd. 2008: G.Bigazzi, Z.Yeğingil, M. Oddone, P. Norelli, H. Erkanal, M. Topaksu, "Studi di Provenienza di Manufatti di Ossidiana in Anatolia: Nuovi Dati da Insediamenti Costieri dell'Egeo" In A. Gueli (Ed), *Scienza e Beni Culturali. Atti del V Congresso Nazionale di Archeometria. Siracusa*, Siracusa, 474-482.
- BILGEN vd. 2015:A.N.Bilgen, Z.Bilgen, S.Çıraoğlu, *Seyiömer Höyük I*, (Ed. A.N.Bilgen), Arkeoloji ve Sanat yay., İstanbul.
- BLEGEN 1963: C.W.Blegen, *Troy and The Trojans*, Londra
- BLEGEN vd. 1950: C.W.Blegen, J.L.Caskey, M.Rawson, J.Sperling, *Troy*, Vol.I, Princeton.
- BLEGEN vd. 1951: C.W.Blegen, J.L.Caskey, M. Rawson, *Troy II: The Third, Fourth and Fifth Settlements*, Princeton.
- BLEGEN vd. 1953: C.W.Blegen, J.L.Caskey, M. Rawson 1953, *Troy II: The Third, Fourth and Fifth Settlements*, Princeton.
- BERNABO-BREA 1964: L.Bernardo-Brea, *Poliochni I, Citta Preistorica Nell'isola Di Lemnos*. Bretschneider – Roma.
- BOSTANCI 2002: O.Bostancı, *Cumaovası Prehistorik Merkezleri*, Hacettepe Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi. Ankara.
- CARTER 1997: T.Carter, "Blood and Tears: A Cycladic Case Study in Microwear Analysis. The Use of Obsidian Blades as Razors?" In M.A. Bustillo, A. Ramos-Millan (Ed.), *Siliceous Rocks and Culture*. Madrid, 256-271.
- CAYMAZ 2010: T.Caymaz, *Yeni Buluntuların Işığında Orta Batı Anadolu Kalkolitik Dönem Kültürü*, Ege Üniversitesi Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir.
- CAYMAZ 2014: T.Caymaz, "Menemen Ovası Kuzeyinde Üç Prehistorik Yerleşim ve Geç Kalkolitik Çağ'dan Erken Tunç Çağı'na Uzanan Süreçle İlgili Veriler". Ed.Çınardalı-Karaaslan N, Aykurt A, Kolankaya-Bostancı N, vd., *Armağan Erkanal'a Armağan/Complid in Honor of Armağan Erkanal, Anadolu Kültürlerine Bir Bakış/Some Observations on Anatolian Cultures*, Ankara, 157-170.
- ÇEVİK 2013: Ö. Çevik, "Ulucak Höyük 2009-2011 Yılı Kazı Çalışmaları" 34.KST.1 (Çorum), 145-147.
- ÇİLİNGİROĞLU vd. 2004: A. Çilingiroğlu, Z.Derin, E.Abay, H.Sağlamtimur, I.Kayan, *Ulucak Höyük: Excavations Conducted Between 1995-2002, Ancient Near Eastern Studies Supplement, 15*.2004
- ÇİLİNGİROĞLU vd. 2012: A.Çilingiroğlu, Ç.Çilingiroğlu, Ö.Çevik, "Ulucak Höyük Towards Understanding the Early Farming Communities of Middle Western Anatolia: Contribution of Ulucak", *The Neolithic in Turkey, New Excavations & New Research* (Edited By. M.Özdoğan-N.Başgelen- P.Kuniholm), İstanbul, 139-175.
- DEDEOĞLU 2015: F.Dedeoğlu, "Küfü Çayı Vadisi M.Ö.2.Binyıl Yerleşimleri", *Mustafa Büyükkolancı'ya Armağan*, Ed.C.Şimşek, B.Duman, E.Konakçı, İzmir, 193-202.
- DERİN 2006: Z.Derin, "İzmir'den iki yeni prehistoryerleşim yeri: Yassitepe Höyüğü, Çakallar Tepesi Höyüğü", *Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Dergisi VII*, 1-16.
- DERİN 2009: Z.Derin "The Interpretation of the change and variations observed in the burial customs at the early bronze age in Western Anatolia," *Altan Çilingiroğlu'na Armağan, Yukarı Deniz Kıyısında Urartu Krallığı'na Adanmış Bir Hayat, Studies in Honour of Altan Çilingiroğlu, A Life Dedicated to Urartu on the Shores of the Upper Sea*, (Editörler; H.Sağlamtimur- E.Abay-Z.Derin-A.Ü.Erdem- A.Batmaz- F.Dedeoğlu- M.Erdalkıran- M.B.Baştürk- E.Konakçı, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 257-268.
- DERİN 2012: Z.Derin, "İzmir'in Prehistorik Yerleşim Alanı: Yeşilova Höyüğü-2010", 33. *Kazı Sonuçları Toplantısı* 2: 39-56.
- DERİN 2015: Z.Derin, "İzmir, Yassitepe Höyüğü Orta Tunç Çağ Yerleşimi", *Mustafa Büyükkolancı'ya Armağan*, Ed.C.Şimşek, B.Duman, E.Konakçı, İzmir,203-214.
- DERİN 2019: Z.Derin, "İzmir'de 5 Bin Yıllık Yerleşim AlanıYassitepe'de Yeni Keşifler", İzmir Kazı ve Araştırmaları III- Smyrna / Izmir Excavation and Research III, (Ed. H.Göncü, A.Ersoy, D.S.Tanrıver), İzmir, 1-16.

- DERİN vd. 2009: Z.Derin, F.Ay, T.Caymaz, "İzmir'in Prehistorik Yerleşimi-Yeşilova Höyüğü 2005-2006 Yılım Çalışmaları", *Arkeoloji Dergisi* XIII(1), 7-58.
- DİNÇ 1996: R.Dinç, "1994 Yılı Akhisar-Kulaksızlar Mermer İdol Atölyesi Yüzey Araştırması", *KST*, XIII-2, 11-41.
- DİNÇ 1997: R.Dinç, "Kulaksızlar Mermer İdol Atölyesi ve Çevre Araştırmaları", XIV. AST, 255-282.
- EFE vd. 1995: T.Efe, A.İlslı, A.Topbaş, "Salvage Excavations of the Afyon Archaeological Museum, Part 1: Kaklık Mevkii, A Site Transitional to the Early Bronze Age", *Studia Troica* 5, Mainz Am Rhein, 357-399.
- EFE 2001: T.Efe, A.Efe, "Early Bronze Age I Pottery from Küllüoba near Seyitgazi, Eskisehir" *Anatolia Antiqua-Eski Anadolu* VIII: 1-87.
- EFE 2004: T.Efe, "Kültür Gruplarından Krallıklara: Batı Anadolu'nun Tarihöncesi Kültürel ve Siyasal Gelişim Profili" *Colloquium Anatolicum* III: 15-29.
- EFE 2007: T.Efe, "The Theories of the 'Great Caravan Route' Between Cilicia and Troy: the Early Bronze Age III Period in İnland Western Anatolia" *Anatolian Studies* 57: 47-64.
- ERKANAL 1996: H.Erkanal, "Erken Tunç Çağında Batı Anadolu Sahil Kesiminde Kentleşme", *Tarihten Günümüze Anadolu'da Konut ve Yerleşme* 70-82.
- ERKANAL 1998: H.Erkanal,"1996 Liman Tepe Kazıları", *KST* XIX-1, 379-398.
- ERKANAL ve ÖZKAN 1997: H.Erkanal, T.Özkan, "1995 Bakla Tepe Kazıları", *KST* XVIII-1, 261-279 263-267.
- ERKANAL ve ÖZKAN 2000: H.Erkanal, T.Özkan, "1998 Bakla Tepe Kazıları", *KST*, XXI-1, 263-278.
- ERKANAL ve ŞAHOĞLU 2012: H.Erkanal, V.Şahoğlu, "Limantepe 1992-", *Anadolu, Anı Armağan Dizi III.2*, 219-230.
- ERKANAL vd. 2003: H.Erkanal, M.Artzy, O.Kouka, "2001 Yılı Liman Tepe Kazıları" *KST* XXIV/1, 423-437
- GEORGİADİ 2008: M.Georgiadis, "The Obsidian in the Aegean beyond Melos, An Outlook from Yali", *Oxford Journal of Archaeology* 27 (2): 101-117.
- GÜNEL 1999: S.Günel, *Panaztepe II, MÖ II. Bine Tarihlendirilen Panaztepe Seramiğinin Batı Anadolu ve Ege Arkeolojisindeki Yeri ve Önemi*, TTK, Ankara .
- GÜNEL 2008: S.Günel, "Çine-Tepecik Höyük'te bulunan mermer idoller", *Muhibbe Darga Armağanı*, T. Tahran – A. Tibet – E. Konyar (eds.), İstanbul, 251–260.
- HOREJS vd. 2017 : B.Horejs-S.Grasböck-M.Röclinger, "V.Continuity and Change in an Early Bronze Age 1 Metal Workshop ", Çukuriçi Höyük 1, *Anatolia and The Aegean From The 7th To The 3rd Millennium BC.*, *OREA* 5, Ed.B.Horejs, Vienna, 85-125.
- HOOD 1981: S.Hood, *Excavations in Chios 1938-1955*, Vol.I, Oxford.
- HOOD 1982: S.Hood, *Excavations in Chios 1938-1955*, Vol.II, Oxford.
- JOUKOWSKY 1986: M.S.Joukowsky, *Prehistoric Aphrodisias I, II*, Louvain, Belgium
- KAMİL 1982: T.Kamil, *Yortan Cemetery in the Early Bronze Age of Western Anatolia*, BAR International Series 145, Oxford
- KOLANKAYA ve BOSTANCI 2004: N. Kolankaya-Bostancı, İzmir Bölgesi Prehistorik Dönemler *Yontmataş Endüstrileri*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- KOLANKAYA ve BOSTANCI 2008: N. Kolankaya-Bostancı, "Erken Tunç Çağı I Döneminde Bakla Tepe Yontmataş Endüstrisi", *Anadolu*, Ek Dizi No: 2: 165-183.
- KONAKÇI 2012: E.Konakçı, *Küçük ve Büyük Menderes Havzalarının MÖ 2. Binyıl Kültürlerinin Yeni Veriler Işığında Değerlendirilmesi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir .
- KORFMANN vd. 1995: M.Korfman, Ç.Girgin, Ç.Morçöl, S.Kılıç, "Kumtepe 1993. Bericht über die Rettungsgrabung", *Studia Troica*, Band 5, 237-289.
- KORFMANN 1984: M.Korfman, "Die Hafengebucht vor "Troja" (Hisarlık), Grabungen am Beşik-Yassitepe", *AA*, 1984 Heft 2, 165-176.
- KORFMANN 1987: M.Korfman, *Demircihüyük: die Ergebnisse der Ausgrabungen 1975-1978*, Mainz.
- KORFMANN 1988: M.Korfman, "Beşik-Yassitepe, 1986 Kazı Raporu", *KST* IX/1:131-134 131-132
- KORFMANN 1989: M.Korfman, "Ausgrabungen am Beşiktepe", Kutlu Emre vd. (Ed.), *Anatolia and the Ancient Near East. Studies in Honor of Tahsin Özgüç*, Ankara.
- KORFMANN 1990: M.Korfman, "1988 Troia Çalışmaları", *KST* XI-1, 283-304.
- KOUKA 2014: O.Kouka, "Past Stories-Modern Narratives: Cultural Dialogues between East Aegean Island and the West Anatolian Mainland in the 4th Millennium BC" in B. Horejs ve M. Mehofer (eds.), *Western Anatolia before Troy. Proto-Urbanisation in the 4th Millennium BC? Proceedings of the International Symposium held at the Kunsthistorisches Museum Wien. Vienna. Atria. 21-24 November 2012*, Austrian Academy of Sciences Press, Vienna: 43-63.
- KULAÇOĞLU 1992: B.Kulaçoğlu, *Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi. Tanrılar ve Tanrıçalar*, İstanbul
- LAMP 1936: W.Lamb, *Excavations at Thermi in Lesbos*, Cambridge.
- LAMP 1938: W.Lamb, "Excavations at Kusura Near Afyon Karahisar", *Archaeologia* 86, 217 vd.

- LLOYD ve MELLAART 1962: S.Lloyd, J.Mellaart, *Beycesultan I: The Chalcolithic and Early Bronze Age Levels*, Londra.
- LLOYD ve MELLAART 1965: S.Lloyd, J.Mellaart, *Beycesultan vol 2, Middle Bronze Age Architecture and Pottery*, The British Institute of Archaeology at Ankara, Londra .
- MAMIKOĞLU 2019: M.H.Mamikoğlu, *Yassitepe Höyüğü-Erken Tunç Çağı'nda Dokumacılık*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2019
- MELLINK 1966: M.Mellink, "Excavations at Karataş-Semayük in Lycia, 1965", *AJA* 70 245-257.
- MILIĆ 2014: M.Milić, "PXRF Characterisation of Obsidian from Central Anatolia, the Aegean and Central Europe", *JASc* 41, 285-296.
- ÖZSAIT 2000: M.Özsait, "1998 yılı Harmanören (Göndürle Höyük) Mezarlık Kazısı", *KST* 21.1, Ankara, 371-380.
- PODZUWEIT 1979: C.Podzuweit, *Trojanische Getafonnen der Frühbronzezeit*, Mainz am Rhein.
- RAYMOND 2005: A. E.Raymond, *Miletus in the Bronze Age and Minoan Presence in the Eastern Aegean*, Graduate Department of the History of Art Ancient Studies Collaborative Programme University Of Toronto, (yayınlanmamış doktora tezi).
- RENFREW 1972: C.Renfrew, *The Emergence of Civilization: the Cyclades and the Aegean in the Third Millennium BC*, London.
- RENFREW 1969: C.Renfrew, "The Development and Chronology of the Early Cycladic Figurines" *AJA* 73, 1-31.
- RUNNELS 1985: C.Runnels, "The Bronze Age Flaked Stone Industries from Lerna. A Preliminary Report", *Hesperia* 54, 357-391.
- SARI 2012: D.Sarı, "İTÇ ve OTÇ'de Batı Anadolu'nun Kültürel ve Siyasal Gelişimi " *M.A.S.R.O.P.* 7: 112-249.
- SARI ve ARSLAN 2017: D.Sarı, F.Arslan, "İlk Tunç Çağı'nda Batı Anadolu'da Üç Ayaklı Mutfak Kaplarının Yayılımı ve Gelişimi", *Belleten LXXXI*, 290, 1-38.
- ŞAHOĞLU 2002: V.Şahoğlu, *Liman Tepe Erken Tunç Çağı Seramiğinin Ege Arkeolojisindeki Yeri ve Önemi*, Ankara Üniversitesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.
- ŞAHOĞLU 2004: V.Şahoğlu, "Erken Tunç Çağı'nda Anadolu Ticaret Ağı ve İzmir Bölgesi", *Anadolu, I.- II. Ulusal Arkeolojik Araştırmalar Sempozyumu*, Ek Dizi 1, 2004, 245-262.
- ŞAHOĞLU 2005: V.Şahoğlu, "The Anatolian Trade Network and the Izmir Region During the Early Bronze Age" *OJA* 24 (4): 339-361.
- ŞAHOĞLU 2014: V.Şahoğlu, "The Depas and Tankard Vessels", *ARCANE (Associated Regional Chronologies for the Ancient Near East and Eastern Mediterranean)*, *Interregional Vol. 1, Ceramics*, 289-311.
- SEEHER 1985: J.Seeher, "Vorläufiger Bericht über die Keramik des Beşik-Sivritepe", *AA*, 4, 533-556.
- SEEHER 1987: J.Seeher, "Prähistorische Funde aus Gülpınar/Chryse", *AA*, -Heft 4, 533-556.
- SCHWALL ve HOREJS 2017, C.Schwall, B.Horejs, " III. Western Anatolian Impact on Aegean Figurines and Religion ?", Çukuriçi Höyük 1, *Anatolia and The Aegean From The 7th To The 3rd Millennium BC.* , *OREA* 5, Ed.B.Horejs, Vienna, 53-66.
- SOTIRAKOPOULO 1998: P. Sotirakopoulou, "The Cyclades, the East Aegean and the Western Asia Minor: Their Relations in the Aegean Late Neolithic and Early Bronze Age", *Proceedings of the International Symposium. The Aegean in the Neolithic, Chalcolithic and the Early Bronze Age, October 13th-19th 1997, Urla-İzmir (Turkey)*, (ed. H. Erkanal, H. Hauptmann, V. Şahoğlu, R. Tuncel), Ankara, 533-557.
- SPEHLING 1976: J. Sperling, "Kum Tepe in the Troad", *Hesperia*, XLIV-4, 305-364.
- TAKAOĞLU 2001: T.Takaoğlu, "1999 Yılı Kulaksızlar Mermer Atölyesi", *AST* 18-2, 157-168.
- TAKAOĞLU 2006: T.Takaoğlu, "The Late Neolithic in the Eastern Aegean: Excavations at Gülpınar in the Troad", *Hesperia*, 289-315.
- TAKAOĞLU ve BAMYACI 2018: T.Takaoğlu, O.Bamyacı, "On marble, conical rhyta: New evidence from Yeşilotepe in the West Anatolian hinterland", *Communities in Transition, The Circum-Aegean Area During the 5th and 4th Millennia BC*, Eds.S.Dietz, F.Mavridis, Z.Tankosic,T.Takaoğlu, Oxbow books, Oxford, 491-498.
- TINE 1997: S.Tine, "Poliochni: Problemi di urbanistica e demografia," (Ed. C. G. Doumas - V. La Rosa .), *E Poliochne kai e Proïme Epoche tou Chalkou sto Boreio Aigaio*, Atina,226-227.
- TOPBAŞ 1994: A.Topbaş, "Seyitömer Höyüğü 1992 Yılı Kurtarma Kazısı" *MKKS* IV, 297-310.
- TÜRKER 2018: A.Türker, Suluca Karahöyük: A Commercial Context in Central Cappadocia in Light of Depas Amphikypellon Findings and A Foot-Shaped Stamp Seal" *TÜBA-AR* 23, 53-66.
- UMURTAĞ 1996: G.Umurtak, *Kuruçay Höyük II, Maden Eserler*, TTK, 1996, 56-59, Ankara.
- UMURTAĞ 2003: G.Umurtak, "A study of A Group of Pottery Finds From the MBA Deposits at Bademağacı Höyük", *Anatolica Antiqua* XI, 53-74.
- WARNER 1994: J.Warner, *Elmalı-Karataş II, The Early Bronze Age of Karataş*, Bryn Mawr College
- YILDIZ 2008: M.Yıldız, "Muğla Milas Beçin Beldesi Beçin Kalesi Bayrak Direği Kazısı", *MKKS*, 17, Yayınlanmamış Bildiri.

Makale Gönderim Tarihi: 01.08.2020

Makale Kabul Tarihi: 10.11.2020

ZAFER DERİN

Orcid ID: 0000-0002-0282-0593

Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji
Bölümü, Bornova/ İzmİr:

zafer.derin@ege.edu.tr

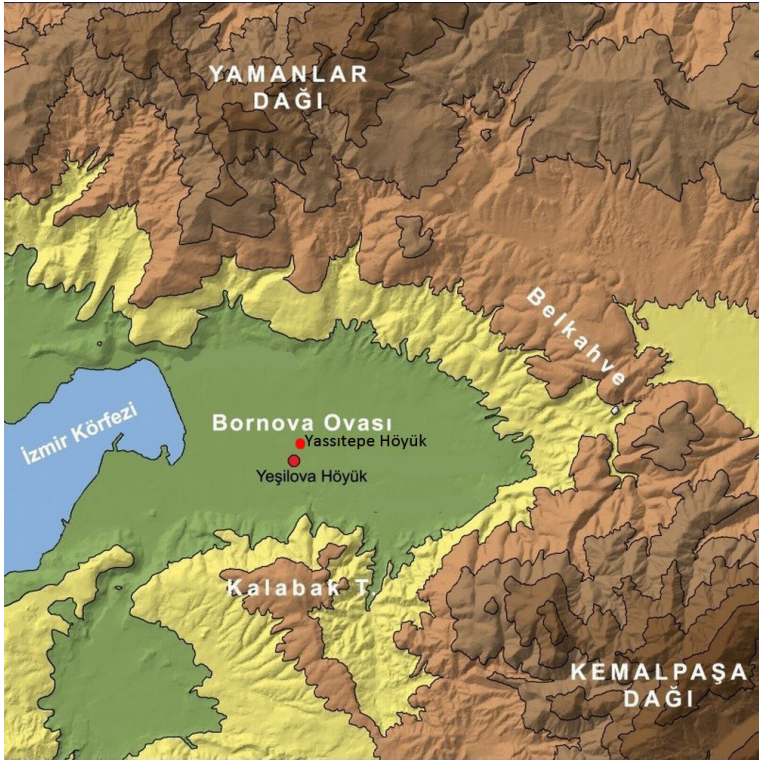

Fig. 1.
Yassitepe'nin Coğrafi Konumu

Fig. 2. Yassitepe'nin Hava Fotoğrafi

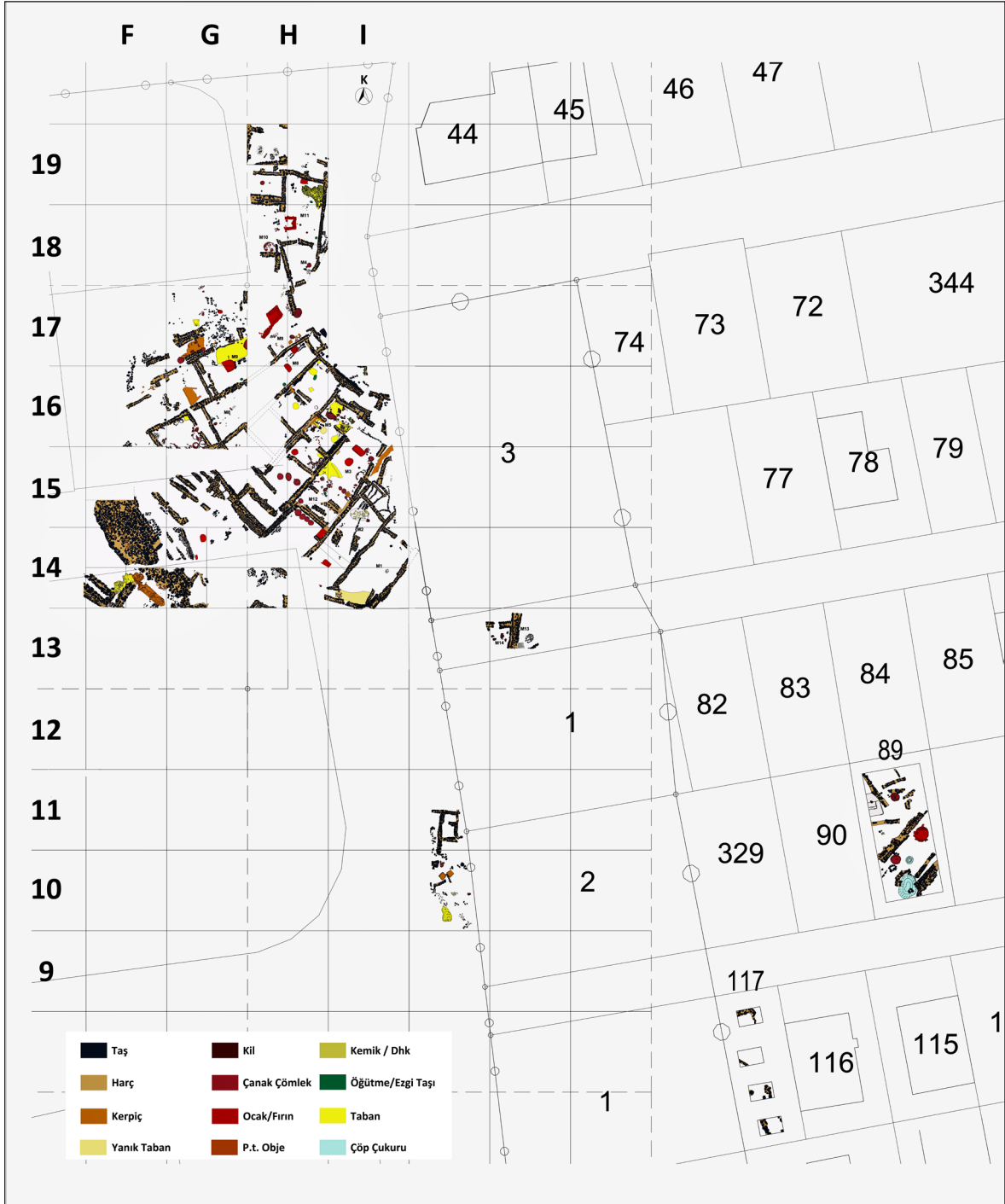

Fig.3.

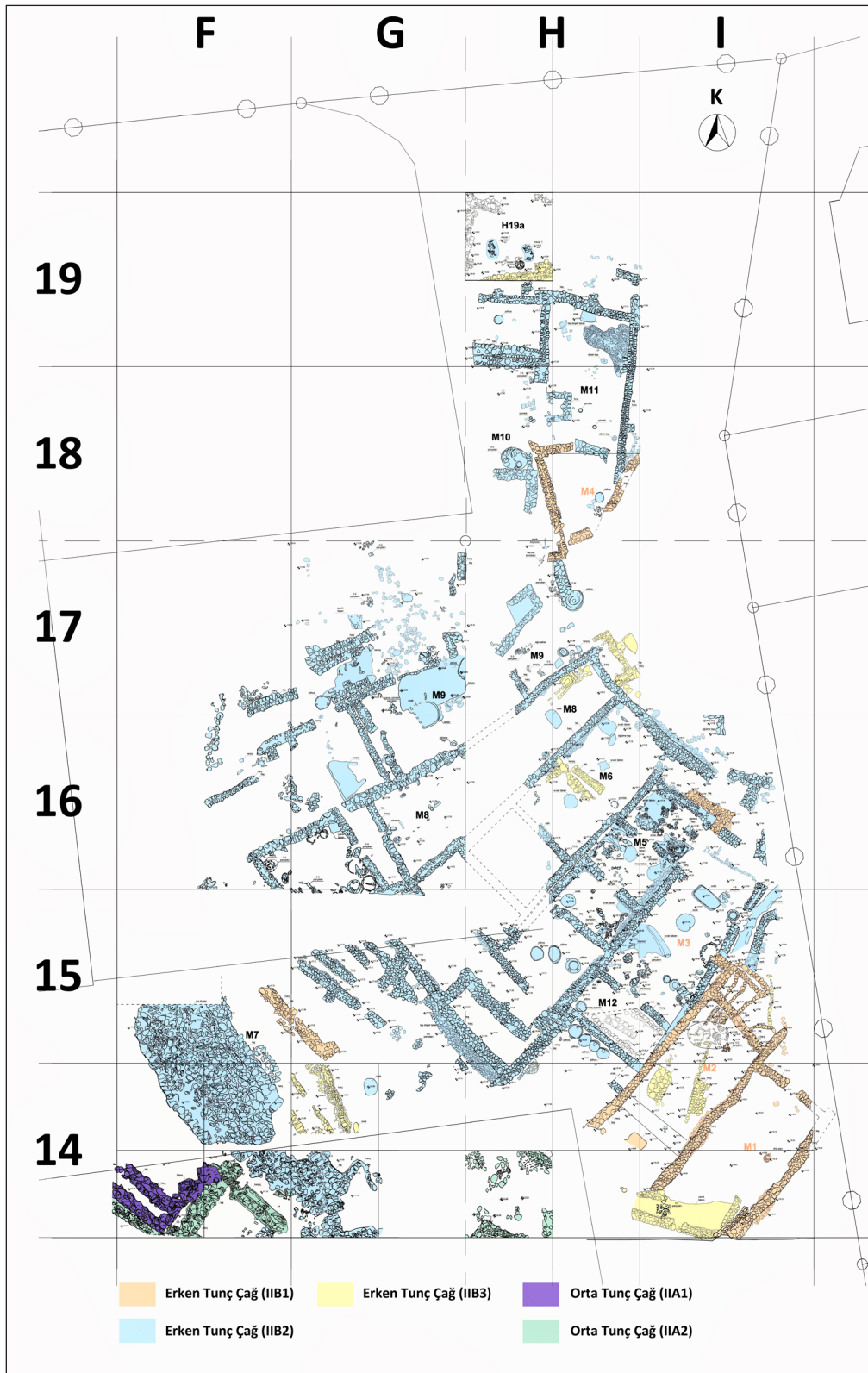

Fig. 4: Yassitepe Höyüğü IIB 2 katı yapıları

Fig. 5.1.
Yassitepe Höyüğü kuzeyden
güneye IIB1-2 tabakaları
yapılarının görünümü

Fig. 5.2.
Yassitepe Höyüğü doğudan
batıya IIB2 tabakası 9 No'lu
yapının görünümü

Fig. 5.3.
Yassitepe Höyüğü IIB2 tabakası
5 No'lu yapı iki bölümlü kera-
mik fırını ve kil toplakları

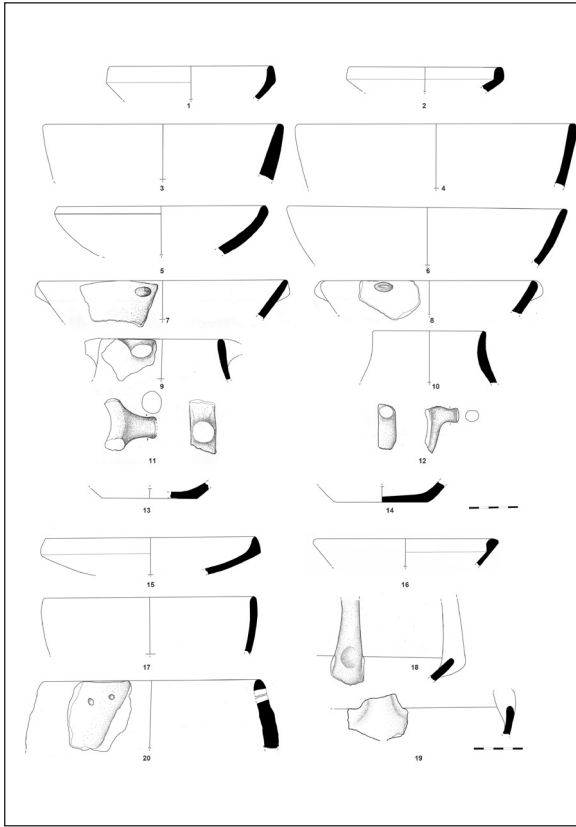

Fig. 6. III.1-2 Tabakası Keramikleri –Kalkolitik Dönem

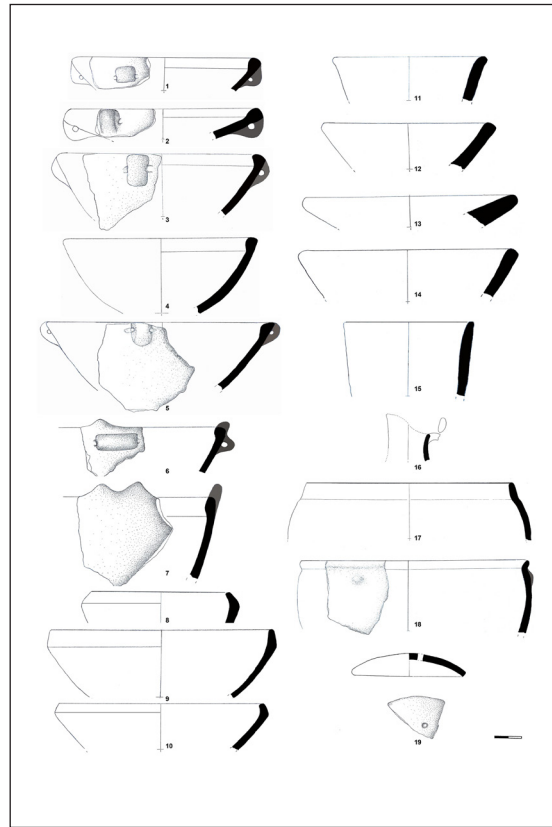

Fig. 7. II.6-8 Tabakası Keramikleri –ETÇI Geçiş Dönemi

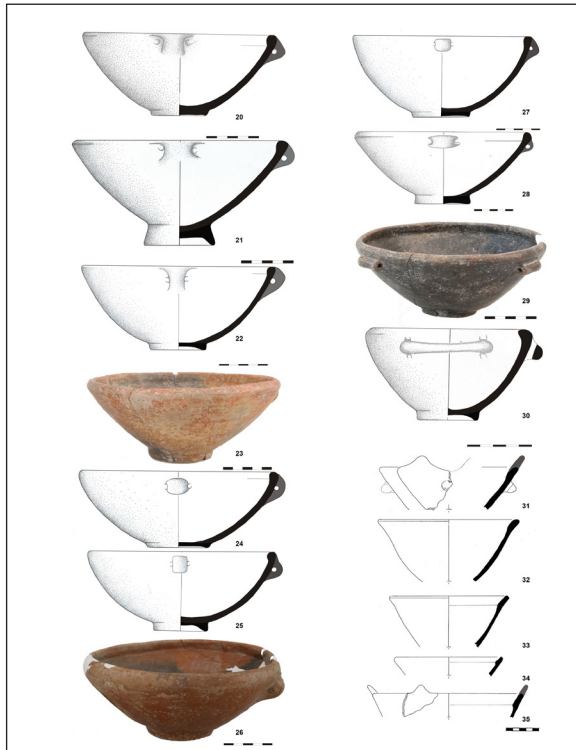

Fig. 8. II.1-5 Tabakası Keramikleri –ETÇI

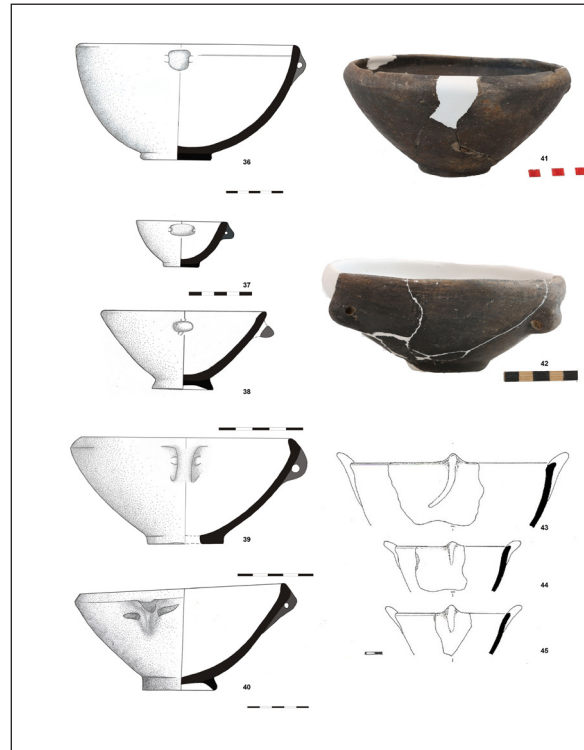

Fig. 9. II.1-5 Tabakası Keramikleri –ETÇI

Fig. 10. II.1-5 Tabakası Keramikleri –ETÇI

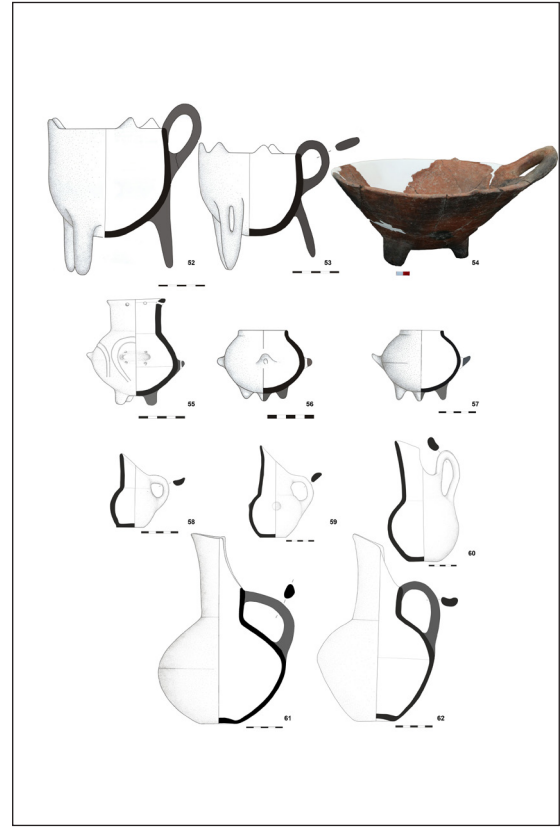

Fig. 11. II.1-5 Tabakası Keramikleri –ETÇI

Fig. 12. II.1-5 Tabakası Keramikleri –ETÇI

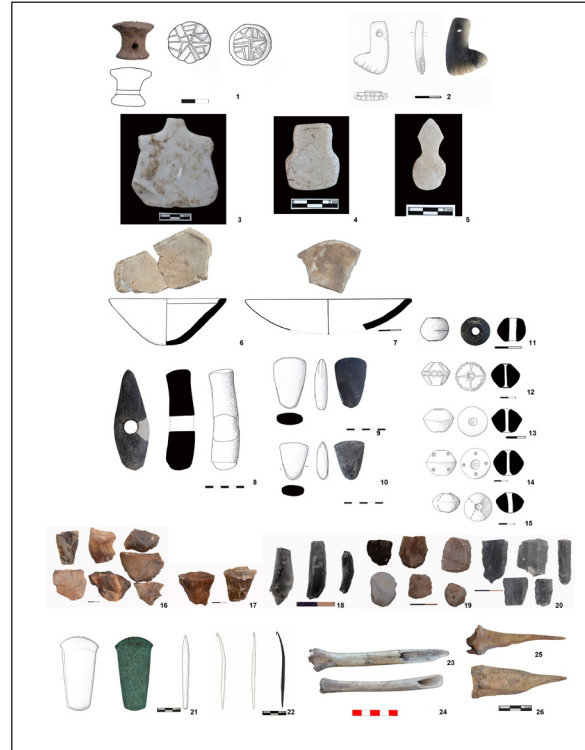

Fig. 13. ETÇI dönemi Küçük Buluntuları

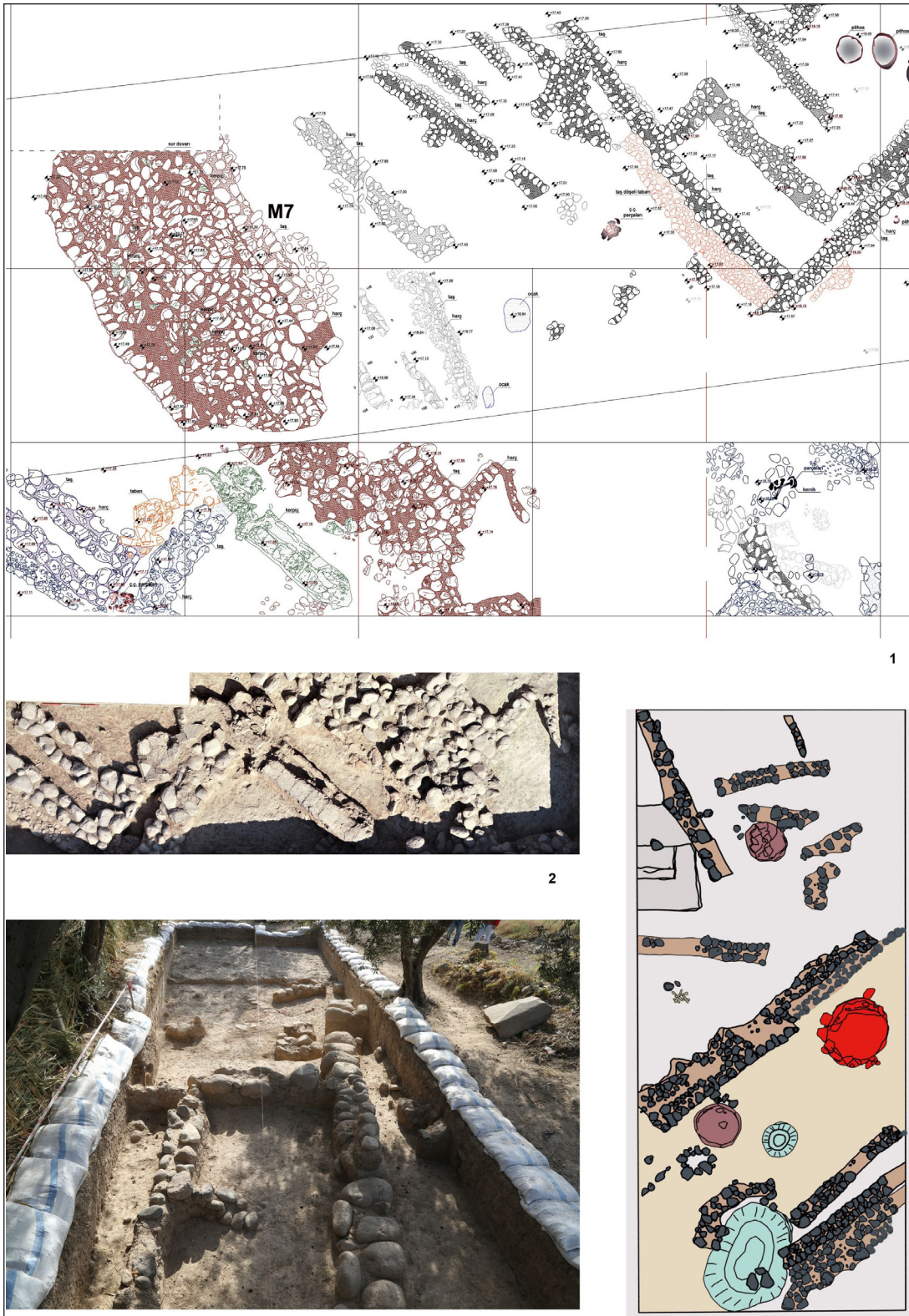

Fig. 14. OTÇ dönemi (IIA1-2) Mimarisi

Fig. 15. OTÇ dönemi (IIA1-2) Çanak çömleği

Fig. 16.1. ETÇ Mezarları, H19a plankaresi.

Fig. 16.2. ETÇ Mezarları 1-3

Fig. 16.3

Fig. 16.4

Fig. 16.5

Fig. 16.6

Fig. 16. Erken Tunç Çağı ve Orta Tunç Çağı Mezarları

Kıyı Batı Anadolu'nun Kronolojisi ve Terminolojisinin Yeniden Değerlendirilmesi

[RECONSIDERATION OF CHRONOLOGY AND TERMINOLOGY
OF WESTERN ANATOLIAN COAST]

Burçin ERDOĞU-Özlem ÇEVİK

Anahtar Kelimeler

Batı Anadolu, Kronoloji, Terminoloji, Epi-paleolitik, Neolitik, Kalkolitik

Keywords

Western Anatolia, Chronology, Terminology, Epi-palaeolithic, Neolithic, Chalcolithic

ÖZET

Bu makalede çoklu kriterler göz önüne alınarak, Batı Anadolu Kıyı Bölgesi'nin Epi-paleolitik dönemden Kalkolitik Çağ'ın sonuna kadar uzanan kronolojisi tekrardan tesis edilmeye çalışılmıştır. Süregelen kazılardan elde edilen radyokarbon tarihleri de bölgenin kronolojik sekansının yeniden kurgulanmasında önemli katkı sağlamaktadır. Batı Anadolu'daki kazılar ve yüzey araştırmalarından elde edilen veriler son yıllarda artış göstermiş olsa da prehistorik kültür silsilesini zamansal bir çerçeveye içine yerleştirmek hala oldukça zordur.

ABSTRACT

Considering multiple criteria, in this article, the chronology of Western Anatolian Coast from the Epi-paleolithic period to the end of the Chalcolithic period has been tried to establish. Radiocarbon dates obtained from ongoing excavations also contribute to the reconstruction of the chronological sequence of the region. Although the excavations and surface surveys in the Western Anatolia have increased recently, there still continue to be difficulties in placing the prehistoric sequence into a chronological frame.

Giriş

2015 yılı Anadolu Prehistorya Araştırmaları Dergisi'nin ilk sayısında yayınlanan "Batı Anadolu Terminolojisi ve Kronolojisi: Sorunlar ve Öneriler" başlıklı makalemizde, önerdiğimiz terminoloji ve kronolojinin Batı Anadolu için bir ön iskelet oluşturma amacı taşıdığı ve zaman içinde eklenen verilerle değiştirilmesinin kaçınılmaz olduğunu belirtmiştik. Son beş yıl gibi kısa bir zamanda Batı Anadolu'da yapılan kazılar ve yüzey araştırmalarından elde edilen veriler artmış, bunun üzerine son veriler ışığında Batı Anadolu kronolojisinin tekrardan ele alınması ve yeni bir kronoloji tablosu önerilmesi zorunlu hale gelmiştir. Bu makalede bir öncekinde olduğu gibi çoklu kriterler göz önüne alınarak, Batı Anadolu Kıyı Bölgesi'nin Epi-paleolitik dönemden Kalkolitik Çağ'ın

sonuna kadar uzanan kronolojisi tesis edilmeye çalışılacaktır. İç Batı ve Kuzey Batı Anadolu bölgeleri bu kronolojiye dâhil edilmemiştir. Batı Anadolu Kıyı Bölgesi kronolojisi için öncelikle bölgenin karakteristik maddi kültür kalıntılarını ortaya koyarak, kültürleri oluşturan alt birimler (teknoloji, beslenme ekonomisi, ideoloji vs gibi) analiz edilecektir. Örneğin teknoloji kapsamında mimari yapım teknikleri, bina ve yerleşim planları, çanak-çömlek yapım teknikleri ve tipolojileri ile alet yapım teknikleri ve tipleri, hammadde gibi farklı ölçütler irdelenecektir. Diğer yandan tarihsel süreçte karşımıza çıkan kültürel değişimler ve bu değişime yol açan iklimsel değişimlerin yanı sıra, göç, kolonizasyon ve akültürasyon gibi olası etmenler de sorgulanmaya çalışılacaktır.

Ayrıca süregelen kazılardan elde edilen radyo-karbon tarihleri de, bölgenin kronolojik iskeletinin yeniden kurgulanmasında önemli katkı sağlayacaktır.

Batı Anadolu Özelinde Kronoloji ve Terminoloji Sorunu Yeniden

Daha önce de belirtildiği gibi Türkiye çok geniş coğrafyaya sahip olmasına rağmen geçmişte tek bir kronolojik düzleme oturtulmaya çalışılmış, bu durum birçok problemi beraberinde getirmiştir. Batı Anadolu'nun Neolitikleşme sürecinin Yakın Doğu'dan göç veya kolonizasyon hareketiyle olduğu fikri ve "Neolitik Paket" görüşü hız kesmeden devam ederken,¹ Güneydoğu ve İç Anadolu için öngörülen kronoloji ve terminolojinin Çukuriçi kazısında olduğu gibi, hala Batı Anadolu'ya uyarlanmaya çalışılması büyük problemler yaratmaktadır.² Son yıllarda yapılan yüzey araştırmaları Batı Anadolu kıyılarının Epi-paleolitik topluluklar tarafından yoğun olarak yerleşildiğine açıkça tanıklık etmektedir.³ Bu nedenle Horejs ve diğerlerinin öngördüğü⁴ Levant, belki de Güneydoğu Anadolu'dan çıkan grupların deniz yolu ile doğrudan Batı Anadolu'nun bomboş kıyılarına gelip yerleşmeleri gibi bir fikrin artık kabul edilmesi mümkün görünmemektedir. Son yıllarda ivme kazanan diğer bir gelişme antik DNA çalışmalarıdır. Yapılan antik DNA araştırmaları ile İç Anadolu Epi-paleolitik insanların Levant ve Zagroslardan ayrı oldukları, İç Anadolu Neolitik toplulukların kökeninin, bölgedeki Epi-paleolitik topluluklara dayandığı anlaşılmıştır.⁵ Ayrıca kuzeybatı Anadolu'da Barcın gibi, daha geç Neolitik döneme tarihlenen iskeletlerin kökeninin de, İç Anadolu Epi-paleolitik toplulukları ile aynı olduğu saptanmıştır. Kıta Yunanistan'da Barcın ile çağdaş Ravenia yerleşmesindeki iskeletlerden elde edilen DNA'nın, Barcın'dakiler ile benzer çıkması, göçten ziyade Kıta Yunanistan'ın kuzeyi ve Anadolu'daki Neolitik toplulukların, Epi-paleolitik dönemden itibaren aynı kökeni

paylaşmış olabilecekleri şeklinde yorumlanmalıdır.⁶ Diğer yandan yeni antik DNA çalışmaları ile Anadolu'nun Neolitikleşme sürecinin Yakın Doğu'dan göç veya kolonizasyon hareketi ile gerçekleştirildiği fikrinin neredeyse tümüyle çürütüldüğü anlaşılmaktadır.⁷

Yeni belirmeye başlayan diğer bir sorun ise, son yıllarda gerçekleştirilen yüzey araştırmalarında Neolitik öncesi buluntuların tarihlenilmesi ve kullanılan terminoloji ile ilgilidir. Daha önceki yayında da belirtildiği gibi, Limni Adası'ndaki Ouriakos'da yapılan kazılarda MÖ 10,437-10,198 yıllarına tarihlenen bir kamp yeri ortaya çıkartılmış, sözü edilen kamp yerinde saptanan mikrolitik aletler, Antalya Öküzini Mağarası Epi-paleolitik buluntuları ile karşılaştırılmıştır.⁸ Her ne kadar Ouriakos, Anadolu kronolojisine göre Epi-paleolitik Çağ'a tarihlenirse de, Yunanistan kronolojisinde Üst Paleolitik dönemle çağdaş olarak kabul edilmektedir.⁹ Ayrıca Ege Adaları'nda MÖ 9. binyıla ait yerleşmeler de Mezolitik Çağ kapsamında değerlendirilmektedir. Gerek İzmir Karaburun gerekse Muğla Bozburun araştırmalarında hem Erken Holosen dönem Ege Adaları Mezolitliğine benzer hem de Geç Pleistosen dönem içindeki Ouriakos'a benzer buluntular saptanınca, bu durum söz konusu bölgede çalışan araştırmacıların mecburen verilerini Epi-paleolitik ve Mezolitliği birbirini izleyen iki farklı dönem gibi sunmalarına neden olmuştur.¹⁰ Bu durum Anadolu'da Mezolitik olmadığı ve Younger Dryas'dan hemen sonra Neolitik süreç başlatıldığı için Anadolu Arkeolojisi bağlamında bir problem yaratılmaktadır. Aşağıda da belirtileceği gibi bu problemi bugün için çözecek tek yerleşme Girmeler kazılarıdır.

1995 yılından beri kazılan ve ilk iskân tarihi MÖ 6850'lere kadar inen tüm Neolitik ve sonrasına ait tabakalanmaya sahip olan İzmir Ulucak Höyük yerleşmesi hala Batı Anadolu kronolojisi için önemli bir referans noktasıdır. Bunun yanında İzmir Yeşilova ve çevresindeki

1 Horejs vd 2015; Özdoğan 2019.

2 Horejs, 2017: 17.

3 Çilingiroğlu 2016; Çilingiroğlu 2018; Atakuman vd 2018.

4 Horejs vd 2015: 321.

5 Lazaridis vd 2016; Kılınç vd 2017.

6 Benzer yorum için bakınız; Shennan 2018: 70-71.

7 Konu ile ilgili bakınız; Baird vd 2018.

8 Efstratiou vd 2014: 7.

9 Sampson, 2019: 9.

10 Çilingiroğlu ve Dinçer 2018:3; Çilingiroğlu vd 2020; Atakuman vd 2020.

yerleşmelerden gelen bulgular ile Gökçeada Uğurlu yerleşmesinin MÖ 6800-4300 yılları gibi geniş bir zaman aralığını kapsayan tabakaları, Batı Anadolu kronolojisinin kurulmasında önemli katkı sağlamaktadır. Batı Anadolu kronolojisine dair sorunlar sadece Neolitik dönemin başlangıcıyla sınırlı olmayıp bu dönemin ne zaman sona erdiğiyle de ilintilidir. MÖ 6000 tarihi, İç Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde önemli bir kültürel kırılma çizgisi olarak görüldüğünden, Neolitik Çağ'dan Kalkolitik Çağ'a geçiş olarak kabul edilmiştir. Gerek Batı Anadolu'da gerekse Kuzeybatı Anadolu'da MÖ 6000 yıllarında keskin bir kırılmadan çok kültürel gelişim ve süreklilik izlenmesine rağmen, bu bölgeleri Güney Doğu ve İç Anadolu kronolojisine uydurma çabaları, bu dönemler için "Geç Neolitik-Erken Kalkolitik" gibi bir terminolojinin ortaya çıkmasına neden olmuştur.¹¹ Son yıllarda Güneydoğu Anadolu için MÖ 6000 çizgisini Kalkolitik Çağ'a geçiş olarak tanımlamaktan vazgeçilmiş,¹² İç Anadolu bölgesinde ise Konya Ovası ile Kapadokya Bölgesi'nin kronolojisinin çok farklı geliştiği ortaya konulmuştur. Batı ve Kuzeybatı Anadolu için kullanılan "Geç Neolitik-Erken Kalkolitik" teriminden yavaş yavaş uzaklaşıldığı görülmektedir. Batı Anadolu'da MÖ 6000 ile 5700 tarihleri arasını kapsayan kültürel süreç için kullanılan Geç Neolitik-Erken Kalkolitik terimi, aslında bölgede Neolitik geleneklerin devam ettiğini, ancak zamansal olarak doğusundaki komşuları ile Kalkolitik çağdaşlığını belirtmek için kullanılmış suni temellerle oluşturulan karmaşık bir terim olduğu artık anlaşılmuştur. Diğer yandan Kuzeybatı Anadolu'da çalışan araştırmacıların MÖ 6000 çizgisine dair sorunu görüp, irdelleyip fakat yanlış doğru kabul etmeleri yine ileride terminolojik ve kronolojik problemleri birlikte getirecektir.¹³

Daha önceki yayında da belirtildiği gibi, Batı Anadolu'da Kalkolitik sürecin tanımlanmasını içinden çıkılamayacak hale getiren bir diğer nokta da, ilk olarak Çanakkale ve çevresindeki kazılardan tanınan "Kumtepe IA-Beşik Sivritepe" buluntularının bazen Geç Kalkolitik bazen ise Orta Kalkolitik dönem olarak

tanımlanmasıdır. Batı Anadolu'da bu dönemleri anlamaya yönelik yapılan TÜBİTAK projesi ile Uğurlu, Ulucak, Gülpınar, Limantepe, Yeşilova, Kumtepe ve Beşik-Sivritepe'den gelen veriler yeniden değerlendirilmiş, Kumtepe ve Beşik-Sivritepe dışında diğer yerleşimlerden alınan bir dizi yeni radyokarbon tarihleme üzerinden, bu sürece ait kronoloji, aşağıda detaylı olarak ele alınacağı gibi, tekrardan düzenlenmiştir.¹⁴

Geleneksel terminolojinin evrensel olsa da karışıklıklara yol açtığı aşikârdır. Ayrıca Neolitik veya Kalkolitik gibi herkesin anlayacağı evrensel terimlerin alt ayrımlarının kullanılmamasının (örneğin erken, orta, geç gibi) ne kadar gerçeği yansıttığı da tartışmaya açıktır. Diğer yandan dönemler arası geçişlerin kesin hatlarla çizilmesi olanaksızdır. Örneğin bir bölgede Neolitik yaşam biçimine geçiş bile hala uzun bir süre avcı toplayıcılık yaşam biçimini sürdüren gruplar olabilmektedir. Ekonomik ve toplumsal ölçütler kullanılarak yapılan terminolojilerin dönemleri açıklamakta daha başarılı olduğu anlaşılrsa da (örneğin Epi-paleolitik dönem için "Uzman Avcılar-Balıkçılar Dönemi", Neolitik Çağ için "İlk Köy Toplulukları Dönemi", Kalkolitik Çağ için "Gelişmiş Köy Toplulukları Dönemi") bunların klasik terminolojinin yerini aldığı söylenemez.

Son yirmi yıl içerisinde Batı Anadolu'nun tarih öncesi dönemlerine ilişkin bilgilerimizde önemli bir artış kaydedilmiş olmasına rağmen, bu bölge için ön görülen terminolojiler bölgenin kronolojisini hala sağlam bir temele oturtmaktan ziyade daha karmaşık hale getirmektedir. Bizim bu makalede önerdiğimiz kronolojinin hiç değilse Batı Anadolu kıyılarında kazı çalışmaları yapan Türk kazı heyetleri tarafından benimsenmiş olması önemli bir aşamadır.

Batı Anadolu Kıyı Bölgesinin Kronolojisi

Batı Anadolu'nun kıyı bölgeleri için radyokarbon tarihleri ile bölgenin kültürlerini oluşturan karakteristik maddi kültür kalıntıları ve kültürleri oluşturan alt birimlerin analizi gibi parametreler kullanılarak oluşturulan bir dizi kronoloji tablosu ekte sunulmuş olup (Fig.2; Fig.3; Fig.4), her dönemin ayrımı için saptanan ölçütler aşağıda ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

11 Shoop 2005.

12 Tekin 2017.

13 Örneğin Karul 2017: 28-33.

14 Çevik 2018.

Avrupa ve Yakın Doğu'nun birleştiği noktada bulunan bu bölge için oluşturulan kronoloji tablosunda, diğer bölgeler ile olan ilişkilerinin anlaşılabilmesi için evrensel terimler kullanılmıştır. Terimlerin alt ayrımları her ne kadar kurgusal olsalar da, kültürel değişimler göz önünde bulundurularak bu tarz alt ayrımların tarafımızdan daha anlaşılabilir olduğu önerilmektedir. Diğer yandan Batı Anadolu'da kazısı yapılmış merkezlerin son derece az olduğu ve bu kronoloji tablosunun son olmayıp yeni veriler ışığında tekrardan değişime açık olduğu da eklenmelidir.

Epi-paleolitik Dönem

Bu dönem ile ilgili bilgilerimiz oldukça sınırlıdır. Son yıllarda Karaburun ve Bozburun yarımadalarında gerçekleştirilen yüzey araştırmaları Batı Anadolu'da bu dönem ile bağlantılı buluntular vermiştir. Ayrıca yakın zamanda Girmeler Mağarası'nın önündeki höyükte gerçekleştirilen kazı çalışmaları bu dönemi daha iyi anlamamıza yardımcı olmuştur. Diğer yandan, Ege Denizi'nde zaman içinde meydana gelen değişimler, Epi-paleolitik dönemde Batı Anadolu'nun sınırlarının günümüzle aynı olmadığını göstermektedir. Younger Dryas döneminde yaklaşık MÖ 10,800 ve 9600 yılları arasında Ege Denizi'nin seviyesinin bugünkü seviyesinden yaklaşık 55-60 m daha aşağıda olduğu ve anakaralara yakın tüm adaların anakaralarla bağlantılı olduğu bilinmektedir.¹⁵ Yine bu dönemlerde Marmara'da tuzluluk oranında artış gözlemlenmektedir.¹⁶ Deniz suyunun yükselmesi ve muhtemel tektonik hareketler sonucunda Çanakkale Boğazı'nın sözü konusu süreçte açıldığı, bir göl konumunda olan Marmara'nın denize dönüştüğü düşünülmektedir. MÖ 7000 ila 6500 yıllarında Ege Denizi'ndeki yükselmenin devam ettiği, bugünkü seviyesinden -20 metreye kadar ulaştığı tahmin edilmektedir.¹⁷

Karaburun'da Kayadibi adlı sitten gelen yontma taş aletlerin "Ege Mezolitliği" ile ilişkili olduğu, ayrıca Kocaman adlı sitte bulunan yarımaya şeklindeki mikrolitik aletin Limni

Adası'nda Ouriakos'da bulunanlarla benzer olduğu öne sürülmüştür.¹⁸ MÖ 9. binin ilk yarısından itibaren Adalarda görülen "Ege Mezolitliği" yontma taş alet teknolojisini, geometrik mikrolitlerin olmadığı (veya çok az olduğu), yonga ve yonga alet endüstrisinin baskın olduğu bir endüstri karakterize etmektedir. MÖ 10,437-10,198 yıllarına tarihlenen Limni Adası'nda Ouriakos'da yarımaya biçimli mikrolit aletler ve küçük ön kazıyıcılar bulunmuş ve buluntular Antalya Öküzini Mağarası Ia1 ve Ia2 tabakaları ile karşılaştırılmıştır.¹⁹ Diğer yandan yarımaya biçimli mikrolit aletler, Neolitik Çağ içlerinde de görülebilmektedir.²⁰

Bozburun'da yapılan araştırmalarda en az beş sitte (Hurma, Sobalak, Sarnıç, Çakmak, Küçük İnehet) "Ege Mezolitliği" ile bağlantılı olabilecek yontma taş aletler bulunmuştur.²¹ Çoğu obsidiyenden yapılmış ve geometrik mikrolit içermeyen aletlerin bir kısmı küçük dilgiciklerden oluşmaktadır. Ayrıca Hurma yerleşmesinde Antalya bölgesinden tanıdığımız (dolayısıyla Ouriakos ile de benzer) Epi-paleolitik gelenekli obsidiyenden yontma taş aletler de saptanmıştır. Küçük dilgilerden oluşan endüstri bölgede Girmeler kazılarında da bilinmektedir. Diğer yandan bu tarz endüstri Antalya bölgesindeki Epi-paleolitik yerleşmelerde de görülür (örn: Kızılin).²² Fethiye Girmeler Mağarası önündeki höyükte gerçekleştirilen kazıların gösterdiği üzere, MÖ 9. binyıl sonu/8. binyıl başına, Anadolu kronolojisine göre, Çanak Çömleksiz Neolitik Çağa tarihlenen tabakalarda bulunan yonga ağırlıklı yontma taş alet endüstrisi kısmen "Ege Mezolitliği" ile benzerlik gösterir. Geometrik mikrolitik aletlere rastlanmazken, "Ege Mezolitliği"nde görülmeyen düzeltisiz dilgiciklerin karakteristik olduğu belirlenmiştir.²³ Girmelerde duvarları dal örgü tekniği ile yapılmış, birkaç kez yenileme evresi geçirmiş kireç tabanlı bir yapı ve

18 Çilingiroğlu 2017: 6; Çilingiroğlu vd 2018: 5; Çilingiroğlu vd. 2020.

19 Efstratiou vd 2014: 7.

20 Kartal 2018.

21 Atakuman vd 2018; Atakuman vd. 2020.

22 Kartal 2019.

23 Bu tarz düzeltisiz dilgicikler Antalya civarındaki yerleşmelerde, örneğin Belbaşı'nda oldukça yoğundur. Dönemin fosil direktörü geometrik mikrolitler görüldüğü için yapılan yayınlar daha çok mikrolitik aletlere yoğunlaşmaktadır.

15 Lambeck 1996: 606; Perissoratis ve Conispoliatis 2003: 151.

16 Çağatay vd 2000; Sperling vd 2003.

17 Konuyla ilgili ayrıntı için bakınız; Özbek ve Erdoğu 2015: 98-100.

depolama birimleri bulunmuştur.²⁴ Beslenme ekonomisi tamamen avcı toplayıcılığa dayalıdır. Yabani arpanın yanı sıra kesin olmamakla birlikte baklagillerin de beslenmede rol oynadığı anlaşılmaktadır. Kireç taban ve kireç söndürülen ocakların varlığı Anadolu'da kirecin kullanımının, Yakın Doğu kadar erkene gittiğine işaret etmektedir. Girmeler, hem dal örgü tekniği ile yapılmış kireç tabanlara sahip yapı özellikleri hem de tümüyle avcı-toplayıcılığa dayalı besin ekonomisi ile, İç Anadolu PPNA Pınarbaşı yerleşimine oldukça benzemektedir.²⁵ Girmeler yerleşmesinin, Anadolu Çanak Çömleksiz Neolitik Çağ içinde mi değerlendirilmesi gerektiği, yoksa bir Epi-paleolitik yerleşim olarak mı tanımlanması gerektiği ya da daha önce öne sürüldüğü gibi²⁶ Anadolu ve Kıbrıs gibi bir Ege PPNA döneminden mi bahsedilmesi gerektiğine şimdilik karar vermek güçtür. Diğer yandan, Girmeler'de MÖ 9. binyıl tabakalarının altında tamamen geometrik mikrolitik aletlerle (yarım ay, üçgen, trapez) karakterize edilen tabakalar yer almaktadır ve Antalya civarındaki mağara ve kaya sığınaklarında bulunanlara benzemektedir. Böylelikle Batı Anadolu'da gerçekleştirilen yüzey araştırmalarında saptanan Geç Pleistosen ile Erken Holosen dönemlerdeki alet teknolojisindeki ani değişiklik Girmeler kazıları ile kanıtlanmıştır.

1980'li yıllarda Gelibolu Yarımadası'nda yapılan yüzey araştırmaları sırasında Değirmenlik ve Ören mevkiilerinde saptanan mikrolitik aletler Epi-paleolitik döneme tarihlendirilmiş olsa da,²⁷ daha sonraki araştırmalarda bu mevkiilerde hiçbir alet bulunamamıştır. Diğer yandan yarımada batısında Üçdutlar mevkiinde gerçekleştirilen araştırmalarda Epi-paleolitik döneme tarihlendirilebilecek malzemeler ele geçmiştir²⁸. Buluntular Kozłowski tarafından "Ege Mezolitliği" ile ilişkilendirilmiştir.²⁹

Çanak-Çömleksiz Neolitik Dönem ya da Ön Neolitik Dönem (MÖ 7000-6600)

Batı Anadolu'da MÖ 7000-6600 arasında kalan süreci nasıl adlandıracağımız, bu dönemi farklı

perspektiflerden nasıl kavramsallaştırdığımız ile yakından ilgilidir. Eğer Batı Anadolu'da İç Anadolu'da olduğu gibi, MÖ 9. binyıla uzanan Çanak Çömleksiz bir Neolitik dönemin varlığını kabul edersek, MÖ 7000-6600 arasına denk gelen bulgular için Ön Neolitik adlandırması yapılabilir. Öte yandan Kıbrıs Neolitliğinde olduğu gibi, Batı Anadolu'da iki evreli bir Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem'in olduğu da düşünülebilir. Diğer yandan duruma Avrupa'dan bakılarak, MÖ 9. binyılı Batı Anadolu için Epi-Paleolitik Dönem içinde değerlendirmek ve MÖ 7000-6600 arasındaki kültürel süreci Çanak Çömleksiz Neolitik döneme yerleştirmek mümkündür. Daha önceki yayında bu dönemi "Ön Neolitik" olarak adlandırmış ve bu süreci çanak çömleğin olmadığı veya çok az sayıda bulunduğu, tarım ve hayvancılıktan oluşan beslenme ekonomisi ile ilişkili bir dönem olarak tanımlamıştık. MÖ 6850 yıllarına inen İzmir Ulucak Höyük'ün en erken VI. Tabakasında³⁰ çanak çömleğe rastlanmamış fakat daha önce çağdaş olduğu öne sürülen Çukuriçi'nin en alt katında az sayıda çanak çömleğin olduğu belirtilmişti. Son yıllardaki kazılarda Gökçeada Uğurlu'da MÖ 6800 yıllarına inen ve bir metreten fazla bir dolgu içeren çanak çömleksiz tabakaya rastlanmış,³¹ Barcın ve Ulucak gibi Uğurlu'da da ilk çanak çömleğin ortaya çıkışının MÖ 6600 dolaylarında olduğu anlaşılmış, Çukuriçi yerleşmesinin en alt tabakası da yaklaşık MÖ 6600/6680 çizgisine ilerletilmiştir.³²

Bu dönem, İzmir Ulucak Höyük'ün MÖ 7. binyıla tarihlendirilen en erken VI. tabakası ile Gökçeada Uğurlu VI ve Efes-Çukuriçi Höyük'ün XIII-XII. tabakaları ile temsil edilir. Bu dönemde, beslenme ekonomileri tamamen tarım ve hayvancılığa dayalı, geniş iletişim ağına sahip yerleşik toplumlardan söz edebiliriz. Ulucak Höyük'te VI. tabaka Bina 42 ve 43 olmak üzere iki yapı ile karakterize edilir. Söz konusu yapıların her ikisinin duvarları da yığma kerpiçten yapılmış olup tabanları çakıl taşı döşeme üzerine yaklaşık 0.5 cm kalınlığında kireç dökülüp üzerinin kırmızı renkte boyanmasıyla oluşturulmuştur.³³ Dörtgen forma sa-

24 Takaoğlu vd 2014.

25 Baird 2012.

26 Erdoğan 2017b.

27 Özdoğan 1986.

28 Özbek ve Erdoğan 2015: 107.

29 Kozłowski 2016: 53.

30 Çevik ve Erdoğan 2020.

31 Erdoğan 2017a.

32 Horejs 2017: 17.

33 Çevik ve Abay 2016.

hip her iki yapının da birer köşesinde ocak yer alır ve aynı yere üç kez yeniden inşa edildiği anlaşılan Bina 42'nin tabanı üzerinde saptanan duvar yıkıntıları, mekânın duvarlarının da kireçle kaplanıp üzerinin kırmızı ve krem renkte panel ve figürlerle bezendiğini göstermektedir. Yapıların tabanında terk etme ritüeli ile ilişkili olarak bırakıldığını düşündüğümüz hayvan çene kemiği ve kürek kemiği dışında hiçbir şey bulunmadığından, söz konusu mekânların özellikle temiz bırakıldığı öne sürülebilir.³⁴ Mekân 42 ve 43'ün güney ve batısında kalan açık alanda her biri iki-üç yenileme evresine sahip çok sayıda ocak ve fırın ile bunların çevresinde bol miktarda hayvan kemiği ortaya çıkartılmıştır. Her iki yapının da özel işlevli binalar olduğu, çevresindeki ocak ve fırınlardan yola çıkarak da bu binaların içinde veya çevresinde topluluğun şölen türü bir faaliyeti gerçekleştirmek için bir araya geldiği düşünülmektedir.³⁵ Ocak ve fırınların bulunduğu açık alanda 'galenden' yapılmış bir pendant, birkaç boncuk, çakmaktaşı ve obsidiyen aletler ele geçmiştir. Taş aletlerde yonga alet endüstrisinin egemen olduğu görülür. 2014 yılında kazılan VI. Tabaka'ya ait konut olduğu düşünülen kısmen korunmuş bir yapının duvarlarının yine yığma kerpiçten ancak tabanının sıkıştırılmış topraktan yapıldığı görülür. Cilalı taş aletler Ulucak Tabaka VI'da şimdiye dek hiç bulunmamıştır. Kireç tabanlı yapılar ve çevresindeki ocaklı alanda hiç çanak çömlek bulunmamış olmasına karşın, VI. tabakanın geç evresine tarihlenen (ca. 6600 cal. BC) yeni kazılan alanda birkaç tane çanak çömlek parçası bulunmuştur. Bu yeni alanda ele geçen birkaç seramik parçasının üst tabakadan karışık karışmadığı henüz kesin değildir. Bununla birlikte söz konusu çanak çömlek parçaları bunu izleyen V. tabakadaki örneklerden farklı değildir ve bu nedenle bölgede görülen en erken çanak-çömleklerde, "ilkel" denebilecek herhangi bir gelişim aşamasının gözlenemediği belirtilebilir. Ulucak Tabaka VI'da 'einkorn', 'emmer' ve 'durum' buğdayının yanı sıra evcil koyun, keçi, sığır ve domuzdan oluşan gelişkin bir tarım ve hayvan besiciliğinin bulunduğu, yabani hayvanların ise beslenmede çok az rol oynadığı saptanmıştır.³⁶ Söz konusu tabakada

bulunan az sayıda obsidiyenin Melos kökenli olması, Ulucak sakinlerinin erken 7. binyıldan itibaren geniş bir etkileşim ağına sahip olduğuna tanıklık eder.

Çukuriçi Höyüğü'nün alt tabakaları henüz ayırtılı olarak yayınlanmasa da, Ulucak Tabaka VI'da görülen kırmızı boyalı kireç tabanların Çukuriçi'nde de bulunduğu bilinmektedir.³⁷ MÖ 6680-6600 yıllarına tarihlenen Çukuriçi XIII'te çok az sayıda çanak çömlek parçası saptanmıştır. İlginç olarak Gökçeada Uğurlu'da da MÖ 6640-6600 yıllarına tarihlenen tabakasında Ulucak VI. Tabakasında görülen kireç taban ve az sayıda çanak çömlek bulunmuştur. Uğurlu'nun MÖ 6800-6640/6600 arasına tarihlenen Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem tabakasında, oval planlı, çukur tabanlı bir kulübeye rastlanmıştır. Ulucak'ta olduğu gibi Uğurlu'da da tahıllar ve evcil koyun, keçi, sığır, domuz dayalı tarım ve hayvancılıktan oluşan beslenme ekonomisi vardır. Bununla birlikte Uğurlu'da, Ulucak'ın aksine, yaban domuzu, yaban keçisi, alageyik gibi yabani hayvanların da beslenmede rol oynadığı anlaşılmıştır.

Ulucak VI, Uğurlu VI ve dolaylı olarak erken Çukuriçi yontma taş alet teknolojisi detaylı olarak incelenmiştir.³⁸ Yongalar dilgilere nazaran fazla olsa da, dönemin yontma taş endüstrisi baskı tekniği ile çıkarılmış dilgilerle karakterize edilmektedir. Yerleşmelerde benzer hammadde seçimi, aynı teknoloji ve alet tiplerinin saptanması, Batı Anadolu'nun bu dönemde kültürel açıdan homojen bir karaktere sahip olduğunu göstermektedir. Alet tipleri İç Anadolu ve Levant kıyıları ile hiçbir benzerlik taşımadığı gibi, 9. binyıl "Ege Mezolitliği" ile de benzerlik sergilememesi ilginçtir. Kısmen Girmeler buluntuları ile paralellik gösteren teknolojinin kökeninin olasılıkla yine Batı Anadolu Epi-paleolitik dönemde aranması daha doğru olacaktır.

Fethiye'de Girmeler Mağarasının "A" girişindeki kesitten gelen malzeme de bu döneme tarihlenilmektedir. Mağaranın önünde birbirine bitişik olarak yapılmış, ondan fazla yenileme evresine sahip, duvarları dal-örgü tekniği ile yapılmış kireç tabanlı yapılar bulunmuştur. En erken yapıda MÖ 7000 yıllarına

34 Çevik 2019.

35 Pişkin ve Kamjan 2019.

36 Çakırlar 2012.

37 Horejs vd 2015: 297-298; Horejs 2019.

38 Guilbeau vd 2019.

tarihlenen Göller Bölgesi çanak çömleklerine benzer çanak çömlekler bulunmuştur. Kesitten alınan bir radyokarbon örneği MÖ 7460-7070 yıllarını verse de, bu tarihin güvenilirliğinin yeni yapılacak radyokarbon tarihlemeleri ile kontrol edilmesi gerekmektedir.³⁹

Çanakkale'nin Çan ilçesinde Çalca mevkiinde saptanan çakmaktaşı aletler, teknolojik ve tipolojik açıdan Çanak-Çömleksiz Neolitik döneme tarihlendirilmişlerdir.⁴⁰ Çalca'da bulunan çakmaktaşı aletlerin, yakın zamanda Küçük Çekmece Gölü kenarında bulunan bir sitten gelen çakmak taşından yapılmış ve Yakın Doğu'nun Çanak-Çömleksiz dönemi için karakteristik olan "Naviform" çekirdekler ve bunlardan üretilmiş aletler ile benzerlik taşındıkları düşünülmektedir.⁴¹

Erken Neolitik Dönem

Batı Anadolu'da bu dönem Ulucak V, Yeşilova III 8-3, Çukuriçi XI-VIII, Uğurlu V ve Hoca Çeşme IV ve III yerleşmelerinden bilinmektedir. Ayrıca Ege Gübre'de (Tabaka IV) yapılan küçük bir sondaj yerleşimin MÖ 6200'lere kadar gittiğini göstermiştir.⁴² Ulucak V kendi içinde beş alt evreye ayrılır (Va-e). Ulucak V boyunca dörtgen plana sahip yapıların ya yığma kerpiç tekniğinde ya da dikme direklerinin arasının çamurla sıvanması suretiyle (post-framed) inşa edildiği saptanmıştır. Ulucak V'in bazı yapı katlarında yapıların bitişik olarak inşa edilip duvarların ortak olarak kullanıldığı (Va ve Ve), bazı yapı katlarını ise yapıların birbirinden bağımsız olarak inşa edildiği (Vb ve Vd) dikkati çekmektedir. Ulucak V'in geç tabakalarında (Va-b) ocak, fırın silo ve kil kutular karakteristiktir. Bununla birlikte Ulucak V'in erken yapılarında (Vd-e) kil kutu ve silolar bulunmamış olup depolamanın daha ziyade sığ çukurlara yapıldığı gözlenmiştir.⁴³ Vb'de konut olamayacak kadar küçük (yaklaşık 5 m²), tabanı kireç sıvalı oval bir yapının içinde ele geçen kil figürin başları ve gövdeleri ile kabartma bezemeli alışımlışın dışında bir kap parçası, yerleşimde özel işlevli yapıların bu

dönemde de mevcut olduğunu gösterir.⁴⁴

Yeşilova'nın III. kültür katında MÖ 6500-6200 arasına tarihlenen 8-6. tabakalar ile MÖ 6200-6000 yılları arasına tarihlendirilen 5-3. tabakalarda dar alanlarda yapılan kazılar sonucunda henüz plan veren bir mimari buluntuya rastlanılmamış olsa da, bu tabakalardaki yapıların Ulucak'ta görülen dal örgü tipi mimariye benzer olabileceği ifade edilmektedir.⁴⁵ Çukuriçi XII ve VIII. tabakaları MÖ 6600/6500-6000 yılları arasına tarihlendirilmektedir. Çukuriçi mimarisi Ulucak ve Yeşilova'dan farklılık göstermektedir. Taş temelli dikdörtgen planlı yapılar muhtemelen kalın ahşap direklerin üzerlerinin çamur sıvanmasıyla oluşturulan duvarlarla inşa edilmişlerdir.⁴⁶

Bu dönemin en belirgin özelliği çanak çömleğidir. Ulucak V'in erken tabakalarını (Vc-e) ağırlıklı olarak krem ve kahve astarlı ve açık, tüp delikli tutamaklara sahip daralan ağız kenarlı ve hafif S profilli formlar karakterize ederken⁴⁷ Vb tabakasından itibaren kırmızı astarlı ve açık seramiklerin oran olarak giderek arttığı ve belirgin "S" profilli kapların yaygın hale geldiği saptanır.⁴⁸ Bu dönemin öne çıkan buluntuları, figürinler, kil mühürler (pintadera), sapan taneleri, taş balta ve keskinler, ağırsaklar ve kemik spatulalardır.

Kuzeyde, Gökçeada Uğurlu yerleşmesinde ortaya çıkartılan buluntular daha farklıdır. V. Kültür katı MÖ 6500-5900 yılları arasına tarihlenmektedir. MÖ 6500-6200 yıllarına tarihlendirilen V. kültür katının erken evresine ait mimari kalıntılar oldukça sınırlı olsa da, MÖ 6000 yıllarına tarihlendirilen 7 m uzunluğunda 1 m yüksekliğinde iç içe geçmiş duvarlardan oluşan bir yapı bulunmuştur. Giriş kısmına iki parça halinde yapılmış "T" biçimli bir dikili taş yerleştirilmiştir. Muhtemelen bu yapı insanların bir araya geldiği, bir takım etkinliklerin/ritüellerin yapıldığı bir alanın parçasıdır. MÖ 5900 yıllarında giriş kapatılmış ve dıştan köşeleri çıkıntı ile desteklenmiş, kalın duvarlı bir yapının ocağına dönüştürülmüştür.⁴⁹ Ça-

39 Takaoğlu vd 2014.

40 Özdoğan 2011.

41 Aydınğün 2009.

42 Sağlamtimur ve Ozan 2012.

43 Çilingiroğlu vd 2012; Çevik vd. 2020.

44 Çevik 2019; Çevik ve Vuruşkan 2015.

45 Derin 2012a.

46 Horejs vd 2012; Brami vd 2016.

47 Çevik ve Vuruşkan 2020.

48 Çilingiroğlu 2012.

49 Erdoğu 2014.

nak-çömleklerin neredeyse tamamı kırmızı astarlı ve açıkıldır. En yaygın form kenarları hafif 'S' kıvrımlı kâse ve çanaklardır. Kapların üzerlerinde bazen dikine yerleştirilmiş küçük tüp biçimli tutamakların yanı sıra ay biçimli veya yuvarlak tutamaklar da görülür.⁵⁰ İnsan kabartmalı kap parçaları ile çizgi-nokta, kabartma ile kırmızı üzeri beyaz ve beyaz üzeri kırmızı boyalı çanak çömleklere de rastlanmıştır.⁵¹ Trakya'da Enez yakınlarındaki Hoca Çeşme yerleşmesinin ana kaya üzerine oturan en erken IV. Evresi yaklaşık MÖ. 6500-6200 yıllarına tarihlendirilmektedir. Bu tabakanın üzerindeki III. Evre ise yaklaşık MÖ. 6200-6000 yıllarına tarihlendirilmektedir. IV. Evrede ana kaya içine yerleştirilmiş yuvarlak planlı yapılar ortaya çıkartılmıştır. Yerleşim yerinin yaklaşık 1 m kalınlığında taş ve ahşaptan yapılmış bir çevirme duvarı ile çevrelendiği anlaşılmaktadır. Uğurlu V ile benzer çanak çömlekler oldukça özenli yapılmışlardır. Kırmızı astarlı ya da siyah parlak açıkılı çanak çömleklerde dikey yerleştirilmiş tüp biçimli tutamaklar karakteristiktir. Az sayıda da olsa kapların üzerinde sığ çizgi, üçgen baskı ve kabartma bezemeler de görülmektedir. IV. Evre çanak çömleği bazı değişikliklerle III. Evrede de devam etmektedir. Bu evrede az sayıda boya bezemeli parçalar da vardır. III. Evrede gene yuvarlak planlı yapılar görülür. Çevirme duvarı bu evrede de kullanılmıştır. Ayrıca bu evrede diğerlerinden daha büyük ve özenli yapılmış, tabanı küçük taşlar üzerine serilen kil-kireç karışımı bir toprakla oluşturulmuş ve sarı ile kırmızı renklere boyanmış özel bir bina bulunmuştur.⁵²

Geç Neolitik Dönem

Geçmiş dönemlere ait iklimsel değişimlere yönelik çalışmalar yaklaşık MÖ 6600-6000 yıllarına denk gelen ve MÖ 6200'lerde doruğa ulaşan iklimsel değişikliklerin varlığını ortaya koymuştur.⁵³ Bu dönemde dünyanın aniden 7-5 derece soğuduğu saptanmıştır. İklimsel değişimlerin kültürel değişimlere etkisi bazı araştırmacılar tarafından ele alınmış ve Batı Anadolu ile bağlantılı olası göç senaryoları

düşünülmüştür.⁵⁴ Diğer yandan iklimsel değişikliklerin Batı Anadolu kıyı bölgesini etkilemediğine ait kanıtlar mevcuttur.⁵⁵ Ayrıca Batı Anadolu'da yapılan kazı çalışmaları bu tarihlerle ilişkilendirebileceğimiz kesin bir kültürel kırılmanın varlığına dair kanıt sunmamaktadır. Bölgeye doğudan geldiği düşünülen büyük bir göç dalgasına ait izler de bulunmamaktadır. Bölgede yapılan kazılar MÖ 6000 yıllarında geçmişten gelen kültürün gelişerek ve değişerek devam ettiğini göstermektedir.

Bu dönemi temsil eden yerleşmeler; Ulucak IV, Yeşilova III 1-2, Ege Gübre III, Heybelitepe-Dedecik ve Uğurlu IV'tür. Ulucak IV'de MÖ 6000 civarında görülen en önemli değişim, mekânların artık taş temel üzerine kerpiç tuğlalarla inşa edilmiş olmasıdır. Ulucak IV yerleşimini, yan yana inşa edilen ev gruplarının sokaklarla birbirinden ayrıldığı mahalleler karakterize eder.⁵⁶ Bazı evler avluya sahiptir ve avlu duvarlarının pise tekniğinde inşa edildiği gözlenir. Her evde fırın, seki, platform gibi iç donanımlar ortaya çıkartılmıştır. Yeşilova'da çeşitli boyutlarda taş temelli dikdörtgen planlı yapılar muhtemelen kalın ahşap direklerin üzerlerinin çamur sıvanmasıyla oluşturulan duvarlarla inşa edilmişlerdir.⁵⁷ Binalar sanki merkezi bir avluyu çevreler biçimde dairesel konumlandırılmışlardır. İzmir Aliağa'daki Ege Gübre yerleşmesinde merkezi bir avlu etrafında dikdörtgen ve yuvarlak taş temelli yapılar ortaya çıkartılmıştır. Yapıların duvarlarının Yeşilova'da olduğu gibi kalın ahşap direklerin üzerlerinin çamur sıvanarak yapıldıkları tahmin edilmektedir. Gerek dikdörtgen binaların içinde gerekse avluda fırın ve ocaklar bulunmuştur. Avlunun işlik ve pişirme alanı olarak işlev görmesinin yanı sıra çöplük olarak da kullanıldığı saptanmıştır. Ayrıca yerleşimin doğusunda bulunan dereye paralel olarak taştan yapılmış 1,5-2 m genişliğinde bir istinat duvarının varlığı da saptanmıştır.⁵⁸ Kuzeyde, Gökçeada Uğurlu yerleşmesinde de yapıların taş temel üzerine kerpiç tuğla veya çamurdan yapıldıkları, içlerinde ocak, silo ve platform

50 Erdoğu 2014.

51 Derici 2019.

52 Özdoğan 2013,179-183.

53 Weninger vd 2014.

54 Weninger vd 2006: 417-18; Özdoğan 201.1.

55 Flohr vd 2015:27.

56 Çilingiroğlu vd 2012.

57 Derin 2012a.

58 Sağlamtimur 2012.

gibi öğelerin bulunduğu saptanmıştır.⁵⁹

Bu dönemde İzmir-Aydın çevresinde çanak-çömlek geleneğinin gelişerek devam ettiği gözlemlenmektedir. Kahve ve krem rengi malzemenin çanak-çömlek topluluğunda görülmeye devam ettiği ancak kırmızı açıkta çanak-çömleklerin egemen olduğu gözlenir.⁶⁰ Bu dönemde çanak-çömlek topluluğunda görülen en önemli değişim büyük depolama çömleklerinin üretilmiş olmasıdır. Bezemeli çanak-çömleklerin oranı çok az olsa da, baskı bezeme (İmpresso) ve boya bezemeli örnekler de mevcuttur. Ulucak'ta bulunan insan biçimli kaplar ilginçtir. Kabartma bezeme az da olsa görülebilmektedir. Özellikle Yeşilova'da iki adet leopar desenli kabartmalı kap bulunmuştur.⁶¹ Bu dönemi temsil eden buluntular arasında figürünler, cilalı taş baltalar, kil mühürler (pintadera), sapan taneleri, ağırşaklar ve kemik aletler vardır.

Kuzeyde, Gökçeada Uğurlu'da bu döneme ait çanak-çömleklerde farklılıklar görülmektedir. Çok özenle yapılmış, ince cidarlı, parlak açıkta ve büyük bir çoğunluğu siyah zemin üzerine kırmızı astarlıdır. Kırmızı astar farklı tonlarda uygulanmış, alacalı bir yüzey elde edilmiştir. Genellikle 'S' profilli kap formlarının hâkim olduğu buluntu topluluğunda dikey olarak yerleştirilmiş uzun tüp biçimli delikli tutamaklar görülmektedir. En karakteristik bezeme İmpresso'dur. Ayrıca az sayıda kırmızı üzeri beyaz ve siyah üzeri kırmızı boyalı parçalar da bulunmuştur.⁶²

Erken Kalkolitik Dönem

MÖ 5600-5500 yıllarında tüm Batı Anadolu'da keskin bir kültürel değişim görülmektedir. Yerleşim sistemlerinden, mimariye, çanak-çömlekten diğer buluntulara kadar köklü bir değişiklik olmuştur. Neolitik döneme özgü maddi kültür öğelerinin tümüyle ortadan kalkıp yerini tüm bileşenleriyle farklı bir kültürel geleneğin aldığı bu köklü değişimi Batı Anadolu'da Kalkolitik Çağ'a geçiş olarak kabul ediyoruz.⁶³ Batı Anadolu'da yukarıda bahsedilen

yerleşimlerin büyük bir kısmı MÖ 5800-5700 civarında terk edildiğinden ve uzun süre yeniden iskân edilmediğinden, bu geçişi takip edebildiğimiz merkezler şimdilik Ulucak Höyük ile Gökçeada Uğurlu yerleşmesidir. MÖ 5300 yıllarından başlayarak İzmir Yassitepe Höyük ve özellikle Biga Yarımadası'nda Gülpınar, Kumtepe, Beşiktepe ve Hanaytepe gibi yeni yerleşmeler ortaya çıkmıştır.⁶⁴ MÖ 5600/5500-5300 arasında kalan dönemi Erken Kalkolitik 1, MÖ 5300 yıllarından başlayan ve radyokarbon tarihlerine göre MÖ 4900 yıllarına kadar süren dönemi ise Erken Kalkolitik 2 olarak adlandırmaktayız.

Ulucak IV (Geç Neolitik) ile III (Erken Kalkolitik 1) tabakaları arasında yüzyıldan daha kısa süren bir iskân boşluğunun olduğu saptanmıştır. MÖ 5600-5300 yılları arasına tarihlenen Ulucak III tabakasına ait üç yerleşim katı tespit edilmiştir ve bu dönemin mimari kalıntılarının, IV. tabakanın aksine, çok zayıf korunduğu dikkati çeker. Daha erken olan IIIc evresinde, taş temelsiz, pise duvarlarla örülmüş, oval forma sahip kulübe tarzı konut olabilecek bir yapı ortaya çıkartılmıştır.⁶⁵ Bunu izleyen IIIb tabakasını çakıllı yüzeyler ve fırın veya ocağa ait olabilecek sıvalı yüzeyler temsil etmektedir. En geç yerleşim katını temsil eden IIIa'da ise taş bir platform ortaya çıkartılmıştır. Organik ve mineral katkılı çanak çömleklerde koyu yeşil gri-siyah ve kahverengi malzemeler çoğunluktadır, ancak az sayıda krem, kırmızı ve kızıl kahve renkli örneklerde görülmektedir. Bezeme, % 1'den daha az çanak çömleğin üzerine uygulanmıştır ve bezeme türlerini kazıma, enkrüste, açık ve oluk bezeme oluşturur. Birkaç tane kırmızı üzeri krem boya bezemeli örneğe de rastlanmıştır. Bununla birlikte en erken tabakada (IIIc) sadece kazıma ve enkrüste bezemeli çanak çömleklerin bulunduğu eklenmelidir. Kapların üzerlerinde görülen mahmuz kulplar bu dönem için belirleyicidir. İç kalınlaştırılmış ağız kenarlı kâse ve çanaklar ile düz cidarlı derin kâseler ve daralan ağız kenarlı küresel gövdeli çömlekler en yaygın formları temsil eder. Bu dönem için en karakteristik diğer buluntular arasında kilden yapılmış geniş kalçalı figürinler ve mermerden yapılmış

59 Erdoğan 2014.

60 Çilingiroğlu 2012.

61 Derin 2012b.

62 Derici 2019.

63 Çevik ve Erdoğan 2019.

64 Blum 2014.

65 Çevik 2017; Çevik ve Erdoğan 2019.

bilezikler sayılabilir.⁶⁶

Gökçeada Uğurlu yerleşmesinde bu döneme ait III. kültür katı ile Neolitik IV. kültür katı arasında bir boşluğun olmadığı ve kültürel kırılmadan çok kültürel bir dönüşümün yaşandığı anlaşılmaktadır. Uğurlu'da IV-III geçiş evresi olarak adlandırılan MÖ 5500-5300 yılları arasında tarihlenen tabakada yerleşimin batısında birkaç sıvalı çukurdan başka mimari öğeye rastlanmamıştır. Bu geçiş evresinden gelen çanak çömlek hem Neolitik hem de Kalkolitik özellikler göstermektedir. Bir önceki Neolitik tabakalarda görülen özenle yapılmış, ince cidarlı, parlak açkılı çanak çömlekler ortadan kalkmış, gri, siyah, kahve ve kiremit kırmızı tonlarında orta kabalıkta çömlekler ortaya çıkmıştır.

MÖ 5300-4900 yıllarına tarihlenen Uğurlu III. Kültür katında oldukça gelişkin bir mimari gözlemlenmektedir. Duvarları taştan yapılmış çok odalı geniş yapılar ile yerleşimin ortasında çok büyük anıtsal bir yapı ortaya çıkartılmıştır. Yerleşimin batısında ise özel amaçlı kullanılmış olduğu düşünülen girişinde büyük bir boğa boynuzu bulunan ve yer yer kırmızı boyalı kireç tabana sahip bir yapı ile çevresinde 32 kadar sıvalı çukur bulunmuştur. Özel binanın hemen önündeki bir çukurun içinden yetişkin kadın, erkek ve çocuklara ait 11 iskelet ele geçmiştir.⁶⁷ Diğer çukurların içleri ve tabanı sarı renkli bir toprak ile sıvanmıştır ve bazılarının tabanlarına düzgün taşlar yerleştirilmiştir. Çukurların işlevleri bittikten sonra büyük taşlarla kapatıldıkları gözlemlenmiştir. Çukurların içinde genellikle çanak çömlek kırıkları, hayvan kemikleri ve deniz kabukları bulunmuştur.⁶⁸ Çukurların büyük bir bölümünde Uğurlu'ya özgü "kulakçıklı kap" olarak isimlendirilen "anthropomorfik" özellikli kaplar ile bezemeli kutu biçimli kaplar vardır. İşlenmiş veya işlenmeye hazır Spondylus ve Glycymeris deniz kabuklarından yapılmış bilezikler hem çukurların içinden hem de dışından ele geçmiştir.⁶⁹ Uğurlu için en karakteristik buluntu topluluğu, kilden geniş kalçalı kadın figürinleri ile gövdeleri düz

olarak yapılmış "sokma başlı" figürinlerdir.⁷⁰ Figürinlerin çoğu çukurların arasına yapılmış kireç tabanlı platformların üzerinde bulunmuştur. Mermer figürinler ve mermerden yapılmış bilezikler de dikkat çekicidir. Çanak-çömlekler kırmızı alacalı, siyah ve gri renklidir. Kapak formları ile dört ayaklı, kulak gibi tutamakları olan kaplar, kutu biçimli kaplar ve mahmuz kulplar karakteristiktir. Bezeme yaygındır. Baskı, çizgi ve kazıma bezemeler daha çok dört ayaklı kulak gibi tutamakları olan kaplar ile kutu biçimli kapların üzerine uygulanmıştır. Spiral, meander, dama tahtası, baklava motifi gibi motiflerin yanı sıra haç motifi gibi motifler de kapların üzerinde görülür.⁷¹ Ayrıca az sayıda açkılı bezeme de görülmektedir.

Çanakkale ve çevresinde MÖ 5300 yıllarından itibaren Gülpınar, Kumtepe IA, Beşik Sivritepe, Hanaytepe, Alacalıgöl gibi yeni yerleşmelerin ortaya çıktığı görülür. MÖ 5320-4940 yılları arasında tarihlenen Gülpınar'ın II. Tabakası Erken Kalkolitik 2 dönemi içinde değerlendirilebilir. Gülpınar'da bitişik nizamlı inşa edilmiş, dörtgen ve dikdörtgen planlı, tam plan veren ve çift sıra taştan kuru duvar tekniğinde örülmüş binalar bulunmuştur. Binalarda girişin karşısındaki duvarda ocaklar ve bazısında da taş döşeli zeminden yükseltilmiş sekiler ortaya çıkartılmıştır. Yapılara bitişik olarak yapılmış içinde büyük depolama kapları bulunan mekânlar da mevcuttur. Binaların önündeki avlularda veya yerleşimin hemen dışındaki bir alanda Uğurlu'dakilere benzer çukurlara da rastlanılmıştır.⁷²

Grimsi-siyah veya grimsi-kahverengi çanak-çömlekler parlak açkılıdır. Özellikle mahmuz kulplu çanak ve çömleklerin çok yoğun olarak kullanıldığı görülmektedir. Kaideli tek kulplu kaplar, tek kulplu maşrapalar, yüksek kaideli meyvelikler ön plandadır. Bezeme olarak açkılı, kazıma ve beyaz boya bezemeli örnekler ön plana çıkmaktadır. Özellikle çömleklerin omuz kısımları ve çanakların dış yüzeyi beyaz veya kırmızı boya kullanılarak daha çok üçgen veya zig-zag motifleriyle bezemiştir. Çanakların dış yüzeyinde parmak baskılı şerit kabartmalı örnekler de yine çok

66 Erdoğan ve Çevik 2019.

67 Boz ve Erdoğan 2019.

68 Karamurat 2018.

69 Baysal ve Erdoğan 2014.

70 Atakuman vd 2017.

71 Erdoğan 2014.

72 Takaoğlu 2015.

yaygındır. Çanak çömleklerin büyük bir çoğunluğunun diplerinin altında hasır örgüye ait negatif izler belirlenmiştir.⁷³ Buluntu olarak kilden insan başı biçimli figürinler bulunmaktadır ki olasılıkla bunlar tutamakların baş kısmını oluşturmaktaydı.

İzmir Yeşilova Yassı Höyük'ün IV. Tabakası radyokarbon tarihlerine göre MÖ 5200-4900 yıllarına tarihlendirilmektedir. Bu tabakaya dar bir sondajla inilmiştir. Özellikle mahmuz kulplu çanak ve çömleklerle karakterize edilir. Son yıllarda Eşen Vadisinde Tlos Antik Kentinin Stadyumu'nda yapılan kazılarda radyokarbon tarihlerine göre MÖ 5200-4900 yıllarına tarihlendirilen mimari ve dönemin karakteristik çanak çömlekleri bulunmuştur.⁷⁴

Orta Kalkolitik Dönem

Erken Kalkolitik'i Orta Kalkolitik'ten ayıran ölçütler arasında çanak çömleklerde form (örn: "Cheesepot"), bezeme şablonları (örn: Beyaz boya bezeme) ve kulp özelliklerindeki değişim (örn: Mantar biçimli ve Sepet kulp); artan mermer kullanımı; Kilia figürinleri ve metalin kullanımını sayılabilir. Bu dönemi temsil eden yerleşmeler; Gülpınar III, Uğurlu II, Yeşilova II, Kumtepe IA, Beşik-Sivritepe, Limantepe VIII, Tavabaşı Mağarası, Malkaya Mağarası ve Çine-Tepecik'dir. Bu döneme ait buluntuları Batı Anadolu'ya yakın Ege adalarında; Chios (Sakız) Adası'nda Emporio'nun X-VIII tabakaları, Agio Gala Yukarı Mağarası'nın üst tabakaları, Samos (Sisam) Adası'nda Tigani'nin III. tabakası, Kalimnos (Kilimli) Adası'nda Vathy Mağarası'nda da görmektedir.⁷⁵

Gülpınar III MÖ 4930-4455 yılları arasına tarihlendirilmektedir. Bu dönemde yerleşimde görülen en önemli yenilik, yerleşimin kuzeybatısındaki içten payandalı çevre duvarıdır.⁷⁶ II. Tabakadaki yapıların büyük bir bölümünün bazı değişiklikler yapılarak III. Tabakada da kullanıldığı ve bazı yeni yapılar eklendiği anlaşılmaktadır. Açık ışık alanları Gülpınar'ın her iki tabakasında da görülen bir özelliktir. Bu ışıklar ortaya çıkartılan ocak, taş sekiler

ve öğütme taşları, söz konusu alanlarda hem besin hazırlama hem de pişirme faaliyetlerinin gerçekleştirildiğine tanıklık eder. Gülpınar'da ayrıca II. Tabakanın sonlarına doğru gömüldükleri anlaşılan 7 bireye ait basit toprak mezar bulunmuştur.

Orta Kalkolitik Gülpınar III tabakasında yeni form ve bezeme teknikleri ortaya çıkmıştır. III. Tabakada kaliteli seramiklerin oranının azalması yarı kaba malların ve kaba malların oranının arttığı gözlemlenmiştir. III. Tabakadaki yeni formlar arasında, içe dönük ağız kenarlı küresel kâse ve çanaklar, ağızları kalınlaştırılmış çanaklar, düzleştirilmiş ağız kenarlı kâse ve çanaklar ve keskin profilli kâse ve çanaklar sayılabilir.⁷⁷ Baskı veya parmak şeklinde bezemelere sahip yarı kaba mallar ve Cheesepot'lar da yine Gülpınar III. tabakada ortaya çıkan yeni formlardır. Kulp ve tutamaklarda da önceki tiplerin devam ettiği ancak geç dönemde çeşitliliğin arttığı belirlenir. Sepet ve mantar kulplar, boynuz çıkıntılı, oval ve üçgen tutamaklar, küçük dekoratif yumrular yine Gülpınar'da seramik repertuarına III. tabakada eklenen kulp ve tutamaklardır. Boynuz kulplar III. Tabakada da devam etmektedir. Gülpınar II ve III. tabakalarının her ikisinde de beyaz boya geleneği mevcuttur. Gülpınar II evresinde daha çok kâselerin iç yüzünde ve çanakların ağız kenarının hemen altında karşımıza çıkan beyaz boya geleneği, Gülpınar III evresinde özellikle boyunlu çömleklerin omuz hizasında karşımıza çıkar. Konik rhytonlara ait mermer kaplar da bu dönem için karakteristiktir.⁷⁸

Gökçeada'da Uğurlu yerleşmesinin II. Kültür Katı da bu dönem içinde değerlendirilmektedir. III Kültür Katı ile II. Kültür Katı arasında radyokarbon tarihlerine göre 400/500 yıllık bir boşluk gözükse de yerleşimin en yüksek kesiminde kazılan iki büyük çukurdan gelen malzemenin bu boşluğa yerleştirilmesi olasıdır. II. Kültür Katında mimarinin standartlaştığı ve yerleşimin boyutlarının küçüldüğü gözlenir. Dikdörtgen veya yamuk planlı, taş temelli, sıkıştırılmış toprak tabanlı yapıların kuzeybatı köşelerinde yükseltilmiş, dikdörtgen taş sekiler ve yanlarında tabana gömülmüş delikli bir dibek taşı vardır. Sekinin çevresinde öğütme taşları, ezgi taşları, havaneleri ve depolama

73 Takaoğlu 2015: Fig.13.

74 Korkut vd 2019: 26.

75 Shoop 2005: 229-241.

76 Takaoğlu ve Özdemir 2013; Takaoğlu 2015: Fig.18.

77 Takaoğlu 2015: Fig.22.

78 Takaoğlu 2015: Fig.27.

kapları bulunmuştur.⁷⁹ Binaların hiçbirinin içinde ocak veya fırın yoktur. Çanak çömlekler bir önceki döneme nazaran daha kabadır. II. Kültür Katı'nda kutu kaplar ve kulak biçimli tutamakları olan kaplar ortadan kalkar. Mahmuz kulplar değişerek devam ederken, mantar burma, sepet kulp ile lades biçimli kulplar ortaya çıkar. Açık bezeme çoğalırken, beyaz boya bezemenin de ortaya çıktığı saptanır. Form olarak içe dönük ağızlı kâseler yine bu dönemde ilk defa ortaya çıkmaktadır.

Kumtepe ve Beşik-Sivritepe MÖ 5000/4900-4500 yılları arasına tarihlendirilmektedir. Üç evreli olan Kumtepe yerleşmesinin en erken IA tabakasında plan veren mimari bir bulguya rastlanmazken, hocker tarzında gömüler mezar hediyeleri ile birlikte bulunmuştur.⁸⁰ Beşik Sivritepe'de yapılan kazılarda da geç döneme ait tümülüsün bu döneme ait tabakayı tamamen tahrip ettiği anlaşılmıştır.⁸¹ Bu nedenle her iki yerleşimi de çanak-çömlekleriyle tanımlıyoruz. Alacalı kırmızı, gri, koyu kahverengi açkılı, kırmızı çanak-çömleklerle tanınan Kumtepe ve Beşik Sivritepe çanak-çömleğinde mahmuz, sepet ve lades kemiği biçimli kulplar, kaideli kaplar, sığ oluk bezeme, açık bezeme, enkrüste çizgi bezeme, beyaz boya bezeme karakteristiktir.⁸² "Cheesepot" olarak adlandırılan fonksiyonel bir kap tipi de bu döneme özgü çanak-çömlekler arasında sayılabilir.

Limantepe VIII tabakası ve Yeşilova II. Kültür Katı, MÖ 5. binyılın ortası veya hemen ardından gelen birkaç yüzyıl içine tarihlenebilir. Limantepe VIII tabakasında bu döneme ait buluntular dar alanlarda yapılan kazılarda ortaya çıkartılmıştır. Muhtemelen silo olarak kullanılmış yuvarlak bir yapı, duvar parçaları ve küllü alanlardan oluşan mimari öğelerle birlikte mahmuz, mantar ve sepet kulplara sahip çanak çömlekler bulunmuştur.⁸³ Açık ve sığ oluk bezeme yaygındır. Dönem için karakteristik "Cheesepot" olarak adlandırılan kaplar da bulunmuştur.⁸⁴ Yeşilova'da ise

zemine yarı gömük, yuvarlak veya oval planlı dal örgü tekniği ile yapılmış kulübelerin varlığından söz edilmektedir.⁸⁵ Siyah, gri, kahve, kırmızimsı kahve tonlarındaki çanak-çömleklerde omurgalı çanaklar ile daralan ağızlı ve silindirik boyunlu çömlekler en yaygın formlardır. "Cheesepot" olarak adlandırılan kaplar da vardır. Özellikle sepet ve mantar kulplu omurgalı çanaklar Yeşilova için karakteristiktir. Açık, kazıma, nokta ve kabartma bezeme az olsa da mevcuttur. Son olarak Gülpınar'da görülen konik rhytonlara ait mermer kapların Limantepe'de de bulunduğu eklenebilir.⁸⁶

Antik Tlos kenti yakınlarında Tavabaşı Mağarası'nda yapılan kazılarda radyokarbon tarihlemelere göre MÖ 4838-4459 yılları arasına tarihlendirilen çanak çömleklere rastlanmıştır. Oldukça kaba görümlü malzeme içinde özellikle açık bezeme, mahmuz, sepet ve mantar kulplu omurgalı çanaklar Limantepe VIII tabakası ve Yeşilova II. Kültür Katında bulunanlarla benzerdir. Mağaranın girişinde kırmızı aşı boyası ile yapılmış kaya resimleri yer alır.⁸⁷ Bafa Gölü yakınındaki Malkaya Mağarası ve Aydın'daki Çine Tepecik kazılarında da Orta Kalkolitik dönemle karşılaştırılabilecek çanak çömlek ve diğer buluntular ele geçmiş olsa da, her iki yerleşim yerinden de elimizde radyokarbon tarihi bulunmamaktadır. Çine Tepecik Höyüğü'nün Kalkolitik döneme tarihlenen en erken tabakasında mimari olarak sadece yuvarlak taş döşeli birkaç silo saptanmıştır. Ele geçen karakteristik çanak-çömlekler arasında mahmuz, mantar ve sepet kulpların yanı sıra "Cheesepot", açık, sığ oluk, beyaz boya ve kabartma bezemeli örnekler sayılabilir.⁸⁸ Söz konusu yerleşimde mermer 'Kilia' tipi figürinlerin yanı sıra mermer kap ve bilezikler de bulunmuştur. Malkayası Mağarası'nda az sayıda yayınlanan örnekten açık bezemenin yanı sıra beyaz boya ve kabartma bezemeli çanak çömleklerin varlığı anlaşılmaktadır.⁸⁹ Beşparmak Dağı'ndaki kayalar üzerinde ve kaya sığınaklarında saptanan resimlerin bir kısmının, bu dönem ile çağdaş olma olasılıkları yüksektir.

79 Erdoğu 2014: 163.

80 Sperling 1976; Korfmann vd 1995; Bertram ve Karul 2014.

81 Korfmann 1986.

82 Gabriel 2014: Tafel 1-9.

83 Tuncel ve Şahoğlu 2017:520.

84 Caymaz 2010.

85 Derin ve Caymaz 2017: Fig.51.3.

86 Tuncel ve Şahoğlu 2017: Fig. 53.11d.

87 Korkut vd 2015.

88 Günel 2017: Fig. 55.2-5.

89 Peschlow-Bindokat 2006: 86-87.

Manisa Kulaksızlar'da Orta Kalkolitik dönemin karaktersitik konik rhytonlarının hem de Kilia tipi figürinlerinin üretildiği mermer üretim atölyesi bulunmuştur. Son yıllarda yapılan kazı çalışmaları da atölyenin MÖ 5. binyıla tarihlendiğini göstermiştir.⁹⁰

Geç Kalkolitik Dönem

Batı Anadolu'da bu döneme ait bilgilerimiz son derece sınırlıdır. Radyokarbon tarihlerine göre Orta Kalkolitik ile Geç Kalkolitik dönemler arasında henüz çözümlenemeyen yaklaşık 500-600 yıllık bir boşluk gözlenmektedir. Bu boşluğa giren tek yerleşim yeri MÖ 4000-3700 yılları arasına tarihlenen İzmir Ege Gübre yerleşimidir.⁹¹ Fakat buluntulara bakıldığında sadece burada ortaya çıkartılan mezarların bir kısmından gelen malzemenin bu boşluğa doldurabileceği anlaşılmaktadır. Geç Kalkolitik dönemi Çanakkale ve çevresinde Kumtepe IB tabakası ile İzmir-Aydın çevresinde Limantepe VII, Baklatepe V ve Efes Çukuriçi Vb-VI-VII yerleşmelerinden tanımaktayız. Ayrıca İzmir Ege Gübre ve Kuşadası Kadıkalesi'nde de bu döneme ait buluntular ele geçmiştir.⁹² Eşen Vadisi'nde, Girmeler Mağarası'nda yapılan çalışmalarda ortaya çıkartılan malzeme ise benzer buluntuların Güneybatı Anadolu'da da mevcut olduğunu göstermektedir.

MÖ 3500-3100 yılları arasına tarihlendirilen Baklatepe'de dört evreli Geç Kalkolitik dönem yerleşmesinde birbirinden bağımsız inşa edilmiş dikdörtgen planlı bir tarafı ızgara şeklinde düzenlemelere sahip olan apsisli yapılar, dairesel planlı depolama birimleri ve daha çok erken evrelerde dikdörtgene yakın planlı yapılar bulunmuştur.⁹³ Bu yapıların arasında tabanları çakıl taşlarıyla döşeli sokaklar da tespit edilmiştir. Bu yapılarla bağlantılı çeşitli ocak tabanları da bulunmuştur. Yapıların tabanları altında çömllekler içerisinde bebek veya cenin mezarları ortaya çıkartılmıştır. Baklatepe'ye benzer bir tarafı ızgara şeklinde düzenlemelere sahip olan apsisli yapılara Efes Çukuriçi yerleşmesinde de rastlanmıştır.⁹⁴ Çukuriçi'nin

VII-VI ve Vb tabakaları Geç Kalkolitik Çağa tarihlendirilmektedir ve radyokarbon ölçümleri MÖ 3350-3050 yıllarını vermektedir. Muhtemelen Geç Kalkolitik Çağ tabakalarından gelen bir Kilia tipi figürin de vardır.⁹⁵

Kırmızı veya siyah astarlı ve açkılı olan bu dönemin çanak-çömlleklerinde içe kalınlaştırılmış ağız kenarlı kâseler yaygındır. Bu kâselerin ağız kenarları, bazen omurgalı kâselerin ağız kenarının iç kısmında birbirini kesen eğik çizgiler veya içi taralı üçgen motiflerinden oluşan beyaz boya bezeme vardır. Baklatepe'de farklı tiplere ait çok sayıda pişmiş toprak figürin de ele geçmiştir.⁹⁶

Limantepe'de Orta Kalkolitik dönem yerleşimini takip eden Geç Kalkolitik Çağ yerleşiminin farklı bir karaktere sahip olduğu olduğu görülmektedir. Yerleşim içerisinde şimdiye kadar tespit edilen Geç Kalkolitik Çağ mimarisi dal örgü tekniği ile yapılmış bir binanın köşesi ve yanmış bir bina kalıntısından ibarettir. Radyokarbon ölçümleri MÖ 3629-3372 tarihini vermektedir.⁹⁷ Baklatepe'ye benzer siyah astarlı, parlak açkılı çanak çömllekler içinde içe kalınlaştırılmış ağız kenarlı kâseler yaygındır. Gene Baklatepe'de bulunanlara benzer beyaz boya bezeme de görülür.

MÖ 3500-3100/3000 yılları arasına tarihlendirilen Kumtepe IB dört mimari tabakadan oluşmaktadır. Alt evrede apsisli bir yapı ortaya çıkartılmıştır.⁹⁸ Üst evrede ise beş odadan oluşan geniş bir bina saptanmıştır.⁹⁹ Kumtepe IB çanak çömlleği gri, kahve ve siyah tonlarında açkılıdır. İçten kalınlaştırılmış ağız kenarlı kâseler yaygındır. Ayrıca tek kulplu veya boyunlu çömllek formları ve sığ meyvelik formları da görülmektedir. Kazıma bezeme yaygındır ve özellikle içe kalınlaştırılmış ağız kenarlı kâselerin çıkıntı biçiminde yapılmış tutamaklarının iç yüzlerine uygulanmıştır.

Sonuç

Bu çalışmada, Batı Anadolu'nun tarihöncesi dönem kronolojisini yeniden kurgulamak için

90 T. Takaoğlu ile görüşme (Kasım 2019).

91 Sağlamtimur ve Ozan 2012: 101.

92 Sağlamtimur ve Ozan 2012.

93 Erkanal ve Şahoğlu 2012; Şahoğlu ve Tuncel 2014.

94 Horejs vd 2014.

95 Schwall ve Horejs 2017.

96 Erkanal ve Şahoğlu 2012; Şahoğlu ve Tuncel 2014.

97 Tuncel ve Şahoğlu 2017: 526.

98 Bertram ve Karul 2014: Abb.7.

99 Korfmann 1996; Bertram ve Karul 2014.

arkeolojik kazı çalışmaları sınırlı olsa da, son yıllardaki veri akışı ile birlikte bir ön iskelet oluşturulmaya çalışılmıştır. Fakat bu bölge için ön görülen keyfi terminolojiler bölgenin kronolojisini de hala sağlam bir temele oturtmaktan ziyade, daha karmaşık hale getirmektedir. Yukarıda bahsettiğimiz gibi klasik terminolojinin her ne kadar aksaklıkları olduğu bir gerçekse de, Batı Anadolu bölgesi için klasik terminolojinin ötesinde, elimizdeki mevcut verilerle, farklı bir terminolojinin düşünülmesi için henüz erken olduğunu düşünüyoruz. Öte yandan Mezopotamya gibi, kültürel süreçlerin kronolojik ve sosyo-kültürel açıdan iyi tanımlanabilmesine olanak veren kazısı yapılmış farklı bölgelerde oluşturulan sosyal terminolojinin, henüz arkeolojik açıdan yeterince belgelenemeyen bölgelere uyarlama girişiminin de, tüm bölgelerin aynı sosyo-kültürel süreçleri yaşamış benzer çizgisel bir gelişim gösterdiği şeklinde yanlış bir ön kabule yol açabileceği de göz ardı edilmemelidir.

Batı Anadolu'da Erken Holosen dönem yerleşmelerinin İç Anadolu'da olduğu gibi Çanak Çömleksiz Neolitik Çağ içinde mi değerlendirilmesi gerektiği, yoksa Epi-paleolitik döneme mi yerleştirilmesi gerektiği meselesi, Girmeler dışında henüz bu döneme ait geniş çaplı kazılar yapılmadığı için açıklık kazanmış bir durum değildir. Bununla birlikte Girmeler, Geç Pleistosen ile Erken Holosen dönemlerin alet teknolojisinde ani bir değişikliğin meydana geldiğini, Erken Holosen Dönem yontma taş teknolojisinin her ne kadar "Ege Mezolitliği" ile benzer olsa da, ondan farklı yerel özellikleri ağır basan bir teknolojiyi karakterize ettiğini göstermektedir. Batı Anadolu'da Erken Holosen dönemde Ege adaları ile benzer taş aletlerin her zaman "Ege Mezolitliği'ne benzer" olarak tanımlanmasının veya Girmeler Mağarası bulguları temel alınarak "Batı Anadolu Erken Holosen Dönem Taş aletleri" adıyla tanımlanmasının karışıklıkları şimdilik engelleyebileceği önerilebilir. Batı Anadolu'nun MÖ 8. binyıldaki kültürel süreci şimdilik bilinmemektedir. Bununla birlikte Girmeler'in MÖ 9. binyılın sonu ile 8.binyılın başına tarihlenen tabakaları ile Ulucak ve Uğurlu'nun 6850/6800-6600/6500'e tarihlenen tabakaları, bölgede söz konusu tarihler arasında çanak-çömlek teknolojisinin kullanılmadığına açıkça tanıklık etmektedir. Bu iki tarihsel sürecin ilkinde (Girmeler) beslenmenin yabani

tahıl ve hayvanlara dayandığı, ikincisinde ise (Ulucak-Uğurlu) evcil tahıl ve hayvanların beslenmede merkezi öneme sahip olduğu saptanmaktadır. Geçim ekonomisindeki bu değişimin köklerinin MÖ 8.binyıl içlerine kadar uzanıp uzanmadığı şimdilik bilinmese de, Batı Anadolu'nun kıyı bölgelerinde, MÖ 9. binyılın sonundan yaklaşık 7. binyılın ortalarına kadar uzanan süreçte çanak çömlek kullanmayan yerleşik toplulukların ikame ettiği anlaşılmaktadır. Bu verilere dayanarak bizim, ele alınan bölgede Neolitik sürecin, Anadolu'nun diğer bölgelerinde olduğu gibi, Younger Dryas'ın hemen sonrasında başlatılması gerektiği fikrine daha yakın olduğumuzu ve buna dayanarak da bu süreci Kıyı Batı Anadolu'da, Kıbrıs Neolitliğine benzer bir şekilde, iki evreli bir Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem olarak tanımlama-ya uygun bulduğumuzun altını çizebiliriz.

1990'lı yıllardan bu yana birçok araştırmacı tarafından kabul gören¹⁰⁰ Neolitik yaşama geçişin doğrudan tarım ve hayvancılıkla bağlantılı olmadığı, değişen ideoloji, sembolizm, sosyal organizasyonlar, kompleks ilişkilerle tanımlanması gerektiğine bizler de inanmaktayız. Diğer yandan tarım ve hayvancılıktan oluşan beslenme ekonomisi ile Neolitik dönemi karakterize eden baskı tekniği ile çıkartılmış dilgi endüstrisinin bölgede MÖ 7. binyılın başından itibaren görüldüğünün altı çizilmelidir. Hem beslenme ekonomisi hem de alet teknolojisi Batı Anadolu kıyıları boyunca Neolitik Çağ'da görülen yeni yaşam biçiminin, göç, yayılmacılık ya da Neolitik Paket gibi gelenekselleşmiş görüşlerin aksine, bölgenin kendi içindeki dinamiklerle açıklanmasının daha doğru olduğunu göstermektedir.

Erken Neolitik dönemde, mekânların inşa tekniği ve iskân düzeninde yerleşim yerleri arasında farklılıklar görülse de, çanak-çömlek kullanımının genel olarak yaygınlaştığı ve mineral katkılı kırmızı, krem ve kahverengi çanak-çömleklerin İzmir çevresindeki çoğu yerleşimde görülen ortak özellik olduğu gözlenir. Ancak bu dönemde kuzeyde Uğurlu yerleşmesinde ve Enez yakınlarındaki Hoca Çeşme yerleşmesinde olduğu gibi, çanak-çömleklerin büyük bölümü kırmızı astarlıdır. Figürinler, mühürler, ağırşaklar ve sapan taneleri vb. gibi

100 Örneğin; Hodder 1990; Cauvin 1994; Hayden 1993; Thomas 1991; Tilley 1996.

buluntulara bakıldığında yerleşim yerleri arasındaki dağılımın da homojen olmadığı, yerleşmeden yerleşmeye geçtiği bir gerçektir.

Daha önce de vurgulandığı gibi MÖ 6000 civarında veya hemen öncesinde Batı Anadolu'da iklim değişikliği veya diğer nedenlerle materyal kültüründe meydana gelen köklü bir değişimden bahsedilemeyeceği de, belli bazı değişimlerin varlığından söz etmek mümkündür. Ulucak Höyük, kil mühür (pintedera) ve figürin gibi çeşitli imgelerin MÖ 7.binyılın son çeyreğinden itibaren (MÖ 6300-6200) yerleşimde görülmeye başladığını işaret etmektedir. Söz konusu yerleşimde görülen diğer bir değişim de, pise ve dal örgü mimarinin yerini MÖ 6000'den sonra taş temelli duvarları güneşte kurutulmuş kerpiç tuğlalardan inşa edilmiş yapıların almasıdır. Bununla birlikte son dönem kazıları MÖ 6000'den sonra da bazı yapıların dal örgü geleneğinde inşa edilmeye devam ettiğine tanıklık etmektedir.¹⁰¹ Kırmızı astarlı ve açıkta çanak-çömleklerin özellikle tüm bölgede MÖ 6200 civarından başlayarak giderek karakteristik özellik olmaya başladığı görülür. Bezeme yaygın olmasa da az sayıda baskı bezeme (impresso) ve boya bezemeli çanak-çömleklere rastlanır. Büyük depolama çömlekleri ve antropomorfik kaplar, çanak-çömlek tipolojisine bu süreçte eklenen unsurları temsil etmektedir. Yine bu dönemde Ege Gübre yerleşmesi merkezi bir avlu etrafında dikdörtgen ve yuvarlak taş temelli yapıları ile dikkat çekmektedir. Kuzey'de Uğurlu yerleşmesinde önemli bir dönüşüm yaşandığı, mimarisi, çanak çömleği ve diğer buluntuları ile adaya özgü yerel bir kültürün oluştuğu anlaşılmaktadır. Özet olarak MÖ 7.binyılın son çeyreğinden başlamak suretiyle bölgede köklü bir değişimden ziyade, materyal kültürüne eklenen yeni öğelerden bahsetmek mümkündür. Bu süreçte Batı Anadolu'nun, Anadolu'nun diğer bölgeleriyle daha geniş bir iletişim ağı içine girdiği anlaşılmaktadır. Ele alınan bölgede, Anadolu'nun doğusundaki gibi, MÖ 6300/6200 civarında yerleşim yerlerinde bir iskân kesintisi görülmez. Bununla birlikte Anadolu'nun diğer bölgelerinde görülen iskân kesintisi, göç gibi unsurların Batı Anadolu'yu dolaylı olarak etkilemiş olması ve bazı öğelerin bölgeye 8.2 ka iklim değişikliğinin bir sonucu olarak girmiş olması da göz ardı

edilmemelidir.¹⁰²

Batı Anadolu'da MÖ 5700 civarında Neolitik Çağ'ı karakterize eden maddi kültür öğelerinin aniden yok olduğu ve kısa süre sonra MÖ 5650-5500 civarında yerini tümüyle farklı bileşenlere sahip kültürel bir düzlemin aldığı görülür. Neolitik-Kalkolitik geçişini veren şimdilik sadece Ulucak ve Uğurlu yerleşmeleri bulunmaktadır. Ulucak mimarisi ve çanak çömleği ve diğer buluntuları ile keskin bir kültürel kırılmayı işaret etse de, Uğurlu yerleşmesinde kültürel kırılmadan çok, kültürel dönüşümün yaşandığı anlaşılmaktadır. Bununla birlikte Kalkolitik Çağ'ın başlangıcıyla birlikte mermerin çok çeşitli nesnelere yapılarında (kap, figürin ve bilezik vb) yaygın olarak kullanıldığı gözlenir. Batı Anadolu'da MÖ 5300 yıllarından itibaren yeni yerleşmeler ortaya çıkmaktadır, fakat kuzeyde Uğurlu ve Gülpınar dışında, geriye kalan tüm yerleşimlerde mimarinin tek sıra taş temel üstü yığma kerpiç, pise ve çukurlu gibi güçlkle saptanabilen öğelerden oluştuğu dikkat çekmektedir.

Erken ile Orta Kalkolitik dönemi ayıran ölçütler arasında; "Cheesepot" gibi bu döneme özgü kap formunun ortaya çıkışı, mantar kulp, sepet kulp, Lades kemiği biçimli kulplar, beyaz boya bezeme, plastik bant bezemenin ortaya çıkmasının yanı sıra Kilia figürinleri ve metalin kullanımını sayılabilir.

Batı Anadolu'da Kalkolitik Çağ'ın sonlarına ait bilgilerimiz son derece sınırlıdır. Bu dönemde Mezopotamya, Balkanlar ve Kıta Yunanistan'da zengin buluntular içeren çok gelişmiş kültürler görülmektedir. Kentleşme sürecinin başladığı bu dönemde Batı Anadolu kıyı bölgeleri için gelişmiş kültürlerden bahsetmek henüz mümkün değildir.

Son yıllarda Batı Anadolu'ya ilginin arttığı, araştırma projelerinin ivme kazandığı, kazı çalışmalarının da farklı problemlere odaklandığı görülmektedir. Batı Anadolu'dan hızlı veri akışı gelirken bölge için önerdiğimiz terminoloji ve kronolojinin bir ön iskelet oluşturma amacı taşıdığı ve zaman içinde eklenen verilerle yine değiştirilmesinin kaçınılmaz olduğunun altını tekrardan çizmeliyiz.

¹⁰¹ Çevik ve Abay 2016; Çevik ve Erdoğan 2020.

¹⁰² Göz 2109.

KAYNAKÇA

- ATAKUMAN vd. 2020: Atakuman Ç., Erdoğu B., Gemici H.C., Baykara, İ., Karakoç M., Biagi, P., Starnini, E., Guilbeau, D., Yücel, N., Turan, D. "Before the Neolithic in the Aegean: The Late Pleistocene and the Early Holocene Record of Bozburun-Southwest Turkey", *Journal of Island and Coastal Archaeology*. DOI: <https://doi.org/10.1080/15564894.2020.1803458>.
- ATAKUMAN vd. 2017: Atakuman Ç., Gemici H.C., Karamurat C. & Erdoğu B. "Gökçeada-Uğurlu Höyük'te Bulunan Neolitik ve Kalkolitik Dönem Figürinler", *AST* 33.1, 175-187.
- ATAKUMAN vd. 2018: Atakuman Ç., Erdoğu B., Karakoç M., Gemici H.C. & Yücel N. "Bozburun Prehistorik Yüzey Araştırması 2017", *AST* 33.1, 379-392.
- AYDINGÜN 2009: Aydıngün, Ş. "Early Neolithic Discoveries at İstanbul", *Antiquity* 83- issue 320
Kaynak: <http://ac.uk/projgall/aydingun/>
- BAIRD vd. 2018: Baird D., Fairbairn A., Jenkins E., Martin L., Middleton C., Pearson J., Asouti E., Edwards Y., Kabukcu C., Mustafaoğlu G., Russell N., Bar-Yosef O., Jacobsen G., Wu X., Baker A., Elliott S. "Agricultural origins on the Anatolian plateau", *PNAS* 3;115(14), E3077-E3086. www.pnas.org/cgi/doi/10.1073/pnas.1800163115.
- BAIRD vd 2012: Baird D. "Pınarbaşı; from Epipalaeolithic campsite to sedentarising village in central Anatolia". In: M. Özdoğan & N. Başgelen (Eds.), *Neolithic in Turkey: New excavations, New Research. Central Turkey*. İstanbul, 1-36.
- BAYSAL ve ERDOĞU 2014: Baysal E. ve Erdoğu B. "Frog in the Pond: Gökçeada (Imbros), an Aegean Stepping-stone in the Chalcolithic use of Spondylus Shell", *Proceedings of the Prehistoric Society* 80, 363-378.
- BERTRAM ve KARUL 2014: Bertram J.-K. & Karul N. "Anmerkungen zur Stratigraphie des Kumtepe. Die Ergebnisse der Grabungen in den Jahren 1994 und 1995", In: E. Pernicka, C. B. Rose & P. Jablonka (Eds.), *Troia 1987-2012: Grabungen und Forschungen I*, Bonn, 1058-1084.
- BLUM 2014: Blum S. "The Middle Chalcolithic Cultural Sequence of the Troad (Northwest Anatolia): Chronological and Interregional Assessment", In: B. Horejs & M. Mehofer (Eds.), *Western Anatolia before Troy : proto-urbanisation in the 4th millennium BC?*, Vienna, 125-156.
- BOZ ve ERDOĞU 2019: Boz B. ve Erdoğu B. "A sixth-millennium BC burial pit at Uğurlu on the island of Gökçeada", *Antiquity Project Gallery* 93 – issue 369. DOI: <https://doi.org/10.15184/aqy.2019.54>.
- BRAMI vd. 2016: Brama M., Horejs B. & Ostmann F. "The ground beneath their feet: building continuity at Neolithic Çukuriçi Höyük", *AntSt* 66,1-16.
- CAYMAZ 2010: Caymaz, T., *Yeni buluntular Işığında Orta Batı Anadolu Kalkolitik Dönem Kültürü*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ege Üniversitesi, İzmir.
- CAUVIN 1994: Cauvin, J. *Naissance des divinités, naissance de l'agriculture : La révolution des symboles au Néolithique*. Paris.
- ÇAĞATAY vd 2000: Çağatay M., Görür N., Algan N., Eastoe A., Tchapylyga C.J., Ongan A., Kuhn D., Kuscü T. "Late Glacial-Holocene palaeoceanography of the Sea of Marmara timing of connections with the Mediterranean and the Black Sea", *Marine Geology* 167, 191-206.
- ÇAKIRLAR 2012: Çakırlar, C. "The evolution of animal husbandry in Neolithic central-west Anatolia: the zooarchaeological record from Ulucak Höyük (c. 7040-5660 cal. BC, Izmir, Turkey)", *AntSt* 62,1-33
- ÇEVİK 2019: Çevik Ö. "Ideologies Community-Making through the Neolithic Period at Ulucak", In: A. Marciniak (Ed.), *Concluding the Neolithic: The Near East in the Second Half of the Seventh Millennium BC*, Atlanta, Georgia, 219-239.
- ÇEVİK 2018: Çevik Ö. (Proje Yürütücüsü) *Batı Anadolu Arkeolojisi'nin "Kayıp" Dönemi: M.Ö.5600/5500-4500/4000*. Yayımlanmamış Final Raporu, TÜBİTAK 114K27, Edirne.
- ÇEVİK 2017: Çevik Ö. "What Follows the Late Neolithic in Central Western Anatolia? a View from Ulucak Höyük", In: S. Dietz, F. Mavridis, Z. Tankosic & T. Takaoğlu(Eds.), *Communities in Transition: The Circum-aegean area during the 5th and 4th Millennia BC*, Oxford & Philadelphia, 506-512.
- ÇEVİK ve ERDOĞU 2020: Çevik, Ö. ve Erdoğu, B. "Absolute Chronology of Cultural Continuity, Change and Break in Western Anatolia Between 6850-5480 cal. BC: The Ulucak Höyük Case", *Mediterranean Archaeology and Archeometry* 20 (1):77-92.
- ÇEVİK ve ERDOĞU 2019: Çevik, Ö. & Erdoğu, B. "Multiple Faces of Changes in 5600/5500 cal. BC Anatolia and Thrace", *Anatolica* 45:1-16.
- ÇEVİK ve ABAY 2016: Çevik Ö. & Abay E. "Neolithisation in Aegean Turkey. Towards a More Realistic Reading". In: Ü. Yalçın (Ed.), *Anatolia and neighbours 10.000 years ago. Anatolian Metal VII, Der Anschnitt 31*, Bochum, 187-197.
- ÇEVİK ve VURUŞKAN 2015: Çevik Ö. ve Vuruşkan O. "Ulucak Höyük 2012-2013 Yılı Kazı Çalışmaları", *KST* 36.1,583-600.
- ÇEVİK ve VURUŞKAN 2020: Çevik Ö. ve Vuruşkan O. "Ulucak Höyük: A "Delayed" Introduction of Pottery in western Anatolia", *Documenta Praehistorica* (baskıda).
- ÇEVİK vd. 2020: Çevik Ö., Vuruşkan O. & Sivil, C. "Ulucak Höyük (6850-5460)", *İzmir Araştırmaları Dergisi* 12, 11-40.

- ÇİLİNGİROĞLU vd 2012: Çilingiroğlu A., Çevik Ö., & Çilingiroğlu Ç. "Ulucak Höyük. Towards Understanding the Early Farming Communities of Middle West Anatolia: the Contribution of Ulucak", In: M. Özdoğan, N. Başgelen & P. Kuniholm (Eds.), *The Neolithic in Turkey. New Excavations and New Research. Western Anatolia*, İstanbul, 139-75.
- ÇİLİNGİROĞLU 2012: Çilingiroğlu, Ç. *The Neolithic Pottery of Ulucak in Aegean Turkey. Organization of production, interregional comparisons and relative chronology*. BAR S2426 Oxford.
- ÇİLİNGİROĞLU 2016: Çilingiroğlu Ç. "The Aegean Before and After 7000 BC Dispersal: Defining Patterning and Variability", *Neo-Lithics* 1/16, 32-41.
- ÇİLİNGİROĞLU ve DİNÇER 2018: Çilingiroğlu Ç. ve Dinçer B. "Contextualising Karaburun: A New area for Neolithic research in Anatolia", *Documenta Praehistorica* XLV, 30-37.
- ÇİLİNGİROĞLU vd 2016: Çilingiroğlu Ç., Dinçer B., Uhri A., Gürbriyik C., Baykara İ., Çakırlar C. "New Paleolithic and Mesolithic sites in the Eastern Aegean: the Karaburun Archaeological Survey Project", *Antiquity Project Gallery* 90-issue 253 DOI:https://doi.org/10.15184/aqy.2016.168.
- ÇİLİNGİROĞLU vd 2018: Çilingiroğlu Ç., Dinçer B., Baykara İ., Uhri A., Çakırlar C. "A possible Late Pleistocene forager site from Karaburun Peninsula, western Turkey", *Antiquity Project Gallery* 92 – issue 362 DOI: https://doi.org/10.15184/aqy.2018.51.
- ÇİLİNGİROĞLU vd 2020: Çilingiroğlu, Ç., Kaczanowska, M., Kozłowski, J. K., Dinçer, B., Çakırlar, C. & Turan, D. "Between Anatolia and the Aegean: Epipalaeolithic and Mesolithic Foragers of the Karaburun Peninsula", *JFA* DOI: https://doi.org/10.1080/00934690.2020.1786929.
- DERİCİ 2018: Derici Y.C. Gökçeada, *Uğurlu-Zeytinlik Yerleşimi Neolitik Dönem Bezemeli Çanak Çömleğinin Bağlamsal Olarak Değerlendirilmesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Trakya Üniversitesi, Edirne.
- DERİN 2012a: Derin Z. "Yeşilova Höyük", In; M. Özdoğan, N. Başgelen, & P. Kuniholm (Eds.), *The Neolithic in Turkey. New Excavations and New Research. Western Anatolia*, İstanbul,177-195.
- DERİN 2012b: Derin Z. "Anadolu Parsından İzler", *Arkeo Atlas*, Aralık 2012, 54.
- DERİN ve CAYMAZ 2017: Derin Z. & Caymaz T. "The Chalcolithic period at Yeşilova Höyük". In: S. Dietz, F. Mavridis, Z. Tankosic & T. Takaoğlu (Eds.), *Communities in Transition: The Circum-aegean area during the 5th and 4th Millennia BC*, Oxford & Philadelphia, 499-505.
- EFSTRATIOU vd 2014: Efstratiou N., Biagi P. & Starnini E "The Epipalaeolithic Site of Ouriakos on the Island of Lemnos and its Place in the Late Pleistocene Peopling of the East Mediterranean Region", *ADALYA* XVII,1-23.
- ERDOĞU 2014: Erdoğan B. "Gökçeada Uğurlu Archaeological Project: A Preliminary Report from the 2011-2013 Field Seasons", *Anatolica* XL, 157-179.
- ERDOĞU 2017a: Erdoğan B. "A Preliminary Report on the Earliest Neolithic Levels at Uğurlu on the Island of Gökçeada", *Anatolica* XLIII, 71-82.
- ERDOĞU 2017b: Erdoğan B. "Whither The Aegean Neolithic", In: A.Reingruber, Z. Tsirtsoni & P.Nedelcheva (Eds.), *Going West? The Dissemination of Neolithic Innovations Between the Bosphorus and the Carpatians*, London, 29-42.
- ERDOĞU ve ÇEVİK 2019: Erdoğan B ve Çevik Ö. "A Comparative studies of the sixth millennium BC marble bracelets from Ulucak and Uğurlu", *Anatolia Antiqua* XXVII: 29-32.
- ERKANAL ve ŞAHOĞLU 2012: Erkanal H., Şahoğlu V. "Baklatepe (1995-2001)". In: O. Bingöl, A. Öztan & H. Taşkiran (Eds.), *DTCF Arkeoloji Bölümü Tarihçesi ve Kazıları (1936-2011)*. Ankara, 91-98.
- FLOHR vd 2015: Flohr P., Fleitmann D., Matthews R., Matthews W. ve Black S. "Evidence of resilience to past climate change in Southwest Asia: early farming communities and the 9.2 and 8.2 ka events". *Quaternary Science Reviews* 136, 23-39.
- GABRIEL 2014: Gabriel U. "Die Keramik der troadischen Fundorte Kumtepe IA, Beşik-Sivritepe und Çıplak Köyü im Kontext ihrer überregionalen Vergleichsfunde", In: E. Pernicka, C. B. Rose & P. Jablonka (Eds.), *Troia 1987–2012: Grabungen und Forschungen I*, Bonn, 990-1057.
- GUILBEAU 2019: Guilbeau D., Kayacan N., Altınbilek-Algül Ç., Erdoğan B. Çevik, Ö. "A comparative study of lithic assemblages from Ulucak and Uğurlu during the initial Neolithic period (6850-6500 cal. BC)", *AntSt.* 69,1-20.
- GÜNEL 2017: Günel S., "Prehistoric culture at Çine-Tepecik and its contribution to the archaeology of the region" In: S. Dietz, F. Mavridis, Z. Tankosic & T. Takaoğlu (Eds.), *Communities in Transition: The Circum-aegean area during the 5th and 4th Millennia BC*, Oxford & Philadelphia, 538-547.
- GÖZ 2019: Göz, B. *8.2 ka İklim Değişikliğinin Anadolu'daki Kültürel Etkileri*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Trakya Üniversitesi, Edirne.
- HAYDEN 1993: Hayden B. *Archaeology: The Science of Once and Future Things*. New York.
- HODDER 1990: Hodder I. *The Domestication of Europe*. Oxford.
- HOREJS 2019: Horejs B. "Long and short revolutions towards the Neolithic in Western Anatolia and Aegean. *Documenta Praehistorica* XLVI, 68-83.
- HOREJS 2012: Horejs B. "Çukuriçi Höyük. A Neolithic and Bronze Age Settlement in the Region of Ephesos", In: M. Özdoğan, N. Başgelen & P. Kuniholm (Eds.), *The Neolithic in Turkey. New Excavations and New Research. Western Anatolia*, İstanbul, 117-131.

- HOREJS vd 2015: Horejs B., Milić B., Ostmann F., Thanheiser U., Weninger B., & Galik A. "The Aegean in the Early 7th Millennium BC: Maritime Networks and Colonization", *Journal of World Prehistory* 28/4, 289-330.
- HOREJS 2017: Horejs B. "The Çukuriçi Höyük Research Project", In: B. Horejs (Ed.), *Çukuriçi Höyük 1: Anatolia and the Aegean from the 7th to the 3rd Millennium BC*. Vienna, 11-26.
- KARAMURAT 2018: Karamurat, C., *Ritual and Social Structure During The Late Neolithic and Early Chalcolithic: Pit Rituals of Uğurlu Höyük-Gökçeada*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), ODTÜ, Ankara.
- KARTAL 2018: Kartal, G., "The Neolithic Cave Settlements of the Antalya Region in Southwestern Anatolia: A Comparative Perspective in Terms of Chipped Stone Assemblages", *ADALYA* 21, 1-18.
- KARTAL 2019: Kartal, G., "2017 Yüzeysel Buluntuları Işığında Kızılın Yontma taş Endüstrisinin Tekno-Tipolojisi", *DTCF Dergisi* 59.1, 398-427.
- KARUL 2017: Karul N. *Aktopraklık: Tasarlanmış Prehistorik Bir Köy*. İstanbul 2017.
- KILINÇ vd 2017: Kılınç, G.M., Koptekin D., Atakuman Ç., Sümer A., Yaka R., Bilgin C., Büyükkarakaya A., Baird D., Götherstrom A., Togan İ., Somel M. "Archaeogenomic analysis of the first steps of Neolithisation in Anatolia and the Aegean", *Proceedings of Royal Society B*. 284, <http://dx.doi.org/10.1098/rspb.2017.2064>.
- KORFMANN 1986: Korfmann, M. "Besik-Tepe. Vorbericht über die Ergebnisse der Grabungen von 1984", *AA* 303-363.
- KORFMANN 1996: Korfmann, M. "Troia-Ausgrabungen 1995", *Studia Troica* 6, 1-63.
- KORFMANN vd 1995: Korfmann M., Girgin, Ç., Morçöl, Ç. & Kılıç, S. "Kumtepe 1993 Bericht über die Rettungsgrabungen", *Studia Troica* 5, 237-289.
- KORKUT 2015: Korkut, T., Işın, G., Takaoğlu, T. & Özdemir, B., "Tlos Antik Kenti Yakınlarındaki Tavabaşı Mağarası Kaya Resimleri", *TÜBA-AR* 18, 37-49.
- KORKUT vd 2019: Korkut, T., Takaoğlu T. & Sezgin K. "Pre-Classical Habitation at Tlos, Lycia". *ADALYA* 22, 25-44.
- KOZŁOWSKI 2018: Kozłowski, J. "The Mesolithic of the Aegean Basin: Cultural Variability, Subsistence Economy, Interregional Links and Seafaring", In: Krauss R. & Floss H. (Eds.), *Southeast Europe Before Neolitization*, Tübingen, 41-64.
- LAMBECK 1996: Lambeck, K. "Sea-level change and shore-line evolution in Aegean Greece since upper Palaeolithic time", *Antiquity* 70, 588-611.
- LAZARIDIS vd. 2016: Lazaridis, I., vd. "Genomic insights into the origin of farming in the ancient Near East", *Nature* 536, 419-424.
- ÖZBEK ve ERDOĞU 2015: Özbek O. ve Erdoğan B. "Initial occupation of the Gelibolu Peninsula and the Island of Gökçeada (Imbroz) in the Pre-Neolithic and Early Neolithic", *Eurasian Prehistory*, 1/1-2, 97-128.
- ÖZDOĞAN 1986: Özdoğan M. "Prehistoric Sites in the Gelibolu Peninsula", *Anadolu Araştırmaları* X, 51-66.
- ÖZDOĞAN 2011: Özdoğan M. "Archaeological Evidence on the Westward Expansion of Farming Communities from Eastern Anatolia to the Aegean and the Balkans", *Current Anthropology* 52/4, 5416-5430.
- ÖZDOĞAN 2013: Özdoğan M. "Neolithic Sites in the Marmara Region Fikirtepe Pendik Yarımada", In: M. Özdoğan, N. Başgelen & P. Kuniholm (Eds.), *The Neolithic in Turkey. New Excavations and New Research. Northwestern Turkey and Istanbul*, İstanbul, 167-269.
- ÖZDOĞAN 2019: Özdoğan M. "Early Farmers in Northwestern Turkey: What Is New?" In: A. Marciniak (Ed.), *Concluding the Neolithic. The Near East in the second half of the seventh millennium BC*, Atlanta, Georgia, 307-328.
- PERISSORATIS ve CONISPOLIATIS 2003: Perissoratis C. & Conispoliatis N. "The impacts of sea-level changes during latest Pleistocene and Holocene times on the morphology of the Ionian and Aegean seas (SE Alpine Europe)", *Marine Geology* 196, 145-156.
- PESCHLOW-BINDOKAT 2006: Peschlow-Bindokat A. *Tarihöncesi İnsan Resimleri. Latmos Dağlarındaki Prehistorik Kaya Resimleri. (Çev: I. Işıklıkaya)* İstanbul.
- PIŞKİN ve KAMJAN 2019: Pişkin E. ve Kamjan S. "Birlikte Yemek: Erken Neolitik Ulucak Höyük'te Bir Gurup Ocakta Bulunan Hayvan Kalıntıları", In: Ç. Atakuman (Ed.), *Arkeolojide Ritüel ve Toplum, TAS* 5, İstanbul, 155-176.
- SAMPSON 2019: Sampson A. *Paleolithic and Mesolithic Sailors in the Aegean and the Near East*. Cambridge.
- SAĞLAMTİMUR 2012: Sağlamtımur H. "The Neolithic Settlement of Ege Gübre", In: M. Özdoğan, N. Başgelen & P. Kuniholm (Eds.), *The Neolithic in Turkey. New Excavations and New Research. Western Anatolia*, İstanbul, 197-225.
- SAĞLAMTİMUR ve OZAN 2012: Sağlamtımur H. & Ozan A. "Ege Gübre Neolitik Yerleşimi", In: A. Çilingiroğlu, Z. Mercangöz & G. Polat (Eds.), *Ege Üniversitesi Arkeolojik Kazıları, İzmir*, 223-241.
- SCHOOP 2005: Schoop U. *Das anatolische Chalkolithikum. Eine chronologische Untersuchung zur vorbronzezeitlichen Kultursequenz im nördlichen Zentralanatolien und den angrenzenden Gebieten*. Leipzig.
- SCHWALL ve HOREJS 2017: Schwall C ve Horejs B. "Western Anatolian Impact on Aegean Figurines and Religion?" In: B. Horejs (Ed.), *Çukuriçi Höyük 1: Anatolia and the Aegean from the 7th to the 3rd Millennium BC*, Vienna, 53-77.

- SHENNAN 2018: Shennan S. *The First Farmers of Europe: An Evolutionary Perspective*. Cambridge.
- SPERLING 1976: Sperling J.W. "Kumtepe in the Road Trial Excavation, 1934", *Hesperia* 45/4, 305-364.
- SPERLING vd 2003: Sperling M., Schmiedl G., Hembleben Ch., Emeis K.C., Erlenkeuser H., Grootes P.M. "Black Sea impact on the formation of eastern Mediterranean sapropel S1? Evidence from the Marmara Sea", *Palaeogeography, Palaeoclimatology, Palaeoecology* 190, 9-21.
- ŞAHOĞLU ve TUNCEL 2014: Şahoğlu V. , Tuncel R. "New Insights into the Late Chalcolithic of Coastal Western Anatolia: A View from Bakla Tepe, Izmir", In: B. Horejs & M. Mehofer (Eds.), *Western Anatolia before Troy Proto-Urbanisation in the 4th Millennium BC?* Vienna, 65-82.
- TAKAOĞLU 2015: Takaoğlu T. "Prehistoric Occupations at Smintheion: A Preliminary Report", In: C. Özgünel (Ed.), *Smintheion. Apollon Smintheus'un İzinde*, İstanbul, 139-167.
- TAKAOĞLU vd 2014: Takaoğlu T., Korkut T., Erdoğan B. & Işın G. "Archaeological evidence for 9th and 8th millennia BC at Girmeler Cave near Tlos in SW Turkey", *Documenta Praehistorica* XLI, 111-118.
- TAKAOĞLU ve ÖZDEMİR 2013: Takaoğlu T. & Özdemir A. "Smintheion Öncesi: Prehistorik Yerleşim", In: C. Özgünel (Ed.), *Smintheion. Apollon Smintheus'un İzinde*, İstanbul, 15-27.
- TEKİN 2017: Tekin H. *Tarih Öncesinde Mezopotamya: Yeni Yaklaşımlar, Yeni Yorumlar ve Yeni Kronoloji* Ankara.
- TILLEY 1996: Tilley C. An ethnography of the *Neolithic*. Cambridge.
- THOMAS 1991: Thomas J. *Rethinking the Neolithic*. Cambridge.
- TUNCEL ve ŞAHOĞLU 2017: Tuncel R. & Şahoğlu V. "The Chalcolithic of Coastal Western Anatolia: A view from Liman Tepe, İzmir", In: S. Dietz , F. Mavridis, Z. Tankosic & T. Takaoğlu (Eds.), *Communities in Transition: The Circum-aegean area during the 5th and 4th Millennia BC*, Oxford & Philadelphia, 513-529.
- WENINGER vd 2006: Weninger B., Agram-Stern E., Bauer E., Clare L., Danzeglocke U., Jöris O., Kubatzki C., Rollefson G., Todorova H. & van Andel T. "Climate forcing due to the 8200 cal yr BP event observed at Early Neolithic sites in the eastern Mediterranean", *Quaternary Research* 66, 401-420.
- WENINGER vd 2014: Weninger B., Clare L., Gerritsen F., Horejs B., Krauß R., Linstädter J., Özbal R. & Röhlings E. J. "Neolithisation of the Aegean and Southeast Europe during the 6600-6000 cal BC period of Rapid Climate Change", *Documenta Praehistorica* XLI, 1-31.

Makale Gönderim Tarihi: 07.11.2019

Makale Kabul Tarihi: 02.11.2020

BURÇİN ERDOĞU

Orcid ID: 0000-0003-3584-5313

Akdeniz Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü,
Prehistorya ABD, Antalya

berdogu@gmail.com

ÖZLEM ÇEVİK

Orcid ID: 0000-0001-5442-3744

Trakya Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü,
Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi ABD,
Edirne

arkeocevik@yahoo.com

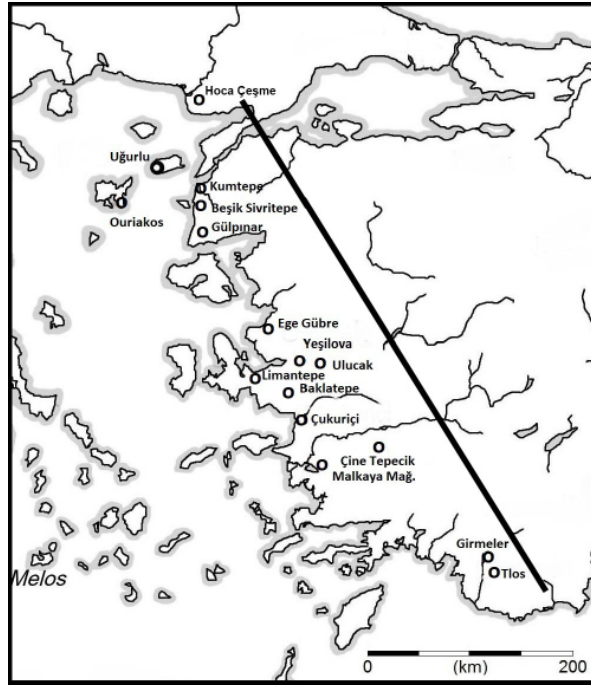

Fig. 1
Batı Anadolu Kıyı Bölgesinde
Anahtar Yerleşmeleri Gösteren
Harita

Donemler	Anahtar Yerleşmeler	MÖ
Epi-Paleolitik	Ouriakos Girmeler	10.200 - 9600
Akeramik Neolitik A	Girmeler	9600 - 7000
Akeramik Neolitik B veya Ön Neolitik	Ulucak VI Uğurlu VI Çukuriçi XIII-XII	7000 - 6600/6500
Erken Neolitik	Ulucak V Uğurlu V Yeşilova 8-3 Çukuriçi XI-VIII Ege Gübre IV	6600/6500 - 6000
Geç Neolitik	Ulucak IV Uğurlu IV Yeşilova 2-1 Ege Gübre III	6000 - 5600/5500
Erken Kalkolitik 1	Ulucak III Uğurlu IV-III Geçiş	5600/5500 - 5300
Erken Kalkolitik 2	Gülpınar II Uğurlu III Yeşilova/Yassı H. Tlos Stadyum	5300 - 4900
Orta Kalkolitik 1	Gülpınar III Kumtepe IA Beşik-Sivritepe	4900 - 4500
Orta Kalkolitik 2	Uğurlu II Yeşilova II Limantepe VIII Tavabaşı Kulaksızlar	4500 - 4200
Geç Kalkolitik 1-3	Baklatepe V Kumtepe IB Limantepe VIIa Çukuriçi VII-Vb	4200 - 3000

Fig. 2
Batı Anadolu için önerilen
Kronoloji Tablosu ve
Anahtar Yerleşmeler

MÖ	Uğurlu	Ulucak	Yeşilova	Çukuriçi	Ege Gübre	Girmeler
5600	IV	IV	III 1-2		II	
5700						
5800						
5900						
6000	V	V	III 8-3	VIII	III	
6100						
6200					IV	
6300						
6400				IX		
6500				XI		
6600	V/VI			XIII- XII		
6700	VI	VI				
6800						
6900						
7000						
7100						
7200						
7300						
7400						
7500						
7600						
7700						
7800						
7900						
8000						
8100						
8200						

Fig. 3. Radyokarbon tarihlerine göre anahtar yerleşmelerin Akeramik, Erken ve Geç Neolitik Çağ tabakaları

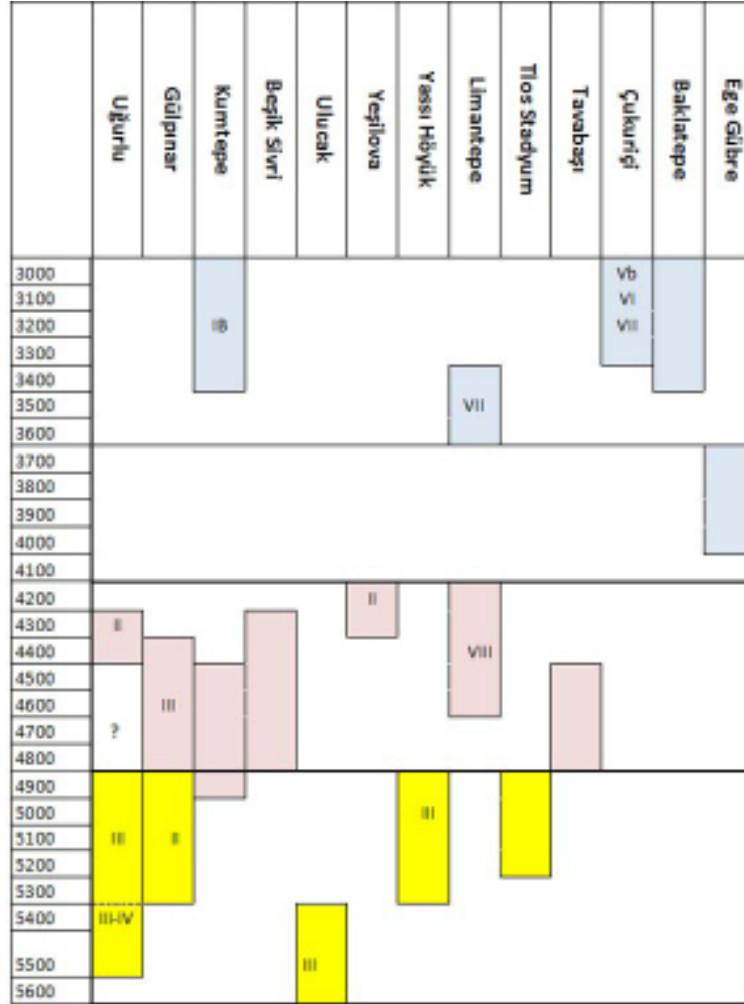

Fig. 4. Radyokarbon Tarihlerine Göre Anahtar yerleşmelerin Erken, Orta, Geç Kalkolitik Çağ tabakaları

Boncuklu Tarla'da ele geçen Neolitik Çağ Kulak Tıkaçları, Küpeler ve Düğmeler Üzerine Bazı Gözlemler: Tipoloji ve İşlev

[SOME OBSERVATIONS ON NEOLITHIC STONE PLUGS, TOKENS EARRINGS AND
BUTTONS FROM BONCUKLU TARLA: ITS TYPOLOGY AND FUNCTION]

Ergül KODAŞ, Yunus ÇİFTÇİ, Charlotte LABEDAN-KODAŞ, Kazım ÖZKAN

Anahtar Kelimeler

Yakın Doğu, Neolitik, Takı, Küpe, Kulak tıkaçı, Boncuklu Tarla.

Keywords

Near East, Neolithic, Jewellery, Stone plugs, Boncuklu Tarla

ÖZET

Boncuklu Tarla kazılarında elde edilen yeni veriler arkeoloji literatüründe belirsiz taş obje, token/jeton ya da klasik adıyla kulak tıkaçı (stone plugs) veya tıkaç (plugs) olarak isimlendirilen objelerin kullanımı ve terminolojisi üzerine yeni bir boyut kazandırmakta. Bu makalenin amacı da yerleşim yerinde ele geçen söz konusu objelerin terminolojik tanımlamaları ve fonksiyonel özellikleri üzerine yeni öneriler sunmaktır. Bu makalede 2012 ve 2017 yıllarında Boncuklu Tarla kazılarında bulunan ve tipolojik olarak belli form veren örnekler incelenmiş ve bu bağlamda söz konusu objelerin tipolojileri ve işlevleri üzerine yeni öneriler sunulmuştur.

ABSTRACT

The data of Boncuklu Tarla, based on 2012 and 2017 excavations, called stone plugs or tokens have given new dimension in archeology literature. The aim of this article is to provide new suggestions on terminological definitions and functional properties of the objects which found in the settlement. The examples that were found in the Boncuklu Tarla excavations in 2012 and 2017 and which gave a certain form in typology were examined and, in this context, new suggestions were offered on the typologies and functions of these objects in this article.

Giriş : Tanım ve Terminoloji

Yakın Doğu'da en eski süs eşyaları, Üst Paleolitik Dönem'e tarihlenen Skhul Mağarası ve Qafzeh Mağarası'nda bulunmuş deniz kabuğu boncuklarla temsil edilmektedir.¹ Söz konusu buluntular, bu dönem topluluklarının günlük olarak kullandıkları alet ve diğer nesnelere dışında kalan objelere süs eşyası işlevi kazandırdıklarını göstermektedir.² Süs eşyası kullanma davranışının Geç Epipaleolitik ve Neolitik Çağ ile birlikte yeni bir ivme kazandığı ve kemik ve değişik

kayaçlardan birçok süs eşyasının yapılmaya başlandığı görülmektedir. Bu bağlamda yapılan araştırmalarda kişisel süs eşyaları söz konusu dönem topluluklarının sosyo-kültürel, sembolik yapılanmaları, bireysel ve toplumsal kimlikleri gibi kavramlarla özdeşleştirilmektedir.³ Bunun yanı sıra söz konusu objelerin yapıldıkları hammaddelerin kaynaklarına erişim yolları, hammaddenin ve objelerin dolaşım ağları, topluluklar arası etkileşim ve objelerin üretim teknikleri gibi ekonomik ve teknik bağlamda farklı sorunsallar

1 Bar-Yosef Mayer vd. 2013; Kuhn vd. 2001; Alarashi 2014.

2 Kuhn ve Stiner 2007.

3 Baysal 2015; Alarashi 2014.

üzerine birçok araştırma bulunmaktadır⁴. Bilhassa son yıllarda yapılan araştırmalar Yakın Doğu'da Neolitik Çağ süs eşyalarının tekno-tipolojisi ve dönemin sosyoekonomik ve kültürel yapılanmalardaki rolleri gibi farklı kavram ve sorunsallar üzerinde yürütülmektedir.⁵

Arkeolojik yayınlarda token/jeton ya da klasik adıyla kulak tıkaçı (stone plugs) olarak isimlendirilen ve hatta bazı yayınlarda belirsiz taş obje olarak adı geçen nesnelere de birçok Neolitik Çağ yerleşim yerinden bilinmektedir.⁶ Uzunlukları 1-7 cm ve yarıçapları 0,5-3 cm arasında değişen söz konusu objelerin kullanımı üzerine farklı tanımlamalar ve yorumlar söz konusudur. Özellikle Yakın Doğu'da bulunan Çanak-Çömleksiz ve Çanak-Çömleklili Neolitik Dönem yerleşim yerlerinde ele geçen boncuklar, pandantifler ve benzeri süs eşyaları üzerine yapılmış bir çok yayın bulunmakla birlikte⁷ belirsiz taş obje, sayı taşı (token/jeton), tıkaç (plugs) veya kulak tıkaçı (stone plugs) gibi farklı tanımlamalar altında toplanan söz konusu buluntular üzerine çok az sayıda araştırma ve yayın bulunmaktadır.⁸ Bu bağlamda yapılan çalışmalar ise hem terminolojik hem de işlevsel anlamda kendi içerisinde çelişkili olan bazı tanımlamalar ve yorumlar üzerinden yürütülmektedir. Büyük çoğunluğu kısa boyutlu ve ortası boğumlu şekilde olan söz konusu objelerin bazıları da çivi formu verecek şekilde uzun gövdeye ve yassı baş kısımlarına sahiptir. Söz konusu boyutsal farklılıklar ve form çeşitliliğinden dolayı farklı terminolojik terimler altında toplanan nesnelere, daha çok token/jeton ve kulak tıkaçı olarak isimlendirilmektedir. İngilizceden dilimize geçen token kelimesi Türkçe'de isim olarak kullanıldığında; jeton, oyun fişi, sayı taşı, marka gibi bir çok anlama gelmektedir. Yakın Doğu'da Neolitik Çağ'a tarihlenen bir çok yerleşim yerinde ele geçen ve form olarak konik, yuvarlağımsı, silindirik, disk veya çivi şeklinde olan bir çok obje de bu tanımlama altında incelenmektedir.⁹ Fakat,

Token/Jeton olarak isimlendirilmelerine rağmen söz konusu objelerin oyun taşları mı yoksa gerçekten sayma işlemiyle ilgili objeler mi oldukları henüz net olarak ispat edilememişlerdir.¹⁰ Diğer yandan Stone Plugs olarak da isimlendirilen söz konusu taş objelerin kulak deliklerini tıkamak için tıkaç olarak kullanıldığı da düşünülmektedir.¹¹ Kulağın dış ses kanalını kapatmak için kullanıldığı düşünülen bu objeler birçok yerleşim yerinde bilinmekle birlikte herhangi bir iskelet üzerinde ve dış ses kanalının içerisinde in situ olarak bulunamamıştır.¹² Söz konusu nesnelere üzerine yapılan yorumlar hiç kuşkusuz mimari kontekstlerde görülen farklılaşmalardan ve buluntuların morfolojik çeşitliliğinden dolayı hem terminolojik hem de söz konusu objelerin işlevleri hakkında karışıklıklara neden olmaktadır. Diğer taraftan, Yakın Doğu'da Neolitik ve Kalkolitik Çağ yerleşim yerlerinde farklı arkeolojik kontekstlerde ele geçen söz konusu objelerin çok az bir bölümü mezarların içerisinde bulunmaktadır (Figür 2).¹³ Boncuklu Tarla'da ele geçen süs eşyaları arasında boncuklar öne çıkmakla birlikte bilezikler, kulak tıkaçları/küpeler, figürlü taş objeler, kemik plakalar ve Token/Jeton olarak isimlendirilen objeler de önemli bir yer tutmaktadır. Yerleşim yerinde serpantin, kireçtaşı, klorit, kumtaşı, kemik, çakmaktaşı, obsidiyen, ham bakır, fosfat, malakit ve değişik çay taşlarından yapılmış çok sayıda 'Token/Jeton' tespit edilmiştir. Bu çalışmanın amacı da bu noktadan hareketle Boncuklu Tarla kazılarında ele geçen bu buluntular ışığında Yakın Doğu'da Çanak-Çömleklili ve Çanak-Çömleksiz Neolitik Dönem'e tarihlenen yerleşim yerlerinde çok sayıda ele geçen ve belirsiz taş obje, token/jeton ya da klasik adıyla kulak tıkaçı (stone plugs) olarak isimlendirilen objelerin hem tanımlamaları hem de işlevleri üzerine yeni önerilerde bulunmaktadır.

Boncuklu Tarla Buluntuları

Boncuklu Tarla, Mardin iline bağlı Dargeçit ilçesini sınırları içerisinde bulunmaktadır. İlısu Barajı'na da ismini veren İlısu Köyü sınırları içerisinde kalan yerleşim yeri Dicle Nehri'in 2 km batısındaki Nevale Mahrek çayının güneyinde bulunan doğal bir tepe üzerindedir (Figür

4 Bar-Yosef Mayer 2013; Garrod 1932; Hemilton 2013; Alarashi 2014.

5 Baysal 2015; Yelözer 2017; Bains vd. 2013.

6 Aurenche ve Kozłowski 2010: 30-31, 237, 239-241; Gebel vd. 2017.

7 Baysal 2015; Bar-Yosef Mayer 2013; Alarashi 2014.

8 Aurenche ve Kozłowski 2010: 30, 241; Gebel vd., 2017 : 32.

9 Aurenche ve Kozłowski 2010: 30-31.

10 Aurenche ve Kozłowski 2010: 30-31.

11 Aurenche ve Kozłowski 2010: 31; Tekin 2011 :158.

12 Aurenche ve Kozłowski 2000 : 66-67.

13 Aurenche ve Kozłowski 2000 : 67.

1).¹⁴ 2012 ve 2017 yıllarında Ilısu Barajı ve Hes Projesi kapsamında yapılan kazılarda ele geçen buluntular Boncuklu Tarla'nın Güneydoğu Anadolu Bölgesi Çanak-Çömleksiz Neolitik Dönem kültürlerine dair önemli bilgiler vermektedir. Yerleşim yerinde Epipaleolitik Dönem'den Çanak-Çömleksiz Neolitik Dönem B evresi sonuna kadar tarihlenen altı ayrı tabaka tespit edilmiştir: Tabaka 1; Geç PPNB, Tabaka 2; Orta PPNB; Tabaka 3; Erken PPNB; Tabaka 4; PPNA-PPNB geçiş, Tabaka 5; PPNA, Tabaka 6 ; Geç Epi-paleolitik. Diğer yandan 2017 yılında yapılan C14 analizleri yerleşimde tespit edilen 2., 4. ve 5. Tabakalar hakkında daha detaylı tarihler vermektedir : 2. Tabaka (M.Ö. 7592 +/-70), 4. Tabaka (M.Ö. 9207 +/-39.) et 5. Tabaka (M.Ö. 10 389+/-41).¹⁵

Boncuklu Tarla yerleşim yerinde çok sayıda ele geçen süs eşyaları hem tipolojik hem de kullanılan hammadde bakımından önemli bir çeşitlilik sergilemektedir. Serpantin, kireçtaşı, klorit, kumtaşı, kemik, obsidiyen, ham bakır, malakit ve değişik çay taşlarının yoğun olarak kullanıldığı süs eşyaları arasında hayvan biçimli olan boncuklara yoğun olarak rastlanmaktadır. Özellikle figüratif yönleri ile öne çıkan Boncuklu Tarla'da buluntular içerisinde öne çıkan ve birçok yayında belirsiz taş obje, token/jeton ya da klasik adıyla kulak tıkaçı (stone plugs) olarak isimlendirilen nesnelere ait çok sayıdaki örnek hem terminolojik hem de tipolojik yönden sorunlu olan söz konusu buluntular üzerine yeni bir tartışma açmakla kalmamakta, in situ durumda da tespit edildiklerinden işlevleri hakkında da net bilgiler vermektedir. Boncuklu Tarla'da yapılan kazılarda, arkeoloji terminolojisinde kulak tıkaçı, sayı taşı (token/jeton) olarak isimlendirilen söz konusu objelere ait 79 örnek bulunmaktadır (Tablo 1). Farklı form ve ve boyutlarda olan bu örnekler değişik mimari kontekstlerde bulunmakla birlikte, söz konusu objelerin önemli bir bölümü mezarların içerisinde, hatta bazıları in situ durumda açığa çıkarılmıştır (Figür 2). Çoğunluğu Orta PPNB ve PPNA Dönem'e tarihlenen mezarlar içerisinde bulunan objeler Erken PPNB, Geç

PPNB tabakları içerisinde de, dağınık olarak, tespit edilmiştir.

Hammadde ve Tipoloji

Söz konusu objelerin yapımında hammadde olarak kireçtaşı, kumtaşı, mermer, gibi değişik taşlar kullanılmakla birlikte ham bakır ve obsidiyen örnekler de mevcuttur (Figür 3/b-c). Özellikle ham bakırdan yapılan örnekler Neolitik Çağ'da bakırtaşının kullanımıyla ilgili olarak da önemli bilgiler vermektedir (Figür 3/c, Figür 6/e). Form ve boyut olarak farklılıklar gösteren Boncuklu Tarla örnekleri 7 ayrı tip ile temsil edilmektedir: Tip 1; Çivi formunda olanlar, Tip 2; Yuvarlak gövdeli ve ortası boğumlu olanlar, Tip 3 ; Mantar biçimliler, Tip 4 ; Yuvarlak formu konik baş kısmı olanlar, Tip 5; Yuvarlak gövdeli ve baş kısmı iki kenara doğru T formunda olanlar, 6 ; Silindir biçimli örnekler, ve 7 ; Disk biçimli örnekler. Söz konusu tipoloji O. Aurenche ve S.K. Kozłowski'in¹⁶ yapmış oldukları tipoloji üzerinden geliştirilmiş olmakla birlikte Boncuklu Tarla'da tespit edilmiş olan yeni tipler de mevcuttur.

Tip 1; Çivi formunda olanlar: Çivi formunda olan 16 örneğin önemli bölümü ,ev tabanları üzerinde veya yüzey toprağı içerisinde bulunmakla birlikte mezarların içerisinde in situ konumda ele geçen bir çok örnek de bulunmaktadır. Bu gruptaki örneklerin uzunlukları 2-5,4 cm ve orta bölümlerinin yarıçapları 1,2-1,6 cm arasında değişmektedir. Baş kısımlarının genişlikleri 1,6-2,2 cm arasındadır. Hammadde olarak kireç taşı yoğun olarak kullanılmakla birlikte obsidiyen (2 adet) ve mermerden (2 adet) yapılmış örneklerde mevcuttur (Figür 4/a-c). Çivi formunda olanların baş kısımları da kendi içerisinde bazı küçük değişiklikler göstermektedir. Örneğin baş kısımları ince cidarlı düz bir forma sahip olanlar yoğunlukta olmakla birlikte, baş kısmı hafif kalın cidarlı oval bir forma sahip olan ve baş kısımlarının içi çukurumsu bir forma sahip olan örnekler bulunmaktadır. Söz konusu son gruba ait örnekler de sadece kireçtaşından yapılmıştır ve bazılarının baş kısımlarında bulunan çukurların serpantin taşı ile kakma yapılarak işlenmiş olması ilginçtir (Figür 4/a). Yakın Doğu'nun geneline baktığımızda ise Tip 1'e ait örnekler Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde Gusir Höyük,¹⁷

¹⁴ Kartal vd., 2014; Ökse vd., 2010.

¹⁵ Tübitak Marmara Araştırma Merkezi, analizler yapılmış organik kalıntılar üzerinden yapıldı. Tüm denemelere rağmen kemik üzerinden karbon sonucu alınmadı.

¹⁶ Aurenche ve Kozłowski 2010: 30, 231-244.

¹⁷ Karul 2011: 4.

Çayönü,¹⁸ Mezra Teleilat,¹⁹ Akarçay Tepe,²⁰ Cezire Bölgesi'nde Nemrik 9, Magzaliyah, Tell Thalathat, Yarım Tepe II, Zagros'larda Mata-rah, Jarmo, Songor, Seyh Gabi, Tepe Sarap, Ganj Dareh, Tepe Asiap, Abdul Hossein, Tepe Sabz, Tula'l, Ali Kosh, Kuzey Suriye'de Tell Halula Tepe Assouad, Dja'de, Omina, Ras Shamra, Judaldah, Tell Kerkh; Tell Sabi Abyad, Assouad; Güney Levant'ta Tell Ramad, Tell Aswad, Beisamoun, Munhata, Ain Ghazal, Es-Siffiya, Ba'aja, Güney Mezopotamya'da Tell el-Ouelli gibi Neolitik ve Kalkolitik Dönem'e tarihlenen birçok yerleşim yerinden bilinmektedir.²¹ Bu durum söz konusu tipin bir bölgeye özgü olmadığını ve Yakın Doğu'nun tamamında üretilmiş olduğunu göstermesi açısından önemlidir.

Tip 2; Yuvarlak gövdeli ve ortası boğumlu olanlar: Bu gruba giren 24 örneğin büyük çoğunluğu mezarlarda bulunmakla birlikte ev tabanları üzerinde ve yüzeye yakın olan ve tarımsal faaliyetlerce tahrip olmuş olan arkeolojik tabaka içerisinde de bulunanlar mevcuttur. Bu gruba girenlerin uzunlukları 1,5-2 cm arasında ve genişlikleri 1,9-2,2 cm değişmekte ve bazı örneklerin uzunlukları ve genişlikleri birbirine yakın oranlar vermektedir. Baş kısımları yuvarlak olan bu gruba ait örneklerin baş kısımlarının yarı çapı 1,5-2,2 cm, yuvarlak arka kısımlarının yarı çapları 1,3-1,85 cm arasındadır. Orta bölümde bulunan boğumlu bölümün yarı çapı ise 1,2-1,8 cm arasında değişmektedir. Hammadde olarak kireç taşı, kumtaşı ve değişik çaytaşları kullanılmakla birlikte obsidiyen (3 adet), serpantin (3 adet) ve ham bakırdan (2 adet) yapılmış örneklerde mevcuttur (Figür 3/b ve c). Bu gruba giren örnekler sadece Boncuklu Tarla ve Gusir Höyük'ten²² bilinmektedir.

Tip 3; Mantar biçimliler : Toplam 14 örnekle temsil edilen mantar biçiminde olanların uzunlukları 1,8-2,3 cm arasındadır. Bu örneklerden iki tanesi obsidiyenden, bir tanesi klotritten diğerleri ise değişik çay taşlarından yapılmıştır. Baş kısımları çivi formlulara benzemekle birlikte daha dış bükeydir ve keskin dönüş yapmaz

(Figür 3/a ve d). Bu gruba ait örneklerin baş kısımlarının yarı çapı 1,2-1,4 cm, yuvarlak arka kısımlarının yarı çapları 0,7-1 cm arasındadır. Baş bölüme yakın olan boğumlu alanın yarı çapı ise 0,2-1,1 cm arasında değişiklik göstermektedir. Bu boğumlu alan Tip 2 ve Tip 5'e ait örneklerin aksine geniş değil fakat daha keskindir. Boncuklu Tarla buluntuları içerisinde Tip 3 olarak tanımlanan örneklerin benzerlerinin, Neolitik ve Kalkolitik Dönem'e tarihlenen, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde Cafer Höyük,²³ Gritille,²⁴ Göbekli Tepe,²⁵ Nevali Çori;²⁶ Cezire Bölgesi'nde Nemrik 9, Magzaliyah, Tell Thalathat, Tell Sotto, Mlefa'at, Tell Hassuna, Umm Dabaghiyah, Zagros'larda Jarmo, Tepe Sarap, Seyh Gabi, Tepe Sarap, Tepe Guran, Choga Mami, Choga Sefid, Tepe Asiap, Abdul Hossein, Tula'l, Ali Kosh, Kuzey Suriye'de Abu Hureyra, Sabi Abyad, Bouqras, el Kown, Bahouz, Tell Halula, Ras Shamra, Judaldah, Tell Sabi Abyad; Güney Levant'ta Tell Ramad, Tell Aswad, Thawwab, Masdad 1, Ain Ghazal, Es-Siffiya, Baaja, Eriha, Güney Mezopotamya' da Tell es-Sawwan, Tell el-Ouelli gibi bir çok yerleşim yerinden bilinmektedir.²⁷

Tip 4; Yuvarlak formu silindirik başlılar: Sadece tek bir örnek ile temsil edilmektedir. Form olarak çivi formunda olanlar ile benzerlik göstermekle birlikte bu gruptaki tek örneğin baş kısmı düz değildir (Figür 4/d). Daha çok orta kısımdan başlayarak genişleyen bir baş kısmı vardır ve söz konusu tek boyut olarak da çivi formunda olanlardan daha küçük boyutludur. Boncuklu Tarla'da ele geçen söz konusu tek örneğin uzunluğu 2,9 cm, alt uç genişliği 0,5 cm ve baş kısmının genişliği 0,9 cm'dir. Bu gruba giren tek örnek sadece Boncuklu Tarla yerleşiminden bilinmektedir.

Tip 5; Yuvarlak gövdeli ve baş kısmı iki kenara doğru T formunda olanlar: Toplam 5 örnekle temsil edilen bu gruba ait örnekler yoğun olarak mezarlarda veya yüzey toprağı içerisinde bulunmaktadırlar. Uzunlukları 1,1-1,7 cm arasında ve genişlikleri baş bölgesinde 2,1-2,6 cm ve alt yuvarlak bölümde ise 1,2-1,5 cm arasındadır. Bu örneklerin baş bölgesinin genişlikleri söz konusu

18 Erim-Özdoğan 2011: 221-222.

19 Özdoğan 2012.

20 Özbaşaran ve Duru 2012.

21 Aurenche ve Kozłowski 2010: 30, 237; Aurenche ve Kozłowski 2000: 66-68.

22 Karul 2011: 4.

23 Cauvin vd. 2012: 12.

24 Voigt 1988.

25 Schmidt 2012: 67.

26 Hauptmann 2012.

27 Aurenche ve Kozłowski 2010: 240.

örneklerin uzunluklarından daha fazladır. Orta kısımları genellikle boğumludur (Figür 5/b), bazı örneklerin orta bölümleri boğumlu olmayıp daha üçgenimsi formdadır (Figür 5/a). Bu iki alt tipin ortak özellikleri T biçimli bir baş kısımlarının olması ve boyutlarının neredeyse aynı olmalarıdır. Yakın Doğu'nun geneline baktığımızda ise Tip 2'e ait örneklerin Tepe Guran, Tepe Sarap, Tell Tula'l, Tepe Sabz, Ali Kosh, Choga Sefid, Choga Mami gibi sadece Güney Zagros bölgesinde bulunan yerleşim yerlerinde tespit edildiğini görmekteyiz.²⁸ Bu bölgesel farklılaşma, yuvarlak gövdeli ve ortası boğumlu olan örneklerin Neolitik Çağ boyunca Yakın Doğu'nun tamamında üretilmemiş olduğunu ve söz konusu tipin daha çok Zagros bölgesine ait kültürel bir öge olduğunu düşündürmektedir. Bu bağlamda Boncuklu Tarla'da bu gruba giren örneklerin bulunmuş olması Yakın Doğu'da Neolitik Çağ'da bölgeler arası etkileşim ve kültürel benzerliklerin incelenmesi açısından da ayrı bir önem teşkil etmektedir.

Tip 6; Silindir Biçimliler : Toplamda 18 örnekle temsil edilen bu gruba giren örneklerde bir baş kısmı bulunmamaktadır. Uzunlukları 4-5 cm ve genişlikleri 1-1,4 cm arasında değişen bu örneklerin büyük çoğunluğu obsidiyenden (9 adet) yapılmıştır. Fakat mermer (1 adet), ham bakır (1 adet), serpantin (1 adet) ve değişik çay taşlarından (6 adet) yapılmış örneklerde bulunmaktadır ((Figür 6/d-f). Silindir biçimli örneklerin en önemli özelliği ise büyük bir bölümünün obsidiyen dilgicik çekirdeklerinin yeniden şekillendirilmesi ve parlatılması ile yapılmış olmasıdır (Figür 6/a-b). Bazı örnekler üzerinde üretilmiş olan dilgiciklerin negatifleri hala görülebilmektedir (Figür 6/c). Bu gruba giren örnekler, Yakın Doğu'da Neolitik ve Kalkolitik Dönem'e tarihlenen birçok yerleşim yerinden bilinmektedir: Güneydoğu Anadolu'da Cafer Höyük,²⁹ Zagros bölgesinde bulunan Seyh Gabi, Tepe Asiab, Jarmo, Tepe Sarab, Ganj Dareh, Abdul Hossein, Choga Sefid, Ali Kosh; Cezire bölgesinde Magzaliyah, Nemrik 9, Mlefaat; ve Suriye'de bulunan Abu Hureyra, Sehikh Hassan, Judaidah, Güney Levant'ta Tell Ramad, Ghoraiife, Tell Aswad, Ain Ghazal, Eriha ve Munhata.³⁰

28 Aurenche ve Kozlowski 2010 : 243.

29 Cauvin vd. 2012.

30 Aurenche ve Kozlowski 2010: 238.

Tip 7 ; Disk Biçimliler : Söz konusu grup bir örnekle temsil edilmektedir. Orta PPNB tabakasına tarihlenen bir mezar içerisinde bulunan örnek disk formunda olup ortasında delik bulunmaktadır. Disk formundaki objenin profili ise içe çöktür ve bir kanal formu vermektedir. Söz konusu obje yaklaşık 1,4 cm kalınlığında ve 2,8 cm yarıçapındadır (Figür 7). Bir mezar içerisinde ele geçen örnek ortadan ikiye kırılmış şekilde bulunmuştur. Ayrıca her iki parça mezarın ayrı köşelerinde ele geçmiştir. Bu gruba giren örnekler yine sadece Zagros'larda bulunan Jarmo, Matarah, Tepe Sarab, Choga Mami, Choga Sefid'te ve Güney Mezopotamya'da bulunan Tell el-Ouelli birçok Neolitik ve Kalkolitik Çağ yerleşim yerinden bilinmektedir.³¹

Tartışma ve Sonuç: Tipoloji ve İşlev

Birçok arkeolojik yayında token/jeton veya kulak tıkaçı (stone plugs) olarak isimlendirilen söz konusu objelerin üretimi Yakın Doğu Neolitik Çağ'da ilk defa PPNA ile başlamaktadır ve Kalkolitik Çağ'da da devam etmektedir.³² Boncuklu Tarla yerleşiminde ele geçen örneklerin büyük bir bölümü ise Orta ve Geç PPNB'ye tarihlendirilmekle birlikte ele geçen bazı örnekler de PPNA'ya tarihlendirilmektedir. Arkeolojik kontektleri çeşitlilik gösteren Boncuklu Tarla örneklerinin büyük kısmı mezarların içerisinde ele geçmiştir. Bunun yanı sıra bazı örnekler mezar içerisinde de yer değiştirmemiş kafatasına yapışık bir şekilde (alt veya üst yüzeye) in situ konumlarında açığa çıkartılmıştır. Özellikle çoklu gömülerin yoğun olduğu Boncuklu Tarla'da mezarlarda ele geçen birçok objenin, mezar içerisinde, in situ konumlarını kaybettikleri görülmektedir. Bu nedenle mezarlar içerisinde in situ konumda olan objeler ya çoklu mezarlar içerisine yapılan son gömüler ya da tekli ve ikili gömüler üzerinde tespit edilmiştir.³³

Yakın Doğu arkeolojisinde konu üzerine yapılan araştırmalara baktığımızda değişik kontektlerde tespit edilen söz konusu objelerin küpe, kulak tıkaçı, düğme ve sayı taşı (token/jeton) gibi

31 Aurenche ve Kozlowski 2010: 242; Tekin 2011: 158.

32 Aurenche ve Kozlowski 2000: 61-63.

33 Bunun yanı sıra mezar içerisinde toprak baskısına ve kemirgenlere bağlı olarak küçük objelerin sık sık kayma yaşadıkları ve yer değiştirdikleri görülmektedir. Bu nedenle mezarlarda ele geçen buluntular, ki mezarlar kapalı bir kontekt olmasına rağmen, in situ olmaya biliyor.

değişik fonksiyonları olabilecekleri düşünülmektedir. Diğer bir deyişle hem terminolojik hem de işlevleri üzerine birçok öneri bulunmaktadır.³⁴ Bu bağlamda Boncuklu Tarla'da 2012 ve 2017 kazılarında çoğunlukla mezarlarda tespit edilen söz konusu tipteki objelere detaylı bakıldığında hem tipolojik hem de işlevsel bağlamda bir farklılığın olduğu gözlemlenmektedir. Örneğin Tip 1, Tip 2, Tip 3 ve Tip 4'e ait bazı örneklerin iskeletlerin baş kısımlarında in situ olarak açığa çıkartıldığı görülmektedir. Özellikle mezarlar içerisindeki bireylerin kulaklarının çevresinde (Figür 2/c) ve bazı durumlarda da dış ses kanallarına paralel olarak uzanmış şekilde bulunan örnekler, bilhassa Tip 1'e ait bazı örnekler, söz konusu objelerin labret tipi küpe olarak kullanıldıklarını düşündürmektedir. Diğer yandan, Boncuklu Tarla'da Tip 2, Tip 3 ve Tip 5'e ait örneklerin bazıları mezarlarda iskeletlerin göğüs kafesleri üzerinde in situ durumda açığa çıkarılmışlardır. Hatta bazı örneklerde labret tipi küpe olarak kullanıldığını düşündüğümüz Tip 1'e ait örnekler iskeletlerin baş kısmında kulak memesinin olduğu bölgeye paralel şekilde uzanmış şekilde ortaya çıkarılmışken Tip 2 ve ya Tip 3'e ait başka örnekler aynı bireyin göğüs kafesi üzerinde bulunmaktadır (Figür 2/d). Özellikle iskeletlerin göğüs kafesi üzerinde açığa çıkarılmış olan örneklerin, bilhassa ortası boğumlu olan Tip 2, Tip 3'e ve T biçimli baş kısmı olan Tip 5'e ait örneklerin, düğme olarak kullanılmış olabileceklerini düşündürmektedir. Form olarak da söz konusu objeler düğme şeklinde kullanmaya uygun bir form sergilemektedirler. Bizim Tip 7 olarak isimlendirmiş olduğumuz disk biçimli örneğinde labret küpe olarak kullanılmış olabilecekleri düşünülebilir. Fakat Tip 4 olarak isimlendirmiş olduğumuz yuvarlak formlu konik baş kısmı ve silindir biçimli örneklerin fonksiyonları hakkında farklı yorumlar bulunmakla birlikte³⁵ hangi amaç ile kullanılmış oldukları hakkında, en azından Boncuklu Tarla'da henüz yeterli bilgi elde edilememiştir. Bilhassa Boncuklu Tarla'da Tip 4'e giren örnekler daha çok dağınık kontekstlerde ele geçmiş olmakla birlikte form olarak çivi formlular ile benzerlik gösteren söz konusu tipteki objelerin de küpe olarak kullanılmış

olabilecekleri düşünülebilir.

Boncuklu Tarla buluntularına genel olarak baktığımızda sadece kendi konteksti içerisinde bilgi vermekle sınırlı kalmadığını ve farklı yerleşim yerlerinde bulunan ve farklı isimlendirmelerle anılan söz konusu objelerin kullanım alanları üzerine daha açıklayıcı bilgiler verdiği görülmektedir. Boncuklu Tarla'da ele geçen örnekler özellikle Yakın Doğu'da bulunan diğer Neolitik ve Kalkolitik Dönem yerleşim yerlerinde ele geçen söz konusu objelerin token/jeton, kulak tıkacı veya tıkaç gibi genel bir terminoloji ile sınıflandırılmalarının yetersiz kaldığını ve söz konusu objelerin tipolojileri ve işlevleri arasında bir bağlantı olması gerektiğini düşündürmektedir. Özellikle Boncuklu Tarla yerleşim yerinde açığa çıkarılan iskeletlerin kulak boşlukları üzerinde (temporal bölgede, özellikle zygomat ve mastoid kemiğin üst bölümünde paralel bir şekilde uzanır pozisyonda) in situ durumda açığa çıkarılan labret tipi küpeler (Tip 1 ve Tip 4) ve büyük olasılıkla düğme olabilecek örnekler (Tip 2 ve 5) söz konusu objelerin tıkaç ve token/jeton olarak kullanılmış olamayacaklarını, bu tanımlamanın sorunlu olduğunu ve söz konusu objelerin süs eşyası olarak kullanıldıklarını göstermesi açısından önemlidir. Bu bağlamda etnolojik verilere bakıldığında da Afrika'daki bilinen birçok geleneksel topluluğun benzer objeleri labret tipi küpe olarak, yani süs eşyası olarak, kullanıldıkları görülmektedir.³⁶ Örneğin Afrika'da bulunan Omo, Massai ve Samburu topluluğuna mensup çocukların, erkeklerin ve kadınların benzer formdaki objeleri labret küpe olarak kullandıkları uzun süredir bilinmektedir.³⁷ Bu formdaki küpeler kulak memesinin geniş bir şekilde delinmesi sayesinde elde edilen delik içerisine yerleştirilerek süs eşyası olarak kullanılmaktadır. Söz konusu topluluklarda tespit edilen bu tür küpelerin de, Yakın Doğu'da Neolitik ve Kalkolitik Çağ'a tarihlenen örneklerde olduğu gibi, baş kısımlarının daha geniş olduğu, birçoğunun çivi formunda (Figür 7/b ve d) olduğu, hatta bazılarının da ortasının boğumlu (Figür 7/a) veya disk biçimli oldukları görülmektedir (Figür 7/c). Bu tipolojik benzerliklerin yanı sıra Boncuklu Tarla mezarlarında bireylerin baş bölgelerinde dış ses kanallarına paralel olarak uzanmış şekilde bulunan örnekler söz konusu objelerin

34 Söz konusu işlev sorunu kendini terminolojik isimlendirmelerde daha baskın bir şekilde hissettirmektedir.

35 Gebel vd., 2017; Aurenche ve Kozłowski 2010: 30.

36 Sylla 1988; Leiris ve Delange 1967.

37 Sylla 1988; Leiris ve Delange 1967.

Afrika'daki bazı geleneksel topluluklarda tespit edildiği gibi labret küpe olarak kullanıldıklarını destekler niteliktedir.

Kaynakça

- ALARACHI 2014 : H. Alarachi, *La parure épipaléolithique et néolithique de la Syrie (12e au 7e millénaire avant J.-C.) : Techniques et usages, échanges et identités. Thèse doctorale, Université Lumière-Lyon 2, Lyon. Volume 1.*
- AURENCHÉ VE KOZLOWSKI 2000 : O., Aurenche ve S.K. Kozłowski, *La Naissance du Néolithique au Proche Orient*. Paris, Editions Erranc.
- AURENCHÉ VE KOZLOWSKI 2010 : O. Aurenche ve S.K. Kozłowski, *Territories, Boundaries and Cultures in the Neolithic Near East. BAR International Series 1362*. Oxford : Archaeopress.
- BAINS vd. 2103 : R. Bains, R. M. Vasic, ve D. Bar-Yosef-Mayer, 'A Technological Approach To The Study Of Personal Ornamentation And Social Expression At Çatalhöyük', *Substantive Technologies At Çatalhöyük, Reports From The 2000-2008 Seasons*, Yay. Haz. I. Hodder, BIAA Monograph 48, 331-363.
- BAYSAL 2015 : E.L. Baysal, 'Neolitik Dönem Kişisel Süs Eşyaları: Yeni Yaklaşımlar ve Türkiye'deki Son Araştırmalar.' *Tuba-Ar* 18 : 9-23.
- BAR-YOSEF MAYER 2013 : D. Bar-Yosef-Mayer, 'Towards a Typology of Stone Beads in the Neolithic Levant.' *JFA* 38/2, 129-142.
- CAUVIN 1994: J. Cauvin, *Naissance des divinités et de l'agriculture : La Révolution des Symboles au Néolithique*. CNRS Edition, Paris.
- CAUVIN vd. 2012 : J. Cauvin, O. Aurenche, M.C. Cauvin, ve N. Balkan Atlı, 1999. 'The Pre-Pottery Site Of Cafer Höyük.' İn : M. Özdoğan Et N. Başgelen (Eds.). *Neolithic in Turkey Volume 1*. İstanbul, Archaeology And Art Publications Volume 2, 87-103.
- ERİM-ÖZDOĞAN 2011. A. Erim-Özdoğan 'Çayönü' İn : Özdoğan M., Başgelen N. And Kuniholm P. (Eds), *The Neolithic in Turkey 1* , Archaeology And Art Publications, İstanbul, 185-269.
- GARROD 1932 : D. Garrod, 'A New Mesolithic Industry; The Natuian Of Palestine.' *Journal Of The Royal Anthropological Institute Of Great Britain and Ireland* 62: 57-269.
- GEBEL vd. 2017 : H.G.K. Gebel, M. Benz, C. Purschwitz, B. Kubíková, D. Štefanisko, A.S. Al-Souliman, K. Tucker, J. Gresky ve B. Abuhelaleh, 'Household and Death: Preliminary Results of the 11th Season at Late PPNB Ba'ja, Southern Jordan.' *Neo-ithics* 1/17, 19-36.
- HAMILTON 2005: 'N. Hamilton, 'The Beads. Changing Materialities» *Çatalhöyük Reports from The 1995-1999*. 'Cambridge/Ankara, 325-332.
- HAUPTMANN 2012 : H. Hauptmann, 'The Urfa Region.' İn : Özdoğan M., Başgelen N. And Kuniholm P. (Eds.), *Neolithic in Turkey Volume 2*. İstanbul, Archaeology And Art Publications, 85-138.
- KARTAL vd., 2014 : M. Kartal, H. Taşkıran H., K. Bulut ve O. Dinç, 'Yontmataş Bulgular Işığında Yukarı Dicle Havzası'nda Yeni Bir Neolitik Yerleşim : Boncuklu Tarla.' *Ankara Üniversitesi Dil-Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi* 54, 489-500.
- KARUL 2011 : N. Karul, 'Gusir Höyük.' in Özdoğan M., Başgelen N., ve Kuniholm P. (eds) *Neolithic in Turkey Volume 1*. İstanbul; Archaeology and Art Publications, 1-19.
- KUHN ve STINER 2007 : S. L., Kuhn and C. Stiner, 'Body Ornamentation as Information Technology: Towards an Understanding of the Significance of Early Beads.' in P. Mellars P., Boyle K., Bar-Yosef O. ve Stringer S. *Rethinking the Human Revolution: New Behavioural and Biological Perspectives on the Origin and Dispersal of Modern Humans*, McDonald Institute Monographs, 45-54.
- KUHN vd. 2001 : S. L. Kuhn, M.C., Stiner, Reese S., and E. Güleç, 'Ornaments of the Earliest Upper Paleolithic: New Insights from the Levant.' *PNAS*, 98/13: 7641-7646.
- LICHTER 2007 : C.-L. Lichter *Vor 12.000 Jahren in Anatolien. Die ältesten Monumente der Menschheitsgeschichte, Große Landesausstellung Baden-Württemberg 2007 im Badischen Landesmuseum Schloss Karlsruhe, 20.1., 17.6.2007*, Karlsruhe, Badisches Landesmuseum 2007.
- LEIRIS ve DELANGE 1967 : M. Leiris ve J. Delange, *Afrique Noire, La création plastique*, Paris, Gallimard.
- ÖZBAŞARAN ve DURU 2012 Özbasaran, M. ve G. Duru, 'Akarçay Tepe.' A PPNB and PN Settelement in Middle Euphrates-Urfa. İn : Özdoğan M., Başgelen N. And Kuniholm P. (Aebs.), *Neolithic in Turkey Volume 2*. İstanbul, Archaeology And Art Publications, 165-202.
- ÖZDOĞAN 2012 : M. Özdoğan, 'Mezraa-Teleilat.' İn: Özdoğan M., Başgelen N. and Kuniholm P. (Eds.), *Neolithic in Turkey Volume 2*. İstanbul, Archaeology And Art Publications, 203-260.
- ÖKSE vd. 2010 : T. Ökse, A. Görmüş ve E. Atay, 'İhsu Barajı İnşaat Sahası 2008 Yüzev Araştırması.' *AST* 27.1, 333-349.
- SCHMIDT 2012 : K. Schmidt, 'Göbekli Tepe.' İn : M. Özdoğan, N. Başgelen, P. Kuniholm (Eds.), *Neolithic in Turkey Volume 2*. İstanbul, Archaeology And Art Publications, 41-83.
- SYLLA 1988 : A. Sylla, *Création et imitation dans l'art africain. Initiations et Etudes Africaines*, No 34.

- TEKİN 2011 : H. Tekin, 'Hakemi Use: A Newly Discovered Late Neolithic Site in Southeastern Anatolia.' *in* Özdoğan M., Başgelen N., ve Kuniholm P. (eds) *Neolithic in Turkey Volume 1. İstanbul; Archaeology and Art Publications*, 151-172.
- VOIGT 1988: M.-M. Voigt, 'Excavations at Neolithic Gritille.' *Anatolica XV*. İstanbul, 215-232.
- YELÖZER 2017 : S. Yelözer, 2017: *Aşıklı Höyük Boncukları: Tipoloji, Tanım ve Sosyal Açıdan Değerlendirme. (Yayımlanmamış Doktora Tezi)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Anabilim Dalı Tarih Öncesi Arkeolojisi Bilim Dalı İstanbul.

Makale Gönderim Tarihi: 01.04.2019

Makale Kabul Tarihi: 02.10.2020

ERGÜL KODAŞ

Orcid ID: 0000-0001-8340-5828

Mardin Artuklu Üniversitesi, Tarihöncesi
Arkeolojisi Anabilim Dalı, Mardin

ergulkodas@gmail.com

YUSUF ÇİFTÇİ

Orcid ID: 0000-0001-5547-7613

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler
Enstitüsü, Van

cftc.yns@gmail.com

CHARLOTTE LABEDAN-KODAŞ

Orcid ID: 0000-0002-4704-2844

Montpellier Paul Valery 3 Üniversitesi, Beizers

labedancharlotte@gmail.com

KAZIM ÖZKAN

Orcid ID: 0000-0003-1710-0019

Batman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,
Batman

kazimozkan85@gmail.com

Fig. 1. Boncuklu Tarla'nın lokalizasyonu ve token/jeton ya da klasik adıyla kulak tıkacı (stone plugs) olarak isimlendirilen objelerin bulunduğu Neolitik ve Kalkolitik Döneme tarihlenen bazı yerleşim yerleri

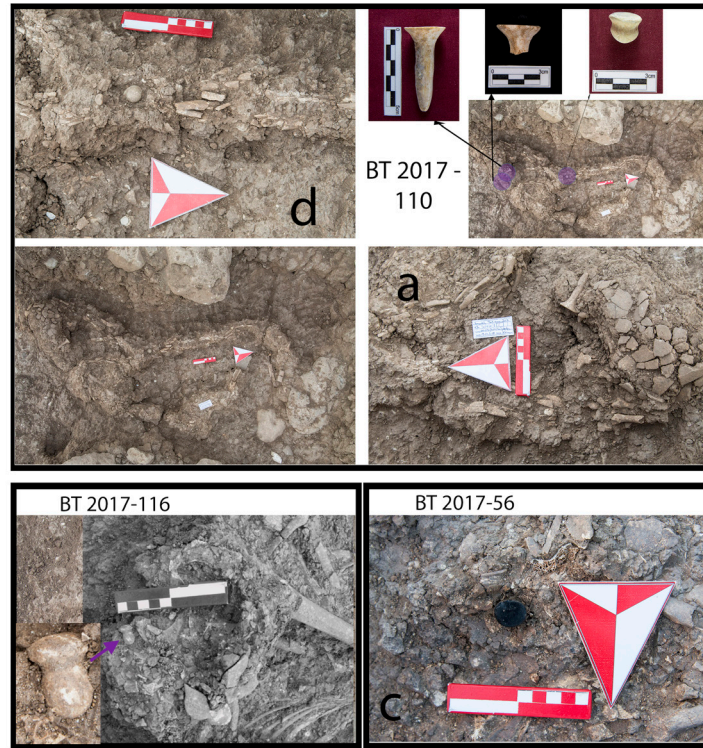

Fig. 2. Boncuklu Tarla'da mezarlar içerisinde ele geçen bazı örneklerin in situ durumları.

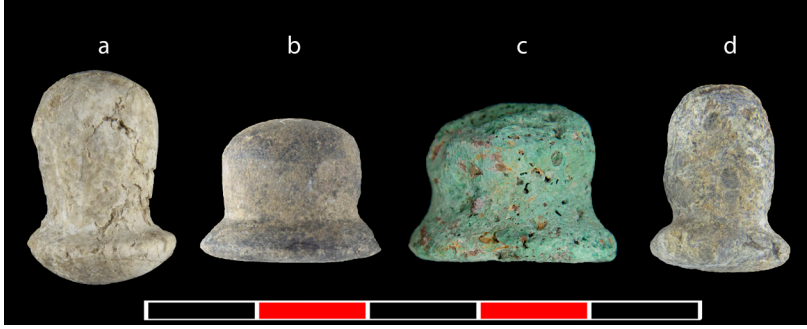

Fig. 3
Ortası boğumlu ve
mantar biçimli örnekler.

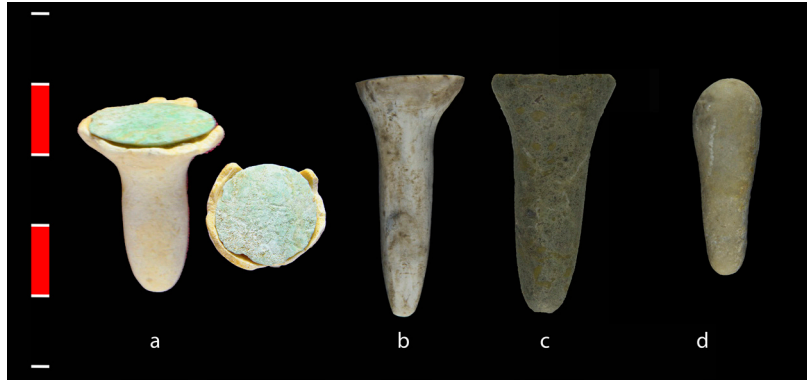

Fig. 4
Çivi biçimli örnekler.

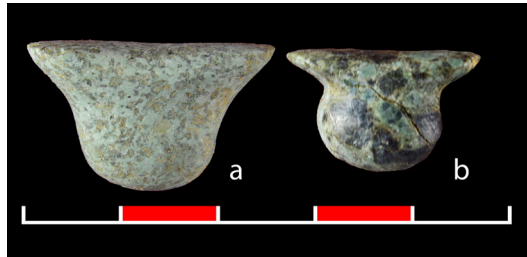

Fig. 5
T formunda olan örnekler.

Fig. 7
Silindir biçimli örnekler.

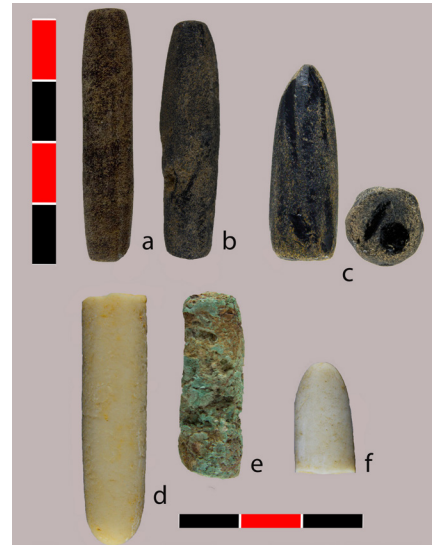

Fig. 6
Silindir biçimli örnekler

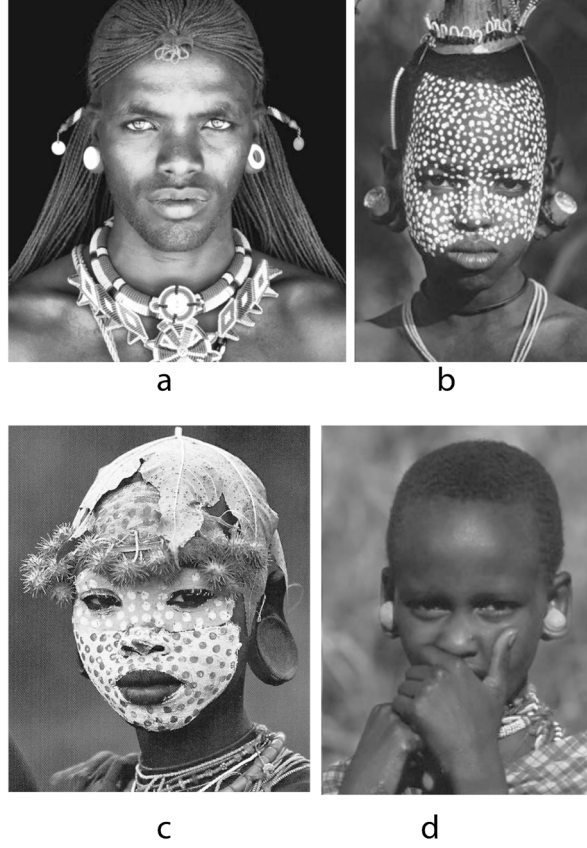

Fig. 8
Afrika'da Omo, Massai ve Samburu topluluğuna mensup bireylerin kullandıkları labret tipi küpelere dair örnekler.

Tip	Hammadde	Mermer	Obsidiyen	Ham bakır	Serpantin	Klorit	Diğer	Tipolojiye göre toplam	İşlev (Öneri)
Tip 1		2	2				12	16	Küpe
Tip 2			3	2	3		16	24	Düğme
Tip 3			2			1	11	14	Küpe
Tip 4							1	1	Belirsiz/Token
Tip 5					2		3	5	Düğme
Tip 6		1	9	1	1		6	18	Jeton/Token
Tip 7							1	1	Küpe
	Toplam	3	16	3	6	1	50	79	

Tablo 1. Boncuklu Tarla'da ele geçen bütün örneklerin istatistik dağılımı.

Son Buluntularla Erken Tip Klazomenai Lahitlerine Yeni Bir Bakış

[THE EARLY TYPE CLAZOMENAEAN SARCOPHAGI WITH RECENT FINDS:
A NEW PERSPECTIVE]

Günsel ÖZBİLEN GÜNGÖR

Anahtar Kelimeler

Ionia, Klazomenai, Erken Tip Lahitler, Gümü, Seramik

Keywords

Ionia, Clazomenae, Early Type Sarcophagi, Burial, Pottery

ÖZET

Klazomenai'de 7. yüzyılın son çeyreğinde görülmeye başlayan lahit ile gömme geleneğinin çok daha önce hem Kıta Yunanistan'da hem de Batı Anadolu'da olduğu bilinmektedir. Bugüne kadar Klazomenai lahitlerinin kökeni ve lahit ile gömme ya da lahit üretme geleneğinin başlangıcı konusunda yapılan çalışmaların çoğunda tarihsel ve tipolojik veriler kanıt gösterilerek, bu tip lahitlerin esin kaynağının Mısır ölü kültürü olduğu düşünülmüş ve çoğu zaman değerlendirmeler yapılırken bu esas alınmıştır. Bu çalışmada ise soru diğerlerinden farklı olarak sorulmaktadır: Arkaik dönemde ortaya çıkan lahit geleneğinin kökeninde Minos ve Myken dünyasının etkileri olabilir mi? Klazomenai lahitlerinin en çok tanınan klasik formuna ulaşmadan önceki form ve bezeme sisteminin Geç Tunç Çağı Larnakları ile olan benzerliği nedeni ile zaman zaman karşılaştırmalar yapılmıştır. İki dönem arasında yer alan uzunca zaman boşluğuna rağmen hem formlarda hem de bezeme elemanları ve bezeme sisteminde reddedilemeyecek paralellikler bulunmaktadır. Ancak ele geçen pişmiş toprak lahitlerdeki detaylara dayanarak, erken tip lahitlere esin kaynağı olarak günümüze kadar korunmamış ahşap örneklerin olabileceği düşünülmüştür. Eldeki çalışmada İzmir Arkeoloji müzesinin Klazomenai'de yapmış olduğu kurtarma kazılarında ele geçen yeni üç tane erken tip Klazomenai lahdi ve buluntuları ele alınmaktadır. Lahitler kontekst buluntuları ve stil özellikleri incelenerek 7. yüzyılın son çeyreğine tarihlendirilmiştir.

ABSTRACT

The tradition of sarcophagus burial in Mainland Greece and Western Anatolia predates the practice in Clazomenae by centuries. This tradition is observed at Clazemonae from the last quarter of the 7th century BCE onwards. Several studies on the origins of the tradition of sarcophagus burial, along with the Clazomenean sarcophagi and their production, suggest that early type sarcophagi were inspired by Egyptian funerary cult, evinced by historical and typological data; therefore current arguments are based on this proposition. This study, however, considers the topic from a different vantage point: Could the origins of Archaic sarcophagi have been influenced by the Minoan and Pre-Hellenic cultures? The early examples of Clazomenaeen sarcophagi - the type that precedes the standard canonical form and decoration - have occasionally been compared to Bronze Age Greek larnakes. Despite the long time span between their productions, the similarities between early Clazomenean sarcophagi and Greek larnakes in terms of form and decoration are clear-cut. However, based on the details in the terracotta sarcophagi unearthed, early type sarcophagi can be a source of inspiration that there could be unprotected wooden examples until now. This study aims to discuss three new examples of early-type Clazomenaeen sarcophagi and associated finds, uncovered in the İzmir Archeology Museum's salvage excavations at Clazomenae. The sarcophagi are dated to the last quarter of the 7th century BCE on the basis of their stylistic features and contextual finds.

Giriş

En eski kültürlerden beri uzak coğrafyalar boyunca hem birbirine çok benzer hem de bulunduğu bölgeye özgü izler taşıyan yerel ölü gömme gelenekleri var olmuştur. İnançların zaman içinde değişmesine paralel olarak aynı kültürün çeşitli dönemlerinde dahi cenaze törenleri ve gömü türleri farklılık gösterebilmektedir. Bu çalışmanın konusunu, Arkaik Dönem boyunca Ege dünyasında en çok tercih edilen gömü türlerinden biri olan lahitler oluşturmaktadır. Eldeki çalışmada, pişmiş toprak Klazomenai lahitlerinin klasik form ve bezemesine ulaşmadan önceki evresine ait üç yeni lahit, form, bezeme, kronoloji ve paralel örnekler bakımından ele alınarak incelenecektir. Lahitler konusundaki problemler kronoloji, tipoloji ve köken konularına odaklandığından bu çalışmada, yeni buluntular da ele alınarak bu konuların tartışılması hedeflenmektedir.

Klazomenai lahitleri konusundaki en kapsamlı çalışma olan R. M. Cook'un Klazomenian Sarcophagi adlı kitabı, basıldığı 1980 yılından beri bu konu hakkında ilk başvuru kaynağı olmaya sahiptir. R. M. Cook adı geçen çalışmada Klazomenai lahitlerini, kitabın baskıya verildiği tarihe yakın döneme değin ele geçen buluntuları göz önüne alarak form bakımından dört gruba ayırmaktadır. Birçoğu kaçak kazılarla elde edilen ve kontektleri bilinmeyen lahitleri çok az sayıdaki veri ile kronolojik olarak gruplayan Cook, kurduğu kronoloji içinde basitten karmaşığa doğru bir gelişim olduğunu savunmuştur. Özetle, lahitlerin formlarında meydana gelen her değişimle birlikte bezeme sisteminde ve temalarda da paralel olarak bir değişim meydana geldiğini, basitten daha özenli, zengin bezemeli lahitlere doğru bir gelişim olduğunu öne sürmüştür.¹ Bununla birlikte 1979 yılından bu yana devam eden Klazomenai kazısı ile elde edilen veriler, Cook tarafından oluşturulan bu tipolojik ve kronolojik sistemi tamamı ile değiştirmektedir. Henüz kazının ilk yıllarında Yıldıztepe Nekropolisi kazıları sonucunda ele geçen buluntular, lahitlerdeki gelişimin Cook'un önerdiği şekilde olmadığını göstermiştir. Daha sonra Akpınar Nekropolisi kazıları bilinmeyen erken döneme ait verilerin artmasını sağlamış ve bugün hala geçerliliğini koruyan yeni bir tipoloji ve kronoloji oluşturulmuştur.² Sistemik kazıların

yanı sıra Klazomenai ve yakın çevresinde, müze sorumluluğundaki alanlarda yapılan sondaj ve kurtarma kazılarından elde edilen çok sayıda yeni örnek lahit repertuarına eklenmiştir. Bu çalışmada ele alınacak buluntular, İzmir Arkeoloji Müzesi tarafından gerçekleştirilmiş olan sondaj ve kurtarma kazıları sonucu açığa çıkan yeni erken tip lahitlerden oluşmaktadır.³

Erken Tip Klazomenai Lahitleri (Grup I/Tip I)

Örneklere geçmeden önce erken tip olarak adlandırılan lahitlerin form ve bezeme özelliklerine kısaca değinmek gerekir.⁴ Grup I

yılları civarında kullanım gördüğü Akpınar nekropolisi çalışmaları sonucu tespit edilmiştir. Bu lahitler kanonik formlu Klazomenai lahitlerinden hem form hem de bezeme sistemi bakımından farklı bir yapı sergilemektedir. Yıldıztepe nekropolisi çalışmaları ise bizlere kanonik forma ulaşmış Klazomenai lahitlerinin kronoloji problemlerine ışık tutması bakımından önemli bilgiler sunmuştur. Basit bezemeler ve basit dikdörtgen forma sahip lahitler ile birlikte, trapezoidal formlu ve çeşitli teknikler kullanılarak (siyah figür tekniği, rezerve teknik gibi) bezenmiş lahitlerin aynı dönemler içinde üretimlerinin yapıldığı yani Cook'un önerdiği gibi bir öncelik sonralık ilişkisinin olmadığı görülmüştür. Bu durum ekonomik nedenlere ve insanların alım gücüne bağlanmaktadır. Yıldıztepe Nekropolisi kazısı sonuçları, lahitlerin kronoloji ve tipolojisi için bkz. Bakır 1983: 66-67; Bakır 1984: 227-229; Güngör 2006: 144-145. Akpınar nekropolisi çalışmaları, lahit tipolojisi ve kronolojisi için bkz. Hürmüzlü 2003: 407-421; Hürmüzlü 2004: 77-95; Hürmüzlü 2004a: 195-198, Taf. 82-84; Hürmüzlü 2010: 89-153.

3 Buluntuların incelenmesine izin veren İzmir Arkeoloji Müzesi Müdürlüğüne, yardım ve desteklerinden dolayı müze uzmanlarından Seval Konak, Necla Okan ve Sedrettin Öğünç'e teşekkürlerimi sunarım. Doktora tezi kapsamında bu konuyu çalışmamı öneren sayın hocam Güven Bakır'ı özlem ve saygı ile anmaktayım. Ayrıca bilgi ve önerileri ile bana yol gösteren hocalarım Yaşar E. Ersoy'a ve Hüseyin Cevizoğlu'na teşekkürlerimi sunarım. Makalede kullanılan çizimler yazara ait olup Melis Gezgin tarafından dijital ortama aktarılmıştır. Fotoğraflar müze uzmanı O. Nadir Aslan ve Ümit Güngör tarafından çekilmiştir, kendilerine teşekkürlerimi sunarım. Eldeki çalışmada sözü edilen tarihler aksi belirtilmediği sürece milattan önceye aittir. Buluntuların hamur ve boya renklerinin belirlenmesinde *Munsell Soil Color Chart*, Baltimore, 2009 kullanılmıştır.

4 Doktora tezi olarak hazırladığım çalışmamda yeni buluntular ile birlikte Klazomenai lahitlerini form bakımından üç grup, bezeme sistemi bakımından altı tip altında incelemiştim. Çalışmaya konu olan lahitler Grup I/Tip I altında değerlendirilmiştir. Bu nedenle eldeki çalışmada da bu yeni gruplandırma ve tip isminin

1 Cook 1981: 134-139.

2 Bilinen en erken tarihli Klazomenai lahitlerinin 630

altında toplanan lahitler Klazomenai’de bilinen en erken örneklerinden oluşmaktadır. Bu gruba ait örnekler şimdilik sadece Klazomenai ve Smyrna’dan bilinmektedir.⁵ Klazomenai örneklerinin büyük çoğunluğu Akpınar nekropolisinde açığa çıkarılmış olup böyle bir lahit grubunun varlığı ilk kez büyük ölçüde netleşmiştir.⁶ Daha sonra yine antik kentin doğusunda yer alan Çayır mevkiinde yapılan müze sondaj ve kurtarma kazılarında ele geçen örneklerle birlikte gruba ait lahit sayısı artmıştır. Klazomenai lahitlerinin ilk örneklerini içeren bu grup, standart bir forma sahip olmayan örneklerden oluşmaktadır. Yapılan incelemeler sonucunda bu grupta altı farklı form olduğu belirlenmiştir. Basit dikdörtgen tekne biçimli (GIa), kübik (GIb), oval (GIc), apsidal (GI d) formlarda, ev (GIIe) ve ahşap sandık (GI f) biçimli lahit teknelerinin üretiminin yapıldığı görülmektedir.⁷

Birbirinden farklı formlarda olmalarına karşın bu grubu oluşturan lahitlerin ortak birçok özelliği tespit edilmiştir. Bu ortak özelliklerden en önemlisi lahit pervazlarında görülmektedir. Lahitler birbirine eşit genişlikte dar pervazlara sahip olup, pervazlar genelde keskin köşeli yani dikdörtgen ya da kare biçimlidir. Birbirine eşit dar pervazlar 6. yüzyıl boyunca, Cook tarafından ‘Monastrakia Sınıfı’ olarak adlandırılan gruptaki lahitlerde de görülmekle birlikte bu geç örneklerde pervazın profili değişmiş, üçgen ya da üçgene

yakın bir pervaz formu standart hale gelmiştir.⁸

7. yüzyılın son çeyreği başlarına tarihlendirilen örneklerin çoğunun yüzyılın sonlarına tarihlendirilen örneklerle göre daha derin bir tekneye sahip oldukları belirlenmiştir.⁹ Çocuk lahitlerinde bu derinlik lahdin boyu ile orantılı olarak fazla değildir. 7. yüzyılın sonu 6. yüzyılın başlarına tarihlenen lahitler ile daha erken olanlar arasındaki farklılıklar sadece pervaz profilleri, uzunluk/derinlik oranlarından ibaret değildir. 7. yüzyılın sonu 6. yüzyılın başlarında lahitlerin form çeşitliliğinin azaldığı, sadece basit dikdörtgen tekne formunun kullanılmaya devam ettiği de görülmüştür. Yapılan değerlendirmede ev, sandık gibi birbirinden oldukça farklı formlarda lahitlerin başlangıçta gerçekleştirilen sınırlı denemeler olduğu, muhtemelen üretimde ve kullanımdaki pratik nedenlerle dikdörtgen formu sığlaşarak standart hale geldiği düşünülmektedir. Ölünen bedeninin daha sığ bir muhafazaya yerleştirilip dikdörtgen formun daha kolay taşınabilmesi bu nedenler arasında sayılabilir.¹⁰

GrupI/TipI’i oluşturan lahitler bezeme sistemi bakımından değerlendirildiğinde tümünde birincil bezeme alanı olarak dış yan duvarların kullanıldığı görülmüştür.¹¹ Pervazlar üstünde yer

kullanılması tercih edilmiştir. Özbilen Güngör 2016: 34-41, 51-70. B. Hürmüzlü erken örneklerden oluşan lahitleri 1. Grup adı altında değerlendirmiştir, bkz. Hürmüzlü 2003: 408-414.

5 Smyrna örneği için bkz. Zeren-Hasdağlı 2019, 77-82, Resim 1-7.

6 7.yüzyılın son çeyreğine tarihlenen ve bu gruba dahil olan ilk lahitler 1985 yılında DSİ nekropolisinde yapılan kazılarda ele geçmiştir, bkz. Bakır 1986: 4.

7 Bu lahitler hakkında daha detaylı bilgi için bkz. Hürmüzlü 2003: 422-427, Fig.75; Hürmüzlü 2004: 85-87, Fig. 17; Hürmüzlü 2010: 112-146. Ayrıca mezar olarak kullanılmış olan banyo teknelerine de burada değinmek gerekir. Klazomenai nekropolis alanlarında açığa çıkarılan banyo tekneleri de gömüde pişmiş toprak bir muhafaza arayışındaki çeşitliliği göstermesi bakımından önemlidir. Banyo tekneleri gömü aracı olarak üretilmediklerinden ve lahitlerdeki gibi boya ile yapılan süslemelere sahip olmadıklarından, lahitlerden ayrı olarak değerlendirilmesi gerekir. Banyo tekneleri ve bu teknelerin ölü kültüründeki yeri ve kullanımı hakkında bkz. Cevizoğlu 2010: Bei. 8,1-2, Bei. 9, 1; Cevizoğlu 2015: 61-72, 266-269, Fig. 1-10.

8 Cook 1981: 2-8; 134-137. Yeni tipolojiye göre daha önce Cook’un Monastrakia Sınıfı olarak grupladığı lahitler, Grup II /Tip II-III-IV-V altında değerlendirilmiştir. Grup II ve tipler hakkında detaylı bilgi için bkz. Özbilen güngör 2016: 41-45 ve 70-131. B. Hürmüzlü ise Monastrakia Sınıfı lahitleri 4. Grup altında değerlendirmiştir, bkz. Hürmüzlü 2003: 419-421.

9 Özbilen Güngör 2016: 36.

10 Lahitlerin her zaman cesetlerle birlikte taşınıp taşınmadıkları hakkında net bilgiye sahip değiliz ancak Akpınar nekropolisi buluntusu olan 1 no.lu lahtin kapağındaki ekphora sahnesi ya da seramik vazolar üzerinde tasvir edilen ekphora sahneleri bizlere lahtin nekropolis alanına önceden götürüldüğü ve cesetin muhafazasına orada yerleştirilmiş olabileceğini düşündürmektedir. Ancak ister içinde ceset olsun ister olmasın bazı lahitlerin gömü alanına taşınmaları gerçekten büyük bir sorun olmalıydı, nitekim oldukça ağır olan lahitlerde taşıma sırasında meydana gelmiş olabilecek bazı hasarlar gözlenmiştir, örneğin Akpınar Nekropolisi buluntusu olan 196 no.lu lahit. Her iki lahit için bkz. Hürmüzlü 2003: 422-427, Fig. 76; Hürmüzlü 2010: 122-146.

11 Akpınar Nekropolisinde ele geçen iki apsidal formu lahit hariç bu gruptaki lahitlerin tamamının sadece dış yüzeyleri bezenmiştir, hem iç hem de dış duvarları bezenmiş olan lahitler için bkz. Hürmüzlü 2003: 410, Fig. 79-81; Hürmüzlü 2004a: 197, Taf. 84a-c.

alan dar alanlar ise ikincil bezeme alanı olarak kullanılmıştır. Başlangıçta pervazların dar olması daha geniş alanları boyamak isteyen lahit ressamlarına yeterli gelmediğinden, ressamlar daha rahat çalışılabilecek yan duvarları ana bezeme alanı olarak tercih etmiş olabilirler. Yan duvarların çeşitli motif, figür ve sahnelerle bezemesi Mısır lahitlerinden, Minos ve Myken Larnaklarından bilinen bir olgudur.¹² Lahitlerin bezeme yapılacak yüzeyleri, boya uygulamasını kolaylaştıracak nispeten düzgün bir yüzey elde edilecek biçimde kalınca bir krem-beyaz astarla kaplanmıştır. Bezeme linear veya rezerve teknikler kullanılarak firnis boya ile uygulanmıştır. Formlarda olduğu gibi bezemede de bu erken lahitlerde bir standart bulunmamaktadır. Bu grubu oluşturan lahitler bezeme bakımından iki temel farklılığa sahiptir. Öne çıkan ilk grupta orientalizan stilde figürlü sahnelerin işlendiği lahitler yer alır.¹³ Daha geniş bir grup olan ikincisinde ise bezeme, benzerleri orientalizan stil vazolarda da görülen geometrik ve bitkisel motiflerden oluşmaktadır. Bu lahitlerin bezeme şemalarında da bezemede kullanılan motiflerde de çeşitlilikler söz konusudur. Bezeme elemanları olarak dalgalı ya da düz çizgiler, içi boş ya da dolu üçgenler, yatay "S"ler, meanderler, lotus-tomurcuk, palmet gibi bitkisel motifler ve doldurma motifleri olarak noktalar, stilize yıldız rozetler, küçük yayların kullanıldığı görülmüştür.

Klazomenai'de Ele Geçen Yeni Lahitler

2000'li yıllardan itibaren Klazomenai antik kentinin 3. derece sit alanında artan yapılanma talepleri, İzmir Arkeoloji Müzesi'nin bu alanlarda çok sayıda arkeolojik kalıntı tespit etmesine katkı sağlamıştır. Özellikle kentin doğu bölümünde yer alan Kalabak-Çayır mevkiileri arasında çok sayıda gömü alanı açığa çıkarılmıştır. Bu veriler kentin doğusundaki bataklık nitelikteki arazinin Klazomenaililer tarafından hangi amaçla kullanıldığını göstermesi bakımından önemlidir. Burada ele alınacak üç pişmiş toprak lahit kentin doğu bölümünde yer alan 2014 yılında kazılan Mustafa Ergül Tarlası (MET) (Kat. No. 1, MET M45, Kat. No. 2, MET M13) ve 2015 yılında

kazılan Çayır mevki (Kat. No. 3, Çayır-M7) nekropolislerinde ele geçmiştir.

Kat. No. 1, MET M45 no.lu mezarın lahididir (Fig. 1).¹⁴ Bir çocuğa ait olan lahdin üstü tek parça kireç taşı plaka ile kapatılmıştır. Bu lahdin pervaz üstü, uzun yan duvarları ve bir kısa yan duvarı bezelidir. İki kısa pervaz ve bir uzun pervaz üzerinde alternatif olarak sıralanmış içi dolu dikdörtgen, sayıları değişen küçük, birbirine paralel çizgicikler arasında çapraz çizgiler yer almaktadır. Diğer uzun pervaz üzerinde ise alternatif yönlerde sıralanmış içi dolu üçgen motifleri ve bu üçgenlerin aralarında basit yıldız motifleri vardır.¹⁵ Uzun yan duvarlarının üstü eşit büyüklükte, yan yana yatay 'S' motifi, kısa yan duvarlarından sadece birinin üstü ise tek yatay 'S' motifi ile bezelidir. Bu üç bezeme alanı köşe dönüşlerinde dikey, tek ince firnis bantlarla sınırlandırılmıştır ve bu bantlardan köşelere dönüştürülürken birbirine paralel kısa çizgicikler uzanmaktadır. Lahdin pervazları dar ve birbirine eşittir. Pervaz profili dik ve dikdörtgene yakındır. 45 no.lu lahite ait hediyelerden biri olan tek kulplu fincan (Khytridion) M45/1, mezarın dışında kuzey kısa pervaz kenarında diğeri ise, demir halka (bilezik?) M45/2, mezarın içinde ele geçmiştir (Fig. 4). Khytridionlar, özellikle çocuk mezarlarında sıklıkla ele geçen mezar buluntularıdır. Klazomenai dışında bu form Kerameikos, Korinth, Olynthos ve Abdera nekropolislerinden de bilinmektedir.¹⁶ Buluntular net bir tarihleme yapma-

14 45 no.lu lahit mezar MET nekropolisi çalışmalarında açığa çıkarılmıştır, bkz. Özbilen Güngör ve Konak Tarakçı 2017: 26, 42, Fig. 27-28.

15 Oldukça acemice ancak belirli bir sıralama izlenerek yapılmış olan bu pervaz üstü bezemesine benzer bir köşe parçası, R.M. Cook tarafından yayınlanmıştır. Cook 1981: 7, fig. 7. Söz konusu parça, dar pervazlı bir lahdin köşe parçası olup, uzun kenardan kısa kenara geçiş ince firnis bant ile sınırlandırılmıştır. Uzun kenar başlangıcında iki ince firnis bant arasında çarpı ve altında birbirine paralel ince, kısa, iki adet firnis bant bulunur. Diğer kenarda (başucu?) iki ince ve kısa diagonal çizgi korunmuştur. Bezemesi bakımından 45 no.lu lahit ile benzer olan bu lahit parçası, Cook tarafından basit bezemelere sahip olması nedeniyle, Monastria sınıfı, Form I, Grup V içine dahil edilmiştir. Yeni oluşturulan tipolojiye göre bu lahit parçası da GI/TipI sınıflaması içine dahil edilmelidir.

16 Khytridionlar günlük kullanıma yönelik bir kap formu olmasının yanında, ölü kültü ile ilişkili olarak nekropolis alanlarında ve adak kremasyonlarında da ele geçmiştir. Klazomenai örnekleri ve diğer merkezlerden ele geçen örnekler ve kullanım alanlarına

12 Larnaklarda görülen benzer bezeme şeması ve bezeme elemanları için bkz. Kulcycki 1931: Taf. 12, 40; Watrous 1991: Pl. 84,g; Hood ve Huxley 1965: Fig. 24c.

13 Bu örnekler için bkz. Hürmüzlü 2003: Fig. 78, 83; Hürmüzlü 2010: 98-100, Abb. 15, 16 a-c.

mızı sağlamamaktadır ancak stratigrafik veriler, form ve bezeme özellikleri tarihlemeyi kolaylaştırmaktadır. Lahit, MET nekropolisi, M71 no.lu kremasyon mezarın üzerinde yer almaktadır. Kremasyon mezar erken tip bantlı kase parçalarından yola çıkılarak 650-630 yıllarına tarihlendirilmektedir.¹⁷ M45 no.lu lahtin üstünde ise nekropolisin 2. kullanım evresine, 6. yüzyılın ilk yarısına ait mezarlar yer almaktadır.¹⁸ Dolayısıyla M45 no.lu lahit tipolojik özellikleri de gözönünde bulundurularak 7. yüzyılın son çeyreğine tarihlendirilmektedir.

Kat. No. 2, MET M13 no.lu çocuk mezarına ait bir lahittir (Fig. 2). Üzeri yine tek parça kireç taşı plaka ile örtülmüştür. Pervaz üzerinde krem astar ve firnis boya izleri görülmekle birlikte kalker tabakası nedeniyle bezeme net olarak izlenememektedir. Ancak dikkatli bakıldığında uzun kenarda birkaç diagonal çizgi, kısa kenarda ise çarpı motifi olduğu görülmüştür. Bu lahitte ilginç olan tek uzun yan duvarının bezemeli olmasıdır. Diğer uzun ve iki kısa yan duvar yüzeyinde boya ya da astar izine rastlanmamıştır. Bezeme alanı üç adet, ikili dikey, ince çizgilerle iki metoba ayrılmıştır. Metoplarda birer adet yatay 'S' motifi yer almaktadır.¹⁹ M45 no.lu lahit ile benzer pervaz profili özelliklerine sahiptir. M13 no.lu lahtin, kontekst buluntuları, M13/1 Khytridion, iki Chalice (M13/2 Khios, M13/3 yerel üretim), M13/4 İonia Bucchero alabastron ve M13/5 Khytra'dır (Fig. 6). M13/4 no.lu İonia Bucchero tipi alabastron lahtin içinde, diğer buluntular lahtin dışında, pervaz kenarında ele geçmiştir. Bu tip alabastronlar Klazomenai'de az sayıda örnek ile temsil edilmektedir.²⁰ M13/4 no.lu

alabastron, Etrüsk örneklerini taklit etmektedir. Mat gri hamura sahip olan alabastronun yüzeyi parlak siyah firnis boya ile kaplıdır. Benzer örnekleri Samos Heraionundan 630/620 yıllarına tarihlenen tabakada ele geçmiştir. E. W. Karydi bu formun 6. yüzyılın ortalarına kadar devam ettiğini belirtir. Ayrıca Assos'ta 7. ve 6. yüzyıla ait mezarlarda, Rhodos, Delos ve Vroulia'da benzer örnekler söz konusudur.²¹ İki Chalice'den biri M13/3, farklı formuyla dikkati çekmektedir. Özellikle gövdesi, kaidesi ve hamur rengi nedeniyle yerel bir üretim olmakla birlikte, kaidenin benzer bir örneğini Rhodos'tan bilmekteyiz.²² Klazomenai seramik ithal etmesinin yanında, dönemin popüler seramiklerini örneğin Korinth, Khios ya da Attika seramiklerini taklit etmekte oldukça ustadır.²³ Diğer chalice M13/4, formu ve astarı bakımından tipik Khios üretimidir. Kaidesi korunmayan vazunun dışında astar haricinde bezeme korunmamıştır. İçinde, ağız kenarında alternatif olarak sıralanmış lotus ve tomurcuk motifleri kısmen korunmuştur. Khios Chalicelelerinin erken örneklerinde içte herhangi bir bezeme ya da bant bulunmazken 7. yüzyılın sonu 6. yüzyılın başlarından itibaren iç yüzde bantlar ve lotus-tomurcuk gibi motifler kullanılmaya başlanmıştır. Ayrıca M13/4 örneğinde olduğu gibi gövde uzamış ve daha konik bir forma ulaşmıştır. Chalice üzerinde bezeme korunmadığı için hangi stile ait olduğunu söylemek zordur.²⁴ M13/1 no.lu Khytridion yukarıda ele alınan M45/1 ile benzerdir. Uzun dönemler boyunca formu değişmeden kullanım gördüğü için tarihlendirme kriteri olarak tek başına kullanılmak zordur. Ancak 7. yüzyıl örneklerinde gövdenin küresel olduğunu, gövde genişliği ve yüksekliğinin birbirine neredeyse eşit olduğunu söylemek mümkündür.²⁵ Buluntularının yardımıyla M13 no.lu lahit geç 7.- erken 6.

yönelik tartışmalar için bkz. Özbilen 2003: 29, dipnot 54; Hürmüzlü 2003: 376-377, Fig. 12, 45/1, Fig. 32, 137/2; Sparkes ve Talcott 1970: 224-225, dipnot 8; Blegen vd.1964: M250-13, Pl. 35, M329-8, Pl. 49; Robinson 1932: 173-174, Pl.19; Robinson 1950: Pl. 148-149; Skarlatidou 2000, 118, 141, Pin. 148-149, Fig. α, β, δ.

17 Benzer bantlı kase ve tarihlendirme için bkz. Hürmüzlü 2003: 290, Fig. 42, 188/1, Fig. 47, 197/2,

18 Klazomenai MET nekropolisi kullanım evreleri ve mezarlar hakkındaki ön bilgiler için bkz. Özbilen Güngör ve Konak Tarakçı 2017: 19-47.

19 Bu lahit ile aynı alandan ele geçen MET/M19 no.lu yetişkin lahti, benzer bezeme şemasına sahiptir ve her iki uzun yan yüzeyi aynı şekilde bezelidir. Restorasyonu tamamlanamayan MET/M19 no.lu lahit de bu grup içinde değerlendirilmelidir.

20 Klazomenai örnekleri için bkz. Hürmüzlü 2003: 369-370, Fig. 38, 173/1 ve 173/2. Bu örnekler 630-620

yıllarına tarihlenen bir çocuk mezarından ele geçmiştir. Bucchero seramikleri hakkında daha detaylı bilgi için bkz. Cook ve Dupont 1998: 135-137; Polat 2002: 11; Utılı 1999: 71-77.

21 Bucchero tipi alabastronların benzer örnekleri için bkz. Walter-Karydi 1973: 18-19, Lev.35, Fig. 268, 269; Utılı 1999: 91-92, no.763-766; Jacopi 1928: 58, Fig.49, 79, Fig. 70; Dugas 1928: 17, Pl. 18, Fig. B,14-17; Kınich 1904: 153, Fig. 50; Üney 2004: 39, Fig.15, BRU1-2.

22 Lemos 1991: Fig.43,1063.

23 Klazomenai, yerel üretim chaliceleleri hakkında tartışma için bkz. Hürmüzlü 2008: 560-564.

24 Lemos 1991: 12, 80, Fig.41.

25 Özbilen 2003: 29-30, Şek. 16, Fig. b-c.

yüzyıla tarihlendirilmektedir.²⁶

İnceleyeceğimiz son örnek Kat. No. 3, Çayır M7 no.lu çocuk mezarının lahididir (Fig. 3). Bu lahdin hem uzun hem de kısa yan duvarları üzerinde aynı bezeme tekrar edilmiştir. Bezeme alanı kalın bir bant ile çevrenip, orta kesiminde üç dikey çizgi grubu ile ikiye ayrılmıştır. Bu şekilde oluşan her birimin köşelerinde, küçük bir yay üzerinden çıkan ve sayısı üç ile beş arasında değişen stilize palmet yaprakları yer alır. Uzun yan duvarın sağ panelinde az bölümü korunmuş başka bir bitkisel bezeme daha izlenmektedir. Pervaz üzeri birbirine paralel ve kısa üçlü çizgi grupları ile bezelidir.²⁷ Pervaz yine diğer iki lahdin pervaz profil özelliklerine benzemektedir ancak bu örnekte içte pervaza geçişte, hafif içe doğru eğimli, keskinleştirilmiş bir geçiş görülmektedir. 7 no.lu mezarın hediyeleri ise M7/1 halka askos ve M7/2 bir kapaktır (Fig. 5). Her iki buluntu da lahtin içinden ele geçmiştir. M7/1 halka askos, Klazomenai nekropolislerinde özellikle çocuk mezarlarında sıklıkla ele geçen bir buluntu türü olup bu sayede tipolojileri ve kronolojileri oldukça güvenilirdir. M7/1 no.lu askos, omuzu çengel meander ile bezeli olması ve yükseklik/genişlik oranının düşük olması nedeni ile 610-590 yılları arasına tarihlendirilen Grup II (Transitional Group) içinde yer almalıdır.²⁸ M7/2, mutfak kabına ait bir kapaktır. Üzerinde herhangi bir boya olmayan kapak, kaba ve katkılı bir hamura sahiptir. Tam olmayan kapağın çocuk lahti içine bırakılması enteresan bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir çocuk mezarında askos ile birlikte ele geçmesi belki de bu tür kapakların yeri geldiğinde çocukların beslenmesi sırasında bir tabak gibi kullanılabildiğini akla getirmektedir.

26 Khios Chalice'in benzer örnekleri ve tarihlendirilmeleri için bkz. Boardman 1967: 119-122 ve 172-173 Fig. 60d, Fig.74, 251 ve 254; Lemos 1991: 80-84, Fig. 41, 35, Dikaios 1946: 6, Fig. 1.

27 Pervaz üzerindeki benzer dekorasyon, stilize edilmiş palmetler, köşegen bezeme şeması ve bezeme alanlarının firnis bant ile sınırlandırılmasının benzer uygulamalarını Akpınar nekropolisi buluntusu 79, 141, 145 ve 173 no.lu lahitlerde de görmek mümkündür. Hürmüzlü 2003: Fig. 85, 90, 91, 93; Hürmüzlü 2004: 85, Fig. 17.

28 Halka askoslar Ü. Güngör tarafından form esasına dayanılarak dört grup altında incelenmiştir. Grup II içindeki örnekler genel olarak 610-575 tarihleri arasına tarihlendirilmektedir. Bu konu ile ilgili olarak bkz. Güngör 2006a: 50, 59, Fig. 9 ve 11 ve 62, Fig. 22. Benzer diğer örnekler için bkz. Dugas 1928: Pl. 16, Fig. 80; Pl. 18, Fig. 81; Dugas 1935: Pl. 47, Fig. 42.

Ancak bu görüşe şimdilik temkinli yaklaşmakta fayda vardır.²⁹ M7 no.lu lahit mezar buluntularına ve stil özelliklerine dayanılarak 7. yüzyılın sonlarına tarihlendirilmektedir.

Bezeme Şeması ve Bezeme Elemanlarının Değerlendirilmesi

Burada ele alınan üç lahitte de aynı bezeme şemasının uygulandığı görülmektedir. Bezeme alanının dik çizgi grupları ile metoplara bölünmesinin, şüphesiz ki başlangıçta ahşap olan mimariden resim sanatına girmiş olduğu düşünülebilir. Bununla birlikte ahşap sandıkların yüzeylerinde ve kenarlarında, sandığı güçlendirmek için kullanılmış olan metal ya da ahşap atkılar, çiviler bizlere lahit ressamlarının bezeme şemasını oluştururken, mimari unsurlardan daha çok elimize ulaşmayan boyalı ahşap sandıkları taklit etmekte olduklarını göstermektedir. Nitekim ahşap sandıkları model alan hem plastik hem de boya ile yapılan detaylandırmalara sahip lahitler söz konusudur.³⁰ (Fig. 7-8) Her üç lahitte de oldukça kaba ve basit bezeme elemanlarının kullanıldığı, bezemelerin kötü bir işçilikle uygulandığı görülmüştür. Bu bize ressamların yanında işi öğrenmekte olan çırakların elinden çıkmış olduğunu düşündürmektedir. Lahitler basit linear bir teknik kullanılarak bezenmiştir.

M45 ve M13 no.lu lahitlerde görülen yatay 'S' motifleri, erken dönemlerden beri seramik vazolar üzerinde bezeme elemanı olarak kullanılan bir motif olarak karşımıza çıkmaktadır. Yapımının basit ve hızlı olması nedeniyle sıklıkla kullanılıp, her dönem tercih edilen bir motif olmuştur. Bu bezeğin kökeni konusunda araştırmacılar çeşitli fikirler öne sürmüşlerdir.³¹ Yatay 'S'lerin sıklıkla Geç Myken dönemi vazolarında görülmesi, uzun süre bu seramik grubuyla karşılaştırılmasına neden olmuştur.³² Yatay 'S' motifi dalgalı çizgi

29 Benzer bir buluntu MET nekropolisinde 61 no.lu çocuk mezarında da karşımıza çıkmaktadır. Bu sefer kapak lahdin kireç taşından olan kapağının üzerine bırakılmıştır.

30 Hürmüzlü 2010: 92-112, Abb. 3-26; Bakır vd. 2000: 48-49, Res. 1.

31 Hanffmann, bu bezeğin orientalizan stildeki floral motiflerin basitleştirilmiş biçimi olduğunu öne sürmektedir, bkz. Hanffmann 180-181.

32 Araştırma tarihçesi ve yatay 'S' motifi köken tartışmaları hakkında detaylı çalışma K. Uzun tarafından yapılmıştır bkz. Uzun 2007: 8-16; 270-271; Yatay 'S'ler ve dalgalı çizgiler ile bezeli vazoların arkaik

bezekli günlük kullanım kapları dışında, Klazomenai ve Khios ticari amphoralarının omuz bezemesi olarak da sıklıkla kullanılmış ve karakteristik bezeme elemanı olmuştur.³³ Ayrıca birçok kap formu üzerinde yatay 'S' motifi 7. yüzyıldan 6. yüzyılın sonlarına kadar kullanılmıştır.³⁴ İncelenen her iki lahitte yapılmış olan yatay 'S'ler kaba, özensiz ve ağır bir yapıya sahiptir. Bu da 7. yüzyıl boyunca seramik vazolar üzerinde görülen 'S'ler ile benzerlik gösterir. M7 no.lu lahitte görülen panel köşelerindeki stilize palmetler de onlara esin kaynağı olacak çağdaşı orientalizan vazolardaki işçilikten oldukça uzaktır ve küçük boyutlu lahitlerde görülen kaba işçiliğin varlığına kanıttır. Geri kalan bezemelerin tümü, içi dolu üçgenler, çarpı ya da yıldız motifleri linear ve geometriktir. M7'nin pervazı üzerinde görülen çizgi grupları üzerinde durulamayacak kadar önemsiz motifler olarak düşünülse de, M45 no.lu lahtin yan köşelerindeki kullanılışı dikkate değerdir. Söz konusu lahtin süslemesine dahil edilmiş yan köşelerinde, panelleri sınırlayan bantlar arasına yatay olarak bu çizgi grupları yerleştirilmiştir. Kısa kenardan bakıldığında bu unsurlar ahşap sandıkların köşelerini sağlamlaştırmaya yarayan metal şeritleri anımsatmaktadır.

Benzer stilde bezenmiş bu lahitler akla seri üretimi getirmektedir. Standart forma ulaşan Klazomenai lahitleri içinde de basit bezemelere sahip olanlar ile daha gösterişli bezemelere sahip olanlar birlikte üretilmişlerdir. Bu da lahitlerin ticari bir ürün olduğunu ve alım gücüne göre lahitlerin üretildiğini göstermektedir. Aynı durum erken tip lahitler için de geçerli olmalıdır. Figür bezemeli ve daha zengin motiflere sahip lahitlerin yanında bahsi geçen lahitler gibi daha basit bezemelere sahip lahitler de insanların ekonomik durumlarına göre tercih yapmalarını sağlamak

amaçlı üretilmiş olmalıdır. Ayrıca yapımı oldukça zahmetli olan lahitlerdeki kendini tekrar eden ve oldukça basit olan bu tür bezemeler zamandan kazanılarak seri üretimin hızlanmasına neden olmuş olabilir. Aynı şekilde basit bezeme elemanlarına sahip üç lahit de hızlı bir üretimi işaret eden ve ucuza mal olabilecek ürünler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sonuç

Grup I/Tip I olarak sınıflanan lahitler bilinen erken tarihli Klazomenai lahitleridir. B. Hürmüzlü'nün lahit geleneğinin başlangıcı hakkında yaptığı çalışmalarda, tarihsel verilerden yola çıkılarak Mısır etkisinin ön planda olduğunu öne sürmektedir.³⁵ 7. yüzyılın ortaları, Klazomenaililerin Mısır ile olan ilişkilerinin başladığı tarihtir. Klazomenai'de bu tarihlerde lahitlerin kullanım görmeye başlaması ve bazı örneklerde Mısır lahitleriyle tipolojik bakımdan benzerliklerin olması lahitlerin kökeni konusunda Mısır ölü gömme geleneklerinin ön plana çıkmasına neden olmuştur. Klazomenailerin bedeninin bir muhafaza içinde korunmasını görüp bundan etkilenerek, hammadde olarak iyi bildikleri ve şekillendirdikleri kili kullanarak üretime geçmiş oldukları düşünülmektedir.³⁶ Bununla birlikte Klazomenai'de pithos içine yapılan inhumasyon mezarlar protogeometrik dönemden beri bilinmekte olup, aslında yeni olan unsur kremasyon mezarlardır.³⁷ Klazomenai'de 7. yüzyılın

dönem boyunca dönemlere göre sınıflanması ve tipolojileri için bkz. Uzun 2018: 315-344.

33 Klazomenai ticari amphoralarında özellikle 7. yüzyılın ikinci yarısına ait amphoralarda bu bezeme görülmektedir ve motifin kullanımı yüzyılın sonunda terk edilmiştir. Khios amphoralarında ise 6. yüzyılın üçüncü çeyreğine kadar devam etmiştir. Sezgin, yatık 'S'leri kenti tanımlayıcı bir simge olarak nitelendirmiş ve dış piyasada bu simge ile Klazomenai amphoralarının tanındığını belirtmiştir. Ticari amphoralar üzerindeki yatay 'S' motifi kullanımı için bkz. Sezgin 2009: 52-57, 154; Sezgin 2012: 26-27, 32-33.

34 Bu motifin kullanıldığı tüm kap formları, kronolojik dizini ve ele geçtikleri merkezleri gösteren tablolar için bkz. Uzun 2007: tablo 2-7.

35 Hürmüzlü'nün doktora çalışmasından önce G. Bakır, derslerinde ve çeşitli konferanslarda lahitlerin kökeni, kronolojileri ve tipolojileri hakkında ulaştığı sonuçları sunmuştur. 7. yüzyılın ortalarından itibaren İonialıların Mısır ile olan ilişkilerinin başlamasını kanıt olarak göstererek, oraya giden İonialıların lahit geleneğini gördüklerini ve döndüklerinde de bu geleneği uygulamaya başladıklarını ifade etmiştir, bkz. Bakır 2000: 70-71.

36 Bu konu hakkında yapılan çalışmalar için bkz. Hürmüzlü 2004: 196-198.

37 2005-2009 yılları arasında kentte yapılan kazı çalışmalarında Protogeometrik döneme ait bir extramural nekropolis açığa çıkarılmıştır. Hem yetişkinlerin hem de çocukların gömüldüğü bu alanda tüm gömüler inhumasyondur. Bebekler ve çocuklar için amphora, hydria veya çömleklerin (bir tane sanduka mezar), yetişkinler için ise pithosların kullanıldığı tespit edilmiştir. Protogeometrik yerleşim alanının içerisinde de bazı çocuk mezarları yer almakta olup çömlek mezarlar dışında bir pithos ve sanduka mezar açığa çıkarılmıştır. Bununla birlikte Protogeometrik dönemde kremasyonun varlığına dair işaretler de vardır. Geometrik dönem boyunca ölü gömme gelenekleri

sonlarında görülen lahit ile gömme geleneği, kentin kültür alanı içinde olan Karia'da 7. yüzyıl öncesinde bilinen bir uygulamadır. Dirmil'de bulunan, dikdörtgen planlı, dromoslu mezar odası içinde ele geçen pişmiş toprak lahit, Protogeometrik döneme tarihlendirilmektedir.³⁸ Karia'da ender olarak görülen bu geleneğin varlığı, bölgedeki halkın (elitlerin?) bu tür gömü araçlarını Mısır seyahatinden çok önce bildiklerini göstermektedir. Karia bölgesine de nüfus ettiği anlaşılan Minos ve Myken kültürlerinde de 'Larnaks' olarak isimlendirilen pişmiş topraktan lahit geleneğinin varlığı bilinmektedir. Larnaklar, Mısır örneklerine göre teknik bakımdan (biçimlendirme ve bezeme) Klazomenai erken tip lahitleri ile büyük paralellikler göstermektedir.³⁹ Klazomenai lahitlerine esin kaynağı olabileceği düşünülse de aralarındaki büyük zaman aralığı nedeniyle uzak bir ihtimal gibi görünmüştür.⁴⁰ Larnakların da Mısır etkisi ile ortaya çıkmış formlar olduğunu savunan görüşler vardır.⁴¹ Larnakların

konusundaki sessizliğin ardından geç Geometrik dönem ile birlikte kenti çevreleyen birçok nekropolisin varlığı tespit edilmiştir. Bu nekropolislerde 7. yüzyıla ait başlangıç aşamalarında kremasyon mezarlar yer almaktadır. Yüzyılın üçüncü çeyreği sonlarından yüzyılın sonlarına kadar ise hem kremasyonlar hem de pişmiş toprak lahitler içine yapılmış inhumasyonlar bir arada görülür. Üstelik en erken örnekler arasında birçok ahşap sandık taklidi örneklerin de işaret ettiği gibi bazı gömülerde öncü bir uygulama olarak ahşap sandıkların da kullanılmış olabileceği anlaşılmaktadır. Bakır vd. 2007: 190; Bakır vd. 2008: 323; Ersoy vd. 2009: 236-241.

38 Bu mezar için bkz. Boysal 1967: 15-16, Res. 24-26; Carstens 2008: 80-81; Carstens 2011: 391, Fig.9, dipnot. 42. Karia bölgesinde geometrik döneme tarihlenen başka pişmiş toprak lahitlerin varlığı söz konusudur bkz. Diler vd. 2009: 276; Diler 2011: 333.

39 Bezeme anlayışında ve dikdörtgene yakın şekillendirilmiş pervaz profilî gibi Klazomenai erken tip lahitlerinde gördüğümüz benzerlikler dışında, sandık tipi larnakların kapak formu da Akpınar nekropolisi 1 no.lu lahtin kapağını anımsatır. Hümmüzlü 2010: 112-116, Abb. 31-32. Ayrıca Minos ölü gömme geleneklerinde görülen pişmiş toprak banyo teknelerinin de kullanılması, Klazomenai'de görülen bir uygulamadır. Cevizoğlu 2015: 65-67, dipnot 23-25.

40 Klazomenai lahitlerinin yan duvarlarının bezemeli olmasından yola çıkarak, zamansal farka rağmen Larnaklar ile olan benzerliğe T. Bakır değinmiştir. Bakır 1986: 5.

41 Larnakların dönemin ahşap sandıklarından esinlenerek üretilmiş olmaları ve Mısır etkileri hakkında bkz. Kulczycki 1931: 580-581, Taf. XII, 39-40; Watrous 1991: 285-307, Pl. 81-93; Evans 1905: 8;

ahşap sandıklardan türediğini öne süren bir diğer görüş ise ahşap sandıkların Myken dünyasında da olduğunu söylemektedir.⁴² Hellen dünyasında lahit kullanımının ilk örnekleri ise Korinth'ten bilinmektedir. Erken Geometrik döneme tarihlenen (900/875 - 850/825)⁴³, kireçtaşından yapılmış bu örnekler lahit geleneğinin Korinth'te daha erken bir dönemde başladığının göstermektedir.⁴⁴ Klazomenai'den önce lahit geleneğinin Korinth'te görülmesi bu geleneğin Ege dünyasında önceden bilindiğini göstermesi bakımından önemlidir, ancak basit sandık formu Korinth örnekleri köken konusunda yardımcı olmamaktadır. Erken Klazomenai tipi lahitler arasında ahşap sandık taklidi olanlar ile burada ele alınanlar gibi ahşap sandıkların detaylarını uygulayan lahitler, bu ilk örneklerin tartışmasız ahşap sandıklara alternatif bir ürün olduğunu işaret etmektedir. Unutulmamalıdır ki, ilk Klazomenaili lahit ustaları öncelikle pişmiş topraktan bir lahit yapmayı keşfetmişlerdir. Bunu da bir ahşap sandığı taklit ederek, günümüze ulaşamayan bir ürüne öykünerek yapmışlardır. İlk zamanlar lahitlerin formu konusunda da sipariş aldıkları anlaşılan lahit ustaları olasılıkla Mısır ziyaretlerinde görülen oraya özgü lahitleri de istek üzerine üretmişlerdir. Pişmiş toprak lahit üretme geleneği doğrudan Mısır lahitlerinin etkisi ile olmuş olsaydı en erken lahitlerin tümünün Mısır tipinde olması gerekirdi. Burada Mısır ölü gömme geleneği etkisi lahit formlarından ziyade Geç

Bosenquet 1901/1902: 299; Hood 1956: 86-87; Rutkowski 1968: 223; Merousis 2000: 50; Barron 2013: 24-26; Hood ve Huxley 1965: 227-232; Persson 1943: 117-119.

42 Hägg ve Sleurin 1982: 182-186. LMIII dönemine ait sandık tipi larnakların orijini hakkında görüşlerin derlendiği bir diğer çalışma için bkz. Platon 2012: 161-167.

43 Panaia tepesinde yapılan çalışmalar sonucunda açığa çıkarılan erken ve orta geometrik döneme ait kireçtaşından yapılmış lahitler ve buluntuları hakkında detaylı çalışma için bkz. Pfaff 2007: 443 - 512.

44 K. Dickey, doktora tezi olarak yapmış olduğu çalışmasında Korinth ölü gömme geleneklerini detaylı olarak ele almıştır. Bu çalışmada taş lahitler değerlendirilmiş ve lahit geleneğinin Korinth'te 9. yüzyılın başlarında görülmeye başladığını, ancak 8. yüzyılın ikinci çeyreğine kadar Korinthliler tarafından pek benimsenmediği belirtilmiştir. Lahitlerin yapısal özellikleri ve kronolojileri hakkında bkz. Dickey 1992: 24-32, Tab. 4. Korinth ölü gömme gelenekleri ve taş lahitleri hakkında yapılmış olan daha eski bir çalışma için bkz. Blegen 1964: 71-73. Bu çalışmada lahit geleneğinin 7. yüzyılın sonlarında görüldüğü belirtilmektedir.

Geometrik dönemden itibaren yetişkinler için neredeyse tek gömü biçimi olan kremasyondan inhumasyona geçiş olarak kendini göstermektedir. Yani ruhu bedenine esaretinden kurtaran bir anlayıştan, ruhun bedene geri dönebileceği, dolayısıyla beden bütünlüğünün korunduğu anlayışa geçiş söz konusudur.

Çalışmaya konu olan ve bilinen diğer erken tip lahitler, ‘Klazomenai Lahitleri’ olarak literatüre girmiş olan lahitlerden farklıdır. Kanonik formunu, yaklaşık olarak 6. yüzyılın ikinci çeyreği içlerinde kazanan lahitler, bezeme sistemi ve fomları bakımından Klazomenaililerin oluşturduğu karakteri taşımaktadır. Ancak bundan önce farklı etkilerin altında üretilmiş, daha sonra asıl kimliğine kavuşmuş olmalıdır.

Bu çalışmada incelenen lahitler, beraberlerinde ele geçen buluntular, stratigrafik veriler, form ve bezeme özellikleri yardımıyla 630-600/590 yılları arasına tarihlendirilmektedirler. Üç lahit de GlA/TipI içinde yer almaktadır. Her üç lahit de hem form hem de bezeme bakımından Klazomenai’de iyi bilinen bir seriye aittir. Bununla birlikte yan duvarların dik çizgiler ile metoplara bölünmesi ve yatay ‘S’ motifinin kullanımı, bezeme şemasında ve kullanılan motiflerde bir yenilik olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu örneklerde yan duvarlarda görülen bezeme şemasının ahşap sandıklara benzerliği, Klazomenai’de pişmiş toprak lahit geleneğine, olasılıkla zaman zaman gömüde kullanılan ahşap sandıkların model olduğu fikrini desteklemektedir.

Lahit Kataloğu

Katalog No.1: MET-M45

Müze Envanter No: 2014-375(A), İzmir Arkeoloji Müzesi; **Buluntu Yeri:** Klazomenai; **Uzunluk:** 65 cm; **Genişlik:** 32 cm; **Pervaz Genişliği:** 4 cm; **Yükseklik:** 20cm; **Hamur Rengi:** 5 YR 5/6, yellowish red. İri kum, taşçık katkılı, kireçli az mikalı kaba hamur; **Astar Rengi:** 5 YR 6/8, reddish yellow; **Firnis Rengi:** 5 YR 4/1, dark gray.

Katalog No.2: MET-M13

Buluntu Yeri: Klazomenai; **Uzunluk:** 127 cm; **Genişlik:** 58 cm; **Pervaz Genişliği:** 5 cm; **Yükseklik:** 39 cm; **Hamur Rengi:** 2.5 YR 6/6, light red. İri gözenekli, yoğun taşçık, az mika ve kireç katkılı, kaba hamur; **Astar Rengi:** 7.5 YR 8/4, pink; **Firnis Rengi:** 5 YR 5/3, reddish brown.

Katalog No.3: Çayır-M7

Buluntu Yeri: Klazomenai; **Uzunluk:** 67.5 cm; **Genişlik:** 36.5 cm; **Pervaz Genişliği:** 4.3 cm – 3.8 cm; **Yükseklik:** 26.6 cm; **Hamur Rengi:** 2.5 YR 6/6, light

red. İri gözenekli, yoğun taşçık, az mika ve kireç katkılı, kaba hamur; **Astar Rengi:** 7.5 YR 8/4, pink; **Firnis Rengi:** 10 R 5/8, red.

Buluntu Kataloğu

M45/1, Form: Tek kulplu fincan (Khytridion); **Ağız Çapı:** 7.9 cm; **Yükseklik:** 7.7 cm; **Dip Çapı:** 2 cm; **Hamur Rengi:** 2.5 YR 5/6, red. **Yüzey Rengi:** 5 YR 5/6, yellowish red. İri kum, taşçık, kireç katkılı, yoğun mikalı, gözenekli hamur.

M45/2, Form: Demir halka (Bilezik?); **Çap:** 4.2 cm; **Cidar Kalınlığı:** 0.3 cm; **Yüzeyde şekillendirmeye bağlı aletin izleri vardır. Ayrıca yer yer korozyon görülmektedir.**

M13/1, Form: Tek kulplu fincan (Khytridion); **Ağız Çapı:** 7 cm; **Yükseklik:** 7.8 cm; **Dip Çapı:** 3.8 cm; **Hamur Rengi:** 10 R 5/6, red. İri kum, taşçık, kireç katkılı, yoğun mikalı, gözenekli hamur.

M13/2, Form: Khios Chalice; **Ağız Çapı:** 15.3 cm; **Korunan Yükseklik:** 12.2 cm; **Hamur Rengi:** 7.5 YR 7/3, pink. Mikasız, az kireç ve ince kum katkılı, gözenekli hamur; **Firnis Rengi:** 7.5 YR 3/1, very dark gray; **Astar Rengi:** 2.5 Y 8/2, pale brown; **Ek Kırmızı Boya:** 2.5 YR 3/3, dark reddish brown; **Ek Beyaz Boya:** 5 Y 8/1, white.

M13/3, Form: Chalice (Yerel Üretim); **Ağız Çapı:** 10 cm; **Yükseklik:** 7.6 cm; **Kaide Çapı:** 4.6 cm;

Hamur Rengi: 5 YR 7/6, reddish yellow. Az mika, kum ve kireç katkılı, gözenekli hamur; **Firnis Rengi:** 7.5 YR 3/1, very dark gray; **Ek Kırmızı Boya:** 2.5 YR 3/6, dark red; **Ek Beyaz Boya:** 10YR 7/1, light gray; **Astar Rengi:** 10 YR 8/2, very pale brown.

M13/4, Form: Alabastron; **Ağız Çapı:** 5.6 cm; **Yükseklik:** 17.5 cm; **Dip Çapı:** Korunmamış; **Hamur Rengi:** 2.5 YR 5/6, red. Az mikalı, az kum ve kireç katkılı, gözenekli hamur; **Firnis Rengi:** 2.5 YR 2.5/1, reddish black.

M13/5, Form: Khytra, tam olarak korunmadığı için ölçüler alınmamıştır. **Hamur Rengi:** 2.5 YR 5/8, red. Yoğun mika, kireç ve taşçık katkılı, gözenekli kaba hamur.

M7/1, Form: Halka Askos; **Ağız Çapı:** 4.3 cm; **Yükseklik:** 8.3 cm; **Gövde Çapı:** 8.5 cm; **Hamur Rengi:** 2.5 YR 6/6, light red. Az mika, kum ve kireç katkılı, gözeneksiz hamur; **Firnis Rengi:** 5 YR, 2.5/1 black; 3/2, dark reddish brown.

M7/2, Form: Kapak; **Ağız Çapı:** 12.4 cm; **Yükseklik:** 3.7 cm; **Hamur Rengi:** 2.5 YR 4/6, red. İri kum, taşçık, kireç ve mika katkılı, gözenekli kaba hamur.

Kaynakça

- BAKIR 1983: G. Bakır, "Urla/Klazomenai Kazısı 1981 Yılı çalışma Raporu", *KST* 4, 63-68.
- BAKIR 1984: G. Bakır, "1982 Yılı Urla/Klazomenai Kazısı Sonuçları Hakkında Rapor", *KST* 5, 221-229.
- BAKIR 1986: T. Bakır, "Klazomenai Lahitleri Üzerine Yeni Görüşler", *X. Türk Tarih Kongresi, 22-26 Eylül 1986, Bildiri Özetleri*, Ankara, 4-5.
- BAKIR 2000: G. Bakır, "Kazı Kazı Anadolu/Dönemin En İleri Zeytinyağı Atölyesine Sahip İon Kenti: Klazomenai", *Bilim ve Ütopya Dergisi* 69, 64-73.
- BAKIR vd. 2000: G. Bakır, Y. Ersoy, İ. Fazlıoğlu, N. Aytaçlar, B. Hürmüzlü, Y. Sezgin, "1999 Klazomenai Kazısı", *KST* 22.2, 27-38.
- BAKIR vd. 2007: G. Bakır, Y. Ersoy, H. Cevizoğlu, İ. Hasdağlı, "2005 Yılı Klazomenai Kazısı", *KST* 28.2, 185-202.
- BAKIR vd. 2008: G. Bakır, Y. Ersoy, H. Cevizoğlu, Ü. Güngör, İ. Hasdağlı, "2006 Yılı Klazomenai Kazısı", *KST* 29.3, 313-332.
- BLEGEN vd. 1964: C.E. Blegen, H. Palmer, R.S. Young, *The North Cemetery. Corinth Volume XIII*, Princeton.
- CARTENS 2008: A.M. Carstens, "Tombs of the Halikarnassos Peninsula. The Late Bronze and Early Iron Age" In: P. Pedersen (ed.), *Halicarnassian Studies* 5, Odense, 52-118.
- CARTENS 2011: A. M. Cartens, "Early Tombs in the Halikarnassos Region: Reflections on the Cultural Mixture", *AnAnt* 19, 483-493.
- CEVIZOĞLU 2010: H. Cevizoğlu, *Reliefkeramik Archischer Zeit Aus Klazomenai*, Langenweißbach.
- CEVIZOĞLU 2015: H.Cevizoğlu, "Klazomenian Sarcophagus Or Bathtub? The Use Of Bathtubs In Burial Contexts", In: R.G. Gürtekin Demir, H. Cevizoğlu, G. Polat, Y. Polat (Eds.), *Keramos, Ceramics: Cultural Approach, Proceedings of the First International Conference at Ege University*, May 9-13, 2011, İzmir, 61-72.
- COOK 1981: R.M. Cook, *Clazomenian Sarcophagi*, Mainz/Rhein.
- COOK VE DUPONT 1998: R. M. Cook, P. Dupont, *East Greek Pottery*, London.
- DICKEY 1992: K. Dickey, *Corinthian Burial Customs, ca. 1100-550*, (Bryn Mawr College, Yayınlanmamış Doktora Tezi).
- DIKAIOS 1946: P. Dikaios, "Two Nauratite Chalices From Marium", *JHS* 66, 5-7.
- DILER 2011: A. Diler, "Pedasa – 2008/2009", *KST* 32. 4, 324-341.
- DILER VD. 2009: A. Diler, B. Özer, Ö. D. Çakmaklı, S. Türkoğlu, "Pedasa, 2007", *KST* 30.3, 267-284.
- DUGAS 1928: C. Dugas, *Exploration Archéologique de Délos X. Les vases de l'Héraion*, Paris.
- DUGAS 1935: C. Dugas, *Exploration Archéologique de Délos XVII. Les vases orientalisants de style non Mélien*, Paris.
- ERSOY vd. 2009: Y. Ersoy, H. Cevizoğlu, Ü. Güngör, İ. Hasdağlı, "2008 Yılı Klazomenai Kazısı", *KST* 30.3, 233-254.
- EVANS 1905: A. Evans, "The palace of Knossos and its dependencies: provisional report for the year 1905", *BSA* 11, 1-26.
- GÜNGÖR 2006: Ü. Güngör, *Klazomenai Yıldıztepe Nekropolisi*, (Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi), İzmir.
- GÜNGÖR 2006a: Ü. Güngör, "Archaic Ring-Askoi Found in Klazomenai", *ADerg* 8, 47-62.
- HÄGG VE SIEURIN 1982: R. Hägg, F. Sieurin, "On the Origin of the Wooden Coffin in the Late Bronze Age Greece", *BSA* 77, 177-186.
- HANFFMANN 1956: G. M. A. Hanfmann, "On Some Eastern Greek Wares found at Tarsus" In: S.S. Weinberg (Ed.), *The Aegean and the Near East. Studies Presented to H.Goldman on the Occasion of Her Seventy-fifth Birthday*, New York, 165-184.
- HOOD 1956: S. Hood, "Another Warrior-grave at Ayios Ioannis near Knossos", *BSA* 51, 81-102.
- HOOD VE HUXLEY 1965: S. Hood, G. Huxley, "A Minoan Cemetery on Upper Gypsades, Clay Larnakes", *BSA* 60, 227-232.
- HÜRMÜZLÜ 2003: B. Hürmüzlü, *Klazomenai Akpınar Nekropolisi*, (Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi), İzmir.
- HÜRMÜZLÜ 2004: B. Hürmüzlü, "Burial Grounds at Klazomenai: Geometric through Hellenistic Periods", In: A. Moustaka, E. Skarlatidou, M.-C. Tzannes and Y.E. Ersoy (Eds.), *Klazomenai, Teos and Abdera: Metropolis and Colony. Proceedings of the International Symposium held at the Archaeological Museum of Abdera*, 20-21 October 2001, Thessaloniki, 77-95.
- HÜRMÜZLÜ 2004a: B. Hürmüzlü, "A New Type Of Clazomenian Sarcophagus: The Alteration Of The Burial Customs in Clazomenae", In: R. Bol-D. Kreikenbom (Ed.), *Sepulkral-unVotivdenkmäler östlicher Mittelmeergebiete (7.Jh.v.-1.Jh.n.Chr.). Kulturbegegnungen im Spannungsfeld zwischen Akzeptanz und Rezistens*. Akten des Internationalen Symposiums vom 01-03. 11. 2001 in Mainz, Möhnese, Paderborn, 195-198.
- HÜRMÜZLÜ 2008: B. Hürmüzlü, "Remarks on Local Imitations of Import Pottery in the Sixth Century B.C.: Clazomenian Chalices", In: İ. Delemen, S. Çokay Kepçe, A. Özdizbay, Ö. Turak (Eds.), *EUERGETES Festschrift für Prof. Dr. Haluk Abbasoğlu zum 65. Geburtstag, Suna-İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü*, Antalya, 557-559.

- HÜRMÜZLÜ 2010: B. Hürmüzlü, “Die Früheste Gruppe Klazomenischer Sarcophage Aus Klazomenai”, *Jdl* 125, 89-153.
- JACOPI 1929: G. Jacopi, *Clara Rhodos III, Scavi nella Necropoli di Jalisso 1924-1928*, Rhodes.
- KINCH 1904: K. F. Kinch, *Foullies de Vroulia*, Berlin.
- KULCZYCKI 1931: G. Kulczycki, “Die Möbelformen des Ägäischen Kulturkreises, Systematik und Analyse”, *Sonderabdruck Aus Eos XXXIII, Lwów*, 580-592.
- Lemos 1991: A.A. Lemos, *Archaic Pottery of Chios. The Decorated Styles*, Oxford.
- MEROUSIS 2000: N.I. Merousis, *Οι εικονογραφικοί κύκλοι των ΥΜΙΙΙ λαρνάκων Οι διαστάσεις της εικονογραφίας στα πλαίσια των ταφικών πρακτικών*, Thessaloniki.
- ÖZBİLEN 2003: G. Özbilen, *Klazomenai'de Ele Geçen Arkaik ve Klasik Dönem MutfaK Kapları*, (Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir.
- ÖZBİLEN GÜNGÖR ve KONAK TARAKÇI 2017: G. Özbilen Güngör, S. Konak Tarakçı, “Klazomenai MET Nekropolisi Kurtarma Kazısı Ön Raporu”, *ADerg* 22, 19-47.
- PERSSON 1943: A.W. Persson, *New Tombs at Dendra Near Midea*, Lund.
- Pfaff 2007: C. Pfaff, “Geometric Graves in the Panayia Field at Corinth”, *Hesperia* 76, 443-537.
- PLATON 2012: L. Platon, “New Evidence on the Origin of the Late Minoan III Chest-Shaped Larnax”, In: E. Mantzourani, P.P. Betancourt (Eds.), *Philistor, Studies in Honor of Costis Davaras, Pennsylvania*, 161-168.
- ROBINSON 1932: D. M. Robinson, *Excavations at Olynthus, Part V: Mosaics, Vases and Lamps, 1928-1931*, Baltimore.
- ROBINSON 1950: D.M. Robinson, *Excavations at Olynthus, Part XIII: Vases Found in 1934-1938*, Baltimore.
- RUTKOWSKY 1968: B. Rutkowski, “The Origin of the Minoan Coffin,” *BSA* 63, 219-228.
- SEZGİN 2009: Y. Sezgin, *Arkaik Dönem Doğu Yunan Ticari Amphoraları Sorunu*, (Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi), İzmir.
- SEZGİN 2012: Y. Sezgin, *Arkaik Dönem İonia Üretimi Ticari Amphoralar*, İstanbul.
- SKARLATIDOU 2000: E. Skarlatidou, *Απο το Αρχαϊκο Νεκροταφείο των Αβδήρων. Σημβολή Στην Ερευνα Της Αποικίας των Κλαζομενίων στα Αβδήρα, Thessaloniki*, 2000, (Aristotle University of Thessaloniki, Yayınlanmamış Doktora Tezi).
- SPARKES ve TALCOTT 1970: B. Sparkes, L. Talcott, *Black and Plain Pottery of the 6th, 5th and 4th Centuries B.C. The Athenian Agora*, Volume XII, Princeton.
- UTILI 1999: F. Utili, *Die archaische Nekropole von Assos, Asia Minor Studien* 31, Bonn.
- UZUN 2007: K. Uzun, *Klazomenai Dalgalı Çizgi Bezekli Seramiği*, (Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi), İzmir.
- UZUN 2018: K. Uzun, “Clazomenian Wave-Line Pottery”, in: R.G. Gürtekin Demir, H. Cevizoğlu, Y. Polat, G. Polat (Eds.) *Archaic and Classical Western Anatolia: New Perspectives in Ceramic Studies, In Memoriam Prof. C. H. Greenewalt Jr. Proceedings of the Second Keramos International Conference at Ege University*, İzmir, 3-5 June, 2015, Belçika, 315-344.
- ÜNEY 2004: A. Üney, *Antandros Melis Nekropolisi Arkaik Dönem Mezarları*, (Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Lisans Tezi), İzmir.
- WALTER-KARYDI 1973: E. Walter-Karydi, *Samos VI, I. Samische Gefässe des 6 Jhr.v.Chr.*, Bonn.
- WATROUS 1991: L.V. Watrous, “The Origin and Iconography of the Late Minoan Painted Larnax”, *Hesperia* 60, 285-307.
- ZEREN HASDAĞLI 2019: M.S. Zeren Hasdağlı, “İonia'da Lahit Geleneğinin Başlangıcına Dair Eski Smyrna'dan Bir Kanıt”, In: H. Göncü, A. Ersoy, D. S. Akar-Tanrıver (Eds.), *Smyrna/İzmir Kazı ve Araştırmaları III*, İstanbul, 75-88.

Makale Gönderim Tarihi: 04.05.2019

Makale Kabul Tarihi: 08.09.2020

GÜNSEL ÖZBİLEN GÜNGÖR

Orcid ID: 0000-0002-1018-0389

gunseltungor@gmail.com

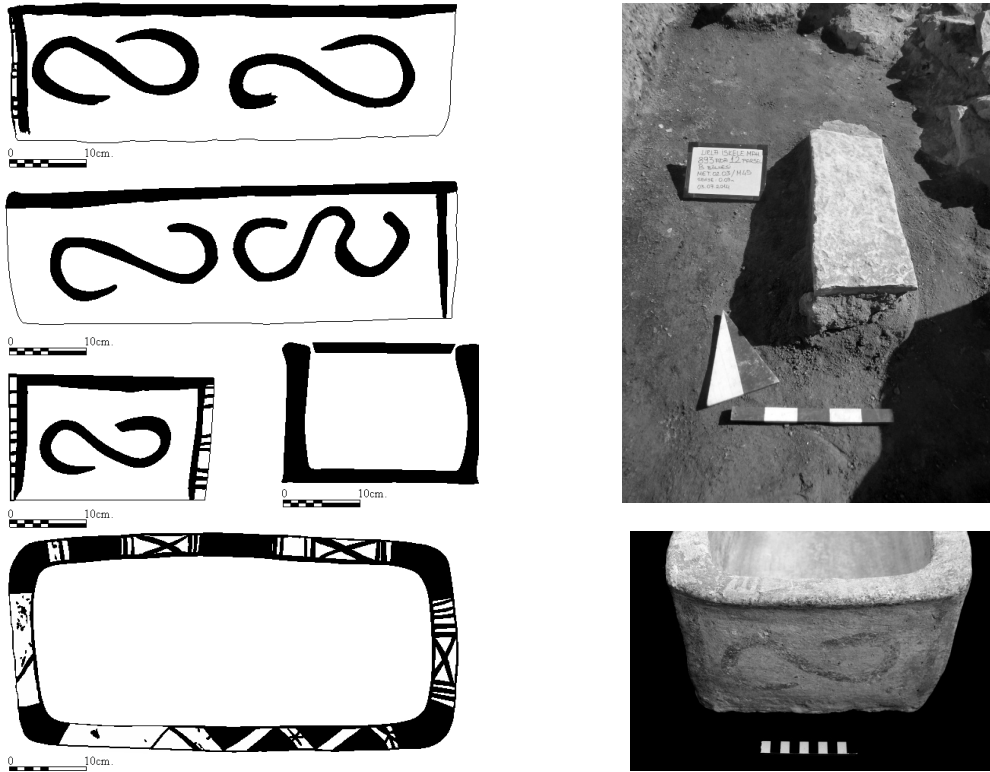

Fig. 1. M45 no.lu Lahit

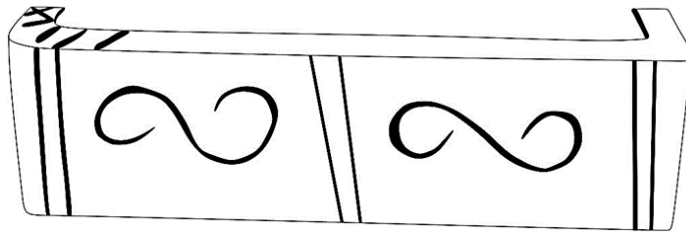

Fig. 2. M13 no.lu Lahit

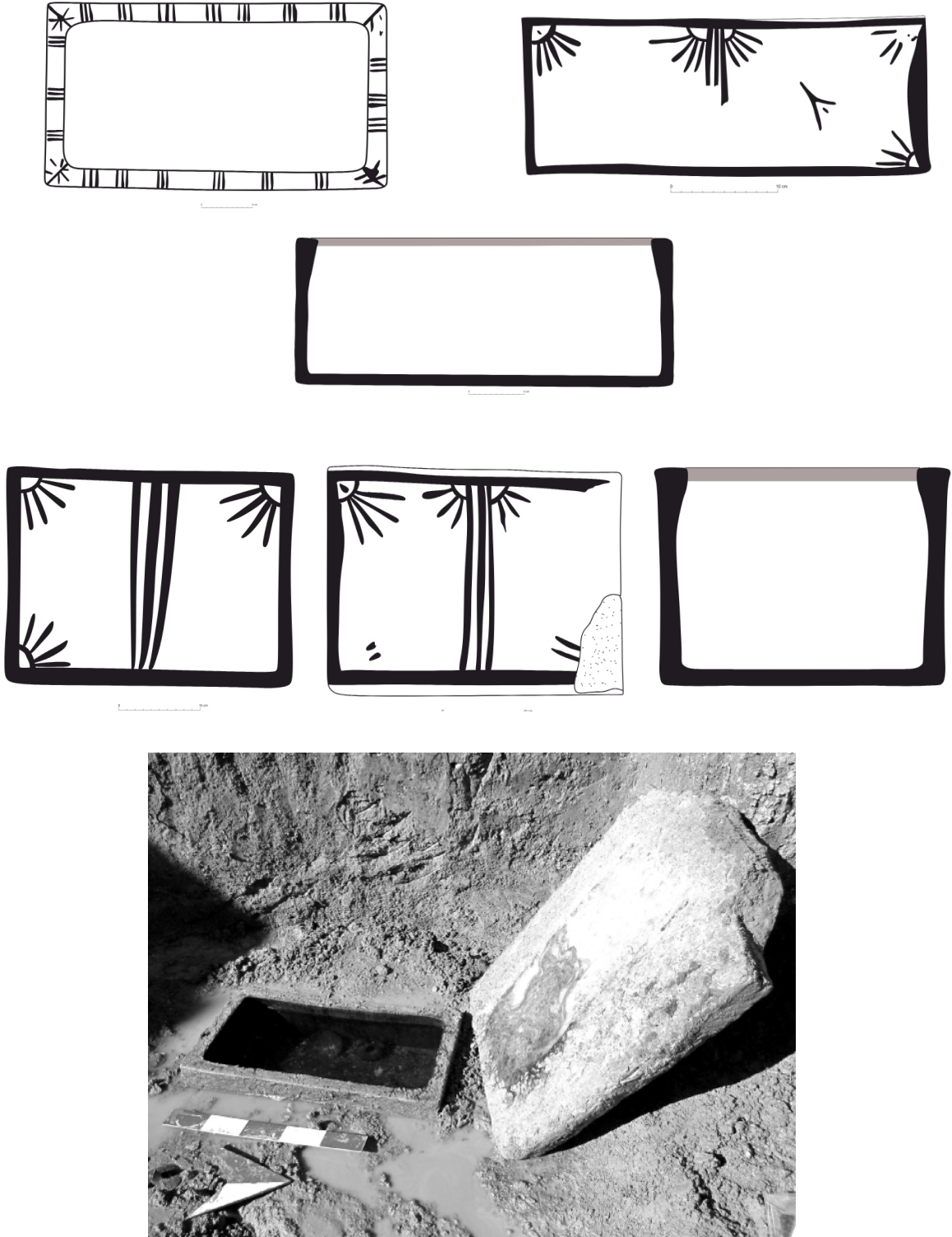

Fig. 3. M7 no.lu Lahit

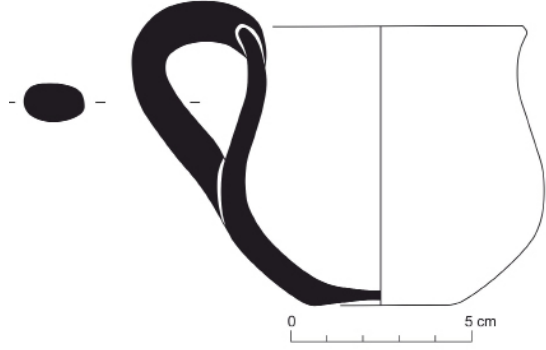

Fig. 4 M45 no.lu Lahit Buluntuları

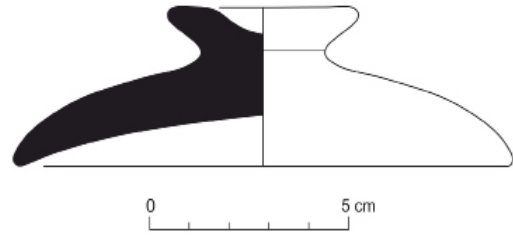

Fig. 5 M7 no.lu Lahit Buluntuları

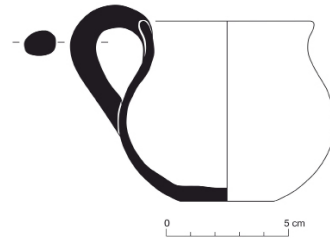
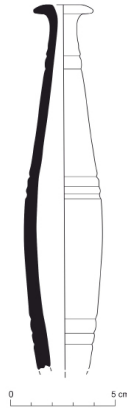
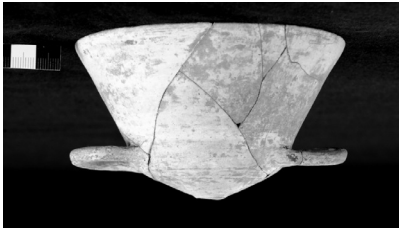
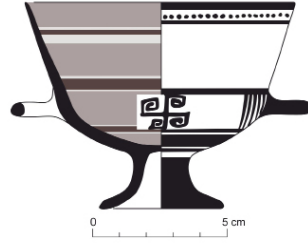

Fig. 6. M13 no.lu Lahit Buluntuları

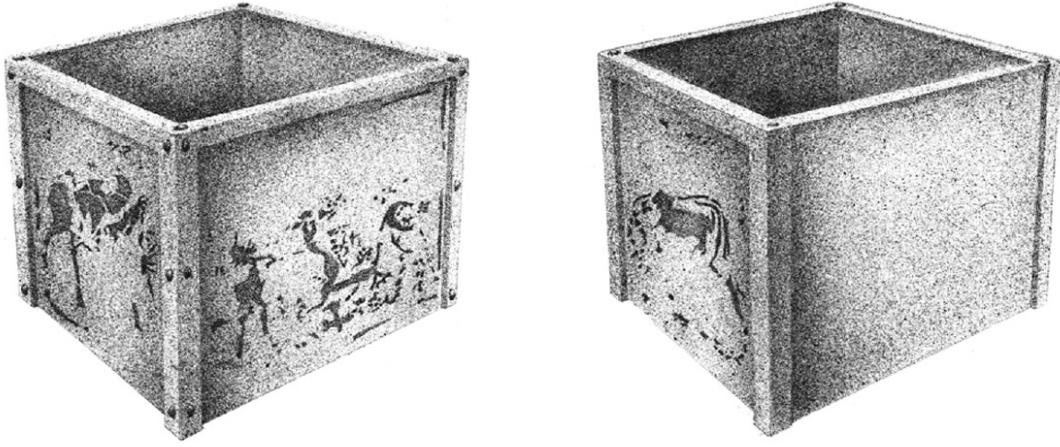

Fig. 7. Klazomenai/Akpınar Nekropolisi, 5 no.lu Lahit, Hürmüzlü 2003, Fig. 78

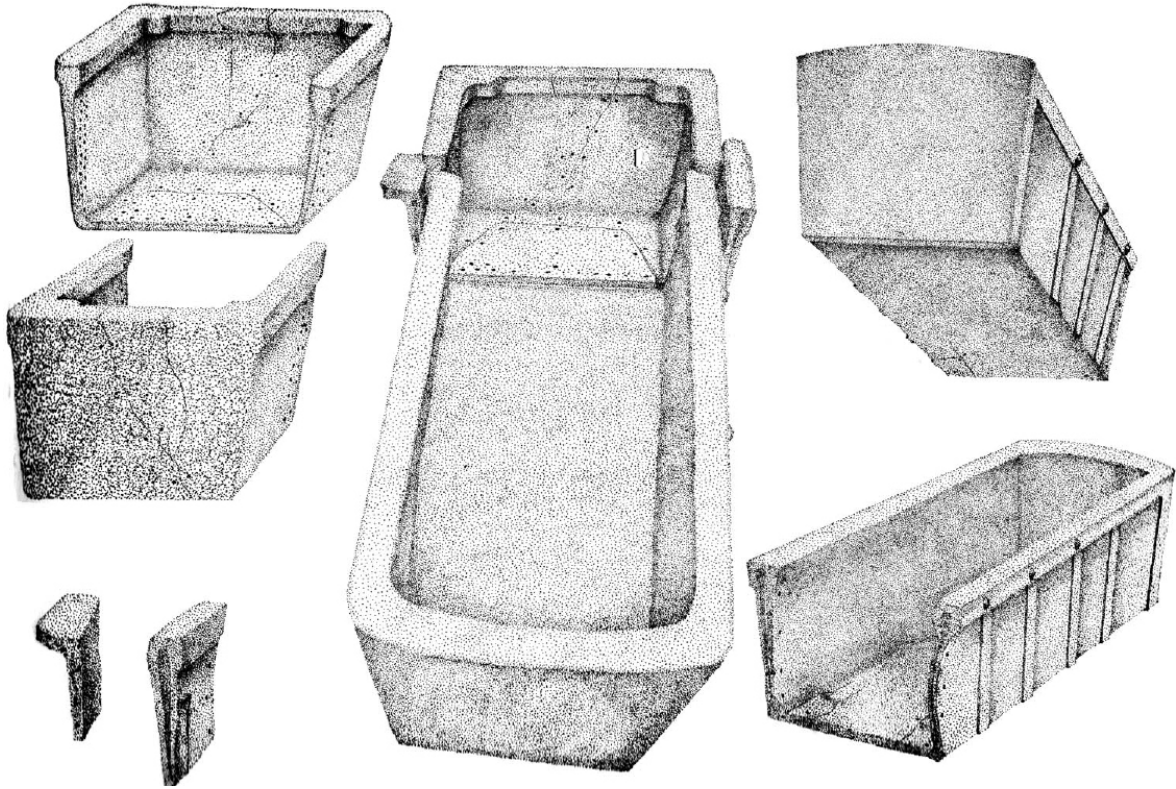

Fig. 8. Klazomenai/Akpınar Nekropolisi, 196 no.lu Lahit, Hürmüzlü 2003, Fig. 94

Pladasa Kenti Savunma Mimarisi Üzerine Gözlemler

[OBSERVATIONS ON THE DEFENCE ARCHITECTURE OF THE SETTLEMENT OF PLADASA]

Ufuk ÇÖRTÜK

Anahtar Kelimeler

Pladasa, Polygonal Duvar, İso-domik Duvar, İzole Kule, Çift Köşe Atkı Tekniği

Keywords

Pladasa, Polygonal Wall, Isodomik Wall, Isolated Tower, The Double Corner Bond Technique

ÖZET

Pladasa yerleşimi bugün Muğla, Menteşe İlçesi sınırları içinde, Gökova Körfezi'nin kuzeybatısında yer alan Sarnıç'a lokalize edilmektedir. Yerleşimin kalıntıları, Sarnıç'ın sırtını dayadığı, kuzeyini ve doğusunu Kartal Deresi kanyonunun kestiği tepenin güney yamacına yayılmaktadır. Yerleşimin kuzey en üst düzleminde yer alan akropol, güney eğimli yamaç hariç batı, doğu ve kuzey kenarlardan dik kayalıklarla çevrelenmiştir. Kentin yer aldığı tepenin doruğunda akropol surları, bunun güney alt kotunda polygonal sur ve tepenin güney en alt eteğinde de isodomik sur yer almaktadır. İso-domik surun güneyinde ve batısında birer izole kule bulunmaktadır. Pladasa'nın territoriumu içinde, kentin güneyindeki Akbuk Koyu'nda ve koyun kuzeyinde Hayıtlı Mevkii'nde iki izole kule daha yer almaktadır. Pladasa kentinin varlığıyla ilgili bugün için ulaşılan en erken veri Atina Vergi Listeleridir ki, kent MÖ 448 -MÖ 425/24 yılları arasında vergi listelerinde görülmektedir. Pladasa kenti akropolünün hemen güney alt yamacını çevreleyen polygonal duvar örgülü sur kentin en erken süreci ile bağlantılı olmalıdır. Kentin güney en alt eteğini batıdan doğuya doğru kapatan, kuleler ile desteklenmiş isodomik duvar örgüsüne sahip sur hattı ve izole kulelerin, "çift köşe atkısı" olarak adlandırılan bazı inşaa detayları ve kentin Polis statüsüne kavuşması gibi bazı tarihsel sürecin desteği ile Hekatomnidler hanedanlığı ile Hellenistik Dönem başlarında (MÖ 375-325) yapılmış olduğu söylenebilir.

ABSTRACT

The settlement of Pladasa is localized to the Sarnıç, which is placed in the northwest of Gulf of Keramic, within the borders of the Menteşe district, Muğla. The ruins of the settlement spread along the southern slope of the hill on which to the opposed of the Sarnıç. Kartal Deresi Canyon cuts north and east of the hill. The Acropolis located in the northern top of the settlement that is surrounded by steep cliffs from the western, the eastern and the northern sides except for the southern slope. There are the fortification of acropolis at the top of the hill where the city is located, the polygonal wall at the southern slope of this, and isodomik wall at the southern lowest slope of the hill. There are two isolated towers to the south and the west of the isodomik wall. Within the territory of Pladasa, two more towers that are isolated are located at Akbuk Bay, 4 km. south of the settlement and at Hayıtlı locality, north of the Bay. The settlement of Pladasa the earliest reached document mentioning the name of the city is the Athenian Tribute Lists. The site was seen in the Athenian Tribute Lists between 448 BC and 425/24 BC. The polygonal wall, which is surrounding the lower south slope of the Acropolis of Pladasa must be connected with the earliest process of the settlement. The isodomik wall that is supported by towers from west to east and the isolated towers must have been built between in the beginning of the Hekatomnid dynasty and the early Hellenistic period (375-325 BC). Because this dating is supported by some construction details such as – the so called "double corner bond" and the historical process, such as gaining Polis status of the settlement.

Giriş¹

1800'lü yıllarda özellikle Karia'yı dolaşan ve güneye doğru ilerlerken Pladasa kentinden geçmiş olma ihtimali yüksek gezginlerin ve tarihçilerin birçoğunun bu yerleşimin kalıntılarını görmemeleri ve yayınlarında hiçbir fotoğraf, çizim ve ifadenin bulunmaması oldukça karmaşık bir durumdur. 1890'lı yıllar özellikle Karia Bölgesi'nde Avrupalı gezginlerin araştırmalarının yoğunlaştığı dönemlerdir. Bölgede araştırmalarda bulunan O. Benndorf, tarafından Pisye (Yeşilyurt) Aslanlı Mevkii'nde tespit edilen yazıtta Pladasa yerleşiminin ismi geçmekte ki, Benndorf, Pladasa ile çok kısa bir bilgi vermekle birlikte, kentin lokalizasyonu ile ilgili herhangi bir ifadeye yer vermemektedir.² İtalyan G. Guidi 1920'li yılların başında Gökova Körfezi boyunca Keramos'tan güneye doğru seyahati sırasında Pladasa yerleşimini görmeden sadece Akbuk Koyu'ndaki kuleden bahsetmektedir.³ Keramos'tan Çine Çayı'na uzanan seyahatleri sırasında Sarnıç mahallesindeki kalıntılardan -buranın Pladasa kenti olduğunu bilmeden- ilk söz eden W. R. Paton ve J. L. Myres olmuştur.⁴ P. M. Fraser ve G. E. Bean ise Sarnıç'taki duvar kalıntılarında biraz daha detaylı bahseden diğer araştırmacılar.⁵ 1990'lı yıllarda bu alanda yapılan epigrafik araştırmalar ve ortaya çıkan yazıtlar, kentin tarihsel sürecine önemli katkılar sağlamıştır. Pladasa kentinin uzun süredir sorunlu olan lokalizasyonu 1990 yılında yayınlanan bir yazıt ile büyük ölçüde güvenilir şekilde yapılabilmektedir.⁶ MÖ 319/318 yılına tarihlenen onurlandırma yazıtında geçen "Pladasalılar'ın kenti şu kararı vermiştir" (ἔδοξε τῶι πολλοῖς τῶι [Π]λαδασέων) ifadesi, yazıtın Pladasa kentinin territoriumu içerisinde bulunduğunu göstermektedir. Bu bilgiden yola çıkan araştırmacılar Keramos'un yaklaşık 11 km. kuzeydoğusunda, Gökova Körfezi'nin kuzeybatısında yer alan Sarnıç'ta bulunan kalıntıların Pladasa antik kenti ile tanımlanması gerektiğini

ortaya koymuşlardır.⁷

Pladasa isminin kökeni de tam olarak belirlenememiş değildir. Antik Yunanca olmayan bu isim Küçük Asya'nın yerel dillerinden birine ait olmalıdır.⁸ Pladasa yerleşimi testimoniasına yönelik antik metinlerde bir bilgiye ulaşılamamakla birlikte, kent isminin geçtiği bilinen en erken doküman MÖ 5. Yüzyıl Atina Vergi Listeleri'dir. Pladasa kenti Atina Vergi Listeleri'nde ilk olarak MÖ 448 yılında görülmekte ve MÖ 441'de listelerden bir iki yıllığına kaybolmakta ve MÖ 440/39'da tekrar ortaya çıkmaktadır.⁹ Antik yazarların hiç değinmediği bu küçük yerleşimin tarihi ile ilgili birkaç bilgi kısıntısı ancak yazıtlar vasıtası ile elde edilebilmiştir. Bugün Yeşilyurt mahallesine lokalize edilen Pisye'de bulunmuş bir yazıt MÖ 2. ve 1. Yüzyıllarda Pisye'nin kendi ismi ile anılan ve içerisine Pladasalılar'ın da dâhil edildiği "Pisyeliler'in ve Pisyeliler ile birlikteki Pladasalılar'ın birliği" (τὸ κοινὸν τὸ Πισσητῶν καὶ Πλαδασέων τῶν μετὰ Πισσητῶν) adında bir birliği (koinon) olduğunu göstermektedir.¹⁰ Diğer taraftan Pisye territoriumunda tespit edilen birçok mezar taşı üzerindeki yazıtlarda, vatandaşlarına Pisye ve Pladasa Koinonu tarafından ortak cenaze töreni düzenlediği ifadesinin geçmesi bu iki kent arasındaki birliğin yansımaları olarak durmaktadır.¹¹ Bu gün için bölgede tespit edilen bu epigrafik belgeler, Pladasa ve Pisye yerleşimleri arasındaki bu territoriumun koinon sisteminde yönetildiğinin en önemli delilleri olarak durmaktadır.

Kent Surları

Pladasa yerleşimi bugün Muğla, Menteşe İlçesi sınırları içinde, Gökova Körfezi'nin kuş uçuşu

1 Bu çalışma, TC Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün 16.08.2019 tarih ve 674857 sayılı izinleri ile başkanlığını Dr. Öğr. Üyesi Ufuk ÇÖRTÜK'ün yürüttüğü "Muğla Menteşe ilçesi Pisye-Pladasa Koinonu Yüzye araştırmaları" kapsamında gerçekleştirilmiştir.

2 Benndorf 1892: 64.

3 Guidi 1921-1922: 385,386, Fig. 44.

4 Paton ve Myres 1896: 188,189.

5 Fraser ve Bean: 1954, 76.

6 Varinlioğlu et al. 1990: 59-78.

7 Varinlioğlu et al. 1990: 59-78; Debord ve Varinlioğlu 2001: 157-159, Nr. 47. Bununla birlikte bir Labraunda yazıtından elde edilen bilgiler ışığında, Karia'da bugünkü yeri bilinmeyen Platasa isminde bir yerleşim bulunduğu bilinmektedir (Kent ismi ile ilgili olarak bkz. Zgusta 1984: 1072). Pladasa ile Platasa'nın aynı yer olması ihtimal dâhilindedir. Fakat bu konu ile ilgili yeterli bilgi bulunmamaktadır Robert 1961: 673.

8 Konu ile ilgili vermiş olduğu bilgiler için Dr. Öğr. Üyesi Güray Ünver'e teşekkür ederim.

9 Meritt et.al. 1939: 380-81. Karia kentlerinin Atina vergi listelerindeki durumu için ayrıca bkz. Doğan 2013: 108.

10 Debord ve Varinlioğlu 2001: 95-113.

11 Debord ve Varinlioğlu 2001: 106-111 Nr. 3, Nr. 4 ve Nr. 5; Benndorf 1892: 63,64; van Gelder 1896: 193,194, Nr. 8; Blümel 1991: 166,167, Nr. 751.

yaklaşık 4 km. kuzeybatısında yer alan Sarnıç mahallesine lokalize edilmektedir (Fig. 1). Pladasa kenti kalıntıları, Sarnıç'ın sırtını dayadığı, kuzeyini ve doğusunu Kartal Deresi kanyonunun kestiği Marçalı Dağları'nın uzantısı ince uzun tepe düzlüğü ve bu tepenin güney eteğine yayılmaktadır. Kent akropolünün yer aldığı, doğu batı yönlü ve yaklaşık 550 m. uzunluğundaki tepe, Kocaçay'ın oluşturduğu derin vadi ile kuzeyde dik bir yamaca dayanır. Doğu ve batı yönde kent akropolü derin ve dik kayalıklarla son bulurken, kentin kalıntıları güney yöndeki eğimli yamaçlarda düz alanlar oluşturmak amacıyla yapılan üç büyük teras üzerinde yer almaktadır (Fig. 2). Her bir teras aynı zamanda teras sur hüviyetine sahiptir ki, kesintisiz devam eden duvar hatları ve belirli aralıklarda yerleştirilmiş kuleler sur olgusunun arkeolojik izleri olarak karşımıza çıkmaktadır (Fig. 3). Tepenin bu güney bölümünün alt yamaçlarında hala modern teraslar ile tarımsal faaliyetler sürdürülmektedir.

Akropol Surları

Yerleşimin kuzey en üst kotunda yer alan akropol, güneydeki eğimli yamaç hariç batı, doğu ve kuzey kenarlardan dik kayalıklarla çevrelenmiştir. Akropolün yer aldığı tepe düzlüğünün savunma hattı, batı uçta dik kaya dilinin ucundaki burundan başlayarak doğuya doğru ilerlemektedir (Fig. 3). Savunma hattının başladığı batı uç burundaki düzleştirilmiş alanda kule olabilecek duvar izleri görülmektedir. Kaçak kazılarla tahrip edilen ve konumu nedeniyle kule olarak tanımlayabileceğimiz yapı 3x2.50 m. ölçülerinde ve korunan duvar yüksekliği 1.05 m., duvar kalınlığı ise 0.85 m.'dir.¹² Akropol savunma hattının başladığı batıdaki bu gözetleme kulesinden doğuya doğru uzanan teras/sur hattı yer yer tahrip olmasına rağmen korunan izlerden takip edilebilmektedir. Batıda korunan bölümde, duvar, 1.20 m. kalınlığında ve 1.60 m.

yüksekliğindedir. Doğuya doğru ilerleyen teras sur, iri şekilsiz polygonal blokların kullanıldığı, blok derzlerinde bir bütünlük ve birleşim olmayan duvar karakteri sergilemektedir (Fig. 4). Yaklaşık 70 m. bu karakterde devam eden duvar hattı, tepe zirvesine kıvrıldığı noktada isodomik bir örgüye sahip olmaktadır. Özenli bir işçilik sergileyen duvarda düzgün kesilmiş dikdörtgen bloklar dikkat çekmektedir. Bu farklı dokudaki duvar, akropol hattını kapatan sur sisteminde bir onarıma dönük farklı bir evreyi işaret etmektedir. 10 m.'lik bir hattı izlenebilen isodomik örgülü duvar 1.50-1.60 m. yüksekliğince korunmuştur. İisodomik duvar yerleşimin en yüksek noktasında yer alan bir kuleye güneyden dayanarak sonlanmaktadır (Fig. 5).¹³ Kule, kuzey-güney yönünde uzanmaktadır. 6.90x9.45 m. ölçülerindeki kulede aralara yerleştirilmiş trapezoidal blokların da kullanıldığı polygonal bir duvar örgüsü görülmektedir. Kule batıdan başlayarak devam eden teras duvarına güney yönde dayandırılmıştır. Ana kaya düzlemlerinin de duvar olarak kullanıldığı kulede farklı evreleri işaret eden duvar izleri de görülmektedir. Kulenin batı kenarında kyklopiik blokların kullanıldığı bir duvar sırası, yapıda dönemsel değişiklikleri işaret etmesi ve alanda farklı bir yapının olduğunu da göstermesi açısından önemlidir. Kuledeki duvar işçiliği ile batıdaki derz boşlukları ayrı ve kulenin beden duvarlarında farklı olarak kyklopiik blokların kullanıldığı bir duvar sırası daha bulunmaktadır ki, bu duvar kulenin beden duvarına yaslanmış durumdadır. Ayrıca batıdaki kyklopiik duvarın 1.50 m. batısında arada koridor oluşturacak şekilde boş bırakılmış harç kullanılarak yapılmış farklı bir duvar daha yer alır ki bu duvar kulenin kuzeyindeki mekanın duvarı olarak devam etmektedir. Kent akropolünü oluşturan kayalık kütle zirvedeki kuleden sonra doğuya doğru alçalarak devam etmektedir. Yaklaşık 50 m. sonra kaya kütlesi doğuda aniden 8-10 m. kadar dik bir şekilde alçalmaktadır. Bu noktadan itibaren akropolün kuzey kenarını kapatan dik kaya kütlesi yaklaşık 75 m. kadar yok olmaktadır. Kuzey kenarda oluşan bu geniş boşluğu teras niteliğinde

12 Basit duvar örgüsü ve konumu, bu yapının, içerisinde birkaç askerin yer aldığı ve kente bu yönden gelen herhangi bir tehdit karşısında kenti uyarmak için yapılmış bir gözlem kulesi niteliği de olan bir yapı olabileceğini düşündürmektedir. Diğer taraftan bu yapının duvarlarının irili ufaklı taşlardan inşa edilmesi, duvar kalınlığının yaşamsal bir mekan için kalın bir kule için ise ince ve zayıf olması, ayrıca etrafında başka herhangi bir yapının bulunmaması ve doğuda bir teras surla bağlanması hem yaşamsal hem de gözlem unsurlarını barındıran bir yapı olduğunu düşündürdiren etmenlerdir.

13 Yerleşimin en yüksek noktasında yer alan bu yapı, birçok kentte gördüğümüz, hem yönetici/komutan binası hem de kule vazifesi de gören bir işleve sahip olmalıdır. Bu kulenin kuzeyinde, birkaç duvar sırası ancak izlenebilen simetriği olabilecek bir mekan daha bulunmaktadır ki, iki odalı olabilecek bu yapının daha geç bir dönemde kule/yönetici binası işlevine sahip olduğunu destekler niteliktedir.

bir duvar desteklemektedir. Kyklopik blokların kullanıldığı terasta en batı köşede duvar kademe- li olarak yapılmıştır. Bu noktada korunan duvar yüksekliği 2.35 m.'dir. Sağlam bir yapı sergileyen terasta yer yer 1.70x0.80x0.70 m. ölçülerinde oldukça büyük blokların kullanıldığı görülmektedir. Doğuya doğru ilerleyen duvar hattı yer yer ana kaya düzlemlerini de kullanarak tepenin en doğu ucundaki kaya kütesine dayanarak sonlanmaktadır.

Polygonal Sur

Akropol tepesinin doğu ucundaki kaya kütesinin 30 m. güney alt burnundan başlayan ve batıya doğru ilerleyen bir sur duvarı daha tespit edilmiştir (Fig. 3). Sur duvar örgüsü blok derz boşlukları düzensiz polygonal bir yapı sergilemektedir (Fig. 6). Sur yer yer 2 m. yüksekliğe kadar korunmuş ve 1.20-1.70 m. arasında değişen kalınlığa sahiptir. Akropolün doğusundaki ana kaya kütesinden batıya doğru ilerleyen polygonal duvar örgülü sur, tepenin güney kenarının orta kotunu çevrelemektedir. Polygonal sur üzerinde muhtemelen yukarı şehre giriş sağlayan kapı niteliğinde bir oluşum yer almaktadır (Fig. 3). Bu geçidin genişliği yaklaşık 10 m. kadardır. Kapı açıklığının batı kenarında polygonal sur akropole/kuzeye doğru kıvrılarak 15 m. uzanmakta ve tekrar batıya dönmektedir. Batıya kıvrılan duvar hattı diğer yönlerde izlenememektedir. Doğü kenarında 1.80 m. genişliğinde bir girişi olan bu oluşum akropol girişini kontrol altında tutmak amacıyla yapılmış tek taraflı bir kapı kulesi olmalıdır. Bu iç kapı kulesinin duvar kalınlığı 1.40 m., korunan yüksekliği ise 2.60 m.'dir. Kule, dışta polygonal içte ise isodomik bir duvar örgüsüne sahiptir. Akropol kapısı doğuda polygonal sura dıştan bağlanan bir bastionla desteklenmiştir. Kapı açıklığının doğu kanadını dıştan koruyan kulede surdan farklı olarak isodomik bir duvar örgüsü görülmektedir (Fig. 7). 4x5.30 m. ölçülerindeki bastionun polygonal surun duvar karakterinden farklı bir yapıda olması, bu girişin daha geç bir dönemde açılmış olabileceğini düşündürmektedir. Polygonal sur hattı akropol kapısından sonra batıya doğru testere dişi şeklinde zikzaklar çizerek devam etmektedir. Testere ağzı formunda 4 kademe yapan polygonal sur, duvar karakterini koruyarak ve yer yer de hattı üzerinde ana kaya düzlemlerini de kullanarak, tepenin batı ucunu kapatan dik kaya burnuna en güney alt kenarda dayanarak sonlanmaktadır.

İsodomik Sur

Polygonal surun batı uçta sonlandığı kaya burnunun yaklaşık 30 m. kadar güney alt kotunda dik kaya kütesi alçalarak güneye doğru düz bir şekilde uzanmaktadır (Fig. 3). Alçalan kaya kütesinin batı kenarını 1.10 m. genişliğinde ve 27 m. uzunluğunda kuzey- güney doğrultulu bir teras kapatmaktadır. Teras duvarı kyklopik polygonal taşlardan yapılmıştır ki, polygonal sur ile benzer bir duvar karakteri sergilemesi çağdaş olabileceğini akla getirmektedir. Oluşan bu düzlüğün güneybatı köşesinde en az iki odadan oluşan bir yapı grubu yer almaktadır. Trapezoidal blokların da kullanıldığı isodomik bir duvar örgüsüne sahip yapının gerek duvar karakteri gerekse konumu, isodomik surun bu noktada bir kule ve yapı grubuyla başladığını düşündürmektedir (K1) (Fig. 8). İsodomik sur kuleden itibaren doğuya doğru çok az devam etmekte ve sonrasında arazinin eğiminin dikliğinden dolayı kaybolmaktadır. Yaklaşık 35 m. güneydoğu alt kotta isodomik sur hattı tekrar takip edilmeye başlanmaktadır. İsodomik sur düzgün kesilmiş dikdörtgen bloklardan oluşan bir duvar örgüsüne sahiptir. Surun dönüş yaptığı köşelerde L şeklindeki dikey bant silme dikkati çekmektedir. 1.20 m. genişliğindeki sur hattı doğuya 16 m. devam ettikten sonra köşe yaparak güneye 6 m. kadar devam ederek bir kuleye bağlanmaktadır (K2). İçten içe 3.65x4.65 m. ölçülerinde olan kule ise, isodomik surun alt kottaki ilk kulesidir (Fig. 3). Kule dışta trapezoidal bloklu isodomik, içte ise küçük polygonal bir duvar örgüsüne sahiptir. Kulenin içten korunmuş yüksekliği 2.40 m., duvar kalınlığı ise 1.15 m.'dir. İsodomik sur doğuya doğru yaklaşık 25 m. ilerledikten sonra başka bir kule ile desteklenmektedir (K3). Fakat bu kule surun dışında değil içinde yer almaktadır. Kule 7.50x5.85 m. ölçülerindedir ve duvar kalınlığı 1.15 m. olarak ölçülmüştür. İsodomik sur batıdaki ikinci kuleden doğuya yaklaşık 29 m. devam ederek ilk iki kuleden daha büyük boyutlu üçüncü bir kule ile kesilmektedir (K4). Kule dıştan dışa 12.30x8.35 m. ölçülerindedir. Kulenin duvar kalınlığı 1.25 m.'dir. Kulenin güney kenarında bir zeytinyağı pres yatağı yer almaktadır. Kule isodomik tarzda, büyük boyutlu trapezoidal bloklarında kullanıldığı bir örgüye sahiptir. Bu örgü surun duvar örgüsüyle benzer bir yapı sergilemektedir. Kulenin kuzey kenarı tahrip olduğu için izlenememektedir. Dördüncü kulenin iç kuzey köşesinden doğuya doğru devam eden sur yaklaşık 72 m. düz devam

ettikten sonra 2 m. dışa doğru küçük bir dirsek yaparak doğuya ilerleyişini sürdürmektedir. Bu alanda sur örgüsünde 3.50x0.80 m. ölçülerinde büyük blokların kullanıldığı ve yaklaşık 3 m. yüksekliğinde 4-5 duvar sırasının korunduğu görülmektedir (Fig. 9). Surun bu bölümünde kütleli büyük boyutlu blokların kullanılmasının amacı, topografyanın eğiminin azalması ve surun üst kotundaki geniş düz alanın korunması olmalıdır. Sur, dirsek yaptığı noktadan 24.5 m. daha devam ederek bir kuleye daha dayanmakta ki, sur üzerindeki bu beşinci kule 6.70x3.15 m. ölçülerinde ve duvar kalınlığı 1.30 m.'dir (K5). Beşinci kulenin duvar karakteri yine sur ve daha önceki kulelerin duvar karakteri ile aynıdır. Sur, beşinci kuleden sonra 22.20 m. devam ederek altıncı kule (K6), altıncı kuleden sonra 23.40 m. daha doğuya doğru devam ederek bu hat üzerindeki son kule olan yedinci kuleye dayanarak son bulmaktadır (K7). Altıncı kule 5.40x7.60 m. ölçülerinde, köşedeki yedinci kule ise 7.65x8.40 m. ölçülerindedir. Her iki kulenin duvar kalınlığı 1.20 m.'dir. Duvar karakteri ise önceki kulelerle benzer bir yapıdadır. Yedinci kuleden sonra topografya kuzeydoğuya doğru yaklaşık 45 m. çapında çanak şeklinde kıvrılmakta ki, sur hattı bu arada izlenmemektedir. Kıvrılan topografyanın kuzeydoğu ucunda iç içe geçmiş farklı karakterlerde ve kalınlıklarda birçok duvar izi dikkati çekmektedir. Batıda yaklaşık 11 m. uzunluğunda bir duvar izi ve bunun 19 m. doğusunda, güneyden köşe yapan bir duvar izi bulunmaktadır ki, bu iki duvar hattı arası çanak şeklinde kıvrılan topografyanın doğusunu kapatmaktadır. Özellikle isodomik surun kapattığı alana girişi sağlayan bir kapı için en uygun yer topografyanın eğiminin azaldığı çanak şeklindeki bu alandır. Dolayısıyla batı ve doğu kenarları iyi bir şekilde korunmuş bu yapı, kentin girişi ile bağlantılı olmalıdır (Fig. 10). Kuzey ve güney duvarları tamamen tahrip olmuş kapı olabilecek bu açıklığın kuzeydoğu köşesini 8.70x5.30 m. ölçülerinde başka bir kule kapatmaktadır (K8). Kule 0.90 m. kalınlığında duvarlara sahiptir. Doğudaki kule ve bu kulenin batısındaki duvarlardan oluşan kompleks yapı, isodomik surun ana girişi olabileceğini düşündürmektedir ki, bu kalıntılar, doğusunda bir kule ile korunan, güneyden bir girişi olan avlulu kapı tipine benzemektedir.¹⁴ Sur, kapının doğusundaki kuleden doğuya doğru yaklaşık yine trapezoidal blokların kullanıldığı isodomik örgü

tipini koruyarak yaklaşık 60 m. devam ederek güneye doğru dönmektedir. Fakat surun güneye döndüğü köşe tahrip olmuştur. Güneye dönen surun köşesini 12.70x9 m. ölçülerinde bir kule kapatmaktadır (K9). 1.15 m. duvar kalınlığına sahip kule, surun iç köşesinde yer almaktadır. Kulenin kuzey kenarı tahrip olmuştur. Bu kulenin güney kenarı doğrultusunda doğuya doğru devam eden surun 75 m.'lik kısmı takip edilebilmektedir. Topografyanın yapısına göre güneyden doğuya kıvrılarak bir burun yapan kaya kütlelerini takip eden surun, dönüş yaptığı yerde tahrip olduğu, sonrasında tekrar izlenmeye başlayarak yaklaşık 19 m. kadar daha takip edilerek güneydoğu ucunda bir kule ile daha desteklendiği görülmektedir (K10). Yerleşimin güneydoğu ucunu kontrol altında tutmak amacıyla yapılmış olan bu son kule 6.25x7.35 m. ölçülerindedir ve duvar kalınlığı 1.20 m.'dir (Fig. 11). Son kuleden itibaren sur hattı tepe topografyasını takip ederek kuzeydoğuya doğru kaya burnunu çevirerek uzanır ve en doğudaki dik ana kaya kütleleri ile birleşerek son bulur.

İsodomik sur, Pladasa kenti yerleşik alanının yer aldığı, kuzeyinin, doğusunun ve batısının dik kaya kütleleri ile kapatılmış olan tepenin güney yamacının orta kesimini topografyanın uygun eşiklerini takip ederek batıdan doğuya doğru çevrelemektedir. Yaklaşık 650 m. uzunluğundaki sur, 10 adet kule ile desteklenmektedir. İsodomik surun girişi olabilecek açıklık ise, sur hattının orta kesimindeki topografyanın eğiminin azaldığı kavisli alanda olmalıdır.

İzole Kuleler

Pladasa kenti savunma sistemi içerisinde ne polygonal, nede isodomik surlar ile bağlantısı olmayan tekil kuleler de bulunmaktadır. Özellikle savunma hattının dışında topografyada gözetlemeye elverişli noktalara yerleştirilen iki izole kule tespit edilmiştir (Fig. 3).

Kulelerden ilki, isodomik surun başladığı batı uçtaki kulenin yaklaşık 28 m. güneybatısında yer almaktadır (Fig. 3). Kule konum olarak, tepenin kuzeyini kapatan Kartal Deresi kanyonunu gören bir noktada yer almaktadır. 4.51x6.37 m. ölçülerindeki kulenin duvar kalınlığı 1.30 m. korunan yüksekliği ise 1-1.20 m.'dir. Kuzey kenarı dik bir kayalık üzerinde olan kulenin güney kenarı iyi bir şekilde izlenebilmektedir (Fig. 12). Kulenin güneye doğru eğimli olan kenarının alt kotunda,

¹⁴ Kapı tipleri için bkz. Akarca 1998: 155-164.

hem bu eğime bir kademe yaratmak hem de destek amaçlı yapılmış şevli bir teras duvarı görülmektedir. Düzensiz trepezoidal ve polygonal bir duvar örgüsüne sahip kulenin içi kaçak kazılarla tahrip edilmiştir. Kule duvar blok birleşim yerleri arasındaki boşluklar görülmektedir.

İzole kulelerden diğeri ise isodomik surun orta noktasında yer alan ve tarafımızdan kapı olarak nitelendirilen açıklığın yer aldığı çanak şeklindeki eğimli boğazın batısında yer almaktadır (Fig. 3). Yerleşimin güney en alt kotunda kule dıştan 6.80x8.40 m. ölçülerinde, duvar kalınlığı 1.30 m., korunan yüksekliği ise 5.20 m.'dir. Tekil kulenin bütün kenarları iyi bir şekilde izlenmektedir. Özellikle iyi korunan güneydoğu köşedeki su hattı olarak da adlandırılan dikey bant silme dik kat çekicidir (Fig. 13). Kulenin iç kısmı tamamen toprak dolgu altındadır. Kentin güney alt kotundan geçen isodomik surun dışında, güneydeki ovayı tamamen gören alçak bir yükselti üzerinde bulunan kule, hem güneyden gelebilecek bir tehdidi kente bildirmek, hem de yaklaşık 70 m. kadar kuzey üst kottaki kent girişini korumak işlevine sahip olmalıdır.

Hayıtlı ve Akbük Kuleleri

Pladasa yerleşiminin yer aldığı bugünkü Sarnıç mahallesinin kuzeyindeki tepe, merkez kent yerleşkesinin kalıntılarını barındırmaktadır. Bunun dışında Pladasa'nın territoriumu kuş uçuşu 4 km. kadar güneyindeki Akbük Koyu'na kadar uzanmaktadır (Fig. 1). Hatta Akbük Koyu'nda Pladasa'ya ait bir liman ve bu limana yakın uygun bir alanda da bir tersane bulunuyor olmalı ki, MÖ 3. Yüzyıla tarihlenen Pisyeliler ile birlikteki Pladasalılar'ın toplumuna, tersane (Neoria) inşaatı için bağış listesi içeren yazıt, Pladasa'nın, bugün Akbük Koyu'nu da içine alan bir territoriuma sahip olduğunun delili olarak durmaktadır.¹⁵ Diğer taraftan Akbük Koyu'nda antik dönemde kullanılan bir liman ve de hatta bir tersanenin var olabileceğinin diğer bir göstergesi, koyda yer yer izlenebilen duvar izleri ve koy çevresinde stratejik noktalarda tespit edilen tekil kulelerdir. Kulelerden biri, Akbük Koyu'nun kuzeyindeki Hayıtlı Mevkii'nde, yüksek dik kayalık tepe uzantısı üzerinde yer almaktadır (Fig. 1). Kaçak kazılarla tahrip edilen Hayıtlı Kulesi'nin batı kenarı dışında diğer kenarları izlenebilmekte ve

güneydoğu köşeden duvarı 1.40 m. yüksekliğince korunmuştur. Kule, trapezoidal ve polygonal blokların kullanıldığı bir duvar örgüsüne sahiptir (Fig. 14). 6.90x6.45 m. ölçülerindeki kulenin duvar kalınlığı 1.10 m.'dir. Kulenin Akbük Koyu'na bakan güney tarafı oldukça dik bir yamaçla sınırlandırılmıştır. Kuzeyi ise hafif eğimli bir düzlüğe dönüktür. Hayıtlı Kulesi'nin konumlandığı tepenin kuzeybatı alt kotunda yaklaşık 12 m.'lik kısmı izlenebilen kuzeye ve batıya doğru uzanan bir teras duvarı bulunmaktadır. Teras duvarının kalınlığı 0.90 m.'dir. Konumu ile koyu ve açık denizi tamamen gören kulenin, muhtemelen antik dönemde limanı ve limandan Karia'nın iç bölgelerine yapılacak sevkiyatlarda kullanılan yolun denetimine dönük bir işlevi olmalıdır. Çünkü günümüzde de kullanılan yol dışında topografya farklı bir yol güzergahına izin vermemektedir.

Pladasa territoriumu içerisinde yer alan diğer bağımsız kule ise kentin olası limanı ve tersanesini de barındıran Akbük Koyu'nun kuzeybatısında yükselen Burgazyanı Mevkii'sinde yer almaktadır (Fig. 1). Akbük'teki bu kuleden ilk söz eden G. Guidi olmuştur.¹⁶ Akbük Kulesi'nin güney kenarı hariç diğer kenarları oldukça iyi korunmuştur (Fig. 15). Doğu kenarı 6.40 m. kuzey kenarı 6 m. ölçülerinde olan kule kareye yakın bir plan sergilemektedir. İçi toprak dolgu altında olan kulenin en iyi korunan güneydoğu kenarından yüksekliği 4.60 m. olarak ölçülmüştür. Akbük Koyu'ndaki Pladasa'nın olası limanının güvenliğini sağlamak amacıyla yapılmış olan bu tekil Akbük Kulesi aynı zamanda koyun batısında yer alan diğer küçük koyu da görmektedir.

Değerlendirme

Bir kentin, bir topluluğun kendi can ve mal güvenliğini dış tehditlere karşı koruması için almış olduğu önlemlerin başında gelen, yaşam alanını sağlam, korunaklı bir duvarla çevirmesi olgusu insanlık kültür tarihi kadar eskidir. Bu savunma olgusu zaman içinde birçok kültür tarafından yeni eklemeler ve düzenlemeler ile geliştirilmiştir. Savunma sistemlerinin en önemli bölümünü de surlar ve bu surlarda uygulanan duvar tipleri içermektedir. Bu bağlamda Pladasa yerleşimi de barındırdığı farklı tiplerdeki duvarları olan savunma hatları ile dikkati çekmektedir.

Akropol zirvesinin batısını kapatırcasına batıdan

15 Varinlioğlu 1997: 297-307; Seg XLVIII (1998), Nr. 1344; Debord ve Varinlioğlu 2001: 95, Nr. 1.

16 Guidi 1921-1922: 385,386, fig. 44.

başlayan ve tepenin güney ortasından zirveye yönelen duvar hattı hem bir teras hem de bu teras üzerinde yükselen bir savunma duvarı özelliğine sahip olmalıdır. Tespit edilen bu duvar hattının kesintisiz bir hat boyunca devam etmesi ve zirvedeki kuleye de bağlanması, eğimli topografyada sadece teras için değil savunmaya dönük de bir işlevinin olduğunu delildir.

Akropolün hemen alt güney eteğini çevreleyen polygonal duvar örgülü sur kentin en erken sürecinin savunma çizgisini vermesi açısından önemlidir. Polygonal duvar örgüsündeki blok derzleri arasındaki büyük boşluklar ve blok kenar çizgilerinin tam olarak oturtulmadan yerleştirilmesi, Karia'nın yerel işçiliğinin bir yansıması olmalıdır. Diğer taraftan akropol güney eteğini çevreleyen polygonal surun homojen yapısından dolayı sonraki dönemlerdeki yeni eklemeler, tamiratlar gibi farklı duvar işçilikleri de kentin tarihsel süreç içindeki gelişimini vermesi açısından önemli verilerdendir. Polygonal sur hattının özellikle antik dönem savunma sistemleri içinde kullanılan testere dişi şeklinde kırılmalar yaparak uzanması da Karia'daki örneklerden biri olması bakımından da önemlidir.

Özellikle kaba yonu polygonal blokların kullanıldığı akropol zirvesini ve batısını çevreleyen sur ve güney alt eteğini çevreleyen testere ağzı formunda kademelenen polygonal surun benzerlerini antik dünyada ve Karia Bölgesi'nin birçok kentinde görmekteyiz.¹⁷ Özellikle kaba yonu polygonal bloklardan oluşan teras ve surlara Kyndia kentinin batı kule ve surunda karşılaşılmaktadır.¹⁸ Premaussollos Dönemi olarak verilen Kyndia batı suru gerek duvar işçiliği gerekse Pladasa polygonal surunun inşası için önerilebilecek dönem ile örtüşmektedir. Halikarnassos Yarımadası'ndaki yerleşimler olan Ortakent Gürece Kaletpe'nin (Telmissos?) etrafını çeviren testere ağzı formu suru ve kaba kesimli polygonal duvar örgüsü Pladasa polygonal suru ile yakın benzerler içindedir.¹⁹ Yine Halikarnassos Yarımadası'nda Gököy'ün batısındaki Kale Yıkığı (Madnasa) tepesini çevreleyen sur, polygonal duvar örgüsü ile diğer benzer örneklerdendir.²⁰ Gökova Körfezi'nin güneydoğu

ucuna lokalize edilen Kallipolis kenti terrioriumu içindeki Çetibeli Kalesi duvarları da şekilsiz kaba polygonal yapısı ile diğer benzer duvar işçiliğinin görüldüğü tahkimatlardandır.²¹ Kaunos akropolünün batı kenarını çevreleyen büyük teras duvarı ve bunun üzerinde yükselen sur, gerek teras/sur işlevi gerekse kaba yonu polygonal duvar işçiliği ile Pladasa akropolü polygonal suru ile yakın benzerlik içindedir.²² Pladasa akropolünü ve akropolün hemen güney alt yamacını çevreleyen polygonal duvar örgülü sur duvarlarına benzer yapıdaki duvarları Pisye yerleşimi terrioriumundaki Aldıran Asarı ve Türbe Asarı tahkimatlarında da görmekteyiz.²³

Kentin güney alt eteğini batıdan doğuya doğru kapatan, 10 adet kule ile desteklenmiş isodomik duvar örgüsüne sahip sur hattı, yerleşimin en dış savunma çizgisini oluşturmaktadır. Sur ve kulelerde isodomik tarzda benzer duvar tipleri kullanılsa da özellikle surda daha büyük boyutlu kütesel trapezoidal blokların kullanıldığı dikkat çekmektedir. Buna karşın kulelerde ise daha düzgün kesimli dikdörtgen blokların kullanıldığı görülmektedir. Trapezoidal blokların da kullanıldığı İsodomik surla yakın duran örnekleri yine Karia Bölgesi'nin birçok kentinde görebilmekteyiz. Kuzey Karia Maeandros yakınlarındaki Divlin Kale'nin büyük boyutlu isodomik trapezoidal teknikteki suru,²⁴ Labraunda'nın yaklaşık 2 km. kadar güneybatısında yer alan ve Hekatomidler Dönemi içine tarihlenen Tepe Hisar Kale'nin isodomik trapezoidal teknikteki surları benzer duvar işçiliğini yansıtmaktadır.²⁵ Karia'nın iyi korunmuş surlarını barındıran ve MÖ 4. Yüzyılın 2. Çeyreğinde Maussollos tarafından inşa ettirilen Halikarnassos kenti surunun batı ve kuzeybatı köşesinde özellikle 14 ve 15 nolu kuleler arasındaki sur hattı, duvar işçiliği ile benzer önemli örneklerdendir.²⁶ Güney Karia'da Pladasa'ya yakın yerleşimlerdeki savunma sistemine ait duvarlarda benzer işçilikleri görmek mümkündür. Özellikle Bozburun Yarımadası'nda yer alan Loryma,

21 Descat 1994: 208, fig. 7.

22 Özen vd. 2019: 206, res. 16.

23 Çörtük ve Gümüş 2017: 532-538, res. 2 ve 6.

24 Paton 1900: 57; Pimouguet ve Pédarros 2000: 304 ve photo 6.1.

25 Westholm 1963: 13; Pimouguet ve Pédarros 2000: 308 ve photo 6.3.

26 Pedersen 1994: 215-237; Pedersen 2001/2002: 97-130; Pedersen 2010: 269-316; Pedersen 2013: 33-64.

17 Müth ve Ruppe 2016: 234-236, abb. 2,3 ve 4a.

18 Pimouguet ve Pédarros 2000: 81 ve photo 9.2.

19 Diler ve Gümüş 2016: 152, har. 1, res. 5.

20 Pimouguet ve Pédarros 2000: 103 ve photo 9.4; Diler vd. 2014: 430, res. 3.

Phoinix ve Amos kentlerinin sur ve kuleleri benzer işçilikleri vermesi bakımından önemlidir.²⁷ Bugün Muğla Akyaka'ya lokalize edilen Idyma kentinin MÖ 4. Yüzyılda bir onarım geçirmiş olabileceği ileri sürülen isodomik tarzdaki surları da yine Pladasa ve territoriumunda görülen savunma duvar tiplerinin benzerlerindedir.²⁸ Pladasa kentinin koinon oluşturduğu Pisye kenti arasındaki territoriumda tespit edilen bazı garnizon niteliğindeki tahkimatlar da benzer duvar işçilikleri sergilemesi bakımından önemlidir. Pisye, Thera kentleri arasında yer alan ve muhtemelen bu iki yerleşim arasındaki yolu gözetlemek amacıyla yapılmış olan Sincan Kalesi,²⁹ Koloneis kentinde yer alan tetrapyrigionun çevirme ve kuleleri³⁰ ve Koloneis yakınlarındaki Akçakaya Kalesi sur ve kulelerinde³¹ benzer duvar işçiliklerini görmektediriz.

İsodomik surun orta güney aksındaki izole kule, Hayıtlı ve Akbük Kuleleri, Karia Bölgesi'nin rektagonal bloklardan isodomik teknikte örülmüş karakteristik duvar tipini yansıtmaktadır. Benzer teknikte duvar işçiliğine sahip kuleler, Alinda, Alabanda, Halikarnassos kent surlarındaki kulelerde, Myndos, Theangela kentinde, Kaunos, Knidos, Latmos Herakleia'sı gibi birçok Karia kentinde ve ayrıca Karia dışında Ephesos ve Samos'un savunma kulelerinde, Priene, Pergamon gibi daha birçok kentte görülmektedir.³²

Yorum ve Tarihleme

Akropol ve Polygonal Sur

Pladasa kentinin varlığıyla ilgili bugün için ulaşılan en erken veri Atina Vergi Listeleridir. Kent isminin geçtiği bu listeler dışında erkene giden yazılı bir veri henüz bilinmemektedir. Bu bağlamda MÖ 448 -MÖ 425/24 yılları arasında vergi listelerinde görülen Pladasa'nın, yüzeyde görülen en erken yerleşimine ait kalıntılarda bu tarihlere ait olmalıdır. Kentin testere ağızı formlu polygonal suru akropolü ve akropolün güneyini kapatmaktadır. Pladasa ve territoriumundaki duvarları tespit eden ve tarihleme konusunda yorumlarda bulunan araştırmacılar da bu polygonal

tarzdaki akropol surlarının Hellenistik Dönem öncesine ait olabileceğini ifade etmiştir.³³ Tarafımızdan yapılan araştırmalarda polygonal surun çevirdiği akropolde kaçak kazılarla tahrip edilmiş bazı mekanlarda ele geçen MÖ 4. Yüzyıla tarihlenen kırmızı boyalı stroter parçaları da akropol ve polygonal tahkimatın dönemsel kullanımına dönük ip uçları sunmaktadır.³⁴ Atina Vergi Listeleri'nde görülmeye başladığı MÖ 448/7 yıllarından Hekatomnidler hanedanlığının en önemli yöneticisi olan Maussollos Dönemi (MÖ 377/76-353/52) arasında Pladasa yerleşimi sadece polygonal surun çevrelediği alan ile sınırlı olmalıdır ki, kapsadığı alan 15300 m²'dir. Dolayısıyla akropol teras suru ve bunu çevreleyen polygonal sur kentin ilk yerleşim alanını oluşturmakta ki, elde edilen tarihsel verilerin de desteği ile hem akropol surlarının hem de polygonal surun MÖ 5. Yüzyılın ilk yarısı (MÖ 500-450) içinde inşa edilmiş olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Yüzey buluntuları genel olarak amorf, herhangi bir tarih verecek nitelikte olmayan seramiklerdir. Bu yüzden akropol zirvesinde bulunan ve MÖ 4. Yüzyıla tarihlenen kırmızı boyalı çatı kiremitleri dışında,³⁵ surların tarihlendirilmesine katkı sağlayacak yüzey seramiği bulunmamaktadır.

İsodomik Sur, İzole Kuleler, Hayıtlı ve Akbük Kuleleri

MÖ 334 Büyük İskender tarafından Halikarnasos'un zaptı ve Hekatomnidler hanedanlığının Karia'ya hakim olduğu dönemin sonudur ki, bu tarih Karia'da Makedon hakimiyetinin başladığı dönemdir.³⁶ Karia'daki Makedon hakimiyeti ile özellikle MÖ 4. Yüzyılın son çeyreğinde bir Polis³⁷ olarak anılan Pladasa, bu dönemde en parlak devrini yaşamış olmalıdır. Hellenistik Dönemde, kentin bir Polis kimliğine sahip olduğunun en önemli delilleri de Pladasa territoriumu içinde Çandüşüren Mevkii'nde bulunan III. Philip'in (Arhidaeos) altıncı yılına

33 Fraser ve Bean1954: 76; Pimouguet ve Pédarros 2000: 410.

34 Özyiğit 1988: 102.

35 MÖ 4. Yüzyıla tarihlenen kırmızı boyalı çatı kiremitleri, akropolün veya polygonal surun inşa tarihinden ziyade dönemsel kullanılabilirliğini vermesi açısından önemlidir.

36 Bu dönem aynı zamanda Büyük İskender'in Piksodaros'un kız kardeşi Ada'yı tekrar Karia Bölgesi'nin yönetiminin başına getirdiği bir dönemdir bkz. Strab. XIV. 2. 17; Hornblower 1982: 298 vdd.

37 Bremen 2007: 115; Flensted-Jensen 2004: 1132.

27 Pimouguet ve Pédarros 1994: 244-251, ph. 2,5,7,15,17.

28 Pimouguet ve Pédarros 2000: 300 dn. 1223.

29 Çörtük ve Gümüş 2017: 539, res. 8.

30 Çörtük ve Gümüş 2018: 479, 480, res. 14.

31 Çörtük ve Gümüş 2019: 485,486, res. 7.

32 Pedersen 2010: 314.

tarihlenen (MÖ 319/318), Plataia'lı Polyon oğlu Kratesippos'un Proxeny dekretidir.³⁸ Ayrıca Pladasa'nın Polis statüsüne sahip olduğunun en önemli verilerinden bir diğeri de Labraunda kuzey stoası batı antasında bulunan MÖ 316-314 yıllarına tarihlenen Eupolemos'un Koslu Dion ile ilgili vermiş olduğu kararını içeren dekretidir.³⁹ Pladasa'nın Polis statüsüne MÖ 319/318 yılından önce kavuşmuş olmalıdır ki, bu epigrafik belgelerde kent bir Polis olarak geçmektedir. Kentin bu sığfata sahip olduğu dönemle birlikte, polygonal surun çevrelediği akropol, kent yerleşik alanı için yeterli gelmemiş olmalı ki, isodomik surun çevrelediği tahkimat yerleşimin büyümesi ve güneye doğru genişleme ihtiyacının bir sonucu olmalıdır. Dolayısıyla, isodomik sur ile kent güneye doğru genişlemiştir. Tarafımızdan yapılan ölçümler ile kent isodomik sur ile yaklaşık 70000 m²'lik bir alanı içine alacak şekilde genişlemiştir.

Karia Bölgesi'nin birçok kentinde görülen düzgün kesilmiş rektagonal bloklardan örölmüş isodomik teknikteki karakteristik duvar tipinin, isodomik surun dışındaki izole kule, Hayıtlı ve Akbük Kuleleri'nde de uygulanması, kentin dönemseller duvar işçiliğinin algılanması bakımından önemli örneklerdendir. Kulelerin köşelerinde su hattı olarak da adlandırılan dikey bant silmeler ve "çift köşe atkılı" veya "çift köşe örgülü" (double corner bond) olarak adlandırılan bir duvar inşa tekniğinin kullanılması, bu kulelerin tarihi ve tekniğinin saptanmasında önemli detaylardır.⁴⁰ Çift köşe atkılı tekniği, genelde kule ve teras

duvarlarının köşelerinde her iki sırada bir, yan yana bir çift atkılı taşı ve bunun altında ve üstünde bir hatıl bloğunun periyodik olarak yerleştirilmesidir.⁴¹ Bu tekniğin çoğunlukla bosajlı blokların kullanıldığı duvarları içeren kule, teras ve surlarda kullanıldığını görmekteyiz. Küçük Asya'nın batısında Halikarnassos Yarımadası'nda, Knidos ve Kaunos kentlerinin tahkimatlarında, iç Karia'da Labraunda'da, Alabanda, Alinda, Amyzon, Euromos kentlerinde, Teke Kale gibi tahkimatlı yerlerde, Kuzey Karia'daki bazı kale ve kulelerde bu tekniğin kullanıldığını görmekteyiz.⁴² Küçük Asya'nın batısıyla sınırlı kalmayan bu tekniğin Ephesos, Pergamon, Assos gibi kentlerde hatta Samos'ta da kullanıldığı bilinmektedir.⁴³ Çift köşe atkılı duvar tekniğinin ilk defa Maussolos'un mimarları tarafından uygulandığı günümüzde kısmen de olsa kabul görmeye başlamıştır.⁴⁴ Bu tekniğin kullanımı MÖ 370/360 civarında başlamış ve MÖ 250'ye ve belki de MÖ 200'e kadar Küçük Asya'nın tüm önemli tahkimatlarında kullanılmış gibi görünmektedir.⁴⁵ Pladasa'da isodomik surun yapılması ve yerleşimin güneye doğru genişlemesi gibi kent planlamasındaki değişimlerin önemli bir diğer etmeni ise MÖ 370/360 yıllarında Karia satrapı Maussolos'un başkenti Halikarnassos'a⁴⁶ taşınmasıyla birlikte Karia Bölgesi'nde başlayan yeni imar faaliyetleridir. Bu bağlamda Pladasa'da bu imar faaliyetlerinden isodomik suru ve belki de izole kuleleri yaptırarak yararlanmış olması düşüncesi akla gelmektedir. Hekatomnidler Dönemi tahkimat sistemi geleneğinin Maussolos'un ölümünden sonra belki bir nesil daha ardılları tarafından uygulandığı ve sonra sona ermiş olabileceği düşüncesi de ileri sürölmektedir.⁴⁷ Fakat Maussolos ve haleflerinin savunma sistemi çalışmalarının, Küçük Asya'daki Hellenistik surların incelenmesinden ayrı ele alınması beklenemez. Dolayısıyla Pladasa'nın isodomik

38 Varinlioğlu et al. 1990: 59-78; Blümel 1991: Nr. 701; Knoepfler 1992: 441, 442; Debord ve Varinlioğlu 2001: 157-159, Nr. 47.

39 Crampa 1972: Nr. 42; J. - L. Robert 1961: Nr. 673; J. - L. Robert 1973: Nr. 408; Debord - Varinlioğlu 2001: 159-171, Nr. 48; Aydaş 2010: 80. Makedon komutan Eupolemos'un Karia'daki yönetiminin MÖ 294-287 yılları arasında olduğu ifade edilmektedir (Mastrocinque 1979: 66-80; Billows 1989: 193). MÖ 281 yılındaki Kurupedion savaşından sonra bölgenin hakimiyeti Seleukos'lara geçmiştir (App. Syr. X. 62; Memnon (FGrH 434) 5; Lund 1992: 200-204; Anson 2014: 184). MÖ 240'lı yıllarda ise özellikle Pladasa'nın da içinde olduğu kıyı Karia Ptolemaios yönetimi içinde olmalıdır (LIV. XXXIII, 20, 11-13. Ayrıca bkz. Bagnall 1976: 89-102; Reger 1999: 77. Özellikle Adulis yazıtı II. Ptolemaios'un Karia'ya hakim olduğunu ortaya koyan önemli bir belgedir (CIG 5127).

40 Pedersen 2001/2002: 109; Pedersen 2010: 313,314; Pedersen ve Ruppe 2016: 563-568.

41 Pedersen ve Ruppe 2016: 563.

42 Pedersen ve Ruppe 2016: 565; Çörtük 2010: 86-97.

43 Winter 1994: fig. 8; Pedersen 2004: fig. 21; Pedersen ve Ruppe 2016: 565, dn. 9; Kienast 1978: taf. 24, 1; 26, 2; 30, 2.

44 Pedersen 2010: 314. Konu ile ilgili olarak ayrıca bkz. Pedersen 2001/2002: 109; Pedersen 2004: 427,428.

45 Pedersen ve Ruppe 2016: 566.

46 Diod. XV 90, 3. Konu ile ilgili olarak ayrıca bkz. Hornblower 1982: 104; Pimouguet ve Pédarros 2000: 224.

47 McNicoll 1997: 15.

suru ve belki de izole kuleleri Hekatomnidler Dönemi sonrası Hellenistik Dönem başlarında inşa edilmesi düşüncesini de göz ardı etmemek gerekir.

Diğer taraftan MÖ 3. Yüzyılın ilk çeyreğinde Pladasa yerleşiminin de içinde olduğu kıyı Karia'da iktidar mücadelelerinin devam ettiği görülmektedir. Kıyı Karia'da Kurupedion savaşının gerçekleştiği MÖ 281 yılı sonrası süreçte diğer bir başka güç olarak Rhodos ön plana çıkmakta⁴⁸ ve özellikle MÖ 3. Yüzyılın ortalarıyla birlikte bölgede etkin olmaya başladığını görmekteyiz. Pladasa'nın koinon ortaklarından olan Pisye'de bulunan bir yazıt özellikle MÖ 3. Yüzyılın ortalarında Rhodos yayılımının güney Karia'da devam eden bir süreç olduğunun anlaşılması bakımından önemli bir belgedir.⁴⁹ Bu siyasal gelişmeler bağlamında Pladasa teritoriumu Rhodos'un iç Karia'daki hakimiyeti ve nüfuzu için önemli bir yerleşimdir. Özellikle Rhodos, Karia'daki etkisini korumak için Pladasa'nın Akbük'deki limanını bir köprü ve - Pladasa'nın yer aldığı vadinin iç bölgelere ulaşım için tek yolun güzergahı olmasıyla -, bu kenti jeostratejik önemi nedeniyle gözlem noktası olarak kullanmış olmalıdır.⁵⁰ Rhodos için önemli bir noktada yer alan Pladasa'nın isodomik örgülü tahkimatın ve izole kulelerin belki de Rodos'un Karia'ya hakim olduğu dönemde yapılmış olabileceği de ifade edilmektedir.⁵¹ Rhodos'un MÖ 3. Yüzyılın ortalarında bile güney Karia'da tam anlamıyla bir hakimiyete sahip olduğu zayıf bir olasılık olarak durmaktadır. Rhodos'un bu yayılcı politikasının, Pladasa ve koinon ortağı Pisye'nin de içinde olduğu güney Karia'da MÖ 3. Yüzyılın özellikle 2. Yarısından sonraki bir süreçte kuvvetlenmiş olabileceği söylenebilir. MÖ 3. Yüzyılın sonlarına doğru ise Rhodos artık güney Karia'ya tamamen hakim durumdadır ki, Rhodoslu General Nikagoras'ın MÖ 201-197 yılları arasına denk gelen dört dönemlik görev süresi içinde V. Philippos tarafından ele geçirilen Pisye, İdyma ve Kyllandos topraklarını ve bunların içindeki kaleleri yeniden Rhodos yönetimine

katması bu hakimiyetin en büyük delilidir.⁵² Böylece Nikagoras'ın bu başarısı, V. Philippos'un kontrolündeki Pladasa ile koinon teritoriumu ve Peraia kentlerinin bazılarının Rhodos hakimiyetine geçmesini sağlamıştır.⁵³

Bu tarihsel yorumlar ki, Pladasa'nın MÖ 319/318 yılından önce Polis statüsüne kavuşmuş olması ve duvar işçiliğinin gelişiminin katmış olduğu veriler, Pladasa'nın isodomik surunun ve bu surun hemen güneyindeki izole kulelerin Rhodos tarafından değil de, daha erken bir dönemde, MÖ 4. Yüzyılın 2.-3. Çeyreği (MÖ 375-325) içinde yapılmış olması yüksek muhtemeldir. Diğer taraftan gerek Rhodos Adası üzerindeki yerleşimlerde, gerekse güney Karia'ya hakim olduğu (MÖ 197 ve sonrası) dönemde Peraia coğrafyasında Rhodos tarafından inşa edildiği kesin bilinen "çift köşe atkılı" herhangi bir savunma duvar bilinmemektedir. Bu bağlamda, Pladasa'nın isodomik suru ve izole kulelerinin Rhodos tarafından inşa edildiğini ifade etmek yanlış olacaktır. Tabi ki, Akbük Koyu'ndaki ve Hayıtlı Mevkii'ndeki izole kuleler ile iç bölgelerle iletişimi sağlayan yol güzergahı üzerinde yer alan Pladasa'nın, bölgenin Rhodos hakimiyetine geçtiği dönemde Rhodos tarafından kullanılmış olması kaçınılmazdır.

KISALTMALAR ve KAYNAKÇA

Antik Literatür

App. Syr.: (=Appianos, Syriake) The Foreign Wars. (İng. Çev. H. White), New York 1899 (MACMILLAN AND CO., LTD.).

Diod.: (=Diodoros, Bibliothek Historike) Diodorus of Sicily in Twelve Volumes. (İng. Çev. C. H. Oldfather), London 1989 (Cambridge, Mass. Harvard University Press, William Heinemann, Ltd.).

Liv.: (=Livius, Ab urbe condita) History of Rome. (İng. Çev. C. Roberts), New York 1912 (New York, E. P. Dutton and Co.).

Strab.: (=Strabon, Geographika: XII-XIII-XIV) Antik Anadolu Coğrafyası. (Çev. A. Pekman), İstanbul 1993. (Arkeoloji ve Sanat Yayınları).

Modern Literatür

AKARCA 1998: A. Akarca, *Şehir ve Savunması*, Ankara.

ANSON 2014: E. M. Anson, *Alexander's Heirs: The Age of the Successors*, Chichester.

48 Frase ve Bean 1954: 99-101; Mastrocinque 1979: 102, 103.

49 Reger 1999: 78 ve dn. 9. Debord ve Varinlioğlu 2001: 95-105, Nr. 1; Bremen 2007: 115.

50 Paton ve Myres 1896: 189, 197. Konu ile ilgili olarak ayrıca bkz. Pimouguet ve Pédarros 2000: 410.

51 Fraser ve Bean 1954: 76; Meyer s. v. Peraia, 575; Pimouguet-Pédarros 2000: 410.

52 Liv. XXXIII, 18, 1-22; Ig XII(1) 1036; Lindos II: Nr. 151, 2-5. Ayrıca bkz. Reger 1999: 79.

53 Reger 1999: 79.

- AYDAŞ 2010: M. Aydaş, *MÖ 7. Yüzyıldan 1. Yüzyıla kadar Karya ile Rodos Devleti Arasındaki İlişkiler*, İstanbul.
- BAGNALL 1976: S. R. Bagnall, *The Administration of the Ptolemaic Possessions outside Egypt*, New York.
- BENNDORF 1892: O. Benndorf, "Bericht über eine Reise im Orient", *AAWW* 29, 59-74.
- BILLOWS 1989: R.A. Billows, "Anatolian Dynasts: The Case of the Makedonian Eupolemos in Karia", *Classical Antiquity* 8, 173-206.
- BLÜMEL 1991: W. Blümel, *Die Inschriften der Rhodischen Peraia. Inschriften griechischer Städte aus Kleinasien* 38, Bonn.
- BREMEN 2007: R. Van Bremen, "Networks of Rhodians in Karia", *Mediterranean Historical Review* 22. 1, 113-132.
- Cıg: Corpus Inscriptionum Graecarum.
- CRAMPA 1972: J. Crampa, *Labraunda III. The Greek Inscriptions, part 2*, Lund.
- ÇÖRTÜK 2010: U. Çörtük, "Kuzey Karia Akçay Vadisinin Savunma Mimarisi Üzerine Bir Çalışma 2" In: C. Özgün (Ed.), *Bozdoğan Çevre ve Kültür Sempozyumu 13-15 Mayıs 2010 Bozdoğan*, İzmir, 86-97.
- ÇÖRTÜK ve GÜMÜŞ 2017: U. Çörtük- Ş. Gümüş, Muğla Menteşe İlçesi Pisye – Pladasa Koinonu Yüzey Araştırması (2016), *AST* 35.2, 531- 554.
- ÇÖRTÜK ve GÜMÜŞ 2018: U. Çörtük- Ş. Gümüş, Muğla Menteşe İlçesi Pisye - Pladasa Koinonu Yüzey Araştırması – 2017, *AST* 36.3, 467-492.
- ÇÖRTÜK ve GÜMÜŞ 2019: U. Çörtük- Ş. Gümüş, Muğla Menteşe İlçesi Pisye - Pladasa Koinonu Yüzey Araştırması – 2018, *AST* 37.3, 479-500.
- DEBORD ve VARINLIOĞLU 2001: P. Debord- E. Varinlioğlu, *Les Hautes Terres De Carie*, Bordeaux.
- Descat 1994: R. Descat, "Les forteresses de Théra et de Kallipolis de Carie", *REA* 96 n°1-2, 205-214.
- Diler-Gümüş-Çur 2014: A. Diler- Ş. Gümüş- M. Çur, "Bodrum Yarımadası Leleg Yerleşimleri, Adalar, Aspat (Strobilos), Kissebükü (Anastasioupolis), Damlıboğaz (Hydai), Sedir Adası (Kedrai) Yüzey Araştırmaları 2013", *AST* 32.2, 423-446.
- Diler-Gümüş 2016: A. Diler-Ş. Gümüş, "Bodrum Yarımadası Leleg Yerleşimleri, Adalar, Aspat (Strobilos), Kissebükü (Anastasioupolis), Damlıboğaz (Hydai), Pilavtepe, Sedir Adası (Kedrai) Yüzey Araştırmaları 2014", *AST* 33.1, 147-170.
- DOĞAN 2013: A. Doğan, *Atina Vergi Listeleri'nde Karia Vergi Bölgesi* (Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Muğla.
- FLENSTED-JENSEN 2004: P. Flensted-Jensen, "Karia" In: M. H. Hansen- T.H. Nielsen (Eds.) *An Inventory of Archaic and Classical Poleis, An Investigation Conducted by The Copenhagen Polis Centre for the Danish National Research Foundation*, Oxford, 1108-1137
- FRASER ve BEAN 1954: P. M. Fraser, G. E. Bean, *The Rhodian Peraea and Islands*, London.
- VAN GELDER 1896: H. van Gelder, "Ad Corpus Inscriptionum Rhodiarum", *Mnemosyne* 24, 72-98+179-198+248-261.
- GUIDI 1921-1922: G. Guidi, "Viaggio di esplorazione in Caria (parte I)", *ASAtene* IV – V, 345 – 396.
- HORNBLOWER 1982: S. Hornblower, *Mausolus*, Oxford.
- Ig: F. H. von Gaertringen, *Inscriptiones Graecae*. Vol. XII. *Inscriptiones insularum maris Aegaei praeter Delum*. Fasc. 1. *Inscriptiones Rhodi, Chalces, Carpathi cum Saro*, Casi. Berlin 1895.
- J.-L. ROBERT 1961: J. Robert-L. Robert, "Bulletin épigraphique, Toma IV 1959-1963", *jahrgangsweise in Revue des Études Grecques*, Paris.
- J.-L. ROBERT 1973: J. Robert-L. Robert, "Bulletin épigraphique, Toma VII 1971-1973", *jahrgangsweise in Revue des Études Grecques*, Paris.
- KIENAST 1978: H.J. Kienast, *Die Stadtmauer von Samos*, Bonn.
- KNOEPFLER 1992: D. Knoepfler, "Sept années de recherches sur l'épigraphie de la Beotie (1985-1991)", *Chiron* 22, 411-503.
- Lindos II: Chr. Blinkenberg, *Lindos. Fouilles et recherches, 1902-1914. Vol. II, Inscriptions. 2 vols.*, Copenhagen- Berlin.
- LUND 1992: H. Lund, *Lysimachus: A Study in Early Hellenistic Kingship*, London.
- MASTROCINQUE 1979: A. Mastrocinque, *La Caria e la lonia meridionale in epoca ellenistica (323-188 a.C.)*, Rome.
- MCNICOLL 1997: A. W. McNicoll, *Hellenistic Fortifications from the Aegean to the Euphrates*, Oxford.
- MEMNON (FGrH 434): F. Jacoby, *Die Fragmente der Griechischen Historiker*, Leiden.
- MERRITT et al. 1939: B. D. Meritt- H.T. Wade Gery- M. F. McGregor, *The Athenian Tribute Lists, Volume I*, Princeton.
- Meyer s.v. Peraia: E. Meyer, "Peraia", *RE* 37, XIX.1 (1956) 565-586.
- MÜTH ve RUPPE 2016: S. Müth, U. Ruppe, "Regional begrenzte Phänomene", *Ancient Fortifications, A Compendium of Theory and Practice, Fokus Fortifications Studies* 1, 231- 248.
- ÖZEN vd. 2019: S. Özen, B. Özen, Kleine, "2012-13 Kaunos Akropol Kazıları" In: O. Henry- K. Konuk (Eds.), *KARIA ARKHAIA La Carie, des origines a la periode pre-hekatomnide*, İstanbul, 201-214.
- ÖZYİĞİT 1988: Ö. Özyiğit, "Antik Çatılarda Dere

- Kiremitleri”, *Arkeoloji-Sanat Tarihi Dergisi* IV, 101-116.
- PATON 1900: W. R. Paton, “Sites in E. Karia and S. Lydia”, *JHS* 20, 57-80.
- PATON ve MYRES 1896: W. R. Paton, J. L. Myres, “Karian Sites and Inscriptions”, *JHS* 16, 188-271.
- PEDERSEN 1994: P. Pedersen, “The Fortifications of Halikarnassos”, *REA* 96, n°1-2, 215-235.
- PEDERSEN 2001/2002: P. Pedersen, “Reflections on the Ionian Renaissance in Greek Architecture and its Historical Background”. *Hephaistos* 19/20, 97-130.
- PEDERSEN 2004: P. Pedersen, “Pergamon and the Ionian Renaissance”, *IstMitt* 54, 409-434.
- PEDERSEN 2010: P. Pedersen, “The City Wall of Halikarnassos” In. J. M. Carbon- R. van Bremen (Eds.), *Hellenistic Caria, Proceedings of the First International Conference on Hellenistic Caria*, Oxford 29 June-2 July 2006, Paris, 269-316.
- PEDERSEN 2013: P. Pedersen, “The 4th century BC ‘Ionian Renaissance’ and Karian identity” In. O. Henry (Ed.) *4th Century Caria, Defining a Karian Identity Under the Hekatomnids, Varia Anatolica*, 28, Paris, 33-64.
- PEDERSEN ve RUPPE 2016: P. Pedersen, U. Ruppe, “The Fortifications at Halikarnassos and Priene: Some Regional Characteristics?” In. R. Frederiksen-S. Müth-P. I. Schneider-M. Schnelle (Eds.), *Focus on Fortifications: New Research on Fortifications in the Ancient Mediterranean and the Near East*, Oxford, 560-580.
- PIMOUGUET-PÉDARROS 1994: I. Pimouguet-Pedarros, “Les fortifications de la Pérée rhodienne”, *REA* 96, n°1-2, 243-272.
- PIMOUGUET-PÉDARROS 2000: I. Pimouguet-Pedarros, *Archéologie de la défense. Histoire des fortifications antiques de Carie (époques classique et hellénistique)*, Paris.
- REGER 1999: G. Reger, “The Relations Between Rhodes and Caria from 246 to 167 BC” In. V. Gabrielsen- P. Bilde- T. Engberg-Pedersen- L. Hannestad- J. Zahle (Eds.), *Hellenistic Rhodes: Politics, Culture, And Society*, Aarhus, 76-97.
- Seg: Supplementum Epigraphicum Graecum, 1923-2008.
- VARİNLİOĞLU 1997: E. Varinlioğlu, “Pisye in Caria”, *XI Congresso Internazionale di Epigrafia Greca e Latina, Roma 18-24 Settembre 1997*, Roma, 297-307.
- VARİNLİOĞLU ET AL. 1990: E. Varinlioğlu, A. Bresson, P. Brun, P. Debord, R. Descat, “Une inscription de Pladasa en Carie”, *REA* 92, 59-78.
- WESTHOLM 1963: A. Westholm, *The architecture of the hieron, Swedish Excavations and Researches*, I, 2, Lund.
- WINTER 1994: F. E. Winter, “Problems of Tradition and Innovation in Greek Fortifications in Asia Minor, Late Fifth to Third Century B.C.”, *REA* 96, 29-52.
- ZGUSTA 1984: L. Zgusta, *Kleinasiatischen Ortsnamen*, Heidelberg.

Makale Gönderim Tarihi: 04.08.2020

Makale Kabul Tarihi: 02.12.2020

UFUK ÇÖRTÜK

Orcid ID: 0000-0001-9235-6378

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Edebiyat
Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Kötekli/Muğla

ufukcortuk@hotmail.com

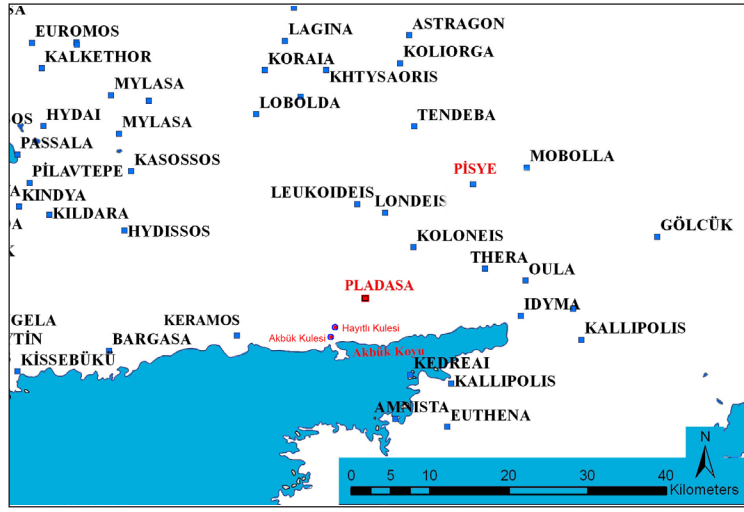

Fig. 1.
Pladasa Kenti, Konumu

Fig. 2.
Pladasa, Kent Topografyası

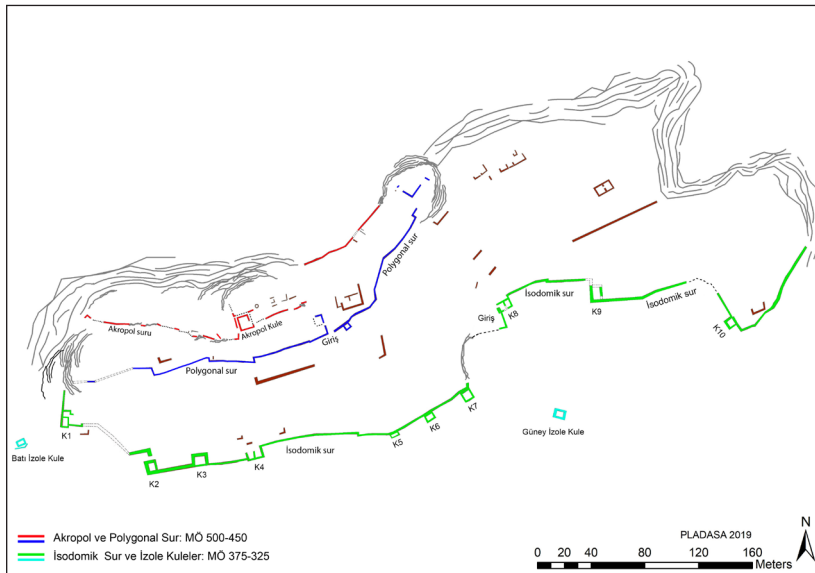

Fig. 3.
Pladasa, Kent Planı

Fig. 4. Akropol Suru

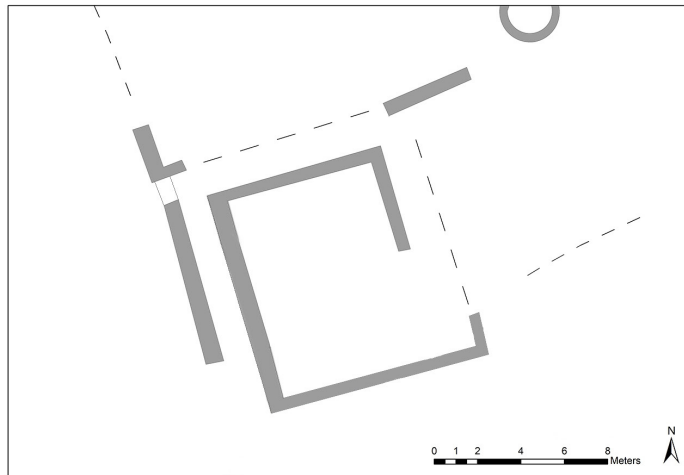

Fig. 5. Akropol Kule

Fig. 6.
Polygonal Sur, Detay

Fig. 7.
Polygonal Sur, Bastion

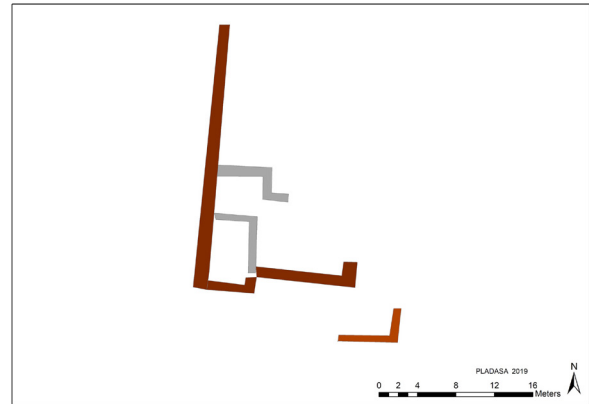

Fig. 8.
İsodomik Sur, Batı Kule

Fig. 9.
İsodomik Sur, Detay

Fig. 10.
İsodomik Sur, Kapı ve Kulesi

Fig. 11.
İsodomik Sur, Doğu Uç Kule

Fig. 12.
Batıdaki İzole Kule

Fig. 13.
Güneydeki İzole Kule

Fig. 14.
Hayıtlı Mevkii Kule

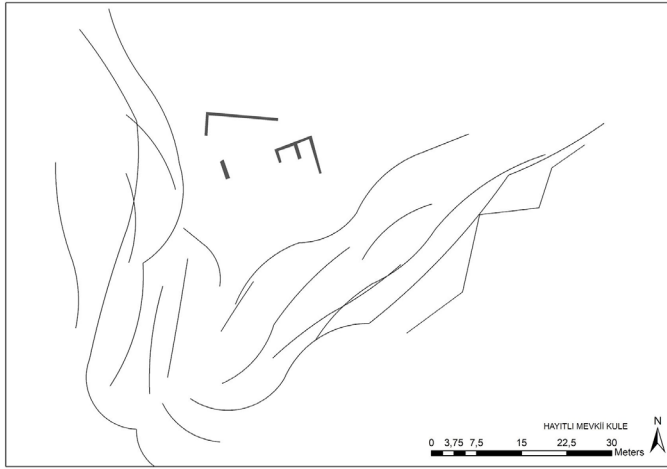

Fig. 15.
Akbük Kule

Isparta Müzesi'nden Bir Grup Çark Yapımı Kandil: Demlik Formu

[A GROUP OF WHEELMADE LAMP AT THE MUSEUM OF ISPARTA: TEA POT TYPE]

Murat FIRAT

Anahtar Kelimeler

Çark Yapımı Kandil, Demlik Form, Isparta Müzesi, Roma Dönemi.

Keywords

Wheel-made lamp, Tea Pot Type, Isparta Museum, Roman Imperial Period.

ÖZET

Önemli bir kent müzesi olarak hizmet vermekte olan Isparta Müzesi gerek nicelik gerekse niteliksel olarak zengin bir kandil koleksiyonuna sahiptir. Bu eserler arasında yer alan ve Demlik Form olarak tanınan özel bir grup bu çalışmada irdelenecektir. Yayında 16 örneğe yer verilmiştir. Bu kandiller satın alma yöntemiyle müzeye kazandırılmışlardır. Bu nedenle eserlerin buluntu yerleri tartışmalıdır. Eserler iki alt tip şeklinde sınıflandırılmış ve kronolojik olarak tanıtılmıştır. Çalışma da yer verilen bu grup örnekleri henüz yeterince tanınmamaktadırlar. Son dönem bazı çalışmalarda örnekleri gözlenmeye başlamıştır. Bu kandiller çark yapımıdır ve demlik formunda bir gövdeye sahiptirler. Üzerlerinde astar dışında herhangi bir süsleme ögesi gözlenmez. Astar, daldırma yöntemiyle uygulanır. Burun yapıları kısa veya uzun olabilir. Gövde üzerinde genellikle küçük-alçak tutamaklar gözlenir. Bununla birlikte kulplu örneklerde bulunmaktadır. Bazı örnekler üzerinde kazıma yazı/rakamlar tespit edilmiştir. Literatür verileri doğrultusunda bu kandillerin 2.- 4. yüzyıllar arasında kullanıldıkları anlaşılmıştır. Üretim merkezlerinin Anadolu ve özellikle Pisidia Bölgesi olduğu düşünülmektedir. Bu noktada da kazı yayınlarından hareketle Sagalassos ve Kibyra'nın öne çıktığı görülmektedir.

ABSTRACT

Isparta Museum, which serves as an important regional museum of archaeology, has both a quantitative and qualitatively rich oil lamp collection. A special group, known as the Tea pot type, of which 16 examples are kept at the museum will be discussed in this study. These lamps were bought by the museum and therefore, their find places of the artifacts are unknown. The objects are classified into two subtypes and presented chronologically. These subtypes are not well known yet. Examples of the type have appeared in some recent studies. These oil lamps are wheel-made and have a body in the type of teapot. No decoration can be seen on them except for the slip. The slip is applied using the dipping method. Their noozles can be short or long. Small and low lugs are usually observed on the body, but handles are also present. There are graffiti (perhaps numerals) on some examples. According to literature, these lamps were used between the 2nd and 4th centuries AD. Production centers are considered to be located in Anatolia and more especially in the ancient region of Pisidia. At this point, based on current studies, Sagalassos and Kibyra are the most likely places of production.

Isparta Müzesi kandillerinin değerlendirilmesine yönelik bir proje¹ kapsamında irdelenen eserler arasında ilginç bir grup gözlemlendi. Roma

Dönemi'ne ait olan bu grup, çark yapımı kandillerden oluşur. Eserlerin tamamının gövdesi disk formulu olup, aşağı doğru basık haznelidir. Geniş, az eğimli omuzdan itibaren yükselen, iki, üç ya da dört dilimli, alçak makara tutamaklara sahiptirler. Bazen bu tutamaklar tam bir kulpa dönüşür. Diskus dar, çevresinde genellikle kabartı

¹ Bu yayında yer verilen eserler, 1059B191800054 başvuru numaralı TÜBİTAK 2219 Yurtdışı Doktora Sonrası Araştırma Bursu kapsamında sağlanan imkânlar dâhilinde çalışılmıştır.

yivli ve ortada geniş yağ deliklidir. Omuz dışı ve aşağı doğru açılır. Omuz hattı kabartı halka ile sınırlı olabilir. Gövde dışı doğru, geniş açılı bir şekilde tasarlanmıştır. Projeksiyon noktası gövde üzerinde ve tabana yakın bir noktadadır. Burun omuzdan yukarı doğru uzatılmış olup, ucu düz kesilmiş ve genellikle oval fitil deliklidir. Bazı örneklerde uzun, bazı örneklerde ise çok kısa tutulmuştur. Formun tabanı kadesiz, düz ve dairesel formlu olabildiği gibi küçük ve içbükey bir halka kaide ile de tamamlanabilir. Örneklerin tamamı burun uç kısmında gözlenen ve kullanımı işaret eden is izleriyle kaplıdır. Tabanlarında ise eserin çarkta çekilip kesilerek çıkarıldığına işaret eden ip izleri gözlenir. Çark yapımı kandillerin burun ve kulp/tutamak eklentilerinin sonradan yapıldığı anlaşılmaktadır. Elde veya kalıpta hazırlanan bu kısımlar genellikle hamur kurumadan gövdeye monte edilirdi.² Burun kısmı kandile eklendikten sonra içi boş bir tüple fitil deliği ve gövdenin aynı anda delindiği de düşünülmektedir.³

Yukarıda ana hatlarıyla tanımladığımız bu tip kandillerin Isparta Müzesi örneklerinde geniş bir kil/astar rengi skalası ile karşılaşılır. Eserler de genellikle açık kırmızı renkli hamur tercih edilmiştir. Bununla birlikte pembe, kırmızımsı sarı, kahverengi ve hatta mavimsi gri tonlarında kil renkleri de belirlenmiştir. Tüm örnekler, daldırma tekniğiyle oluşturulmuş parlak bir astara sahiptir. En yoğun gözlenen astar rengi, 2.5YR 4 ve 5 grubu kırmızı renkli astardır. Zaman zaman kırmızımsı kahverengi de gözlenir. Bu ana renkler dışında, kimi zaman yoğunluktan kimi zaman ise pişirmeden kaynaklı olarak, aynı kandil üzerinde bile farklı tonlar karşımıza çıkabilmektedir. Süsleme de fırça yerine daldırma yönteminin kullanılması, seri imalat olduğunu; böylece zaman ve işgücünden tasarruf sağlandığı düşüncesini akla getirir.⁴ Eserlerde süsleme detayı olarak astar dışında başka herhangi bir uygulama gözlenmez. Bununla birlikte bazen süsleme amaçlı olmayan graffitolar (olasılıkla rakam) görülebilir.⁵

Tipoloji

Isparta Müzesi envanterinde bu tip de 16 adet

eser bulunmaktadır⁶. Kandil literatürü açısından çok az sayıda örnekle temsil ediliyor olması nedeniyle önemli bir grup olarak yorumlanan bu eserler, çalışmamızda tek ana tip (1) ve iki alt grup (1a-b) şeklinde sınıflandırılmıştır. İrdelenen eserlerin temel olarak form yapıları aynıdır. Bununla birlikte burun işlenişlerinde ve bazen gövde yapılarında farklılıklar gözlenir.

Tam dairesel gövdeli, halka kaideli, daha kısa burunlu ve parlak astarlı olan örnekler genellikle bu tipin erken alt grubu olarak kabul edilir (Levha 1-3). Bu gruba dâhil 12 örnek çalışmamızda yer almaktadır. Grubun ortak noktası, tam dairesel gövde yapısıdır. Dairesel gövde yapısı kısa bir burun ve iki-üç yivli tutamakla (Levha 1, No. 1-4) tamamlanabildiği gibi, biraz daha uzun burun ve üç yivli tutamaklı örnekler de görülebilir (Levha 2, No. 5-8). Aynı şekilde iki-dört yivli, gövdeden dik biçimde yükselip bir veya iki kademeli dönüşle tekrar omuz üzerinde tamamlanan kulplara sahip kandiller de vardır (Levha 3, No. 9-12). Bu tipin örnekleri düz dipli olabildiği gibi daha çok küçük bir halka kaide ve hafif içbükey bir tabanla de karakterize edilirler. Bu tipin ilk alt grubuna dâhil olan ilginç bir örnek ise nedeni kesin olarak anlaşılamamakla birlikte, özellikle sağ tarafından ciddi biçimde ateşe maruz kalmasına bağlı olarak deformasyona uğramış bir kandil olması açısından kayda değerdir (No. 12). İlk grubun kil ve astar renginde tam bir standart görülmez. Kırmızı ve kahverengi tonları baskın olmasına rağmen pembe kil rengi de gözlenmiştir. Eserlerin tamamı astarlıdır ve yine tamamı burun uç kısımlarında kullanılmış olduklarını gösteren is izine sahiptirler. Grup örneklerinde 6,6-9,9 cm. arasında değişen uzunluk ve 3,0-6,2 cm. arasında taban çapları gözlenir.

Bu tipin ikinci alt grubu (1b) ise belirgin ve geçişli bir omuz-diskus hattı ve ayrıca yaklaşık üst gövde hattında gözlenen küçük içbükey, kademeli bir geçiş ile kendini gösterir. Emzik şeklinde burunları ise biraz daha bodurlaşmıştır (Levha 4, No. 13-16). Bu grubun bir diğer özelliği ise iki geçişli bir makara tutamağın tercih edilmiş olmasıdır. Grubun örnekleride genellikle içbükey

² Bailey, 1972: 13; Çokay 1998: 13; Metin 2012: 24.

³ Çokay 1998: 13; Metin 2012: 24.

⁴ Metin 2012: 103.

⁵ Fırat 2016: 128-129, 133, No. 3-4.

⁶ Çalışmada yer verilen eserlerden 3 tanesi (Müze envanter numarasına göre 12.19.75, 10.49.80, 10.50.80) daha önceki bir başka yayınlımızda da tanıtılmışlardır Fırat ve Metin 2011. Eserlerin direkt olarak bu tipoloji içerisinde yer almaları nedeniyle, tekrardan grup içerisine dâhil edilmeleri ve tanıtılmaları doğru olacaktır.

tabanlıdır ve küçük bir halka kaide ile sonlanır. Kil astar özellikleri açısından ilk örnekle yakın noktalar gözlenir. Kil ve astar rengi ağırlıklı olarak kırmızı ve kahverengi tonlarındadır. Kil özellikleri ise değişkenlik gösterse de mika, kireç veya kum içerikli olabilir. Eserlerin uzunlukları 7,2-8,0 cm. ve çapları 3,0-3,6 cm. arasında değişkenlik gösterir.

Değerlendirme ve Sonuç

Yukarıda tanıttığımızı gerçekleştirdiğimiz kandillerle ilintili çok fazla bir yayın bulunmamaktadır. Buna karşın eserlerin üretim süreçleri üzerine farklı görüşlerin ileri sürüldüğü görülür. Heimberg tarafından irdelenen, Bonn Rheinischen Landesmuseum kandilleri arasında birinci alt tipe son derece benzer bir kandil tanıtılır. Kalıp yapımı olan ve ayakta öpüşür pozisyonda işlenen Eros ve Psykhe figürlerinin görüldüğü bir ayak üzerine yerleştirilmiş olan çark yapımı bu kandil oldukça ilginç bir bulgudur. Bu eser plastik detaylardan hareketle olasılıkla 2. yüzyıl şeklinde tarihlendirilir.⁷ Bailey'nin British Museum kataloglarında yine birinci alt tipe benzer yakın örnekler tanıtılır. Araştırmacı BMC I'de irdediği bir kandili "Tea-pot" yani "Demlik Form" olarak adlandırır. Bailey, bu tipin erken örneklerinin Güney İonia ile Ephesos kökenli olabileceği üzerinde durur ve MÖ. geç 1. yüzyıl -erken 1. yüzyıl arasına tarihlendirir.⁸ Araştırmacı aynı çalışmada yer verdiği Calymniote kandillerinden hareketle de bu tipin Geç Roma Dönemi ürünü olabileceğini de not eder.⁹ Bailey, BMC III'de ise 4 benzer örnek daha tanıtır. Bu eserlerden 3335 numaralı örnek daha çok metal kandillerden tanıttığımız yaprak biçimli bir tutamağa sahiptir. 3337 numaralı örnek ise çift burunlu olması ile ayrılır. Bailey çalışmasında, kökeni bilinmeyen bu kandillerin olasılıkla Anadolu üretimi olduklarını ileri sürer.¹⁰ Bu tipin geç örneklerinin ise 5.-7. yüzyıla tarihlendirilerek üretim yerinin yine olasılıkla Anadolu olduğu üzerinde durulmuştur.¹¹ Başer tarafından hazırlanan bir raporda görüldüğü üzere Kibyra antik kentinde yürütülen kurtarma kazıları sırasında MI ve MII olarak adlandırılan mezarlarda bu formda

kandillere rastlanılmıştır.¹² Bu çalışmada ilgili mezarların 1. yüzyılın ikinci yarısında yapıldığı ve 7. yüzyıla kadar kullanıldığına değinilir. III. Gordianus (MS 244-249) sikkeleriyle beraber ele geçen benzer örneklerden anlaşıldığı kadarıyla, dönem ilerledikçe bu tip kandillerde görülen ince işçilik kaybolmuş, kulp, burun ve tabanlarında bozulmalar meydana gelmiştir.¹³ Sagalassos F bölgesi çömlekçiler mahallesi çöplüğü kandil buluntularını DT ve N sektörleri örnekleriyle karşılaştırmalı irdelenen bir çalışmada benzer eserler tanıtılır. Bu çalışmada irdelenen kandiller gövde ve kulplarında görülen küçük detaylardan hareketle Type 1Lw 100 ve 110 olmak üzere iki alt tip şeklinde yorumlanır.¹⁴ Bu kandiller Provoost II tip 3, varyasyon 4 örnekleri ile benzer tutularak MÖ. 3.-1. yüzyıl aralığına tarihlendirilir; ancak konunun yeni çalışmalara açık olduğu notu da düşülür. Sagalassos'da 1992 kazı sezonu süresince farklı sektörlerde (Dor Tapınağı, çömlekçi mahallesi, Yukarı Agora vb.) gerçekleştirilen kazılarda bu tip de birçok örnek bulunmuştur.¹⁵ Çalışmada ele geçen örnekler form yapısı, tutamaklardaki yiv sayısı ve burunun kısalık uzunluğu gibi etkenler göz önüne alınarak iki alt gruba ayrılır. Ayrımda Roovers'ın gruplaması dikkate alınır. Tabaka buluntuları da göz önünde tutularak irdelenen bu eserlerden ilk alt tipin genel olarak 1.-2. yüzyıl ürünü oldukları, ikinci alt tipin ise 3. - 5. yüzyıl arasına tarihlendirildikleri görülür. Konya Ereğli Müzesi'nde yer alan eserler de bir yüksek lisans tezi kapsamında çalışılmıştır.¹⁶ Coşkun tarafından 2A ve 2B grubu altında incelenen demlik formlu kandiller benzer örneklerden hareketle 2.-3. yüzyıla tarihlendirilir.¹⁷ Metin ve tarafımızdan tamamlanan bir çalışmada Isparta Müzesi'nden bir grup kandil tanıtılmıştır. Bu çalışmada yer alan eserlerden 6 tanesi tipolojik olarak irdelenen olduğumuz eserlerle birebir uyumlu örneklerden oluşur. Literatür verileri doğrultusunda bu örnekler de 2.-3. yüzyıllar aralığına tarihlendirilmiştir.¹⁸

H. Metin tarafından tamamlanan Kibyra kandillerinin irdelendiği bir başka çalışmada konuyla

7 Heimberg 1973: 129, No. 197, Taf. 88.

8 Bailey 1975: 98 Pl. 30-31. Q158.

9 Bailey 1975: 99.

10 Bailey 1988: 412, 418, Pl. 125, Q3335-3338.

11 Bailey 1988: 412, 418-419, Pl. 125. Q3339-3343.

12 Başer 1990: 235-240, 252.

13 Başer, 1990: 235-240, 252; Metin 2012, 105.

14 Roovers 1993: 153-154., 109-112.

15 Scheltens 1993: 191-207.

16 Coşkun, 2007: 25, Fig Res. 2.

17 Coşkun 2007: 54.

18 Fırat ve Metin 2011: 146-150, No. 6-10.

ilintili önemli sonuçlara ulaşılmıştır. Kbr-T6 başlığı altında irdelenen eserlerin büyük bir bölümünün satın alma yoluyla, bir kısmının ise Kibyra kazılarında el geçtiği ve Burdur Müzesi deposunda iki yüzden fazla örnek bulunduğu belirtilmektedir.¹⁹ Araştırmacı, kandillerde gözlenen kırmızimsı sarı hamur yapısı ve bazılarında görülen form bozukluklarından hareketle, eserlerin Kibyra üretimi olabileceklerini, diğer yandan az sayıda da olsa Sagalassos kazılarında ele geçmiş örneklerin bulunduğunu belirtir.²⁰ Aynı çalışmada tarihlendirme kriterleri içinde ciddi bir öneri getirilir. Kibyra Odeon/Bouleuterion'da yapılan kazılar da 2. yüzyılda deprem ya da yangınla yapının asal işlevini kaybettiği, belirtilen yapı katmanlarında ise Kbr-T6 grubuna giren birçok kandil parçası bulunduğu bilgisine yer verilir.²¹ Yapının daha sonradan 5. - 7. yüzyıllarda seramik çöplüğü olarak kullanıldığı ve bu tabakalarda Kbr-T6 grubuna ait kandil örneklerine rastlanmadığı da belirtilir.

Tekocak tarafından irdelenen Akşehir Müzesi kandilleri arasında benzer tipolojide eserler yer alır. Çalışmada, Akşehir Tip 7 (Demlik Form / Tea-pot) olarak adlandırılan bu kandiller için Bailey'nin terminolojisi tercih edilir. Müze koleksiyonunda bu tipe dâhil olan 3 adet kandil bulunmaktadır.²² Bu kandillerden Kat. No. 16-18 üstten bakıldığında Isparta Müzesi birinci alt tipin versiyonları ile benzer biçimde dairesel bir gövdeye sahiptirler. Bu eserlerin, çevresi iki sıra yivle sınırlandırılmış olan dar diskularının büyük bir doldurma deliğinden ibaret olduğu gözlenir. Geniş bırakılmış omuz kısımlarına tek veya çift yiv kademeli dikey kulplar yerleştirilmiştir. Eserlerin omuz-gövde geçişleri keskindir. Dairesel olan burun tablaları öne doğru uzamaktadır. Burun uçları 16 numaralı örnekte daha belirgin olmakla birlikte hafif sivriltilmiştir. Akşehir Tip 7 olarak gruplandırılan bu eserler literatür verilerinden hareketle 2. yüzyıla tarihlendirilir. Öz tarafından tamamlanan bir yüksek lisans tezi kapsamında Silifke Müzesi kandilleri irdelenir. Bu çalışmada yer verilen 3 adet kandil tipolojik anlamda son derece yakın benzerler olarak dikkat çeker. Bu kandillerden 14 numaralı örnek daha uzun burun yapısı ile ayrılır ve benzer

eserlerden hareketle MÖ 1. – MS. 1 aralığına tarihlendirilir.²³ 15 ve 16 numaralı eserler form açısından uyumlu olsalar da 16 numaralı örnekte tutamak yerine kulp tercih edilmiştir.²⁴ Lafli, tipolojik açıdan son derece benzer bir grup Seleukeia Sidera örneğini değerlendirir. 1993 yılında yürütülen bir kurtarma kazısı buluntusu olan bu eserleri değerlendiren araştırmacı Sagalassos verilerini baz alır. Tipolojide de benzer bir yol izler ve eserleri 3.-4. yüzyıllara tarihlendirir.²⁵ Kronolojik açıdan kayda değer verilere işaret edilen bir diğer çalışma tarafımızdan gerçekleştirilmiştir. Isparta Çünür Mevkii'nde yer alan bir tonozlu mezar yapısı ve buluntularının irdendiği bu yayında, birinci alt tipe yakın iki kandil tanıtılır. Bu kandillerin gövdeleri benzer olsa da farklı kulp-tutamak (kulp dizaynları gerek üç yivli tutamak gerekse iki kademeli kulp biçimi olması gibi) biçimlerinin aynı mezar içerisinden ele geçmesi açısından ayrıca önemlidir.²⁶ Bu eserler kontekst durumları ve özellikle bir sikkeden hareketle 3.-4. yüzyıllara tarihlendirilir. Aynı çalışmada yer verilen ve bu çalışmada irdelenen ikinci alt tipine yakın bir diğer kandil, grubun daha geç örneklerinden kabul edilir.²⁷ Çünür Mezarı buluntuları yakın kil rengi ve özellikleri sunmalarına karşın astar tonları ve eserlerden gözlenen daha zayıf ışçılık açısından bu çalışmada yer verilen örneklerden ayrılırlar. Son dönemde yayınlanan bir diğer önemli çalışmada ise J. Paul Getty Museum kandilleri tanıtılmaktadır. Hellenistik Dönem'den beri tanınan erken örnekleri dâhil birçok kandil yer alır. Bu eserlerden no. 52, 552 - 554, yayında eserlerin çizimleri yer almakla birlikte ve detaysal farklılıklar (kulp veya tutamak eklentileri, gövde de küçük detaylar vb.) olsa da tipolojik açıdan en yakın benzerler olarak kabul edilebilir. Bu kandillerden 52 numaralı örnek Anadolu üretimi ve Hellenistik Dönem veya biraz sonrası şeklinde tarihlendirilirken, diğerleri ise Bailey'nin önerileri dikkate alınarak, Anadolu üretimi olan 2. yüzyıl eserleri olarak kabule edilir.²⁸ No. 52 için ayrıca burun yapısı itibarıyla 2.-3. yüzyıl kandillerine benzer diye de not

23 Öz 2014: 42-43, 85, No. 14, Lev. 7.

24 Öz 2014: 42-43, 86-87, No. 15-16, Lev. 8.

25 Lafli 2015: 235-239, Abb. 9-15, Taf. 2-3.

26 Fırat 2016: 128, 132-133, Fig. 3-4.

27 Fırat 2016: 128-129, 133.

28 Bussière ve Lindros Whol 2017: 46-47, 407-408, No. 50, 552-554.

19 Metin 2012: 104.

20 Metin 2012: 104.

21 Metin 2012: 105.

22 Tekocak 2013: 714, No. 16-18, Fig. 16-18.

edilir.²⁹ Afyon Müzesi eserleri arasında da aynı tip örneklerle karşılaşılmıştır. Bir çalışmada yer verilen 6 eserden özellikle ilk beşi, form yapısı açısından, Isparta Müzesi örnekleriyle uyumludur.³⁰ Araştırmada irdelenen bu eserler yakın benzerlerinden hareketle, 2.-3. yüzyıl şeklinde tarihlendirilirler.

Yukarıda değindiğimiz bu pişmiş toprak kandil benzerlerin yanı sıra literatür incelemeleri sonucunda benzer metal kandil tipleri de gözlenmiştir. Haluk Perk Koleksiyonu'nda yer alan bronz bir kandil, elimizdeki eserlerden özellikle birinci alt grup örnekleriyle çok yakın tipolojik özellikler sunar ve genel olarak 2. yüzyıla tarihlendirildiği görülür.³¹

Tüm bu eserlerin üretim yeri ayrı bir sorunsal olarak ortada durmaktadır. Bu noktada son dönemde artan yayınlar önemli ipuçları sağlar. Konuya ilk değinen araştırmacılar olan Oziol ve Pouilloux bir çalışmada Askos tipi kandil olarak adlandırdıkları bu tip eserlerin Kıbrıs'ta bulunmuş örneklerinin Mısır'dan ithal edilmiş olabileceği ileri sürülür.³² Bailey ise bu tip kandillerin Anadolu'da üretilmiş olabileceğini belirtir; ancak net bir merkez önermez.³³ Bu tipin Pisidia Bölgesi üretimi olabileceğini ileri süren önemli çalışmalarda yapılır ve bu noktada iki kentin isminin öne çıktığı görülür. Bunlardan ilki Sagalassos'tur. Kentte yürütülen çalışmalarda Sagalassos Fabric 1 olarak tanınan yaygın kil yapısı ve rengine sahip örnekler gerek Roovers gerekse Scheltens'in çalışmalarında tanıtılmaktadır.³⁴ Her iki araştırmacının verileri Poblome ile birlikte bir grup araştırmacı tarafından hazırlanan bir yayına işaret eder. Bu çalışmada kil ana renk tonu olarak 2.5R 5/6 (kırmızı) ön plana çıkar. Ayrıca 5YR 6/6 (kırmızımsı sarı) kil rengi de yoğunlukla karşılaşılan bir başka renk tonudur.³⁵ İrdelenen eserlerde yüzeyin sert, çizilmez ve genel anlamda pürüzsüz bir his verdiği ama rengin değişken olduğu da belirtilir. Deegest-Waelkens tarafından hazırlanan ve kentin günlük kaplarının değerlendirildiği bir çalışmada

da benzer bilgiler aktarılır.³⁶ Ayrıca içerik olarak ise genellikle son derece rafine olmakla birlikte, bazen bazı mat beyaz ve köşeli küçük parçacıkların görülebildiği ileri sürülür (Poblome vd. 1993, 114). Olası ikinci üretim kenti ise Kıbyra'dır. Kent buluntusu kandillerin irdendiği bir doktora çalışmasında önemli sonuçlara ulaşılır. Metin tarafından hazırlanan çalışmada yer verilen irdelediğimiz eserlerin benzerlerinin genellikle kırmızımsı sarı renkte hamurlu ve daldırma tekniğiyle oluşturulmuş parlak kırmızı astarlı oldukları; kırmızımsı sarı hamur yapısı ve bazılarında görülen form bozukluklarından dolayı da Kıbyra üretimi olabilecekleri ileri sürülür.³⁷ Kil rengi olarak daha çok 5YR 7/6 (kırmızımsı sarı) ve 7.5YR 7/6 (kırmızımsı sarı); astar renkleri olarak ise 2.5YR 5/8 (kırmızı) ve 5YR 4/4 (kırmızımsı kahverengi) tonları gözlenir.³⁸ Bu bağlamda bakıldığında her iki kent arasında çok büyük bir farklılık dikkati çekmemektedir. Pisidia'nın yakın çevresinden gelen veriler de ilginçtir. Akşehir Müzesi kandillerini irdeleyen Tekocak 3 örnek tanıtır. Çalışmada, bu eserlerin killerin 2.5YR 6/8 ve 10 R 5/6, 6/6 renklerinde; sıkı, gözeneksiz ve mikalı bir yapıya sahip oldukları belirtilir.³⁹ Ayrıca astar rengi olarak da 2.5YR 3/2 ve 10R 5/6 tonları tespit edilir. Afyonkarahisar Arkeoloji Müzesi envanterine kayıtlı aynı tip kandillerin irdendiği çalışmada ise tüm örneklerin devetüyü renginde kile sahip oldukları, kilin ise yoğunlukla kireç içerikli olduğu, bazı örneklerde kum ve mikaya da rastlandığı belirtilir.⁴⁰ Astar rengi olarak da kiremit ya da açık/koyu kahverengi tonlarının tercih edildiği bilgisine yer verilir.

Sonuç olarak, yukarıda aktarılan kaynaklardan hareketle, Isparta Müzesi envanterinde yer alan irdelediğimiz bu eserlerin büyük bir bölümünün Pisidia Bölgesi'nde özellikle 2. - 4. yüzyıl aralığında, Kıbyra ve Sagalassos⁴¹ kentlerinde üretil-

29 Bussière ve Lindros Whol 2017: 46.

30 Aydın Tavukçu ve Gülünay 2018: 2732-2734, no. 1-5.

31 Atasoy 2005: 198, No. 14, Res. 14.

32 Oziol ve Pouilloux 1969: 48-49, Pl. 16, Fig. 102.

33 Bailey 1988: 412.

34 Scheltens 1993; Roovers, 1993.

35 Poblome vd. 1993, 114.

36 Deegest ve Waelkens, 1993, 132-133.

37 Metin 2012: 103-104.

38 Metin 2012: 104.

39 Tekocak 2013: 714, 721-722.

40 Aydın Tavukçu - Gülünay 2018: 2738-2739.

41 Sagalassos kentinde bu tip kandillerin üretildiği açıktır. Bunun yanı sıra kentte yürütülen çalışmalar sonucunda bu kandillerin dağılım alanları konusunda da bilgi sahibi olmaktayız. Sagalassos ürünlerinin Mısır'a kadar ulaştığı ve kentin Mısır ile yakın ticari, kültürel ve dinsel bağlar kurduğuna dair ilginç bulgu ve bilgiler için bkz. Bailey 1992; Talloen 2001;

miş oldukları görülür. Ayrıca gerek kulp detayları gerekse kaliteli işçilik farklılıklarından hareketle ilk alt tipin örneklerinin erken versiyonlar olarak kabul edildiği, ikinci grup örneklerinin ise daha geç ürünler olduğu anlaşılır. Çalışmada yer verdiğimiz kil/reng farklılıklarına sahip örneklerin ise üretim yeri tam olarak tespit edilememiştir. Bu noktada Pisidia Bölgesi'nin diğer kentlerinin üretimde yer almış olabilecekleri görüşü ileri sürülebilir. Son dönem çalışmalarında bu noktada özellikle Seleukeia Sidera kenti ön plana çıkmaktadır. Kentte henüz başlayan sistematik çalışmalarda madencilik üretimi olduğuna dair kesin izlerin yanı sıra amorf kap parçaları da ele geçmeye başlamıştır.⁴² İlerleyen kazı sezonlarında bu hususta daha net verilere ulaşılabilecektir. Henüz yayın bazında olmasa bile, Pisidia Antiokheia ve Adada antik kentlerinin de olası üretim merkezleri olabilecekleri savı ileri sürülebilir.

Katalog

Kat. No: 1	Levha 1.1
Müze Env. No	: 12.19.75
Buluntu Yeri	: Satın alma
Hamur Rengi	: 2.5 YR 6/6 (Açık kırmızı)
Astar Rengi	: 10 YR 2/2 (Çok koyu kahverengi)
Hamur Yapısı	: Çok az ince mikalı, gözenekli, rafine ve orta sert.
Ölçüleri :	U: 9.8 cm. Y: 3.4 cm. TÇ: 6.1 cm.
Kat. No: 2	Levha 1.2
Müze Env. No	: 12.18.75
Buluntu Yeri	: Satın alma
Hamur Rengi	: 2.5 YR 6/6 (Açık kırmızı)
Astar Rengi	: 10 YR 2/2 (Çok koyu kahverengi)
Hamur Yapısı	: Çok az ince mikalı, gözenekli, rafine ve orta sert.
Ölçüleri :	U: 9.6 cm. Y: 3.5 cm. TÇ: 6.1 cm.

Kat. No: 3	Levha 1.3
Müze Env. No	: 5.8.08
Buluntu Yeri	: Satın alma
Hamur Rengi	: 7.5 YR 6/6 (Kırmızımsı sarı)
Astar Rengi	: 2.5 YR 5/8 (Kırmızı)
Hamur Yapısı	: Çok az ince mikalı, gözenekli, rafine ve orta sert.
Ölçüleri :	U: 9.6 cm. Y: 3.4 cm. TÇ: 6.2 cm.

Kat. No: 4	Levha 1.4
Müze Env. No	: 10.49.80
Buluntu Yeri	: Satın alma
Hamur Rengi	: 10 R 6/3 (Açık kırmızı)
Astar Rengi	: 10 R 4/6 (Kırmızı)
Hamur Yapısı	: Çok az ince mika ve kireçli, gözenekli, rafine ve orta sert.
Ölçüleri :	U: 9.9 cm. Y: 3.5 cm. Taban Çapı: 6.1 cm.

Kat. No: 5	Levha 1.5
Müze Env. No	: 10.50.80
Buluntu Yeri	: Satın alma
Hamur Rengi	: 10 R 6/3 (Açık kırmızı)
Astar Rengi	: 10 R 4/6 (Kırmızı)
Hamur Yapısı	: Çok az ince mika ve kireçli, gözenekli, rafine ve orta sert.
Ölçüleri :	U: 9.9 cm. Y: 3.5 cm. Taban Çapı: 6.1 cm.

Kat. No: 6	Levha 2.6
Müze Env. No	: 5.11.07
Buluntu Yeri	: Satın alma
Hamur Rengi	: 10 YR 7/4 (Çok açık kahverengi)
Astar Rengi	: 10 R 4/6 (Kırmızı)
Hamur Yapısı	: Çok az mikalı, gözenekli, rafine ve orta sert.
Ölçüleri :	U: 8.9 cm. Y: 3.7 cm. KÇ: 5.0 cm.

Kat. No: 7	Levha 2.7
-------------------	-----------

Poblome ve Waelkens, 2003.

42 Kazı Başkanı Sayın Prof. Dr. Bilge Hürmüzlü Kortholt ve Araş. Gör. Burak Sönmez ile görüş alışverişinde bulunulmuştur. Konu üzerine araştırmalar devam etmektedir.

Müze Env. No : 5.9.07
Buluntu Yeri : Satın alma
Hamur Rengi : 7.5 YR 8/4 (Pembe)
Astar Rengi : 10 R 3/3 (Koyu kırmızı)
Hamur Yapısı : Çok az ince mikalı, gözenekli, rafine ve orta sert.
Ölçüleri : U: 9.6 cm. Y: 3.3 cm.
TÇ: 4.8 cm.

Kat. No: 8 Levha 2.8
Müze Env. No : 5.10.07
Buluntu Yeri : Satın alma
Hamur Rengi : 10 YR 8/3
Astar Rengi : 10 R 5/8 (Kırmızı)
Hamur Yapısı : Çok az ince mikalı, gözenekli, rafine ve orta sert.
Ölçüleri : U: 9.4 cm. Y: 3.7 cm.
TÇ: 5.0 cm.

Kat. No: 9 Levha 3.9
Müze Env. No : 5.10.08
Buluntu Yeri : Satın alma
Hamur Rengi : 2.5 YR 5/8 (Kırmızı)
Astar Rengi : 2.5 YR 4/8 (Kırmızı)
Hamur Yapısı : Çok az ince mikalı, gözenekli, rafine ve orta sert.
Ölçüleri : U: 9.0 cm. Y: 3.9 cm.
TÇ: 3.8 cm

Kat. No: 10 Levha 3.10
Müze Env. No : 5.4.08
Buluntu Yeri : Satın alma
Hamur Rengi : 5 BP 5/1 (Mavimsi Gri)
Astar Rengi : 5 BP 5/2 (Mavimsi Gri)
Hamur Yapısı : Çok az ince mika, kum ve kireçli, gözenekli ve orta sert.
Ölçüleri : U: 6.6 cm. Y: 2.8 cm.
TÇ: 3.0 cm.

Kat. No: 11 Levha 3.11
Müze Env. No : 5.7.08
Buluntu Yeri : Satın alma

Hamur Rengi : 10 YR 5/3 (Kahverengi)
Astar Rengi : 10 YR 5/2 (Gri kahverengi)
Hamur Yapısı : Çok az ince mika, kum ve kireç içerikli, gözenekli ve orta sert.
Ölçüleri : U: 9.2 cm. Y: 3.2 cm.
TÇ: 4.4 cm.

Kat. No: 12 Levha 3.12
Müze Env. No : 5.6.09
Buluntu Yeri : Satın alma
Hamur Rengi : 7.5 YR 6/4 (Açık kahverengi)
Astar Rengi : -
Hamur Yapısı : Bol miktarda ince mika ve kireç içerikli, gözeneksiz, rafine ve orta sert.
Ölçüleri : U: 6.8 cm. Y: 2.2 cm.
TÇ: 3.6 cm.

Kat. No: 13 Levha 4.13
Müze Env. No : 1.2.10
Buluntu Yeri : Satın alma
Hamur Rengi : 2.5 YR 6/6 (Açık kırmızı)
Astar Rengi : 2.5 YR 4/6 (Kırmızı)
Hamur Yapısı : Çok az ince mikalı, gözeneksiz, rafine ve orta sert.
Ölçüleri : U: 7.4 cm. Y : 3 . 0 cm.

Kat. No: 14 Levha 4.14
Müze Env. No : 1.6.10
Buluntu Yeri : Satın alma
Hamur Rengi : 10 YR 8/2 (Çok açık kahverengi)
Astar Rengi : 10 YR 6/3 (Açık kahverengi)
Hamur Yapısı : Çok az ince mikalı, gözeneksiz, rafine ve orta sert.
Ölçüleri : U: 7.2 cm. Y: 3.0 cm.
TÇ: 3.0 cm.

Kat. No: 15 Levha 4.15
Müze Env. No : 1.5.10
Buluntu Yeri : Satın alma
Hamur Rengi : 7.5 YR 7/4 (Açık kırmızı)

Astar Rengi : 2.5 YR 4/4 (Kırmızımsı kahverengi)

Hamur Yapısı : Çok az ince mikalı, çok az gözenekli, rafine ve orta sert.

Ölçüleri : U: 7.8 cm. Y: 3.2 cm.
TÇ: 3.2 cm.

Kat. No: 16 Levha 4.16

Müze Env. No : 5.8.07

Buluntu Yeri : Satın alma

Hamur Rengi : 2.5 YR 6/6 (Açık kırmızı)

Astar Rengi : 10 R 5/6 (Kırmızı)

Hamur Yapısı : Çok az ince mika ve kireçli, gözenekli, rafine ve orta sert.

Ölçüleri : U: 8.0 cm. Y: 2.9 cm. TÇ: 3.2 cm.

Kaynakça

- ATASOY 2005: S. Atasoy, *Halük Perk Koleksiyonu'ndan Bronz Kandiller. Tuliya I, İstanbul*, 193-229.
- AYDIN TAVUKÇU ve GÜLÜNAY 2018: Aydın Tavukçu, E. Z. Gülünay, "Afyonkarahisar Arkeoloji Müzesi'nden Bir Grup Demlik Formlu Kandil". *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Aralık 2018, S. 22 (Özel Sayı), 2731-2743.
- BAILEY 1972: D.M. Bailey, *Greek and Roman Pottery Lamps*, Oxford.
- BAILEY 1975: D.M. Bailey, *Catalogue of the Lamps in the British Museum I. Greek, Hellenistic and Early Roman Pottery Lamps*, London.
- BAILEY 1988: D.M. Bailey, *Catalogue of the Lamps in the British Museum III. Roman Provincial Lamps*, London.
- BAILEY 1992: D.M. Bailey, "Thysdrus, the Troad, Sagalassos and Gortyn". *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik*, 92, 280.
- BAŞER 1990: S. S. Başer, "1988-89 yılları Kibyra Kurtarma Kazıları". *I. Müze Kurtarma Kazıları Semineri*, Ankara, 235-260.
- BUSSIÈRE ve LINDROS WHOL 2017: J. Bussière, B. Lindros Whol. *Ancient Lamps in the J. Paul Getty Museum. Los Angeles: The J. Paul Getty Museum*.
- ÇOŞKUN 2007: D. Coşkun. *Konya-Ereğli Müzesi'nde Bulunan Roma Dönemi Kandilleri*. (yayınlanmamış yüksek lisans tezi), Konya: T.C. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji ABD. Klasik Arkeoloji Bilim Dalı.
- ÇOKAY 1998: S. Çokay. *Antik Çağda Aydınlatma Araçları*, İstanbul.
- RONALD ve WAEKENS 1993: D. Roland ve M. Waelkens, "The Common Ware". M. Waelkens (ed.), *Sagalassos I, First General Report on the Survey (1986-1989) and Excavations (1990-1991)*, Leuven: 131-152.
- FIRAT ve METİN 2011: M. Fırat, H. Metin, Isparta Müzesi'nde Yer Alan Bir Grup Kandil. *ADerg* 24, 143-154.
- FIRAT ve METİN 2016: M. Fırat, H. Metin, A Vaulted Tomb in Isparta/Çünür and Its Finds. *ADerg* 21, 128-140.
- POBLOME ve WAEKENS 1993: J. Poblome, R. Degeest, M. Waelkens, E. Scheltens. "The Fine Ware". M. Waelkens (ed.), *Sagalassos I, First General Report on the Survey (1986-1989) and Excavations (1990-1991)*, Leuven: 113-130.
- POBLOME ve WAEKENS 2003: J. Poblome, M. Waelkens, "Sagalassos and Alexandria, Exchange in the Eastern Mediterranean. Les ceramiques en Anatolie aux epoques hellenistique et romaine, ed. C. Abadie-Reynal". *Varia Anatolica*, 15. Paris: 179-191.
- HEIMBERG 1973: U. Heimberg, "Lampen". *Antiken aus Rheinischem Privatbesitz*, 116-137, Köln.
- LAFİLİ 2015: E. Lafı, "Terracotta Lamps from Seleucia Sidera in Pisidia (southwestern Turkey)". E. Lafı, S. Patacı (eds.), *Recent Studies on the Archaeology of Anatolia, British Archaeological Reports, International Series 2750*, Oxford: 231-242.
- METİN 2012: H. Metin, *Kibyra Kandilleri*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- OZİOL vd. 1969: T.Oziol, J. Thérèse J. Pouilloux, *Les Lampes, Salamine de Chypre I*, Paris.
- ÖZ 2014: C. Öz, *Silifke Müzesi'nde Bulunan Pişmiş Toprak Kandilleri*. (yayınlanmamış yüksek lisans tezi), Konya: T.C. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji ABD. Klasik Arkeoloji Bilim Dalı.
- ROOVERS 1993: I. Roovers, "The Lamps". M. Waelkens (ed.), *Sagalassos I, First General Report on the Survey (1986-1989) and Excavations (1990-1991)*, Leuven: 153-162.
- SCHELTENS 1993: E. Scheltens, "Some Wheelmade Lamps of Sagalassos. A Preliminary Note". M. Waelkens, J. Poblome (eds.), *Sagalassos II, Report on the Third Excavation Campaign of 1992*, 191-208, Leuven: 191-207.
- TALLOEN 2001: P. Talloen, The Egyptian Connection, The Cult of Nilotic Deities at Sagalassos. *Ancient Society*, 31, 289-327.
- TEKOCAK 2013: M. Tekocak, "Akşehir Müzesi'nde Bulunan Pişmiş Toprak Kandiller". *K. Levent Zoroğlu'na Armağan, Studies in Honour of K. Levent Zoroğlu*. İstanbul: 707-728.

Makale Gönderim Tarihi: 04.10.2020

Makale Kabul Tarihi: 7.12.2020

MURAT FIRAT

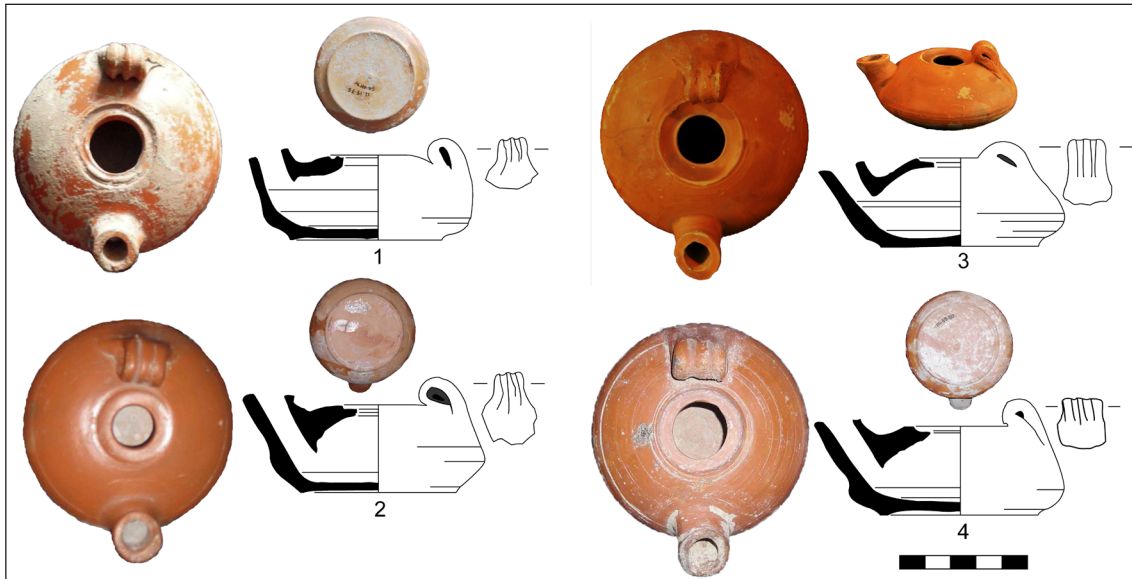
Orcid ID: 0000-0002-5747-0869

Süleyman Demirel niversitesi,

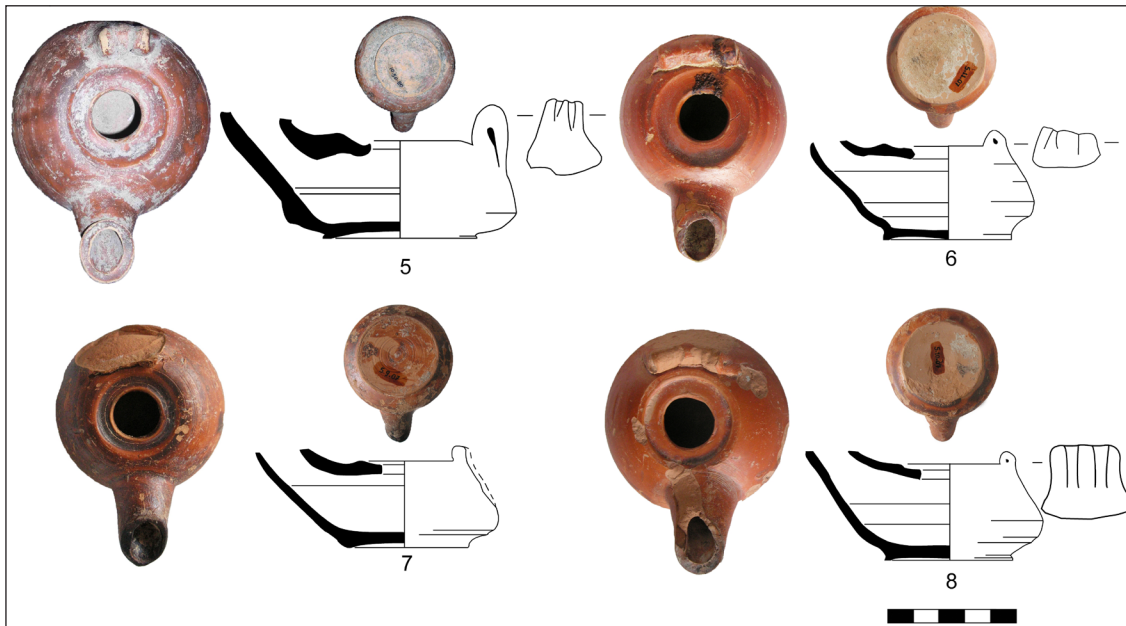
Fen Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü

32260, Isparta

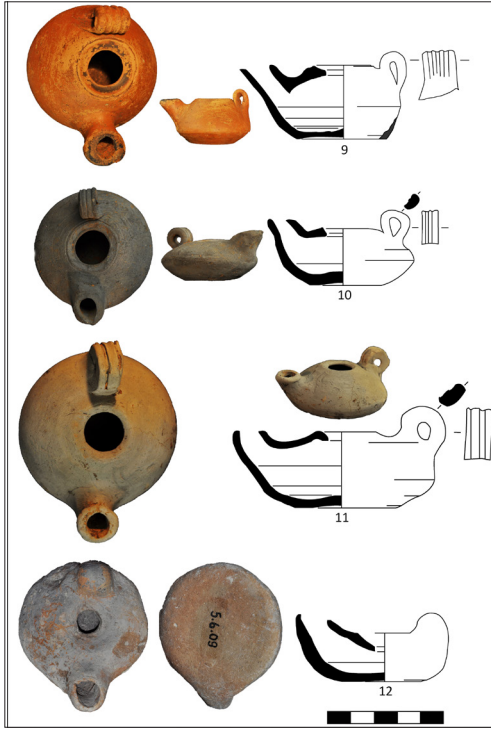
murat.frat@gmail.com

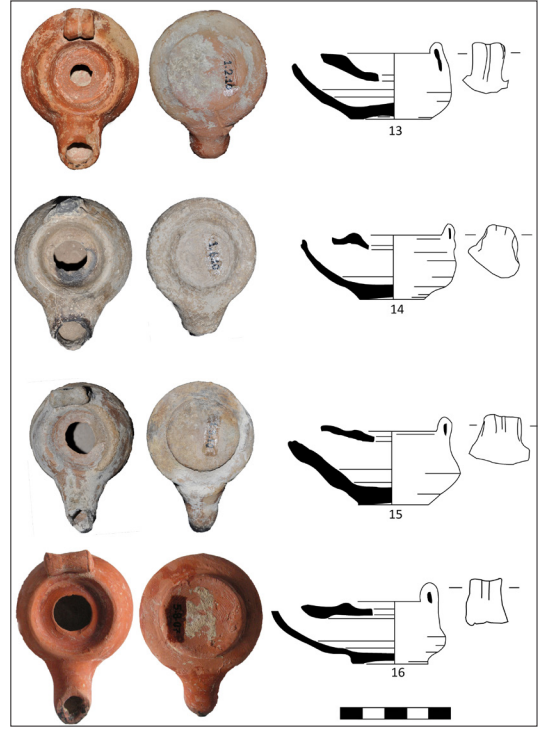
Levha 1.

Levha 2.

Levha 3.

Levha 4.

Giresun Müzesi'nde Bir Grup Pişmiş Toprak Unguentarium

[A GROUP OF TERRACOTA UNGUENTARIA FROM GİRESUN MUSEUM]

Abdurrahman DEMİR

Keywords

Giresun Müzesi, Unguentarium, Helenistik Dönem, Roma Dönemi, Pişmiş Toprak.

Anahtar Kelimeler

Gireresun Museum, Unguentaria, Hellenistic Period, Roman Period, Terracotta.

ABSTRACT

The subject of this study form 33 piece terracotta unguentaria belonging to Giresun Museum. These artifacts were gained the Giresun Museum through by transfer and purchasing. Unguentaria were used different aim in daily life and as gift of temples and gift of grave. In general, unguentaria which are called fusiform and bulbous forms are recognized in the literature as two different tipe. In our study which take part in these two form consist of artifacts involved the Hellenistic and Roman period. These unguentaria which were registered in Giresun Museum were made general description and typological development and evaluation as chronological.

ÖZET

Bu çalışmanın konusunu Giresun Müzesine ait 33 adet pişmiş toprak unguentarium oluşturmaktadır. Bu eserler Giresun Müzesine devren ve satın alma yoluyla kazandırılmıştır. Unguentariumlar günlük yaşamda, tapınaklara sunu ve mezar hediyesi olarak farklı amaçlarda kullanılmışlardır. Genel olarak unguentariumlar literatürde fusiform ve bulbous formları olmak üzere iki ayrı tipe tanınmaktadır. Çalışmamızda bu iki formun da yer aldığı Helenistik ve Roma dönemini kapsayan eserlerden oluşmaktadır. Giresun Müzesinde kayıtlı olan bu unguentariumların genel tanımlaması, tipolojik gelişimi ve kronolojik olarak değerlendirilmesi yapılmıştır.

Giriş

Eserlerin farklı şehirlerden gelmesi sebebiyle şehrin tarihini vermek yerine müzeden genel olarak bahsetmeyi uygun gördük. Bakanlık oluruyla eserlerin devri yapılp kuruluşu gerçekleştirilen müzeye baktığımızda: Gogora Kilisesi, Aya Nikola ve günümüzde ki adıyla Giresun Müzesi, Şehrin sakinleri olan Rumların en önemli kiliselerinden biridir. Kokkari¹ (Gogora) sahilde yer alan -Aya Nikola- 18. yy'da yapılmış olan bir Rum Ortodoks Kilisesidir. Giresun Müzesinde bulunan pişmiş toprak unguentariumlar,

Bakanlık oluruyla Müzemize devren gelen on altı adet Tokat, beş adet Samsun, sekiz adet Sinop ayrıca üç adet satın alım ve bir adette hibe yoluyla toplam otuz üç adet eser çalışmamızda unguentariumların dağılımlarını ve tipolojilerini görebilmek adına değerlendirilmiştir.²

Unguentarium

Unguentariumlar diğer kaplarda da olduğu gibi dönemsel olarak form değişikliğine uğramışlardır. Çalışmamızda yer alan eserlerde bu değişim açık bir şekilde görmek mümkündür.

1 Yunanca "Κόκκαρη"

2 Demir 2013: 1-2.; Öztürk 2012, 53; Giresun Müzesi, <http://www.giresunkulturturizm.gov.tr/TR-58098/giresun-muzesi-gogora-kilisesi.html>

Genel olarak unguentarium küçük, dar boyunlu olup kokulu yağlar taşıyan kaplara verilen adlandırmadır.³ Unguentariumlara etimolojik olarak baktığımızda ise birden fazla nitelendirmenin olduğu görülmektedir. Bunlardan bazılarını baktığımızda: Unguentarium kelimesi etimolojik olarak bu kapların Antik dönemdeki asıl adlandırılması değildir.⁴ Ayrıca uzun yıllar “Gözyaşı Şişeleri” olarak adlandırılması da asıl adlandırılması olmadığı anlaşılmaktadır.⁵ Kimi zaman Latince bir kelime olan “lacrimaria” ya da “lacrimatorium”⁶ yani gözyaşı,⁷ ya da “balsamaria”⁸ ve “olfactoriolum”⁹ adlandırmaları unguentariumlar için kullanılmıştır. Günümüzde kullanılan “unguentarium” adı ise, Kartaca’da kazı yapan Fransız Arkeologlar tarafından 20. yüzyılın başlarında verilmiştir.¹⁰

Unguentariumların fonksiyonlarına ve kullandıkları alanlara baktığımızda: Uzun yıllar unguentariumlar, ölünün akrabaları ve kiralık ağlayıcılar tarafından gözyaşlarının içlerine toplanarak, mezarlara ölü hediyesi olarak konulduğu bilinmekteydi.¹¹ Ancak yapılan araştırmalarda, genellikle içerisinde özel yağlar, kremler ve parfümler taşınmış olan bu kaplar aynı zamanda sıvı baharatlar, bal ve sirke gibi maddelerinde taşınmış olduğu bilinmektedir.¹² Günlük yaşamda kullanılan unguentariumlar,¹³ cenaze merasimi –libasyon vb.-, ölü hediyesi ve kozmetik –parfüm ve çeşitli yağlar- amaçla kullanımının yanı sıra kutsal alanlara adak eşyası olarak da bırakıldığı bilinmektedir.¹⁴ Bu kapların çok çeşitli kullanım alanları olduğu görülse de yoğunluklu mezarlıklarda mezar sunuları olarak karşımıza

çıkılmaktadır.¹⁵

Unguentariumun orijinine baktığımızda: Unguentariumlar genel olarak M.Ö. 4. yy’dan M.S. 7. yy’ın başlarına kadar kullanılmıştır.¹⁶ Bu kaplar Filistin’den İspanya’ya kadar tüm Akdeniz’de yaygındır.¹⁷ Unguentariumların kökeni, çıkış yeri ve zamanı hakkında bir kesinlik olmamakla beraber kökeni hakkında farklı görüşler ileri sürülmüştür. Myres’e göre, gözyaşı şişelerinin –unguentarium- kökeni Suriye olmalı; fakat buna dair kanıt bulunamamıştır.¹⁸ Thompson’a göre, unguentler (merhem) doğudan gelmektedir ve bu yüzden muhtemeldir ki bu merhemlerin kapları da –unguentariumlar- doğuda yapılmıştır.¹⁹ Westholm’a göre Mısır’da benzer şekildeki –unguentariumlara- terakota ve çini vazoların çok uzun bir geleneksel tarihi olup en muhtemel olanı bu kapların merkezinin Mısır olduğunu söyler.²⁰ Åström’e göre erken dönem unguentariumların kökenin Suriye, Mısır veya Batı olduğuna dair ipucu vermemektedir. Ancak kökeni bilinmemekle beraber Attika olmasa bile muhtemelen Kıta Yunanistan olduğunu söyler.²¹ Büyük bir bölgeye yayılmış ve çok sayıda örneği olan unguentariumları veriler ışığında değerlendirdiğimizde görülüyor ki bu kapların çıkış yeri hakkında bir şey söylemek zordur.

Unguentariumların yapıldığı malzemelere baktığımızda: Unguentariumlar, yoğun olarak pişmiş toprak ve camdan üretilmiş olduklarını görmekteyiz.²² Bu yoğun üretimin sebebi pişmiş toprakta malzemenin bol ve yapımının kolay olması sebebiyle, camda ise M.Ö. 1. yy’da Suriye’de cam üfleme tekniğinin bulunması ve Roma’nın bu tekniği öğrenmesiyle cam yapımı kolaylaşmış ve cam eser sayısı da artmıştır.²³ Bu kapların yapımında yoğun olarak kullanılan bu malzemeler dışında; gümüş, altın, kaymaktaşı, oniks ve kurşunda kullanılmıştır.²⁴

Unguentariumların formlarına baktığımızda:

15 Pemberton 1985: 284-285

16 Şimşek-Duman 2007: 286.

17 Anderson-Stojanović 1987: 105.

18 Myres 1914: 120, No: 994.

19 Thompson 1934: 473.

20 Vessberg-Westholm 1956: 74.

21 Åström 1967: 189.

22 Demir 2013: 41.

23 Demir 2013: 17-18.

24 Hellström 1965: 24.

3 Er 2004: 369.

4 Hellström 1965: 23-24.

5 Thompson 1934: 473.

6 Anderson-Stojanović 1987: 106.

7 Thompson 1934: 473. ; Hellström, 196., 23.

8 Balsamarium, bu küçük şişelerin muhtemel içeriğini göstermek amacıyla seçilmiş tanımlayıcı bir terim olarak kullanılmaktadır. Bkz., Anderson-Stojanovic 1987: 106.

9 Anderson-Stojanović 1987: 106.

10 Lafli 2003: 17.

11 Günay 1989: 2.

12 Boulter 1963: 115; Saraçoğlu 2011: 3.

13 Rotroff 1997: 176.

14 Thompson 1934: 473; Körsulu 2011: 256; Boulter 1963: 115.

Unguentariumların ilk formlarının ortaya çıkmasında herhangi bir kaynak olmasa da farklı kaplarla ilişkilendirilmişlerdir. Unguentariumlar, Klasik Dönem'de kullanılmış olan bodur lekythosların devamı olduğu düşünüldüğü gibi amphoriskos, lekythos ve alabastron gibi kaplardan da türemiş olduğu düşünülmektedir.²⁵ Unguentariumların fusiform ve bulbous olmak üzere iki genel form vardır. Fusiform unguentariumlar, Doğu Akdeniz'de M.Ö. 4. yy'ın ortalarında ilk kez görülmeye başlanmış ve M.Ö. 1. yy'ın sonlarına kadar kullanılmışlardır.²⁶ Bulbous unguentariumlar M.Ö. 1. yy'da popüler olmaya başlar ve M.S. 1. yy'a kadar kullanılır.²⁷ Ayrıca bu iki form dışında – örneğin düz ve sivri dipli gibi²⁸– da farklı formlar vardır. Çalışmamızda yer alan unguentariumların, kronolojik gelişmelerine göre tipolojik olarak gruplandırılarak incelenmiştir.

Helenistik Dönem Unguentariumları

1. Fusiform/İğ Formlu Unguentariumlar

(Kat. No. U1-U7)

Müze koleksiyonunda yer alan ve bu forma giren yedi adet fusiform unguentarium bu çalışmamızda değerlendirilmiştir.

Tip 1

Fusiform unguentariumlar Doğu Akdeniz'de M.Ö. 4. yy'ın ortalarında ilk kez görülmeye başlanmıştır.²⁹ Ayrıca erken dönem unguentariumları, amphoriskosların bir devamı olduğu düşünülmektedir.³⁰ Tip 1 olarak adlandırdığımız U1 katalog nolu esere baktığımızda amphoriskosla genel olarak benzer form özellikler sergilediği görülmektedir. Erken Helenistik Dönem unguentariumlarının en belirgin özelliği şişkin bir karın yapısına sahip olmalarıdır. Bu formun erken örneklerde dışa çıkık ağız kenarı, kısa boyun, belirginleştirilmiş omuz, şişkin karın ve geniş alçak kaidesi bulunmaktadır.³¹ Bu eserimiz de dışa çıkık kalın ağız kenarlı, içbükey kısa boyun, şişkin gövde ve kısa konik kaidesiyle erken dönem form özelliklerini yansıtmaktadır.

25 Yaşar-Polat 2017: 9.

26 Dündar 2008: 3.

27 Anderson-Stojanović 1987: 110.

28 Şimşek-Duman 2007: 287.

29 Dündar 2008: 3.

30 Anderson-Stojanović 1987: 108.

31 Dündar 2008: 3.

Yakın benzerleri İzmir Müzesi'nde³² -İzmir Müzesi örneğinde olduğu gibi dışa çıkık ağız kenarı, şişkin karın ve kısa konik kaidesi gibi genel hatlarıyla benzerlik göstermektedir-Patara'da,³³ Kerameikos'ta³⁴ ve Sardis'de³⁵ benzer örneklerle rastlanır. Form yapısı ve yukarıda verilen benzer örnekler kapsamında M.Ö. 4. yy. sonlarına tarihlendirilmiştir.

Tip2a

İğ formulu unguentariumların ilk örneklerinde ayak ve boyun kısa olup zamanla uzamaya başlamıştır. M.Ö. 3. yy'ın sonlarına doğru iğ biçimini almıştır.³⁶ U2 nolu eser ise boynun bir bölümünde boya, omuz ve gövde yivlerle bezenmiştir. Dışa çıkık ağız kenarlı, aşağıya doğru daralan uzun boyun, omuzdan aşağı doğru daralan gövde, kısa ayak ve yuvarlak kaidelidir. Bu eserde görüldüğü gibi ayak ve boyun uzamaya başlamış ve zamanla gövdede ki şişkinliğin azalmaya başladığı süreç içerisinde görülür; fakat tam olarak iğ formunu almadığı görülmektedir. Patara,³⁷ Kerameikos'ta,³⁸ benzer örneklerle rastlanır. İğ formun gelişim sürecine baktığımızda ve benzer örnekler ışığında M.Ö. 3 yy. ilk yarısına tarihlendirilmiştir.

Tip2b

Tip2 unguentariumla benzer özellik göstermesine rağmen konik kaidesinden dolayı başka bir kategoride değerlendirmeyi uygun bulduk. U3 nolu eserde dışa çekik aşağı sarkık dudaklı, aşağı doğru daralan boyun yapısı, şişkin bir gövde ve konik kaideye sahiptir. Bu esrimizde de boyun ve ayak yapısı uzamaya başlamış ve zamanla gövdede ki şişkinliğin azalmaya başladığı süreç içerisinde gözlemlenebilmektedir; fakat tam iğ formunu alamamış olması bize dönem özelliklerini göstermektedir. Startonikeia'da³⁹ benzer örneklerle rastlanır. İğ formun gelişim sürecine baktığımızda ve benzer örnekler ışığında M.Ö. 3 yy. sonu M.Ö. 2. yy. başlarına tarihlendirilmiştir.

32 Günay 1989: Çiz. 1, Lev. 1.

33 Dündar 2008: Kat. No. U13.

34 Knigge, 1976; Taf. 68 362, 2.1.

35 Rotroff ve Oliver 2003; Plate 43, 249.

36 Yaşar-Polat 2017: 9.

37 Dündar 2008: Kat. No: U27.

38 Knigge 1976: Taf. 96, E.92.

39 Tamsü Polat, 2017: Tip1 U14, Çiz. 13d.

Tip3

Form gelişimine baktığımızda; süreç içerisinde formda değişim olmuş ve 3. yy sonlarında ayak uzamaya başlayarak iğ formunu almıştır.⁴⁰ U4 nolu eser ise dışa çekik aşağı sarkık dudaklı, uzun içbükey boyunlu, şişkin gövdeli, uzun ayak ve yuvarlak kaidelidir. Bu örnekte boyun ve ayak yapısı uzamaya başlamış olup iğ formunu almış olduğunu görüyoruz. Mersin Müzesi'nde,⁴¹ Startonikeia'da,⁴² ve Kerameikos'da⁴³ benzer örnekler rastlanır. İğ formun gelişim sürecine baktığımızda ve benzer örnekler ışığında M.Ö. 2. yy. ortalarına tarihlendirilmiştir.

Tip4

U5-U7 eserlerde ayak uzamış ve iğ formunu almış olduğunu görmekteyiz. U5 nolu eser dışa çıkık ağız kenarlı, U6-U7 nolu eserler ise dışa çekik aşağı sarkık dudaklıdır. U5 ve U7 nolu eserin ince uzun silindirik boyun, U6 nolu eserin ise aşağı doğru daralan boyun yapısı vardır. Bu grupta yer alan unguentariumların tamamı şişkin bir gövdeye sahiptirler. U5-U7 nolu eserler uzun boyunlu ve uzun ayak (U5 nolu eserin kaide kısmı kırık olmasına rağmen ayağın uzunluğu anlaşılmaktadır.) bölümüne sahiptirler. U5 eser ayak kısmı kırık, U6-U7 nolu eserler yuvarlak kaidelidir. Üç eserde küçük farklar olsa da form bakımında benzerdirler. Cıngırt Kayası kazısında,⁴⁴ Aitana'da,⁴⁵ Atina Agora'sında,⁴⁶ Kordon Tümüls'ünde⁴⁷ ve İzmir Müzesi'nde⁴⁸ benzer örnekler rastlanır. İğ formun gelişim sürecine baktığımızda; ayağın uzaması, iğ formunu alması ve benzer örnekler ışığında M.Ö. 2. yy. sonların tarihlendirilmiştir.

2. Konik Kaideli Unguentariumlar

(Kat. No. U8-U13)

Müze koleksiyonunda yer alan ve bu forma giren altı adet fusiform unguentarium bu çalışmamızda değerlendirilmiştir.

40 Erol-Tamer 2018: 274.

41 Lafli, 2003: Taf. 99 c-d.

42 Tamsü Polat, 2017: Tiple U18-U38.

43 Knigge, 1976: Taf. 97/1 E 102.

44 Erol ve Tamer, 2018; No:7.

45 Vogeikoff ve Brogan, 2000: 317, (Fig. 21/61).

46 Rotroff, 2006: (Fig. 67/515).

47 Aydın, 2001: Cat34.

48 Günay, 1989: Lev. IX a-b.

Tip5

U8'deki unguentarium konik kaideli grup içerisinde yer almaktadır. Bu eser, dışa dönük ağız kenarlı, ince uzun silindirik boyunlu, torba biçimli sarkık gövde ve kısa konik kaidelidir. Konik kaideli unguentariumlar bu dönemde yoğun olarak görülmektedir. İğ gövdeli yapıda olmasına rağmen bir geçiş eseri olduğu anlaşılmaktadır. Ayak ortadan kalkmış ve gövdeden konik kaideye geçiş yapılmıştır. Normalde şişkin gövdeli yapıda olan eserler bu ve benzeri eserlerle sarkık torba gövdeli şekil almaya başlamış olduğunu tahmin etmekteyiz. Bu da bize sarkık torba gövdeli ve düz kaideli tiplere geçiş aşamasını göstermektedir. Bu eserde kronolojik olarak farklı kaynaklarda ayrı tarihler verilmiştir. Farklı tarihlendirmelere örnek verecek olursak: Startonikeia'da,⁴⁹ M.Ö. 1. yy. sonlarına, İzmir Müzesi'nde,⁵⁰ 1.yy sonlarına, Parion'da M.S. 2. yy. ve Balgat Roma Mezarın 'da M.S. 1.-2. yüzyıla tarihlendirilmiş olduğunu görmekteyiz. Stratonikeia'da⁵¹ ve İzmir Müzesi'nde⁵² benzer örnekler rastlanır. Bu eserde konik kaideli grup arasında yer alması ve iğ formundan yavaş yavaş uzaklaşmasıyla ve soğan gövdeli kaplarında etkisi görülmesi ve bu kaplardan da çağdaşı olduğu için etkilenmesinin doğal olması ve form devamı olduğu muhtemeldir. Bu kapsamda bu eser M.Ö. 1. yy. sonlarına tarihlendirilmiştir.

Tip6

U9-U13 nolu unguentariumlar arasında en yoğun grubu oluşturmaktadır. Bu grupta yer alan eserler "konik kaideli" olarak nitelendirilmektedirler. U9 nolu eser dışa dönük ağız kenarlı, ince uzun silindirik boyun, yassılaştırmış şişkin gövde, kısa ayak ve konik kaidelidir. Bu diğerlerinden farklı görünse de form bakımından benzer olduğu için bu grupta değerlendirmeyi uygun gördük. U10-U12 nolu eserler dışa çekik aşağı sarkık dudaklı, U13 nolu eser ise dışa çıkık ağız kenarlıdır. Dört eserde uzun kalın silindirik boyunlu, sarkık gövdeli, uzun kalın ayaklı ve konik kaidelidir. Yaptığımız incelemelerde bu formdaki unguentariumlar kronolojik olarak da en sorunlu grubu oluşturduğu görülmüştür. Diğer erken örneklerde de görüldüğü gibi konik kaideli

49 Tamsü Polat, 2017.

50 Günay Tuluk 1999.

51 Tamsü Polat 2017: U94-U95.

52 Günay Tuluk 1999: abb9-10/Kat. No: 58-66.

unguentariumlar var olsa da bu grupla beraber konik kaidelerin sayısında ciddi bir artış olduğu görülmektedir. Kronoloji sorununa birkaç örnek vermek gerekirse; İzmir Müzesi örnekleri⁵³ M.Ö. 1. yy'a, Leodikeia'da M.Ö. 1. yy'la M.S. 2. yy arasına⁵⁴ ve Kıbrıs'ta⁵⁵ Helenistik döneme tarihlendirilmiş olduğunu görmekteyiz. Bu örnekler ya kronolojik soruna ya da bu grubun hem Helenistik dönemde hem de Roma döneminde kullanılmış olduğunu söyleyebiliriz. Bununla beraber bundan sonra yapılacak bilimsel çalışmaların artmasıyla beraber yeni bulgularla daha iyi sonuçlara ulaşılabileceğini tahmin ediyoruz. İzmir Müzesi'nde,⁵⁶ Kıbrıs'ta,⁵⁷ Leodikeia'da⁵⁸ benzer örneklerle rastlanır. Her ne kadar Roma dönemine de tarihlendirenler olsa da bu grubumuzun fusiform unguentariumların çok az değişikliklerle benzer özellik sergilediği görülmektedir. Bu da bu formun muhtemelen Helenistik dönemde kullanılmaya başlandığı ve Roma döneminde de kullanılmış olduğunu bize göstermektedir. Bu kapsamda bu eserler geniş bir tarih aralığında değerlendirilerek M.Ö. 1.yy- M.S. 2 yüzyıl arsına tarihlendirilmiştir.

Roma Dönemi Unguentariumları

1. *Bulbous/Soğan Formlu Unguentariumlar (Kat. No. U14-U33)*

Müze koleksiyonunda yer alan ve bu forma giren yirmi adet bulbous unguentarium bu çalışmamızda değerlendirilmiştir.

Tip7

Tip7a

Roma dönemi cam üretimi M.Ö. 1. yy'da Suriye'de tesadüf eseri bulunmuştur. Cam üfleme tekniğinin bulunmasıyla cam üretimi artmıştır.⁵⁹ O. Vessberg ve A. Westholm'a göre, soğan gövdeli forma geçişi M.Ö. 40 yıllarında camdan üfleme tekniğinin gelişim göstermesiyle bu cam

formunun kopya etmek için bulbous formuna geçildiğini iddia etmektedir.⁶⁰ Bu türdeki unguentariumlar bu tezi kanıtlar niteliktedir. U14-U19 nolu unguentariumlar soğan gövdeli olarak adlandırılmaktadırlar. U14 nolu eser, dışa çıkık ağız kenarlı, kısa silindirik boyunlu, aşağıya doğru sarkık torba şeklinde gövde ve düz kaideli olup boyunda boya vardır. U15 nolu eser, dışa çıkık ağız kenarlı kısa silindirik boyun gövdeye doğru hafifi daralmakta, aşağıya doğru sarkık torba şeklinde gövde ve düz kaideli olup boyun kısmında boya vardır. U16 nolu eser, dışa çıkık ağız kenarlı, kısa silindirik boyun, aşağıya doğru sarkık torba şeklinde gövde ve düz kaidelidir. U17 nolu eser, dışa çekik aşağı sarkık dudaklı, gövdeye doğru daralan boyun, sarkık torba biçimli gövde ve düz kaidelidir. U18 nolu eser, dışa çıkık ağız kenarı, silindirik boyun, aşağı sarkık torba biçimli gövde ve düz kaideli olup boyun kısmında boya vardır. Bu dönemde yoğun olarak gördüğümüz boyun ile ağız kısmının boyaya daldırılarak boyanması bu eserde de görülmektedir. U19 nolu eser ise dışa çekik aşağı sarkık dudaklı, ince uzun silindirik boyunlu, şişkin karın ve düz kaidelidir. Dönemsel özellik olarak bunlarda ilk örneklerden olup iç gövdelilerde görmüş olduğumuz ayak yerinde düz bir kaide üzerine oturmakta ve şişkin gövdeli karından sarkık torba biçimli karın yapısı özelliğiyle kendini göstermektedir. Bu dönemde yoğun olarak gördüğümüz boyun ile ağız kısmının boyaya daldırılarak boyanması işlemini U14 ve U15 nolu eserlerde görmekteyiz. İzmir Müzesi'nde,⁶¹ Leodikeia'da,⁶² Lenormant Caddesi Mezarları'nda,⁶³ D'argos Mezarları'nda,⁶⁴ Stratonikeia'da,⁶⁵ Patara'da,⁶⁶ Tralleis'te,⁶⁷ Tralles Nekropolis'nde,⁶⁸ Akşehir Nasreddin Hoca Arkeoloji ve Etnografya Müzesi'nde,⁶⁹ Anderson unguentarium kronolojisinde⁷⁰ benzer örneklerle rastlanır. Benzer örnekler M.Ö. 1 yy. ortaları ve M.S. 1 yy. tarihlendirilmiş olduğunu

53 Günay Tuluk 1999.

54 Şimşek vd. 2011.

55 Vessberg ve Westholm 1956.

56 Günay Tuluk 1999: 161, Taf. 5 b-c (M.Ö. 1. yy'ın başı).

57 Vessberg ve Westholm 1956: (Fig. 29/7) Helenistik Dönem.

58 Şimşek vd. 2011: M.Ö. 1. yy'la M.S. 2. yy arasına, Kat. No: 761, M.Ö. 1. yy'ın ikinci yarısı- Kat. No: 10 M.S. 1. yy. 2.yy'ın son çeyreği arası.

59 Demir 2013: 17-18.

60 Vessberg-Westholm 1956: 80.

61 Günay Tuluk 1999: Taf. 7 a-d.

62 Şimşek vd. 2011: Kat. No: 683/772- Kat. No: 675-676.

63 Boulter 1963: Plate 46-M2/ Plate 46-M4.

64 Bruneau 1970a., (Fig. 117, 61.15).

65 Tamsu Polat, 2017: U101/ U113/ U133-134.

66 Dünder, 2008: Kat. No: U136-137.

67 Civelek 2001: Lev. XXXVI-U61.

68 Saraçoğlu, 2011: Cat. No:37-U37.

69 Tekocak ve Yıldız 2015: Kat. No: 12 (Fig. 12).

70 Anderson-Stojanovic 1987: (Fig. 8).

görmekteyiz. Bu örnekler kapsamında bu eserler benzer örnekler ışığında M.Ö. 1yy. ortaları- M.S. 1 yy tarihlendirilmiştir.

Tip 7b

U20-21 nolu eserler de bu grupta yer almaktadır. U20 nolu eser dışa çekik aşağı sarkık dudaklı, gövdeye doğru daralan boyun, sarkık torba biçimli gövde ve düz kaideli olup boyunda boya vardır. U21 nolu eser dışa çekik aşağı sarkık dudaklı, ince ve uzun silindirik boyun, torba biçimli gövde ve düz kaidelidir. Lenormant Caddesi Mezarları'nda,⁷¹ Stratonikeia'da,⁷² Leodikeia'da,⁷³ Pergamon'da,⁷⁴ Atina Agorası'nda⁷⁵ ve İzmir Müzesi'nde⁷⁶ benzer örneklerle rastlanır. Bu örnekler ışığında M.S. 1. yy'ın ikinci yarısına tarihlendirilmiştir.

Tip 7c

Erken örneklerden farklı olarak gövde uzamaya başlamış ve omuz kısmı ortadan kalkmıştır. U22-26 nolu unguentariumlarımız da bu grupta yer almaktadır. U22 nolu eser dışa çekik aşağı sarkık dudaklı, uzun kalın silindirik boyun, aşağı sarkık hafif torba şekilli gövde ve düz kaidelidir olup kaideye geçiş kısmıyla diğer örneklerden farklılık göstermektedir. U23, U24, U26, nolu eserler dışa çekik aşağı sarkık dudaklı ve U25 nolu eser ise dışa çıkık ağız kenarlıdır. U23, U24, U26 nolu eserler uzun ince silindirik, U25 nolu eser uzun kalın silindirik boyunlu yapıya sahiptir. U23-U26 nolu eserler aşağıya doğru hafif genişleyen sarkık gövdeli ve düz kaideli yapıya sahiptirler. Yine Erken Roma Dönemi eserlerinde gördüğümüz ağız ve boyun kısmının boyaya daldırma işlemi bu dönemde de devam ettiğini görmekteyiz. Akşehir Nasreddin Hoca Arkeoloji ve Etnografya Müzesi'nde,⁷⁷ Leodikeia'da,⁷⁸ Yalvaç Müzesi'nde,⁷⁹ Amasya Müzesi'nde⁸⁰ ve Antalya Doğu Nekropolü'nde⁸¹ benzer örneklerle

rastlanır. Bu örnekler ışığında M.S. 1.-2. yüzyıla tarihlendirilmiştir.

Tip 7d

U27-32 nolu unguentariumlar da bu grupta yer almaktadır. U27, U30 nolu eserler dışa çıkık ağız kenarlı ve U28, U29, U31, U32 nolu eserler ise dışa çıkık aşağı sarkık dudaklıdır. U27 uzun içbükey; U28, U29, U32 nolu eserler uzun ince silindirik; U30 uzun kalın silindirik; U31 aşağı doğru hafif genişleyen uzun boyunlu yapıya sahiptir. Bu gruptaki eserler aşağıya doğru hafif daralan bir gövde yapısına sahip olup düz kaidelidirler. Ancak U28 nolu eserin gövdesi diğerlerine oranla daha şişkindir. Leodikeia'da,⁸² Amasya Müzesi'nde,⁸³ Amasya Şamlar Mahallesi Kurtarma Kazılarının 'da,⁸⁴ Yalvaç ve Isparta Müzeleri'nde,⁸⁵ Hierapolis Nekropolü'nde⁸⁶ ve Tripolis'de⁸⁷ benzer örneklerle rastlanır. Bu örnekler ışığında M.S. 1.-2. yy'a tarihlendirilmiştir.

Tip 7e

U33 nolu unguentarium da bu grupta yer almaktadır. U33 nolu eser, dışa çıkık ağız kenarı, uzun aşağıya doğru genişleyen huni şeklinde boyun, aşağı doğru hafif genişleyen armut biçimli gövde ve düz kaideli olup boyun kısmında boya vardır. Stratonikeia'da,⁸⁸ İzmir Müzesi'nde,⁸⁹ Tralles Nekropolis'nde⁹⁰ ve Labraunda'da⁹¹ benzer örneklerle rastlanır. Bu örnekler ışığında M.S. 2. yy'a tarihlendirilmiştir.

Sonuç

Giresun Müzesinde bulunan pişmiş toprak unguentariumlar, Bakanlık oluruyla Müzemize devren gelen on altı adet Tokat, beş adet Samsun, sekiz adet Sinop ayrıca üç adet satın alım ve bir adette hibe yoluyla toplam otuz üç adet eser çalışmamızda değerlendirilmiştir. Çalışmamızdaki eserler kontekst bulunular olmamasından dolayı benzer örneklerle

71 Boulter 1963: Plate 46-P1/ Plate 46-O1.

72 Tamsu Polat 2017: U124.

73 Şimşek vd. 2011: Kat. No: 645.

74 Kunisch 1972: Abb9/16-18.

75 Robinson 1959: Plate 18/M6.

76 Günay Tuluk 1999: Taf. 8 f.

77 Tekocak-Yıldız 2015: Kat. No: 13 (Fig. 13).

78 Şimşek vd. 2011: Kat. No: 14/49/73/149.

79 Lafli 2003: Taf. 187c.

80 Yaşar-Polat 2017: U3-U6.

81 Büyükyörük ve Tibet 1999-2000: Res. 29 B1/4.

82 Şimşek vd. 2011: Kat. No: 176/198/202.

83 Yaşar ve Polat 2017: U7.

84 Özdemir ve Doğanbaş 2011: Res. 4/6, 155-156.

85 Lafli 2003 Taf. 187c.

86 Cappelletto ve İndgjerd 2016: (Fig.3- Fig. 4 20/21).

87 Doğanalp ve Erdoğan 2018: (Fig. 1, 23).

88 Tamsu Polat 2017: U143-147.

89 Günay Tuluk 1999: Taf. 10 a-g.

90 Saraçoğlu 2011: Cat. No: U44.

91 Hellström 1965: Plate 12-196.

karşılaştırma yoluna gidilerek kronoloji oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu unguentariumlar, en erken M.Ö. 4 yy tarihli Hellenistik dönemden M.S. 2. yy'a tarihli Roma dönemi unguentariumlarına kadar çeşitlilik göstermektedir. Fusiform ve Buolbous formu olarak iki ana başlıkta toplansa da form kendi içerisinde geniş bir çeşitlilik göstermektedir. Bu çeşitliği baktığımızda erken döneme ait tam iğ şeklini almamış olanlardan, iğ formulu unguentariumlar ile yine iğ formulu; fakat konik kaideli olan gruba ve Roma döneminde cam sanatından etkilenecek üretildiği tahmin edilen soğan gövdeli unguentariumlara -ki bunlarda kendi arasında soğan gövdesinin daralmasıyla farklılık gösteren çeşitli tiplerde olan- geniş bir form çeşitliliği göstermektedir. Farklı renk tonlarında hamur ve astarlara sahip olan bu unguentariumlarımız genel olarak iyi korunmuş durumda olduğunu görmekteyiz.

Unguentariumlar Anadolu'nun her bölgesine yayılmış olup yoğun bir şekilde üretim yapılmış ve kullanılmış olduğunu görmekteyiz. Gerek mezar hediyesi ve gerekse günlük olarak kullanılmış olan bu kapların geniş çeşitliliği ve uzun süre kullanılmış olduklarını bu çalışmamızda birden fazla ile ait olan eserler kapsamında da görmekteyiz.

Bu eserlerimizin formu ve bu formların çeşitliliği ve kronolojik olarak oluşturduğumuz tipolojiyle kısmen de olsa Karadeniz Bölgesi unguentariumları ve diğer bölgelerle etkileşimi hakkında bir fikir sahibi olmamızı sağlayacaktır. Ayrıca bundan sonra yapılacak çalışmalarda yeni bulgularla bu eserler desteklenecek ya da yeniden şekil alacak ve bizim çalışmamızda buna destek sağlayacağı inancındayız.

Katalog⁹²

Kat. No.: U1, Müz. Env. No.: 334/27.75.1995, **Buluntu Yeri:** Tokat, Müz. Gel. Şek.: Bakanlık oluruyula Tokat Müzesinden devir, **Ölçüler;** **Yük:** 9.1cm., **A.Ç:** 2.4cm., **G.Ç:** 4.8cm., **D.Ç:** 2.5cm., **Boya:** X, **Astar:** Koyu Kahverengi (7.5 YR 4/4)⁹³, **Tanım:** Kaide kırıktır. Dışa çıkık ağız kenarlı, ortada içbükey daralan kısa boyunlu, küresel gövdeli ve konik

kaidelidir. Tüm, **Benzerleri:** (Knigge 1976, Taf. 68, 362, 2.1; Günay 1989, Çiz. 1, Lev. 1; Rotroff-Oliver 2003, Plate 43, 249) **Tarih:** M.Ö. 4. yüzyılın sonları.

Kat. No.: U2, Müz. Env. No.: 543/37.14.2008, **Buluntu Yeri:** X, **Müz. Gel. Şek.:** Satın Alma, **Ölçüler;** **Yük:** 19cm., **A.Ç:** 4cm., **G.Ç:** 5.8cm., **D.Ç:** 3.3cm., **Boya:** (Boyun kısmında) Siyah (7.5 YR 1/0), **Astar:** Kırmızı (2.5 YR 5/7), **Tanım:** Boyun bir bölümünde boya vardır. Omuz ve gövde yivlerle bezenmiştir. Dışa çıkık ağız kenarlı, aşağıya doğru daralan uzun boyun, omuzdan aşağı doğru daralan gövde, kısa ayak ve yuvarlak kaidelidir. Üzerinde patina vardır. Tüm, **Benzerleri:** (Dündar 2008, Kat. No: U27; Knigge 1976, Taf. 96, E.92), **Tarih:** M.Ö. 3. yüzyılın ilk yarısı.

Kat. No.: U3, **Env. No.:** 477/35.69.2004, **Buluntu Yeri:** X, Müz. Gel. Şek.: Satın Alma, **Ölçüler;** **Yük:** 14.2cm., **A.Ç:** 2.8cm., **D.Ç:** 2.3cm., **Boya:** X, **Astar:** Kızıl Kahve (5 YR 5/4), **Tanım:** Sonradan üzerinde kalemle çizgiler yapılmıştır. Dışa çekik aşağı sarkık dudaklı, aşağı doğru daralan uzun boyun, şişkin gövde, boyuna göre kısa ayak ve konik kaidelidir. **Benzerleri:** (Tamsü Polat 2017, Tipl U14, Çiz. 13d) **Tarih:** M.Ö. 3 yy. sonu M.Ö. 2. yy. başları

Kat. No.: U4, Müz. Env. No.: 237/26.14.1995, **Buluntu Yeri:** Amisos, **Müz. Gel. Şek.:** Bakanlık oluruyula Samsun Müzesinden devir, **Ölçüler;** **Yük:** 16.5cm., **A.Ç:** 3.4cm., **G.Ç:** 3.7cm., **D.Ç:** 3.2cm., **Boya:** X, **Astar:** Kırmızı (2.5 YR 4/7), **Tanım:** Dışa çekik aşağı sarkık dudaklı, uzun içbükey boyun, şişkin gövde, uzun ayak ve yuvarlak kaidelidir. Üzerinde patina vardır. Tüm., **Benzerleri:** (Lafli 2003, Tf. 989 a-d; Tamsü Polat 2017, Tipl U18-U38; Knigge 1976, Taf. 97/1 E 102), **Tarih:** M.Ö. 2 yy ortaları.

Kat. No.: U5, Müz. Env. No.: 261/27.2.1995, **Buluntu Yeri:** Zile/TOKAT, **Müz. Gel. Şek.:** Bakanlık oluruyula Tokat Müzesinden devir, **Ölçüler;** **Yük:** 20cm., **A.Ç:** 2.4cm., **G.Ç:** 8cm., **D.Ç:** Kırık, **Boya:** (Boyun ve Gövdede) Kırmızı (2.5 YR 4/5.5), **Astar:** Kırmızımsı Sarı (7.5 YR 5.8/6.5), **Tanım:** Kaide kısmı kırıktır. Boyunda ve gövdenin bir bölümünde boya vardır. Dışa çıkık ağız kenarlı, ince uzun silindirik boyun ve şişkin gövdelidir. Tüm değildir. **Benzerleri:** (Erol-Tamer 2018, No:7; Vogeikoff-Brogan 2000: 317, (Fig. 21/61); Rotroff 2006: (Fig. 67/515); Aydın 2001, Cat34; Günay 1989, Lev. IX a-b) **Tarih:** M.Ö. 2. yy. sonları.

Kat. No.: U6, Müz. Env. No.: 236/26.13.1995, **Buluntu Yeri:** Amisos, **Müz. Gel. Şekli:** Bakanlık oluruyula Samsun Müzesinden devir, **Boya:** X, **Ölçüler;** **Yük:** 21.2cm., **A.Ç:** 3.9cm., **G.Ç:** 7.5cm., **D.Ç:** 3.6cm., **Astar:** Kırmızımsı Sarı (5 YR 7/6), **Tanım:** Dudak ve boyun kısmında kırık vardır. Dışa çekik aşağı sarkık dudaklı, omuz doğru daralan boyun, şişkin gövde, uzun ayak ve yuvarlak kaidelidir. Üzerinde patina vardır. Tüm., **Benzerleri:** (Erol-Tamer 2018, No:7; Vogeikoff-Brogan 2000: 317, (Fig. 21/61); Rotroff 2006: (Fig. 67/515); Aydın 2001, Cat34; Günay 1989, Lev. IX a-b) **Tarih:** M.Ö. 2. yy. sonları.

92 Katalogda kullanılan kısaltmalar: Kat. No: Katalog Numarası, Müz. Env. No.: Müze Envanter Numarası, Müz. Gel. Şek.: Müzeye Geliş Şekli, Yük.: Yükseklik, A.Ç.: Ağız Çapı, G.Ç.: Gövde Çapı, D.Ç.: Dip Çapı; Tafel, Taf.; Çiz. Çizim; Lev, Levha.

93 Unguentariumların, renk belirleme işlemi ise Ayşe Tuba ÖKSE'nin kitabından belirlemeye çalıştık.

Kat. No.: U7, **Müz. Env. No.:** 235/26.12.1995, **Bulutnu Yeri:** Amisos, **Müz. Gel. Şek.:** Bakanlık oluruyla Samsun Müzesinden devir., **Ölçüler;** Yüksek: 23cm., **A.Ç:** 3.5cm., **G.Ç:** 8.1cm., **D.Ç:** 3.6cm, **Boya:** X, **Astar:** Çok Açık Kahve (7.5 YR 8/3), **Tanım:** Dışa çekik aşağı sarkık dudaklı, ince uzun silindirik boyun, şişkin gövde, uzun ayak ve yuvarlak kaidelidir. Üzerinde patina vardır. Tüm., **Benzerleri:** (Erol-Tamer 2018, No:7; Vogeikoff-Brogan 2000: 317, (Fig. 21/61); Rotroff 2006: (Fig. 67/515); Aydın 2001, Cat34; Günay 1989, Lev. IX a-b) **Tarih:** M.Ö. 2. yy. sonları.

Kat. No.: U8, **Müz. Env. No.:** 99/13.46.1992, **Bulutnu Yeri:** Sinop, **Müz. Gel. Şek.:** Bakanlık oluruyla Sinop Müzesinden devir., **Ölçüler;** Yüksek: 15.2cm., **A.Ç:** 3.2cm., **G.Ç:** 5cm., **D.Ç:** 4.6cm, **Boya:** X, **Astar:** Açık Kırmızı (2.5 YR 6/7), **Tanım:** Dudak kısmında kırık vardır. Dışa dönük ağız kenarlı, ince uzun silindirik boyunlu, torba biçimli sarkık gövde ve kısa konik kaidelidir. Tüm., **Benzerleri:** (Tamsu Polat, 2017: U94-U95; Günay Tuluk, 1999: abb9-10/ Kat. No: 58-66) **Tarih:** M.Ö. 1.yüzyılın sonları.

Kat. No.: U9, **Müz. Env. No.:** 290/27.31.1995, **Bulutnu Yeri:** Erbaa/TOKAT, **Müz. Gel. Şek.:** Bakanlık oluruyla Tokat Müzesinden devir., **Ölçüler;** Yüksek: 24.5cm., **A.Ç:** 2.8cm., **G.Ç:** 7cm., **D.Ç:** 4cm., **Boya:** (Boyun) Çok Koyu Grimsi Kahve (2.5 Y 3.4/2), **Astar:** Kırmızımsı Sarı (7.5 YR 7/5), **Tanım:** Boyunun bir bölümünde boya vardır. Dışa çıkık ağız kenarlı, uzun-ince silindirik boyun, yassılaştırmış şişkin gövde, kısa ayak ve konik kaidelidir. Üzerinde patina vardır. Tüm. **Benzerleri:** (Günay Tuluk 1999, 161, Taf. 5 b-c M.Ö. 1. yy'ın başı; Vessberg-Westholm 1956, (Fig. 29/7) Helenistik Dönem; Şimşek-Okunak-Bilgin 2011, M.Ö.1. yy'la M.S. 2. yy arasına, Kat. No: 761, M.Ö. 1. yy'ın ikinci yarısı- Kat. No: 10, M.S. 1. yy'la 2.yy'ın son çeyreği arası.), **Tarih:** M.Ö. 1.yy-M.S.2 yüzyıl.

Kat. No.: U10, **Müz. Env. No.:** 230/26.7.1995, **Bulutnu Yeri:** X, **Müz. Gel. Şek.:** Bakanlık oluruyla Samsun Müzesinden devir., **Ölçüler;** A.Ç: 3.3cm., **G.Ç:** 4.3cm., **D.Ç:** 4cm, **Boya:** X, **Astar:** Kırmızımsı Sarı (5 YR 7/6), **Tanım:** Kaide kısmında kırık vardır. Dışa çekik aşağı sarkık dudaklı, uzun kalın silindirik boyun, sarkık gövde, uzun kalın ayak ve konik kaidelidir. Üzerinde patina vardır. Tüm. **Benzerleri:** (Günay Tuluk 1999, 161, Taf. 5 b-c M.Ö. 1. yy'ın başı; Vessberg-Westholm 1956, (Fig. 29/7) Helenistik Dönem; Şimşek-Okunak-Bilgin 2011, M.Ö.1. yy'la M.S. 2. yy arasına, Kat. No: 761, M.Ö. 1. yy'ın ikinci yarısı- Kat. No: 10, M.S. 1. yy'la 2.yy'ın son çeyreği arası.), **Tarih:** M.Ö. 1.yy-M.S.2 yüzyıl.

Kat. No.: U11, **Müz. Env. No.:** 333/27.74.1995, **Bulutnu Yeri:** Erbaa/TOKAT, **Müz. Gel. Şek.:** Bakanlık oluruyla Tokat Müzesinden devir., **Ölçüler;** Yüksek: 22.3cm., **A.Ç:** 3.7cm., **G.Ç:** 4.4cm., **D.Ç:** 4.6cm, **Boya:** X, **Astar:** Kırmızımsı Sarı (5 YR 6/5.5), **Tanım:** Dışa çekik aşağı sarkık dudaklı, uzun kalın silindirik boyun, sarkık gövde, uzun kalın ayak ve konik kaidelidir. Üzerinde patina vardır.

Tüm. **Benzerleri:** (Günay Tuluk 1999, 161, Taf. 5 b-c M.Ö. 1. yy'ın başı; Vessberg-Westholm 1956, (Fig. 29/7) Helenistik Dönem; Şimşek-Okunak-Bilgin 2011, M.Ö.1. yy'la M.S. 2. yy arasına, Kat. No: 761, M.Ö. 1. yy'ın ikinci yarısı- Kat. No: 10, M.S. 1. yy'la 2.yy'ın son çeyreği arası.), **Tarih:** M.Ö. 1.yy-M.S. 2 yüzyıl.

Kat. No.: U12, **Müz. Env. No.:** 229/26.6.1995, **Bulutnu Yeri:** X, **Müz. Gel. Şek.:** Bakanlık oluruyla Samsun Müzesinden devir., **Ölçüler;** Yüksek: 18.2cm., **A.Ç:** 3.3cm. **G.Ç:** 4.3cm., **D.Ç:** 4cm, **Boya:** X, **Astar:** Kırmızımsı Sarı (5YR 6/7), **Tanım:** Ağız kısmında kırık vardır. Dışa çekik aşağı sarkık dudaklı, uzun kalın silindirik boyun, sarkık gövde, uzun kalın ayak ve konik kaidelidir. Üzerinde patina vardır. Tüm. **Benzerleri:** (Günay Tuluk 1999, 161, Taf. 5 b-c M.Ö. 1. yy'ın başı; Vessberg-Westholm 1956, (Fig. 29/7) Helenistik Dönem; Şimşek-Okunak-Bilgin 2011, M.Ö.1. yy'la M.S. 2. yy arasına, Kat. No: 761, M.Ö. 1. yy'ın ikinci yarısı- Kat. No: 10, M.S. 1. yy'la 2.yy'ın son çeyreği arası.), **Tarih:** M.Ö. 1.yy-M.S.2 yüzyıl.

Kat. No.: U13, **Müz. Env. No.:** 232/26.9.1995, **Bulutnu Yeri:** X, **Müz. Gel. Şek.:** Bakanlık oluruyla Samsun Müzesinden devir., **Ölçüler;** Yüksek: 19cm., **A.Ç:** 3.5cm., **G.Ç:** 4.1cm., **D.Ç:** 4.2cm, **Boya:** X, **Astar:** Kırmızımsı Sarı 7.5 YR 7/6, **Tanım:** Dudak ve kaide kısmında kırık vardır. Dışa çıkık ağız kenarlı, uzun kalın silindirik boyun, sarkık gövde, uzun kalın ayak ve konik kaidelidir. Üzerinde patina vardır. Tüm. **Benzerleri:** (Günay Tuluk 1999, 161, Taf. 5 b-c M.Ö. 1. yy'ın başı; Vessberg-Westholm 1956, (Fig. 29/7) Helenistik Dönem; Şimşek-Okunak-Bilgin 2011, M.Ö.1. yy'la M.S. 2. yy arasına, Kat. No: 761, M.Ö. 1. yy'ın ikinci yarısı- Kat. No: 10, M.S. 1. yy'la 2.yy'ın son çeyreği arası.), **Tarih:** M.Ö. 1.yy-M.S.2 yüzyıl.

Kat. No.: U14, **Müz. Env. No.:** 101/13.48.1992, **Bulutnu Yeri:** Sinop, **Müz. Gel. Şek.:** Bakanlık oluruyla Sinop Müzesinden devir., **Ölçüler;** Yüksek: 6.5cm., **A.Ç:** 2.3cm. **G.Ç:** 4.4cm., **D.Ç:** 2.3cm., **Boya:** (Boyun) Çok Koyu Gri (5YR 3/1), **Astar:** Açık Kızıl kahve (5 YR 6/4), **Tanım:** Ağızda kırık vardır. Ağız ve boyun kısmında boya vardır. Dışa çıkık ağız kenarlı, kısa silindirik boyunlu, aşağıya doğru sarkık torba şeklinde gövde ve düz kaidelidir. Üzerinde patina vardır. Tüm., **Benzerleri:** (Günay Tuluk, 1999: Taf. 7 a-d; Şimşek-Okunak-Bilgin 2011, Kat. No: 772.; Boulter 1963, Plate 46-M2; Bruneau, 1970a.; (Fig. 117, 61.15); Tamsu Polat 2017, U101; Dündar, 2008: Kat. No: U136-137; Civelek, 2001: Lev. XXXVI-U61; Saraçoğlu 2011, Cat. No:37-U37; Tekocak-Yıldız 2015, Kat. No: 12 (Fig. 12); Anderson-Stojanovic 1987, (Fig. 8), **Tarih:** M.Ö. 1yy. ortası-M.S. 1 yy

Kat. No.: U15, **Müz. Env. No.:** 103/13.50.1992, **Bulutnu Yeri:** Sinop, **Müz. Gel. Şek.:** Bakanlık oluruyla Sinop Müzesinden devir., **Ölçüler;** Yüksek: 10.9cm., **A.Ç:** 3.2cm., **G.Ç:** 6.2cm., **D.Ç:** 3.1cm., **Boya:** (Boyun) Siyah (7.5 YR 2/1), **Astar:** Sarımsı

Kahverengi (5 YR 5/6), **Tanım:** Ağız ve boyun kısmında boya vardır. Dışa çıkık ağız kenarlı kısa silindirik boyun gövdeye doğru hafifi daralmakta, aşağıya doğru sarkık torba şeklinde gövde ve düz kaidelidir. Tüm., **Benzerleri:** (Günay Tuluk, 1999: Taf. 7 a-d; Şimşek-Okunak-Bilgin 2011, Kat. No: 772.; Boulter 1963, Plate 46-M2; Bruneau, 1970a.; (Fig. 117, 61.15); Tamsu Polat 2017, U101; Dündar, 2008: Kat. No: U136-137; Civelek, 2001: Lev. XXXVI-U61; Saraçoğlu 2011, Cat. No:37-U37; Tekocak-Yıldız 2015, Kat. No: 12 (Fig. 12); Anderson-Stojanovic 1987, (Fig. 8), **Tarih:** M.Ö. lyy. ortali-M.S. 1 yy

Kat. No.: U16, Müz. Env. No.: 106/13.53.1992, **Bulutnu Yeri:** Sinop, Müz. Gel. Şek.: Bakanlık oluruyla Sinop Müzesinden devir., Ölçüler; **Yük:** 7.8cm., **A.Ç:** 2.6cm., **G.Ç:** 4.4cm., **D.Ç:** 2.4cm., **Boya:** X, **Astar:** Kırmızı (2.5 YR 5/8), **Tanım:** Boyun kısmında kırık vardır. Dışa çıkık ağız kenarlı, kısa silindirik boyun, aşağıya doğru sarkık torba şeklinde gövde ve düz kaidelidir. Tüm. **Benzerleri:** (Günay Tuluk, 1999: Taf. 7 a-d; Şimşek-Okunak-Bilgin 2011, Kat. No: 772.; Boulter 1963, Plate 46-M2; Bruneau, 1970a.; (Fig. 117, 61.15); Tamsu Polat 2017, U101; Dündar, 2008: Kat. No: U136-137; Civelek, 2001: Lev. XXXVI-U61; Saraçoğlu 2011, Cat. No:37-U37; Tekocak-Yıldız 2015, Kat. No: 12 (Fig. 12); Anderson-Stojanovic 1987, (Fig. 8), **Tarih:** M.Ö. lyy. ortaları-M.S. 1 yy

Kat. No.: U17, Müz. Env. No.: 332/27.73.1995, **Bulutnu Yeri:** Tokat, Müz. Gel. Şek.: Bakanlık oluruyla Tokat Müzesinden devir., Ölçüler; **Yük:** 9.2cm., **A.Ç:** 2.8cm., **G.Ç:** 5.4cm., **D.Ç:** 2.4cm, **Boya:** X, **Astar:** Sarımsı Kırmızı (5 YR 5/6), **Tanım:** Dudak kısmında kırık vardır. Dışa çekik aşağı sarkık dudaklı, gövdeye doğru daralan boyun, sarkık torba biçimli gövde ve düz kaidelidir. Tüm. **Benzerleri:** (Günay Tuluk, 1999: Taf. 7 a-d; Şimşek-Okunak-Bilgin 2011, Kat. No: 772.; Boulter 1963, Plate 46-M2; Bruneau, 1970a.; (Fig. 117, 61.15); Tamsu Polat 2017, U101; Dündar, 2008: Kat. No: U136-137; Civelek, 2001: Lev. XXXVI-U61; Saraçoğlu 2011, Cat. No:37-U37; Tekocak-Yıldız 2015, Kat. No: 12 (Fig. 12); Anderson-Stojanovic 1987, (Fig. 8), **Tarih:** M.Ö. lyy. ortaları-M.S. 1 yy.

Kat. No.: U18, Müz. Env. No.: 104/13.51.1992, **Bulutnu Yeri:** Sinop, Müz. Gel. Şek.: Bakanlık oluruyla Sinop Müzesinden devir., Ölçüler; **Yük:** 14.1cm., **A.Ç:** 3.7cm., **G.Ç:** 7.6cm., **D.Ç:** 3.8cm, **Boya:** (Boyun) Sarımsı Kırmızı (5YR 5/8), **Astar:** Açık Kırmızı (2.5YR 6/7), **Tanım:** Dışa çıkık ağız kenarı, silindirik boyun, aşağı sarkık torba biçimli gövde ve düz kaidelidir. Tüm. **Benzerleri:** (Günay Tuluk, 1999: Taf. 7 a-d; Şimşek-Okunak-Bilgin 2011, Kat. No: 772.; Boulter 1963, Plate 46-M2; Bruneau, 1970a.; (Fig. 117, 61.15); Tamsu Polat 2017, U101; Dündar, 2008: Kat. No: U136-137; Civelek, 2001: Lev. XXXVI-U61; Saraçoğlu 2011, Cat. No:37-U37; Tekocak-Yıldız 2015, Kat. No: 12 (Fig. 12); Anderson-Stojanovic 1987, (Fig. 8), **Tarih:** M.Ö. lyy. ortaları-M.S. 1 yy.

Kat. No.: U19, Müz. Env. No.: 293/27.34.1995, **Bulutnu Yeri:** Tokat, Müz. Gel. Şek.: Bakanlık oluruyla Tokat Müzesinden devir., Ölçüler; **Yük:** 8.7cm., **A.Ç:** 2.9cm., **G.Ç:** 4.6cm., **D.Ç:** 2.5cm., **Boya:** X, **Astar:** Kahverengi (7.5 YR 5/4), **Tanım:** Dudak kısmında kırık vardır. Dışa çekik aşağı sarkık dudaklı, ince uzun silindirik boyunlu, şişkin karın ve düz kaidelidir. Üzerinde patina vardır. Tüm., **Benzerleri:** (Günay Tuluk, 1999: Taf. 7 a-d; Şimşek-Okunak-Bilgin 2011, Kat. No: 772.; Boulter 1963, Plate 46-M2; Bruneau, 1970a.; (Fig. 117, 61.15); Tamsu Polat 2017, U101; Dündar, 2008: Kat. No: U136-137; Civelek, 2001: Lev. XXXVI-U61; Saraçoğlu 2011, Cat. No:37-U37; Tekocak-Yıldız 2015, Kat. No: 12 (Fig. 12); Anderson-Stojanovic 1987, (Fig. 8), **Tarih:** M.Ö. lyy. ortaları-M.S. 1 yy.

Kat. No.: U20, Müz. Env. No.: 102/13.49.1992, **Bulutnu Yeri:** Sinop, Müz. Gel. Şek.: Bakanlık oluruyla Sinop Müzesinden devir., Ölçüler; **Yük:** 9.4cm., **A.Ç:** 2.2cm., **G.Ç:** 3.4cm., **D.Ç:** 1.8cm., **Boya:** (Boyun) Kırmızı (2.5 YR 4/7), **Astar:** Sarımsı Kahverengi (5 YR 5/6), **Tanım:** Ağız ve boyun boyalıdır. Dışa çekik aşağı sarkık dudaklı, gövdeye doğru daralan boyun, sarkık torba biçimli gövde ve düz kaidelidir. Tüm., **Benzerleri:** (Boulter, 1963: Plate 46-P1/ Plate 46-O1/ Plate 46-P1; Tamsu Polat, 2017: U124; Şimşek vd., 2011: Kat. No: 645; Kunisch, 1972: Abb9/16-18; Robinson, 1959: Plate 18/M6; Günay Tuluk 1999, Taf. 8 f;), **Tarih:** M.S. 1. yy.

Kat. No.: U21, Müz. Env. No.: 362/27.103.1995, **Bulutnu Yeri:** Tokat, Müz. Gel. Şek.: Bakanlık oluruyla Tokat Müzesinden devir., Ölçüler; **Yük:** 21.7cm., **A.Ç:** 4.1cm., **G.Ç:** 8.2cm., **D.Ç:** 3.3cm., **Boya:** Boyun: Kırmızı (2.5 YR 4/6), **Astar:** Açık Kızıl Kahve (5 YR 6/4), **Tanım:** Gövdede dökülmeler vardır. Ağız ve boyun kısmında boya vardır. Dışa çekik aşağı sarkık dudaklı, ince ve uzun silindirik boyun, torba biçimli gövde ve düz kaidelidir. Üzerinde patina vardır. Tüm., **Benzerleri:** (Boulter, 1963: Plate 46-P1/ Plate 46-O1/ Plate 46-P1; Tamsu Polat, 2017: U124; Şimşek vd., 2011: Kat. No: 645; Kunisch, 1972: Abb9/16-18; Robinson, 1959: Plate 18/M6; Günay Tuluk 1999, Taf. 8 f;), **Tarih:** M.S. 1. yüzyıl.

Kat. No.: U22, Müz. Env. No.: 357/27.98.1995, **Bulutnu Yeri:** Tokat, Müz. Gel. Şek.: Bakanlık oluruyla Tokat Müzesinden devir. **Ölçüler;** **Yük:** 14.4cm., **A.Ç:** 3.7cm., **G.Ç:** 4.4cm., **D.Ç:** 3.1cm., **Boya:** X, **Astar:** Kırmızımsı Sarı (5 YR 7/5), **Tanım:** Dudakta kırık vardır. Dışa çekik aşağı sarkık dudaklı, uzun kalın silindirik boyun, aşağı sarkık hafifi torba şekilli gövde ve düz kaidelidir. Tüm., **Benzerleri:** (Tekocak-Yıldız 2015, Kat. No: 13 (Fig. 13); Şimşek-Okunak-Bilgin 2011, Kat. No: 14/49/73/149; Lafli 2003, Taf. 187c; Yaşar-Polat 2017, U3-U6; Büyükyörük-Tibet 1999-2000, Res. 29 B1/4), **Tarih:** M.S. 1.-2. yüzyıl

Kat. No.: U23, Müz. Env. No.: 260/27.1.1995, **Bulutnu Yeri:** Zile/TOKAT, Müz. Gel. Şek.: Bakanlık oluruyla Tokat Müzesinden devir., Ölçüler; **Yük:**

20.7cm., **A.Ç:** 3.8cm., **G.Ç:** 5.6cm., **D.Ç:** 4cm., **Boya:** (Boyun) Kırmızı (2.5 YR 4/5.5), **Astar:** Kızıl Kahve (5YR 5/4), **Tanım:** Dışa çekik aşağı sarkık dudaklı, uzun ince silindirik boyun, aşağıya doğru hafif genişleyen sarkık gövde ve düz kaidelidir. Üzerinde patina vardır. Tüm., **Benzerleri:** (Tekock-Yıldız 2015, Kat. No: 13 (Fig. 13); Şimşek-Okunak-Bilgin 2011, Kat. No: 14/49/73/149; Lafli 2003, Taf. 187c; Yaşar-Polat 2017, U3-U6; Büyükyörük-Tibet 1999-2000, Res. 29 B1/4), **Tarih:** M.S. 1.-2. yüzyıl

Kat. No.: U24, Müz. Env. No.: 306/27.47.1995, **Bulutnu Yeri:** Tokat, **Müz. Gel. Şek.:** Bakanlık oluruyla Tokat Müzesinden devir., **Ölçüler;** **Yük:** 18.4cm., **A.Ç:** 4.1cm., **G.Ç:** 4.4cm., **D.Ç:** 3cm., **Boya:** (Boyun) Kırmızı (2.5 YR 4/7), **Astar:** Sarımsı Kırmızı (5YR 5/6), **Tanım:** Dışa çekik aşağı sarkık dudaklı, uzun ince silindirik boyun, aşağıya doğru hafif genişleyen sarkık gövde ve düz kaidelidir. Üzerinde patina vardır. Tüm. **Benzerleri:** (Tekock-Yıldız 2015, Kat. No: 13 (Fig. 13); Şimşek-Okunak-Bilgin 2011, Kat. No: 14/49/73/149; Lafli 2003, Taf. 187c; Yaşar-Polat 2017, U3-U6; Büyükyörük-Tibet 1999-2000, Res. 29 B1/4), **Tarih:** M.S. 1.-2. yüzyıl

Kat. No.: U25, Müz. Env. No.: 358/27.99.1995, **Bulutnu Yeri:** Tokat, **Müz. Gel. Şek.:** Bakanlık oluruyla Tokat Müzesinden devir., **Ölçüler;** **Yük:** 15.7cm., **A.Ç:** 3.6cm. (yaklaşık), **G.Ç:** 3.9cm., **D.Ç:** 6cm., **Boya:** (Boyun) Koyu Kırmızı (2.5YR 3/6), **Astar:** Kırmızımsı Sarı (5 YR 7/5), **Tanım:** Ağız kısmında kırık vardır. Boyun kısmında boya vardır. Dışa çıkık ağız kenarlı, uzun kalın silindirik boyun, aşağıya doğru hafif genişleyen sarkık gövde ve düz kaidelidir. Üzerinde patina vardır. Tüm. **Benzerleri:** (Tekock-Yıldız 2015, Kat. No: 13 (Fig. 13); Şimşek-Okunak-Bilgin 2011, Kat. No: 14/49/73/149; Lafli 2003, Taf. 187c; Yaşar-Polat 2017, U3-U6; Büyükyörük-Tibet 1999-2000, Res. 29 B1/4), **Tarih:** M.S. 1.-2. yüzyıl

Kat. No.: U26, Müz. Env. No.: 98/13.45.1992, **Bulutnu Yeri:** Sinop, **Müz. Gel. Şek.:** Bakanlık oluruyla Sinop Müzesinden devir. **Ölçüler;** **Yük:** 18.6cm., **A.Ç:** 3.3cm., **G.Ç:** 4.7cm., **D.Ç:** 2.8cm., **Boya:** X, **Astar:** Kırmızımsı Sarı (5YR 6/7), **Tanım:** Dışa çekik aşağı sarkık dudaklı, ince uzun silindirik boyunlu, aşağıya doğru hafif genişleyen sarkık gövde ve düz kaidelidir. Tüm. **Benzerleri:** (Tekock-Yıldız 2015, Kat. No: 13 (Fig. 13); Şimşek-Okunak-Bilgin 2011, Kat. No: 14/49/73/149; Lafli 2003, Taf. 187c; Yaşar-Polat 2017, U3-U6; Büyükyörük-Tibet 1999-2000, Res. 29 B1/4), **Tarih:** M.S. 1.-2. yy.

Kat. No.: U27, Müz. Env. No.: 97/13.44.1992, **Bulutnu Yeri:** Sinop, **Müz. Gel. Şek.:** Bakanlık oluruyla Sinop Müzesinden devir., **Ölçüler;** **Yük:** 17.1cm.; **A.Ç:** 3.1cm., **G.Ç:** 4.1cm., **D.Ç:** 2.8cm., **Boya:** X, **Astar:** Çok açık Kahverengi (7YR 8/3), **Tanım:** Dışa çıkık ağız kenarlı, uzun içbükey boyunlu, aşağıya doğru hafif daralan gövde ve düz kaidelidir. Tüm. **Benzerleri:** (Yaşar-Polat 2017, U7; Şimşek-Okunak-Bilgin 2011, Kat. No: 176/198/202; Özdemir-Doğanbaş 2011, Res. 4/6, 155-156; Lafli 2003, Taf. 187c; Cappelletto-İndgjerd 2016, (Fig.3- Fig. 4 20/21); Dağanalp-Erdoğan 2018, (Fig. 1, 23), **Tarih:** M.S. 1.-2. yy.

Tarih: M.S. 1.-2. yy.

Kat. No.: U28, Müz. Env. No.: 289/27.30.1995, **Bulutnu Yeri:** Erbaa/TOKAT, Müz. Gel. Şek.: Bakanlık oluruyla Tokat Müzesinden devir., **Ölçüler;** **Yük:** 21cm., **A.Ç:** 3.9cm., **G.Ç:** 7.2cm., **D.Ç:** 4.1cm., **Boya:** (Boyun) Sarımsı Kırmızı (5YR 4.1/6.5), **Astar:** Kırmızımsı Sarı (5 YR 6/7), **Tanım:** Dudak kısmında kırık ve gövdede dökülmeler vardır. Boynun bir bölümünde boya vardır. Dışa çekik aşağı sarkık dudaklı, uzun ince silindirik boyun, aşağıya doğru daralan şişkin gövde ve düz kaidelidir. Üzerinde patina vardır. Tüm. **Benzerleri:** (Yaşar-Polat 2017, U7; Şimşek-Okunak-Bilgin 2011, Kat. No: 176/198/202; Özdemir-Doğanbaş 2011, Res. 4/6, 155-156; Lafli 2003, Taf. 187c; Cappelletto-İndgjerd 2016, (Fig.3- Fig. 4 20/21); Dağanalp-Erdoğan 2018, (Fig. 1, 23), **Tarih:** M.S. 1.-2. yy.

Kat. No.: U29, Müz. Env. No.: 231/26.8.1995, **Bulutnu Yeri:** X, **Müz. Gel. Şek.:** Bakanlık oluruyla Samsun Müzesinden devir., **Ölçüler;** **Yük:** 26cm., **A.Ç:** 3.8cm., **G.Ç:** 6.8cm., **D.Ç:** 4.4cm., **Boya:** (Boyun) Kırmızı (2.5 YR 3.6/9.5), **Astar:** Kırmızımsı Sarı (5 YR 7/7), **Tanım:** Boynun bir bölümünde boya vardır. Dışa çekik aşağı sarkık dudaklı, uzun ince silindirik boyun, aşağıya doğru daralan gövde ve düz kaidelidir. Üzerinde patina vardır. Tüm. **Benzerleri:** (Yaşar-Polat 2017, U7; Şimşek-Okunak-Bilgin 2011, Kat. No: 176/198/202; Özdemir-Doğanbaş 2011, Res. 4/6, 155-156; Lafli 2003, Taf. 187c; Cappelletto-İndgjerd 2016, (Fig.3- Fig. 4 20/21); Dağanalp-Erdoğan 2018, (Fig. 1, 23), **Tarih:** M.S. 1.-2. yy.

Kat. No.: U30, Müz. Env. No.: 574/41/2.2016, **Bulutnu Yeri:** Çorum, **Müz. Gel. Şek.:** Satın Alma, **Ölçüler;** **Yük:** 18.3cm., **A.Ç:** 3.3cm., **G.Ç:** 4.1cm., **D.Ç:** 2.4cm., **Boya:** X, **Astar:** Kahverengi (7.5 YR 5/4), **Tanım:** Ağız kısmında kırık vardır. Dışa çıkık ağız kenarlı, uzun kalın silindirik boyun, aşağıya doğru daralan gövde ve düz kaidelidir. Tüm., **Benzerleri:** (Yaşar-Polat 2017, U7; Şimşek-Okunak-Bilgin 2011, Kat. No: 176/198/202; Özdemir-Doğanbaş 2011, Res. 4/6, 155-156; Lafli 2003, Taf. 187c; Cappelletto-İndgjerd 2016, (Fig.3- Fig. 4 20/21); Dağanalp-Erdoğan 2018, (Fig. 1, 23), **Tarih:** M.S. 1.-2. yy.

Kat. No.: U31, Müz. Env. No.: 13/4.1.1989, **Bulutnu Yeri:** Yozgat, **Müz. Gel. Şek.:** Hibe, **Ölçüler;** **Yük:** 23cm., **A.Ç:** 3.9cm., **G.Ç:** 5.8cm., **D.Ç:** 3.5cm., **Boya:** X, **Astar:** Açık Kahverengi (5 YR 6/4), **Tanım:** Dudak kısmında kırık vardır. Dışa çekik aşağı sarkık dudaklı, aşağı doğru hafif genişleyen boyun, aşağıya doğru daralan gövde ve düz kaidelidir. Üzerinde patina vardır. Tüm., **Benzerleri:** (Yaşar-Polat 2017, U7; Şimşek-Okunak-Bilgin 2011, Kat. No: 176/198/202; Özdemir-Doğanbaş 2011, Res. 4/6, 155-156; Lafli 2003, Taf. 187c; Cappelletto-İndgjerd 2016, (Fig.3- Fig. 4 20/21); Dağanalp-Erdoğan 2018, (Fig. 1, 23), **Tarih:** M.S. 1.-2. yy.

Kat. No.: U32, Müz. Env. No.: 376/27.117.1995, **Bulutnu Yeri:** Tokat, Müz. Gel. Şek.: Bakanlık oluruyla Tokat Müzesinden devir., **Ölçüler;** **Yük:** 25.2cm., **A.Ç:** 4cm., **G.Ç:** 7cm., **D.Ç:** 4.4cm., **Boya:** X,

Astar: Kırmızımsı Sarı (5YR 7/7), **Tanım:** Dudak kısmında kırık vardır. Dışa çekik aşağı sarkık dudaklı, uzun ince silindirik boyun, aşağıya doğru daralan gövde ve düz kaidelidir. Boyun kısmı boğumlu yapılmıştır. Tüm. **Benzerleri:** (Yaşar-Polat 2017, U7; Şimşek-Okunak-Bilgin 2011, Kat. No: 176/198/202; Özdemir-Doğanbaş 2011, Res. 4/6, 155-156; Lafli 2003, Taf. 187c; Cappelletto-İndgjerd 2016, (Fig.3- Fig. 4 20/21); Dağanalp-Erdoğan 2018, (Fig. 1, 23), **Tarih:** M.S. 1.-2. yy.

Kat. No.: U33, Müz. Env. No.: 292/27.33.1995, **Buluntu Yeri:** Tokat, **Müz. Gel. Şek.,** Bakanlık oluruyula Tokat Müzesinden devir., **Ölçüler;** Yük: 13.2cm., **A.Ç:** 3.5cm., **G.Ç:** 6.1cm., **D.Ç:** 3.8cm., **Boya:** (Boyun) Koyu Kırmızımsı (2.5 YR 2.5/5), **Astar:** Kırmızı (2.5 YR 4/7), **Benzerleri:** (Tamsu Polat, 2017, U143-147; Günay Tuluk, 1999: Taf. 10 a-g; Saraçoğlu, 2011: Cat. No: U44; Hellström, 1965: Plate 12-196) **Tanım:** Dışa çıkık ağız kenarı, uzun aşağıya doğru genişleyen huni şeklinde boyun, aşağı doğru hafif genişleyen armut biçimli gövde ve düz kaidelidir. Tüm., **Benzerleri:** (Tamsu Polat, 2017, U143-147; Günay Tuluk, 1999: Taf. 10 a-g; Saraçoğlu, 2011: Cat. No: U44; Hellström, 1965: Plate 12-196), **Tarih:** M.S. 2. yüzyıl.

Kısaltmalar

Kat. No: Katalog Numarası

Müz. Env. No.: Müze Envanter Numarası

Müz. Gel. Şek.: Müzeye Geliş Şekli

Yük.: Yükseklik

A.Ç.: Ağız Çapı

G.Ç.: Gövde Çapı

D.Ç.: Dip Çapı

Tafel, Taf.: Çiz. Çizim

Lev, Levha

Fig: Figür

Kaynakça

- Anderson-Stojnovic 1987: V. R, Anderson-Stojnovic, "The Chronology and Function of Ceramic Unguentaria", *AJA* 91, 1987, 105-122.
- Åström 1967: P. Åström, *Two Unguentaria and an Obol*, *Opuscula Atheniensia VII*, 187-190.
- Boulter 1963: C. G. Boulter, "Graves in Lenormet Street", Athens, *Hesperia* Vol. 32, 113-137.
- BRUNEAU 1970a: P. Bruneau, Tombes d'Argos, *BCH* 94, 437-531.
- BÜYÜKYÖRÜK ve TİBET 1999-2000: F. Büyükyörük, C. Tibet, "1998-1999 Yılı Antalya Doğu Nekropolü Kurtarma Kazıları", *Adalya* IV, 1999-2000.
- CAPPELLETTO ve İNDGJERD 2016: E. Cappelletto, H. R. İndgjerd, New Acquisitions From The Hellenistic-Roman-Byzantine Necropolis Of Hierapolis In Phrygia: Theunguentaria, *Rei Cretariae Romanae Favtorvm Acta* 44, 2016.

CİVELEK 2001: A. Civelek, *Tralleis Nekropolisi Buluntuları Işığında Hellenistik ve Roma Dönemi Seramiği*, (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi), Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2001.

DEMİR 2013: Abdurrahman D., *Giresun Müzesi'nde Bulunana Bir Grup Cam Eser*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

DEMİRDELEN 1999: H. Demirdelen "Bakgat Roma Mezarı", 10. Müze Kurtarma Kazıları Semineri 26-28 Nisan 1999, Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 35-49.

DOĞANALP ve ERDOĞAN 2018: D. Doğanalp, A. Erdoğan, "Roman Unguentaria from Tripolis, Lydiafrom The Excavation Easons 2007-2009, Unguentarium A Terracotta Vessel form and Other Related Vessels in the Hellenistic, Romanand Early Byzantine Mediterranean", *An International Symposium Izmir*, Turkey May 17-18.

DÜNDAR 2008: E. Dündar, Patara Unguentariumları, Ege Yayınları, İstanbul, 2008.

ER 2004: Y. Er, *Klasik Arkeoloji Sözlüğü*, Ankara.

EROL ve TAMER 2018: A. F. Erol D. Tamer, "Fatsa /Cıngırt Kayası 2012-2014 Sezonu Kazılarında Ele Geçen Unguentariumlar", *SEFAD* 39, 267-292.

GÜNAY 1989: G. Günay, *İzmir Müzesinde Bulunan Unguentariumlar*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi), İzmir.

GÜNAY TULUK 1999: G. Günay Tuluk, "Die Unguentarien Im Museum Von Izmir", *Anatolia Antiqua VII*, 127-166.

Hellström 1965: P. Hellström, *Labraunda II. i. Pottery of Classical and Later Date Terracotta Lamps and Glass*, Lund.

Knigge 1976: U. Knigge, *Der Südhügel, Kerameikos IX*, Berlin, 1967.

KÖRSULU 2011: H. Körsulu, *Kappadokia-Komana'sı Hellenistik ve Roma Dönemi Seramikleri*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin, 2011.

KUNISCH 1972: N. Kunisch, *Grabfunde aus dem Stadtgebiet von Bergama, Pergamon Gesammelte Aufsätze*, PF I, Berlin.

LAFLI 2003: E. Lafli, *Studien Zu Hellenistischen, Kaiserzeitlichen und Spätantikfrühbyzantinischen Tonunguentarien aus Kilikien und Psidien (Süd Türkei): Der Forschungsstand und Eine Auswahl von Fundobjekten aus den Örtlichen Museen*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Köln.

Müze Asist, Giresun Müzesi Hakkında, <https://muzeasist.com/muze/profil/giresun-muzesi> (Erişim Tarihi: 24.02.2020).

- Myres 1914: J. L. Myres, *Handbook of the Cesnola Collection of Antiquities from Cyprus, the Metropolitan Museum of Art*, New York.
- ÖKSE 2012: A. T. Ökse, *Ön Asya Arkeolojisinde Çanak-Çömlek*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 74-79.
- ÖZDEMİR ve DOĞANBAŞ 2011: C. Özdemir, M. Doğanbaş “Amasya Merkez Şamlar Mahallesi 1079 Ada 10 Parselde Yapılan Kurtarma Kazısı”, *19. Müze Çalışmaları ve KKS*, 149-158.
- ÖZTÜRK 2012: Ö. Öztürk, *Antikçağ’dan Günümüze Karadeniz’in etnik ve Siyasi Tarihi Pontus*, Genesis Kitap, Ankara.
- PEMBERTON 1985: E. G. Pemberton, Ten Hellenistic Graves in Ancient Corinth, *Hesperia* Vol. 54, No. 3., 1985, 271–307.
- ROBINSON 1959: H. S. Robinson, *Pottery of the Roman Period: Chronology, The Athenian Agora V*, Princeton, New Jersey.
- ROTROFF 1997: S. I. Rotroff, “Hellenistic Pottery Athenian and Imported Wheelmade Table Ware and Related Material. Part 1”, *The Athenian Agora*, Vol. 29, iii-575.
- SARAÇOĞLU 2011: A. Saraçoğlu, “Hellenistic and Roman Unguentaria From The Necropolis of Tralleis”, *Anatolia* 37.
- ŞİMŞEK ve DUMAN 2007: C. Şimşek, B. Duman, «Laodikeia’da Bulunan Geç Antik Çağ Unguentariumları”, *Adalya X*, 2007, 285-307.
- ŞİMŞEK vd. 2011: C. Şimşek, M. Okunak, M. Bilgin, *Laodikeia Nekropolü (2004-2010 Yılları)*, (Editörler: Celal Şimşek), Ege Yayınları, İstanbul, 2011.
- TEKOCAK ve YILDIZ 2015: M. Tekocak, V. Yıldız, *Akşehir Nasreddin Hoca Arkeoloji ve Etnoğrafya Müzesi’nde Bulunan Bir Grup Pişmiş Toprak Vazo*, Ege Yayınları, İstanbul, 2015.
- THOMPSON 1934: H. A. Thompson, “Two Centuries of Hellenistic Pottery”, *Hesperia* Vol. 3, No: 4, 1934, 311-476.
- VESSBERG ve WESTHOLM 1956: O. Vessberg, A. Westholm, *The Swedish Cyprus Expedition. Vol. IV Part 3 The Hellenistic And Roman Periods in Cyprus, The Swedish Cyprus Expedition*, Stockholm, 1956.
- YAŞAR ve POLAT 2017: A. Yaşar, İ. Polat, Amasya Müzesi’nden Pişmiş Toprak Bir Grup Unguentarium, *Kubaba Arkeoloji-Sanat Tarihi-Tarih Dergisi*, İzmir, Sayı 26, 2017, 7-18.

Makale Gönderim Tarihi: 01.11.2020

Makale Kabul Tarihi: 20.11.2020

ABDURRAHMAN DEMİR

Orcid ID: 0000-0001-7411-579X

Batman Müze Müdürlüğü Belde Mah. Barış Bulvarı
Yeni Kültür Merkezi No:129 Merkez/Batman

d_abdurrahman@hotmail.com

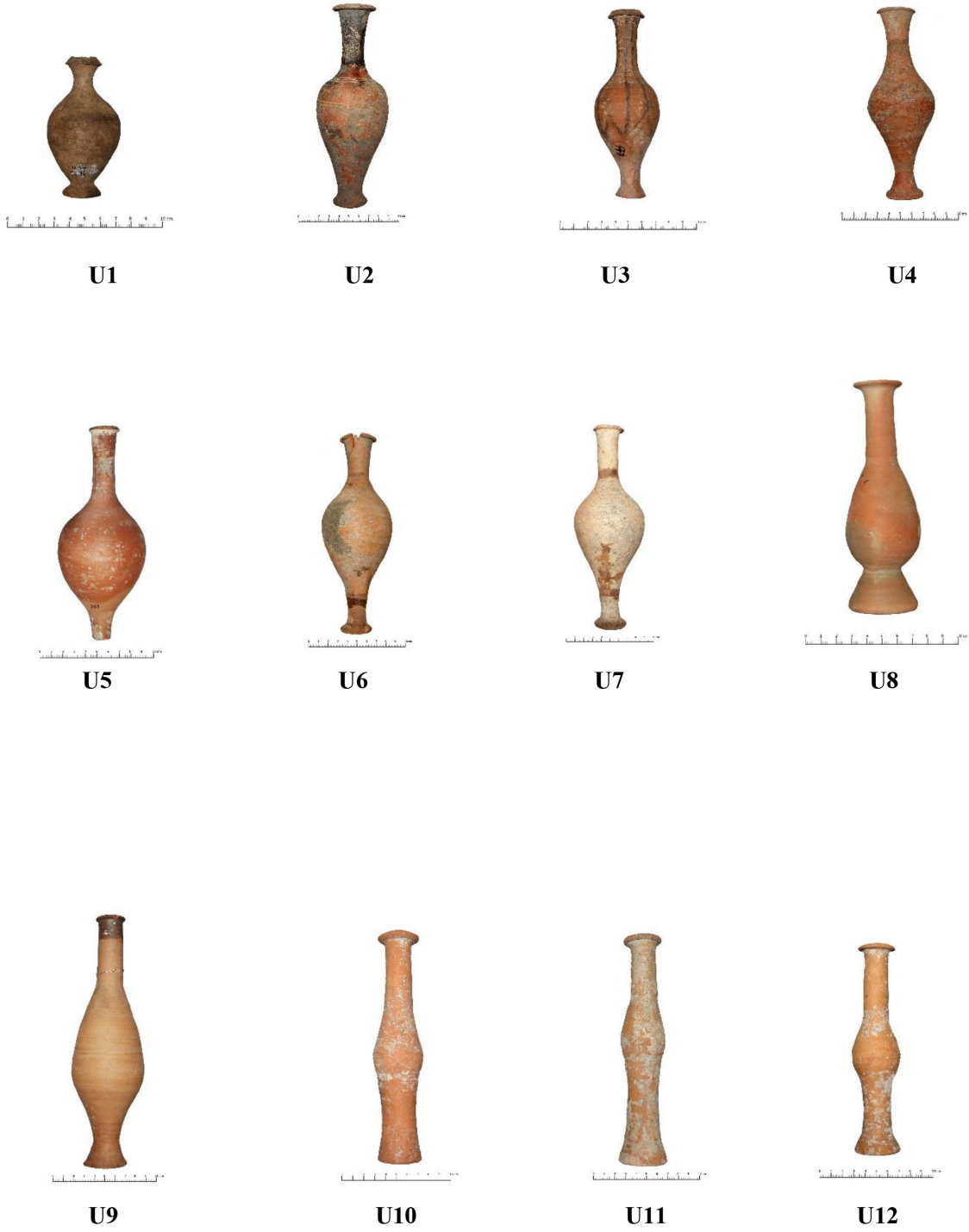

Fig.1

U13

U14

U15

U16

U17

U18

U19

U20

U21

U22

U23

U24

Fig.2

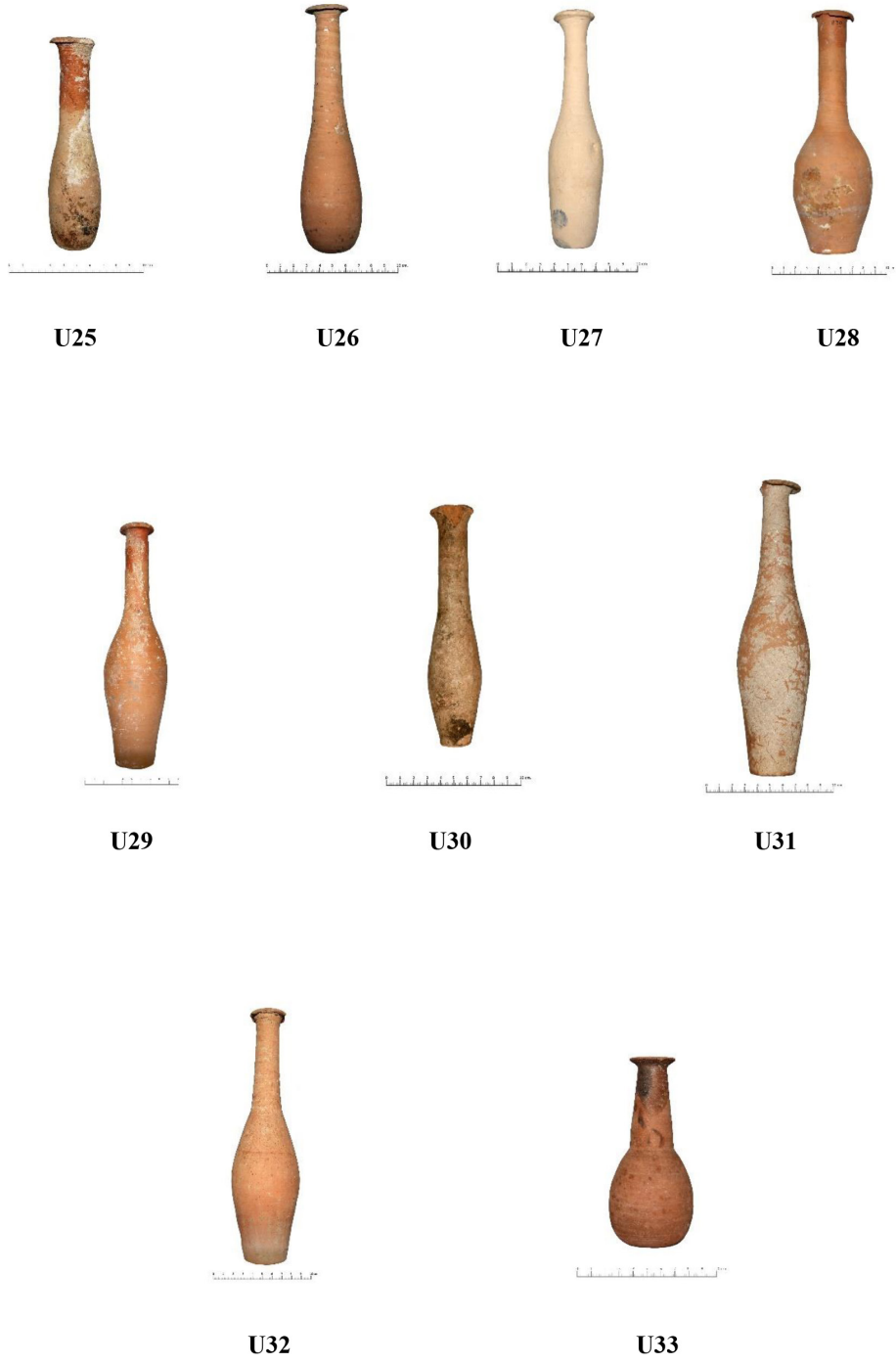

Fig.3

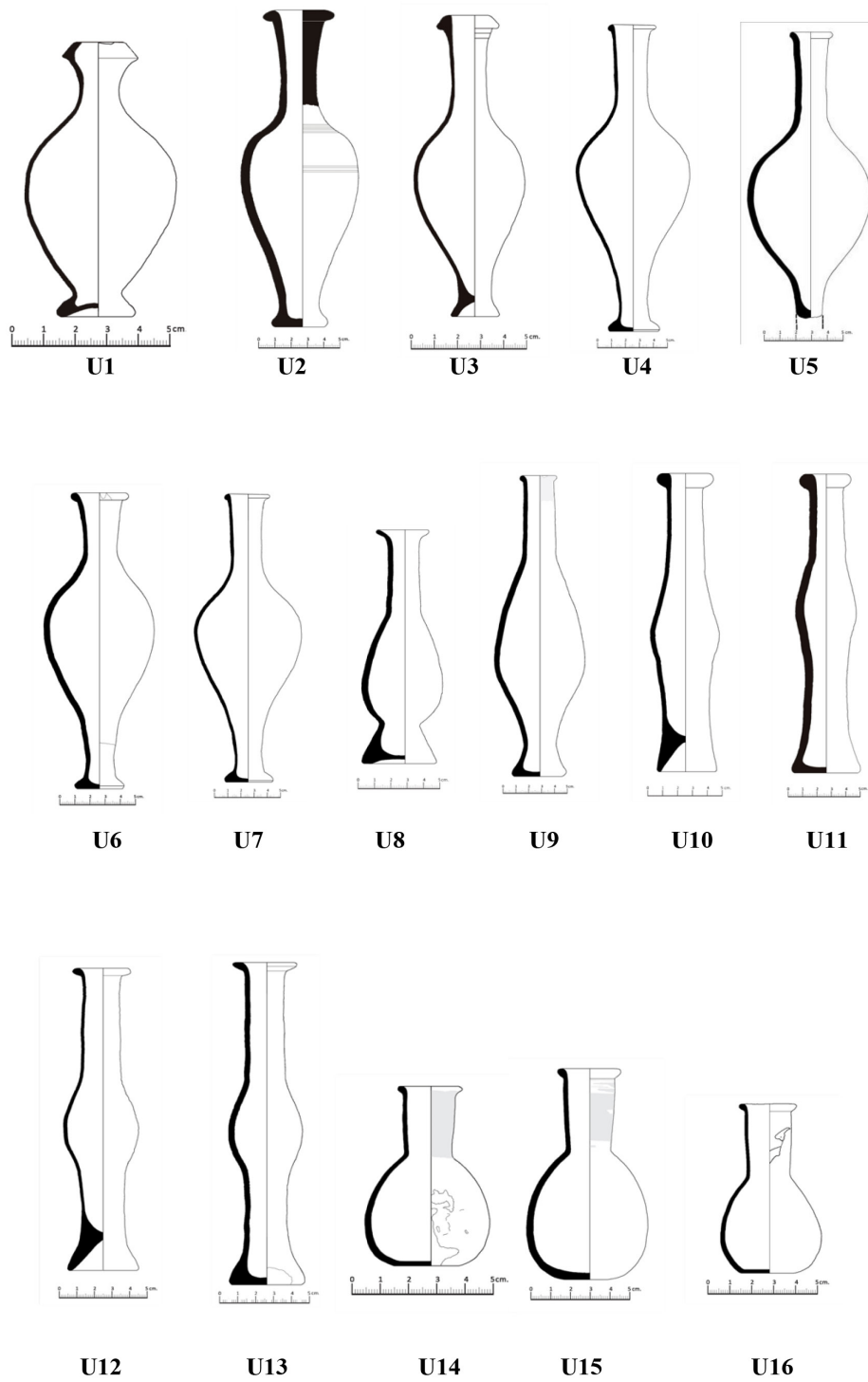

Fig.4

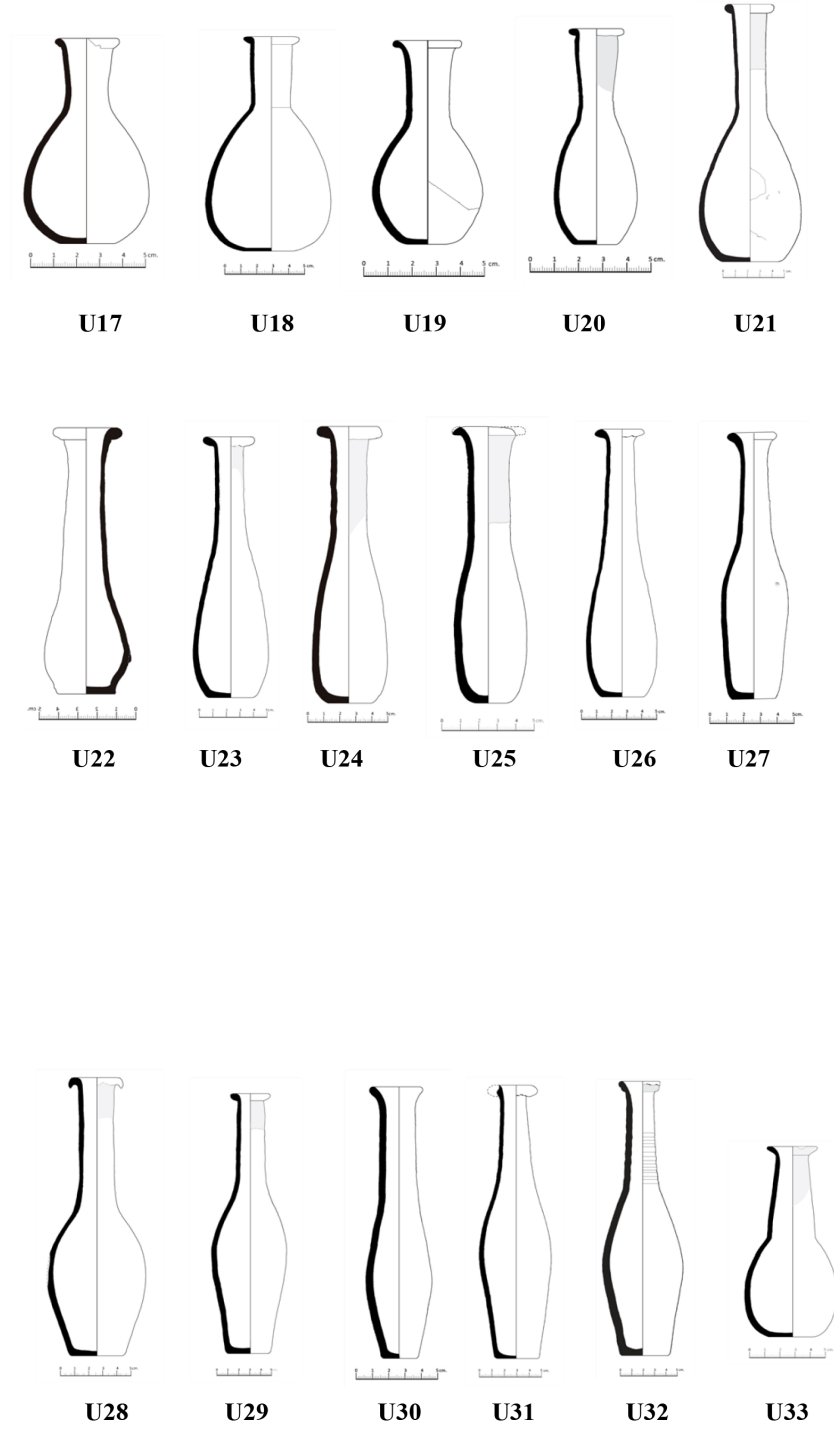

Fig.5

YAYIN KURALLARI

TEKNİK KURALLAR

1. Süre:

Derginin her yılın Mayıs ayında yayınlanması hedeflenmektedir, bu amaçla çalışmaların çıkması planlanan sayıdan en geç 6 ay önce teslimi gerekmektedir. Yayınlanması istenilen makaleler zaman sınırlaması olmaksızın gönderilebilir. Hakemler tarafından olumlu değerlendirilen makalelerin adedi Arkeoloji Dergisi'nin bir sayısı için fazla olduğu takdirde, bazı makaleler diğer sayıda yayınlanmak üzere havuzda bekletilir. Bu gibi durumlarda öncelik makalelerin gönderiliş zamanı gözetilerek belirlenir.

2. Özet ve anahtar kelimeler:

Türkçe ve yabancı dilde yazılmış 2000 karakter sınırı olan birer özet ve her iki dilde anahtar kelimeler çalışmaya eklenmelidir.

3. Format:

a- Makaleler Almanca, İngilizce, Fransızca ve Türkçe dillerinden birinde, Word 5.0 ve üstü yazım dillerinden birinde oluşturulmalı, yayına hazır metin e-mail ya da CD ile teslim edilmelidir (Macintosh ile hazırlanan epigrafi metinlerinde MS-DOS/Windows'a çevirim sırasında fontlarda kayıp olabilmektedir. Bu nedenle epigrafi metinlerinin Macintosh ile hazırlanması tavsiye edilmez).

b- Makale metni, sayfa düzeni oluşturmadan, 1,5 satır aralığı ile ana metin 11 punto, süreklilik gösterecek şekilde her sayfa sonuna eklenmiş dipnotlar 9 punto ile ve "Times New Roman" karakterinde yazılmalıdır. Yunanca alıntılar hariç, tüm metinde tek yazı karakteri kullanılmalıdır.

c- Paragraf başı verilmemeli, paragraf başı gerektiği durumlarda bir alt satıra geçilmelidir. Başlık ve alt başlıklarda italik, büyük harf, kalın ve altı çizili gibi format özellikleri kullanılmamalıdır.

d- Metnin gerektirdiği zorunlu haller dışında, özellikle katalog veya kaynakça hazırlanırken hiçbir şekilde tablo veya tab/sekmelele ya da "space bar" kullanılarak bir düzen oluşturulmamalıdır.

4. Uzunluk:

İlke olarak makalelerin dipnotlar dahil 30.000 karakteri (yaklaşık 4.000 kelime/10-15 sayfa), -eğer varsa- fotoğraf ve çizimlerin 12 levhayı aşmaması gerekmektedir. Bundan daha uzun makalelerde editörlerin takdir hakkı göz önüne alınacaktır.

5. Çizim ve fotoğraflar:

a- Çizim ve fotoğraflar en az 600 dpi çözünürlükteki tiff formatında olmalıdır.

b- Metinde kullanılan tablolar ve grafikler hem tiff. Hem de excell formatında gönderilmelidir.

c- Renkli çizim ve fotoğraf teknik imkânların el vermemesi nedeniyle kullanılmayacaktır.

d- Her resim ve çizimin metin içinde adlandırılması için yalnızca "Fig." Kısaltması kullanılmalı ve figürlerin adlandırılmasında süreklilik olmalıdır (Levha, Resim, Çizim, Şekil, Harita ya da bir başka ifade veya kısaltma kesinlikle kullanılmamalıdır).

6. Noktalama, dipnotlar ve kaynakça:

a- Metindeki her noktalama işaretinin ardından bir boşluk bırakılmalıdır.

b- Metnin içinde yer alan "Fig." ibareleri, büyük harf ile ve parantez içinde verilmeli; Fig. ibaresinin noktasından sonar bir boşluk bırakılmalı (Fig. 1); ikiden fazla ardışık figür belirtiliyorsa iki rakam arasına boşluksuz kısa tire konulmalıdır. (Fig. 3-5).

c- Cümle içinde veya cümle sonunda yer alan dipnot numaralarının herbirisi noktalama (nokta veya virgül) işaretinden sonar yer almalıdır. Dipnotlar, her sayfanın altında verilmeli ve makalenin başından sonuna kadar süreklilik arz etmelidir.

d-Tüm göndermeler dipnotta kısaltılmış formda verilmeli, metin sonuna bir kısaltmalar listesi eklenmelidir. Modern yayınlarda yazar ve tarih sırası ile kısaltma yapılmalıdır (örn: Briant 1987: 274-278).

e- "Ibid", "op.cit" ve "loc.cit" gibi kısaltmalar tercih edilmemelidir.

f- Süreli yayınların ve temel kaynakların kısaltmasında http://www.dainst.de/medien/de/richtlinien_abbreviations_english.html web adresindeki dizin kullanılmalıdır. Epigrafik çalışmalarda Supplementum Epigraphicum Graecum. Consolidated Index for Volumes XXXVI-XLV (1986-1995) [=<http://www.hum.leiden.edu/history/seg-abbreviations.jsp>] kullanılabilir. Gönderme yapılan çalışmalar aşağıdaki gibi anılmalıdır:

g- Dipnotlarda herhangi bir kişiye ya da kuruma teşekkür kısmına yer verilmemeli, bu ifadeler metnin sonunda kaynakçanın hemenöncesinde “TEŞEKKÜR” başlığı altında yer almalıdır.

Monografiler:

Yazar adı baş harfi, Soyadı, Kitabın adı, Basım yeri, yılı, sayfa, Res. Lev. Şeklinde verilmeli; yazar adı word belgesi içinde, yazı tipi bölümü içinde yer alan “Küçük büyük” kutucuğu işaretlenerek yazılmalıdır.

Dunbabin 1948: 36-43 (dipnotta).

Dunbabin 1948: T.J. Dunbabin, *The Western Greeks*, Oxford. (kaynakçada).

Süreli Yayınlar:

Yazar adı başharfi, Soyadı, “Makale adı”, Süreli yayın adı, sayısı, yılı, sayfa, Res. Lev.

Akkermans vd. 2006: 142, Pl.52. (dipnotta)

Akkermans vd. 2006: P.M.M.G. Akkermans, R. Cappers, C. Cavallo, O. Nieuwenhuys, B. Nilhamn, I.N. Otte “Investigating the Early Pottery Neolithic of Northern Syria: New Evidence from Tell Sabi Abyad”, *AJA* 110, 123- 156. (kaynakçada)

Anı Kitapları:

Yazar adı baş harfi, Soyadı, “Makale adı”, (varsa editör), Anı kitabı adı, yılı, basım yeri, sayfa, Res. Lev.

Esin 1989: 138. (dipnotta)

Esin 1989: U. Esin, “An Early Trading Center in Eastern Anatolia”, *Tahsin Özgüç'e Armağan*, Ankara, 135-141. (kaynakçada)

Kongre Yayınları:

Yazar adı başharfi, Soyadı, “Makale adı”, Editör adı (Ed.), Kongre adı ve yılı, sayfa, Res. Lev.

Mommsen ve Kerschner 2006: 107. (dipnotta)

Mommsen ve Kerschner 2006: H. Mommsen, M. Kerschner, “Chemical Provenance Determination of Pottery: The Example of the Aiolian Pottery Group G” In: A. Villing, U. Schlotzhauser (Eds.) *Naukratis: Greek Diversity in Egypt. Studies on East Greek Pottery and Exchange in the Eastern Mediterranean*, London, 105-108. (kaynakçada)

7. Antik kaynakların belirtilmesi:

Genel olarak antik kaynaklardan alıntıların çeviri şeklinde verilmesi tercih edilmelidir. Ancak önemli bir noktayı belirtmek amacıyla Yunanca ya da herhangi bir antik dilde metin, gerekli görülüyorsa eklenebilir. Antik metinlerden yapılacak alıntılar sol marjdan bir “tab” aralığı içeride bırakılacak şekilde verilmelidir. Antik kaynaklara yapılan göndermeler dipnotlar yerine metin içerisinde parantez içinde verilmelidir. Antik kaynakların belirtilmesinde “Greek-English Lexicon, Compiled by H.G. Liddell and R. Scott” veya “Oxford Latin Dictionary, Compiled by P.G.W. Glare” veya “<http://iam.classics.unc.edu/main/help/A.html>” esas alınacaktır. Bu göndermelerde standart olarak kitap, bölüm, pasaj numaraları Arab rakamları ile verilmelidir, Roma rakamları kullanılmamalıdır (“Plinius Nat.His. VI.102” yerine “Plinius HN 6.102” yazılmalıdır).

Metin ya da dipnot içerisinde kullanılan antik dildeki terimler ya da kısa cümleler italik olarak verilmelidir.

8. Makalelerin gönderilmesi:

Makaleler Dergipark üzerinden yüklenmelidir.

ULAKBİM kuralları gereği her bir yazarın ORCID numarası alması ve bu numarayı, makale içinde belirtilmesi gerekmektedir.

ORCID, Open Researcher ve Contributor ID'nin kısaltmasıdır. ORCID, Uluslararası Standart Ad Tanımlayıcı (ISNI) olarak da bilinen ISO Standardı (ISO 27729) ile uyumlu 16 haneli bir numaralı bir URI'dir. <http://orcid.org> adresinden bireysel ORCID için ücretsiz kayıt oluşturabilirsiniz.

İletişim için;

Dr. Aytekin ERDOĞAN / Dr. M. Nezih AYTAÇ-
LAR (Klasik Arkeoloji)

Dr. Eşref ABAY/ Dr. Fulya DEDEOĞLU (Pre-
historya, Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi)

Yazışma Adresi:

Arkeoloji Dergisi, Ege Üniversitesi, Edebiyat
Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, 35100 Bornova, İz-
mir, Türkiye

Fax: (232) 388 11 02

Web: egearkeolojidergisi.com

E-mail:

erdogan105@hotmail.com

naytaclar@yahoo.com

dedeoglufulya@hotmail.com

esref.abay@ede.edu.tr

İletişimin sağlıklı sürdürülebilmesi için yazarın
açık adresi ve e-posta adresinin belirtilmesi uy-
gun olacaktır.

RULES OF PUBLICATION

TECHNICAL GUIDELINES

1. Schedule:

Arkeoloji Dergisi is planned to be published once a year, on May. The papers should be delivered at least 6 months before the planned issue.

2. Abstracts and key-words:

Two abstracts, one in Turkish and the other in one of the modern languages, should be appended to the contribution together with the key words (written in these two languages).

3. General Formatting:

Contributions should be written in English, German, French or in Turkish, and be sent in hard copy (printed in A4 format with no additions in hand writing) and in two CD. Preferred word-processor is "Word 5.0 or above" in Macintosh or in MS-DOS/Windows. (The epigraphic text are not advised to be written in Macintosh, for it can cause lose in converting to MS-DOS/Windows. Documents in MS-DOS should be saved as "text" format. No hand-notes should be added to the printed texts.

All material, including footnotes, quotations and bibliography should be double-spaced without making any page setup. A single typeface ("Times New Roman"), excepting texts in Greek or other ancient languages, throughout for text, headings, footnotes etc. 11 font size for the text and 9 font size for the notes should be preferred. "Enter" button for beginning paragraphs should be used. All-capital letters, bold-face, italics or all-underlined letters for headings or subheadings should not be used.

Except the necessities, no formatting should be done by using "tables", "tab" or "space bar", especially for catalogues and bibliography.

4. Length:

The length of the paper, including footnotes, submitted for publication should not exceed 30.000 characters (approximately 4000 words/10-15 pages). Illustrations, on the other hand, should be up to 12 plates. The length of the abstracts should not exceed 2000 characters. The editorial committee would approve for the papers longer than these limits.

5. Drawings and Photographs:

Photographs of artwork of high-quality glossy black and white prints (maximum 13 x 18 cm) and originals of drawings or their tracing paper photocopies (dimensions in maximum A4 paper) should be send. Coloured

photographs are not admitted. The scanned forms of all drawings and photographs as Jpeg or Tiff in at least 600 dpi solutions should be added in to the CD with the text. All illustrations should be identified on a self-sticking label with your last name and the figure number, attached to the back of them. Submit separately a double-spaced list of captions for the illustrations, each identified by number. Include at the end of the caption the source of the illustration, along with any credit line specified by the copyright holder, rendered exactly as required.

If there is a specific plate design preferred by the author, this should be sent as a printed copy.

6. Footnotes and bibliography:

Indicate footnotes with a raised (superscript) number placed outside the word. Footnotes should be placed consecutively at the end of each page. A list of abbreviations for all of the references could be given at the end of the paper. Use the author-date format for references to modern scholarship (e.g. Briant 1987: 274-278) with no "p." or "pp." "Ibid." may be used to save space, but avoid "op.cit" and "loc.cit". The index on the http://www.dainst.de/medien/de/richtlinien_abbreviations_english.html address could be used for the abbreviations of periodicals. *Supplementum Epigraphicum Graecum*. Consolidated Index for Volumes XXXVI-XLV (1986-1995) [=<http://www.hum.leiden.edu/history/seg-abbreviations.jsp>] could be used for the abbreviations on epigraphic studies. References for the modern scholarship should be given as below. Drawings and photographs should be identified as in the written language (Abb., Fig., Res., Lev., Pl., Taf., Tav. etc.)

Monographies:

DUNBABIN 1948: 36-43 (dipnotta).

DUNBABIN 1948: T.J. Dunbabin, *The Western Greeks*, Oxford. (in the bibliography).

Periodicals:

AKKERMANS vd. 2006: 142, Pl.52. (in the footnotes)

AKKERMANS et al 2006: P.M.M.G. Akkermans, R. Cappers, C. Cavallo, O. Nieuwenhuyse, B. Nilhamn, I.N. Otte "Investigating the Early Pottery Neolithic of Northern Syria: New Evidence from Tell Sabi Abyad", *AJA* 110, 123- 156. (in the bibliography)

Memorial Books:

ESİN 1989: 138. (in the footnotes)

ESİN 1989: U. Esin, "An Early Trading Center in Eastern Anatolia", *Tahsin Özgüç'e Armağan*, Ankara, 135-141. (in the bibliography)

Proceedings of symposiums, colloquiums, etc:

MOMMSEN and KERSCHNER 2006: 107. (in the footnotes)

MOMMSEN and KERSCHNER 2006: H. Mommsen, M. Kerschner, "Chemical Provenance Determination of Pottery: The Example of the Aiolian Pottery Group G" In: A. Villing, U. Schlotzhauser (Eds.) *Naukratis: Greek Diversity in Egypt. Studies on East Greek Pottery and Exchange in the Eastern Mediterranean*, London, 105-108. (in the bibliography)

7. Citations of ancient sources:

In general, cite ancient sources in translation. Add texts in Greek or other ancient languages only when this is absolutely necessary to document a specific point. Place the ancient text one tab space from left margin. Indicate ancient sources (as in "*A Greek-English Lexicon, Compiled by H.G. Liddell and R. Scott*" or "*Oxford Latin Dictionary by P.G.W. Glare*" or "<http://iam.classics.unc.edu/main/help/A.html>") in parentheses in the text, rather than in footnotes, and use Arabic, not Roman numerals for books, e.g. "Plinius *HN* 6.102", not "Plinius *Nat.His.* VI.102".

Words or terms in one of the ancient languages should be given in *italic* letters within the text or in footnote.

8. Non Standart Fonts

In case of using fonts different than those used in PC and Mac processors, please send the relevant font/fonts in a CD together with the contribution.

Contributions should be sent to one of the names below:

Dr. Aytakin ERDOĞAN / Dr. M. Nezih AYTAÇLAR
(Classical Archaeology).

Dr. Eşref ABAY/ Dr. Fulya DEDEOĞLU (Prehistory,
Protohistory and Near Eastern Archaeology).

Address: Arkeoloji Dergisi
Ege Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi
Arkeoloji Bölümü
35100 Bornova, İzmir, Türkiye

Web: egearkeolojidergisi.com

Fax: + (232) 388 11 02

E-mail: erdogan105@yhotmail.com
naytaclar@yahoo.com
dedeoglufulya@hotmail.com
esref.abay@ede.edu.tr